

Etkileşim

Yıl 5 | Sayı 9 | Nisan 2022 | İletişim Fakültesi Akademik Dergisi

Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi **Etkileşim**, Türkçe ve İngilizce makalelere yer veren; Nisan-Ekim aylarında olmak üzere yılda iki kez, basılı ve online olarak yayımlanan açık erişimli, hakemli, uluslararası bilimsel bir dergidir. DOAJ ve EBSCO tarafından indekslenmektedir.

Değerlendirme süreci çift kör hakemlik esasına uygun olarak işleyen **Etkileşim**'de ayrıca hakem değerlendirmesi gerektirmeyen çeviri makaleler, kitap eleştirileri ve deneme niteliğindeki akademik yazıların yer verildiği **Etkileşim-Yorum** kısmı bulunmaktadır.

Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi **Etkileşim**'in amacı, alanında uzman akademisyen ve araştırmacılar tarafından iletişim bilimleri ile sosyal bilimlerin diğer alanlarında, hatta fen bilimlerinin iletişim bilimleriyle kesişen alanlarında üretilen özgün çalışmalarını ilgili çevrelere ulaştırarak; ulusal veya uluslararası düzeydeki akademik etkileşime katkı sağlamaktır.

Etkileşim is the Academic Journal of Üsküdar University, Faculty of Communication. The journal is a peer-reviewed, bilingual publication accepting articles in Turkish and English. It is an open access journal published biannually in April-October, available both in printed and online versions. **Etkileşim** is indexed by DOAJ and EBSCO.

Etkileşim's evaluation process operates on the basis of double-blind refereeing. It also has a comment section (**Etkileşim/Yorum**) where translated articles that do not require peer-review, book reviews and academic essays are included.

The aim of **Etkileşim** is to convey the original works by academics and researchers who are experts in their fields and in other fields of communication sciences and social sciences, expanding to the fields of physical sciences that intersect with communication sciences, to relevant circles. **Etkileşim** aims to contribute to academic interaction at national and international level.

BASKI | PRINTED BY

Armoni Nüans Görsel Sanatlar ve İletişim Hizmetleri A.Ş.
Tavukçuyolu Cad. Palas Sokak. No 3 Y. Dudullu Ümraniye/İstanbul. Tel: 0 (216) 540 36 11

Baskı Tarihi: Nisan 2022

YAZIŞMA ve HABERLEŞME ADRESİ | CORRESPONDENCE AND CONTACT

T.C. ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

Altunizade Mahallesi, Haluk Türksoy Sokak, No: 14, PK: 34662, Üsküdar / İstanbul / Türkiye

www.etkilesimdergisi.com | etkilesim@uskudar.edu.tr

GRAFİK UYGULAMA | GRAPHIC APPLICATION

Bülent Tellan

SAHİBİ | OWNER

Üsküdar Üniversitesi Adına

A. Furkan Tarhan - Üsküdar Üniversitesi Müttevelli Heyeti Başkanı

YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ | EDITOR-IN-CHIEF

Prof. Dr. Nazife Güngör - Üsküdar Üniversitesi

ONURSAL EDITÖR | HONORARY EDITOR

Prof. Dr. K. Nevzat Tarhan - Üsküdar Üniversitesi Kurucu Rektörü

EDITÖR | EDITOR

Doç. Dr. Pinar Aslan - Üsküdar Üniversitesi

EDITÖR YARDIMCILARI | ASSISTANT EDITORS

Dr. Öğretim Üyesi Denizcan Kabaş - Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi Şükrü Güler - Üsküdar Üniversitesi

SEKRETERYA | SECRETARIAL

Arş. Gör. Atila Erdemir - Üsküdar Üniversitesi

YAYIN KURULU | EDITORIAL BOARD

Prof. Dr. Ana María Manzanás Calvo - Universidad de Salamanca

Prof. Dr. Aysel Aziz - Yeni Yüzyıl Üniversitesi

Prof. Dr. Billur Ülger - Yeditepe Üniversitesi

Prof. Dr. Filiz Aydoğan Boschele - Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Filiz Otay Demir - Maltepe Üniversitesi

Prof. Dr. Nilüfer Timisi Nağcıoğlu - İstanbul Üniversitesi

DİL EDITÖRÜ | LANGUAGE EDITOR

Arş. Gör. Besna Ağin - Üsküdar Üniversitesi

BİLİM DANIŞMA KURULU | ADVISORY AND SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr. Abdülrezak Altun - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Ala Sivas Gülçur - İstanbul Ticaret Üniversitesi

Prof. Dr. And Algül - Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Asaf Varol - Maltepe Üniversitesi

Prof. Dr. Aydan Özsoy - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Ayhan Biber - İstanbul Arel Üniversitesi

Prof. Dr. Bayram Kaya - Giresun Üniversitesi

Prof. Dr. Burak Özçetin - İstanbul Bilgi Üniversitesi

Prof. Dr. Ceyhan Kandemir - İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Defne Özönur - Yeditepe Üniversitesi

Prof. Dr. Deniz Yengin - Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Prof. Dr. Dilruba Çatalbaş Ürper - Galatasaray Üniversitesi

Prof. Dr. Dona Kolar-Panov - International Balkan University

Prof. Dr. Figen Gökçalp Ebrin - Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Gökben Hızlı Sayar - Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Hale Künuçen - Başkent Üniversitesi

Prof. Dr. Halil Nağcıoğlu - İstanbul Bilgi Üniversitesi

Prof. Dr. Hatice Öz Pektaş - İstinye Üniversitesi

Prof. Dr. Hüseyin Çelik - Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Prof. Dr. İbrahim Özdemir - Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Korkmaz Alemdar - Arkin Yaratıcı Sanatlar ve

Tasarım Üniversitesi

Prof. Dr. Mehmet Zelka - Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Mine Demirtaş - Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Mukadder Çakır - Marmara Üniversitesi

Prof. Dr. Mutlu Bınark - Hacettepe Üniversitesi

Prof. Dr. Nilgün Tatal Chevron - Galatasaray Üniversitesi

Prof. Dr. Onur Dursun - Çukurova Üniversitesi

Prof. Dr. Ömer Özer - Anadolu Üniversitesi

Prof. Dr. Özlen Özgen - Atılım Üniversitesi

Prof. Dr. Recep Tayfun - Maltepe Üniversitesi

Prof. Dr. Ruhdan Uzun - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Selva Ersöz Karakulakoğlu - Maltepe Üniversitesi

Prof. Dr. Serdar Öztürk - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Prof. Dr. Tuğba Asrak Hasdemir - Ankara Hacı Bayram Veli Üni.

Prof. Dr. Tülay Şeker - Akdeniz Üniversitesi

Prof. Dr. Xose Antonio Neira Cruz - Universidad de Santiago

de Compostela

Prof. Dr. Yeşim Güçdemir - İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Yıldız Dilek Ertürk - İstanbul Üniversitesi

Prof. Dr. Zeliha Hepkon - İstanbul Ticaret Üniversitesi

Doç. Dr. Adalet Görgülü Aydoğdu - Ankara Hacı Bayram

Veli Üni.

Doç. Dr. Asil Ali Özdoğru - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Asuman Kutlu - Beykent Üniversitesi

Prof. Dr. Peyami Çelikcan - İstinye Üniversitesi

Prof. Dr. Sevil Atasoy - Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Süleyman İrvan - Üsküdar Üniversitesi

Prof. Dr. Erik Knudsen - University of Central Lancashire

Doç. Dr. Salvatore Scifo - Bournemouth University

Doç. Dr. Greg Simons - Uppsala University

Doç. Dr. Ayşe Asker - Kastamonu Üniversitesi

Doç. Dr. Aytül Tamer Torun - Ankara Hacı Bayram Veli Üni.

Doç. Dr. Bahar Muratoğlu Pehlivan - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Betül Özkaya - Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Betül Önay Doğan - İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Çeyiz Makal Fairclough - Beykoz Üniversitesi

Doç. Dr. Can Diker - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Cem Çetin - Marmara Üniversitesi

Doç. Dr. Çeyiz Makal Fairclough - Beykoz Üniversitesi

Doç. Dr. Devrim Baran - Trakya Üniversitesi

Doç. Dr. Dinçer Atlı - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Elif Eşiyok - Atılım Üniversitesi

Doç. Dr. Eren Ekin Ercan - Aydın Adnan Menderes Üniversitesi

Doç. Dr. Erol İlhan - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Esennur Sirer - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Esra Bozkanat - Kırklareli Üniversitesi

Doç. Dr. Esra İlkay Keloğlu İşler - Ankara Hacı Bayram Veli Üni.

Doç. Dr. Feride Zeynep Güder - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Goran Ridic - University of Applied Management Studies,

Mannheim

Doç. Dr. Gül Esra Atalay - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Güven Özdoğru - İstanbul Arel Üniversitesi

Doç. Dr. Hüseyin Kurtuluş Özgen - Ankara Hacı Bayram Veli Üni.

Doç. Dr. İlker Özdemir - Çukurova Üniversitesi

Doç. Dr. Lemi Baruh - Koç Üniversitesi

Doç. Dr. Marina Letonja - DOBA Business School

Doç. Dr. Muzaffer Şahin - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Doç. Dr. Ognjen Ridić - International University of Sarajevo

Doç. Dr. Özge Uğurlu Akbaş - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Özgül Dağlı - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Özlem Arda - İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Rocío Ovalle - Universidad de Santiago de Compostela

Doç. Dr. Senad Busatlić - International University of Sarajevo

Doç. Dr. Tolga Erkan - Üsküdar Üniversitesi

Doç. Dr. Veli Polat - İstanbul Üniversitesi

Doç. Dr. Viktorija Kafedjiska - International Balkan University

Doç. Dr. Yıldız Derya Birincioğlu Vural - Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hale Yaylalı - Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Hasan Topaçoğlu - Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Nejla Polat - Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Özlem Çetin Öztürk - İstanbul Gelişim Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Şaha Burcu Baygöl Özpınar - Üsküdar Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Tülay Atay - Hatay Mustafa Kemal Üniversitesi

Dr. Öğr. Üyesi Yıldırım Kesgin - Üsküdar Üniversitesi

Dr. Jan De Vos - Ghent University

İÇİNDEKİLER | CONTENTS

- 6 | **Editörden...**
Editor's Note
Pınar Aslan

ARAŞTIRMA MAKALELERİ | RESEARCH ARTICLES

- 12 | **Trusts and Doubts in Africa Over Belt and Road Initiative: A Thematic Content Analysis of Opinions in Ethiopian Twittersphere**
Afrika'da Kuşak ve Yol Girişimi Üzerinde Güven ve Şüpheler: Etiyopya Twitter Uzamındaki Kanaatlerin Tematik İçerik Analizi
Abdulaziz Dino GIDRETA, Mutlu BİNARK, Gökçe ÖZSU, Ali ZAIN
- 36 | **Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Haber Örnekleri Üzerinden Bir İnceleme**
Critical Discourse Analysis: A Study Based on News Articles
Ömer ÖZER
- 56 | **'I Would Prefer Not To' - On the Virtues of Abjection in Contemporary European Cinema and Society**
'Yapmamayı Tercih Ederim' - Çağdaş Avrupa Sineması ve Toplumunda Alçalmanın Erdemleri Üzerine
Jeremi SZANIAWSKI
- 72 | **Kadınların Deneyimlerinden Dijital Flört Şiddetine Bakmak**
Understanding Digital Dating Violence through Women's Experiences
Filiz YILDIZ, Zeynep ÖZARSLAN
- 102 | **Postmodern Bir Dünyada Hakikati Savunmak: "Yukarı Bakma" Filminin Sosyo-İdeolojik Analizi**
Defending the Truth in a Postmodern World: Socio-Ideological Analysis of the Film "Don't Look Up"
Can DİKER

- Sinema ve Televizyon Temsillerinde Reklamcı Stereotipleri Üzerine Bir İnceleme**
120 | A Comparative Study on Advertiser Stereotypes in Cinema and Television Representations
Ayşe KONCAVAR, Mustafa C. SADAKAOĞLU
- Evlü Bireylerin Evlilik Doymu ile Problemlü İnternet Kullanımı ve Aleksitimi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi**
142 | Examination of the Relationship between Marriage Satisfaction and Problematical Internet Use and Levels of Alexithymia among Married Couples
Selin GÜNEŞ, Seda Gökçe TURAN
- The Sound of Protest - The Development of Political Music in Turkey between Hybridization and Cultural Heritage**
170 | Protest Müzik - Melezleşme ve Kültürel Miras Arasında Türkiye’de Siyasal Müziğin Gelişimi
Seçkin SÖYLEMEZ
- Covid-19 Pandemi Sürecinde Aşı Haberleri ve Haber Doğrulama Platformları: “Doğruluk Payı” ve “Teyit” Örnekleri**
194 | Vaccine News and Fact-Checking Platforms in The Covid-19 Pandemic: Examples of “Doğruluk Payı” and “Teyit”
Mehmet YUMRUTAŞ

DERLEME MAKALELER | REVIEW ARTICLES

- On the Current Situation of Creative Industries in Turkey**
224 | Türkiye’de Yaratıcı Endüstrilerin Mevcut Durumu Üzerine
Erman M. DEMİR

ETKİLEŞİM / YORUM sözlü tarih | kitap inceleme

- Foto Muhabir Sökmen Baykara (1936-) ile Yapılmış Bir Sözlü Tarih Kaydı**
242 | Muhammet Erdem DURU
- “Siyasal İletişim Politik Olanı Düşünmek ve Araştırmak” Üzerine Bir İnceleme**
257 | İsmail Uğur AKSOY
- Etkileşim Yayın Politikası | Etkileşim Publication Policy**
270
- Yazım Esasları | Author Guidelines**
284

EDİTÖRDEN...

Değerli Okuyucularımız,

Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi **Etkileşim**'in dokuzuncu sayısını sizlerle paylaşmanın mutluluğunu yaşıyoruz. Ulusal ve uluslararası akademik dizinlere dâhil olma süreci devam eden dergimiz Ekim 2021 itibarıyla DOAJ'da, Ocak 2022 itibarıyla EBSCO'da taranmaktadır. Bu sürece yazar, hakem, okur olarak destek veren tüm akademisyenlere teşekkür ediyoruz.

Değerli akademisyenler tarafından hazırlanan özenli ve güncel çalışmaların yer aldığı dokuzuncu sayımızda on makale ve **Etkileşim/Yorum** kısmındaki iki metin olmak üzere toplam on iki çalışma yer almaktadır.

Dokuzuncu sayımızın ilk çalışması Abdulaziz Dino GIDRETA, Mutlu BİNARK, Gökçe ÖZSU ve Ali ZAIN tarafından kaleme alınan "Trusts and Doubts in Africa over Belt and Road Initiative: A Thematic Content Analysis of Opinions in Ethiopian Twittersphere" başlıklı araştırma makalesidir. Pekin'de 2019 yılında düzenlenen Kuşak ve Yol Forumu sırasında kanaat teknisyenlerinin Etiyopya *Twitter* uzamında 'Girişim'i nasıl tartıştığını analiz eden çalışma *Twitter* gönderilerinin tematik içerik analizi üzerinden incelemektedir.

Ömer ÖZER'in "Eleştirel Söylem Çözümlemesi: Haber Örnekleri Üzerinden Bir İnceleme" isimli makalesinde haber söyleminde yapılan ideolojik üretimin saptanması amaçlanmaktadır. Çalışmada önce kuramsal temel yöntem uyumu sağlanmış, sonrasında dilbilimsel kavramlar eşliğinde eleştirel söylem çözümlemesinin doğasına uygun bir irdeleme gerçekleştirilmiştir.

"I Would Prefer Not To' - On the Virtues of Abjection in Contemporary European Cinema and Society" başlıklı çalışmasıyla Jeremi SZANIAWSKI, film kuramcısı Thomas Elsaesser'in "abjection" (alçalma, iğrençlik) kavramına ve "state of exception" (istisna hali) kavramı konusunda en önemli çağdaş düşünürlerden biri olan Giorgio Agamben'in görüşlerinden faydalanarak, "alçalma" ve "istisna hali" kavramları ile ilgili filmlerden biri olan *Border*'ı (2018) incelemektedir. Bu vesileyle, sivil toplumun özgürlük anlayışı ve işleyişine dair günümüze değin süregelen değişikliklerin son aylarda çeşitli nedenlerle milyonlarca Avrupalı tarafından nasıl reddedildiği ve bu durumun onları nasıl etkileyebileceği tartışılmaktadır.

Dokuzuncu sayımızın bir diğer çalışması Filiz YILDIZ ve Zeynep ÖZARSLAN tarafından kaleme alınan "Kadınların Deneyimlerinden Dijital Flört Şiddetine

Bakmak” başlıklı çalışmadır. Dijital iletişim araçları ve internet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte yaygınlaşan dijital yakın partner şiddeti veya dijital flört şiddeti olarak adlandırılan olguyu, olgubilimsel yöntemle incelemeyi hedefleyen çalışmada dijital flört şiddetine maruz kalan on kadının kendi kişisel hikâyelerine dayanarak, araştırma sorularına yanıt aranmıştır.

Can DİKER, “Postmodern Bir Dünyada Hakikati Savunmak: ‘Yukarı Bakma’ Filminin Sosyo-İdeolojik Analizi” adlı çalışmasında filmde belirtilen hakikat sonrası dönemde öznel inançların nesnel inançlara karşı üstün olduğuna dair algının, hakikati reddetmeye yol açan ve yıkıcı bir bedel ödeme süreci haline gelen tarihsel dönüşümü irdelemektedir. Ayrıca, kapitalist ideolojiyle yalın hakikatin karşılaşmasını aktaran filmin postmodernite, kapitalist ideoloji, tüketim toplumu ve gösteri toplumu kavramsal çerçeveleri üzerinden incelenmesi de gerçekleştirilmiştir.

Ayşe KONCAVAR ve Mustafa C. SADAKAOĞLU tarafından kaleme alınan “Sine- ma ve Televizyon Temsillerinde Reklamcı Stereotipleri Üzerine Bir İnceleme” başlıklı çalışmanın başlangıç varsayımı “Türkiye’nin 1970’li yıllardan günümüze geçirmiş olduğu siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşüm sonrası pek çok şeyin yanı sıra sinema ve televizyon yapımlarında reklamcı kimliğinin temsil tercihlerinin de dönüşmüş olduğu” şeklinde özetlenebilir. Çalışmanın başlangıç varsayımını kanıtlamak amacıyla araştırma kısmının birinci bölümünde 1970 ila 1980’li yılların değerlendirilmesi için toplam dört sinema filmi incelenmektedir. Araştırma kısmının ikinci bölümündeyse, 2000 ve sonrası yılların değerlendirilmesi amacıyla toplam dört televizyon dizisi odağa alınmaktadır.

Dokuzuncu sayımızın bir diğer makalesi Selin GÜNEŞ ve Seda Gökçe TURAN tarafından kaleme alınmış olup “Evli Bireylerin Evlilik Doymu ile Problemlili İnternet Kullanımı ve Aleksitimi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi” başlığını taşımaktadır. Evli bireylerin problemlili internet kullanımı ve aleksitimi (kişinin duygularını fark etme, ayırt etme, tanıma ve ifade etmede zorluk yaşaması) düzeylerinin evlilik doyumuna etkisini incelemeyi amaçlayan makalede aleksitimi düzeyi ve evlilik doymu puanları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r=0.25$, $p<0.01$), problemlili internet kullanımı ve evlilik doymu puanları arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r=0.31$, $p<0.01$) bir ilişki saptanmıştır.

Seçkin SÖYLEMEZ, “The Sound of Protest - The Development of Political Music in Turkey between Hybridization and Cultural Heritage” başlıklı makalesinde Türkiye’de siyasallaşan popüler müziğin doğuşunu ve gelişimini siyaset bilimi perspektifinden incelemektedir. Çalışmanın ana odak noktası, melez müzik formları ve politik lirizmin bir müzik deposu olarak ortaya çıkan 1960’lar ve 1970’lerin Türk Anadolu Rock müziğidir.

Bu sayımızın bir diğer çalışması Mehmet YUMRUTAŞ imzalı “Covid-19 Pandemi Sürecinde Aş Haberleri ve Haber Doğrulama Platformları: “Doğruluk Payı” ve

“Teyit” Örnekleri” makalesidir. Çalışma kapsamında insanları doğru bilgilendirme amacıyla hareket eden haber doğrulama platformlarının medyada yer bulmuş Covid-19 aşılıları hakkındaki yanlış bilgi ve sahte haberleri konu alan doğrulama faaliyetleri incelenmektedir.

Dokuzuncu sayımızın hakem değerlendirmesine tabi tutulmuş son makalesi Erman M. DEMİR’in kaleme aldığı “On the Current Situation of Creative Industries in Turkey” çalışmasıdır. Yaratıcı Endüstrilerin toplumsal etkileri başta olmak üzere yarattığı potansiyel değişimlerin sorgulanmadan ele alındığı ön kabulünden kaynaklanan çalışma, yaratıcı sektörlerle ilişkin özgün çalışmaların gerçekleştirilmesi için zemin hazırlamak, Yaratıcı Endüstriler tartışmasına boyut kazandırmak ve bu konuda politika üretilmesine dikkat çekmek amaçlarıyla yapılan bir derlemedir.

Bu sayımızın **Etkileşim/Yorum** kısmında iki çalışma yer almaktadır. İlk metin Muhammet Erdem DURU tarafından gerçekleştirilen görüşmenin notlarına dayanan “Foto Muhabir Sökmen Baykara (1936-) ile Yapılmış Bir Sözlü Tarih Kaydı”dır. İkinci metin ise İsmail Uğur AKSOY tarafından kaleme alınan bir kitap incelemesi olup “‘Siyasal İletişim Politik Olanı Düşünmek ve Araştırmak’ Üzerine Bir İnceleme” başlığını taşımaktadır.

Dokuzuncu sayımıza çalışmalarlarıyla katkı sağlayan tüm akademisyenlerimize, zaman ayırıp makaleleri değerlendiren hakemlerimize, yayın kurumumuza, çalışma arkadaşlarımıza ve siz değerli okuyucularımıza teşekkür ediyoruz.

Bir sonraki sayımızda güncel akademik çalışmalarla yeniden görüşmek üzere.

Doç. Dr. Pınar Aslan

EDITOR’S NOTE...

Dear readers,

We are happy to share the ninth issue of Üsküdar University Communication Faculty Academic Journal *Etkileşim* with you. Our journal, which is in the process of being included in national and international academic indexes, is indexed by DOAJ as of October 2021 and by EBSCO as of January 2022. We would like to thank all academics who supported this process as writers, referees and readers.

In our ninth issue, which includes meticulous and up-to-date studies prepared by valuable academicians, there are twelve studies in total, ten articles and two scripts in the *Etkileşim/Yorum* section.

The first article of our ninth issue is “Trusts and Doubts in Africa over Belt and Road Initiative: A Thematic Content Analysis of Opinions in Ethiopian Twittersphere” by Abdulaziz Dino GIDRETA, Mutlu BİNARK, Gökçe ÖZSU and Ali ZAIN. By employing a thematic content analysis of *Twitter* contents generated by opinion technicians during the 2019 Belt and Road Initiative Forum in Beijing, the article examines how opinion technicians over the Ethiopian Twittersphere discuss the initiative.

Ömer ÖZER’s article, titled as “Critical Discourse Analysis: A Study Based on News Articles”, aims to analyze the ideological production in news discourse. The study starts with ensuring the harmony of the method with the theoretical foundation and then analyses were carried out in accordance with the nature of critical discourse analysis, accompanied by linguistic concepts.

With his article titled “‘I Would Prefer Not To’ - On the Virtues of Abjection in Contemporary European Cinema and Society”, Jeremi Szaniawski takes stock with the legacy of Elsaesser’s concept of “abjection” and with Agamben’s idea of “matters of states of exception”, looks at *Border* (2018), which eminently fits in a corpus of films dealing with abjection and states of exception. Through the article, the author reflects on the fates of millions of Europeans who, in recent months, and for various reasons, have decided to refuse changes to the way civil society’s freedom and functioning have been conceived hitherto.

The next article in our ninth issue is “Understanding Digital Dating Violence through Women’s Experiences” by Filiz YILDIZ and Zeynep ÖZARSLAN. The study examines the phenomenon called digital intimate partner violence or

digital dating violence, which has become widespread with the development of digital communication tools and internet technologies, by using the phenomenological method and research questions. These questions were aimed to be answered through the personal stories of ten selected women who were exposed to digital dating violence.

Can DİKER, in his article titled "Defending the Truth in a Postmodern World: Socio-Ideological Analysis of the Film 'Don't Look Up'", examines the historical transformation of the perception that subjective beliefs are superior to objective beliefs in the post-truth period, which leads to the rejection of the truth and becomes a destructive price-paying process. In addition, *Don't Look Up*, which conveys the encounter of capitalist ideology and plain truth, is examined through the conceptual frameworks of postmodernity, capitalist ideology, consumer society and spectacle society.

Our next article, "A Comparative Study on Advertiser Stereotypes in Cinema and Television Representations" by Ayşe KONCAVAR and Mustafa C. SADAKAOĞLU stems from the initial hypothesis of the study which can be summarized as: "After the political, economic and cultural transformation that Turkey has undergone since the 1970s, the representation preferences of advertisers' identity in cinema and television productions have transformed, as well as many other things". In order to prove the initial hypothesis of the study, in the first part of the research, a total of four movies are examined for the purpose of evaluating 1970s and 1980s. In the second part of the research, a total of four television series are focused on in order to evaluate the year 2000 and beyond.

The next article in our ninth issue is by Selin GÜNEŞ and Seda Gökçe TURAN and it is titled "Examination of the Relationship between Marriage Satisfaction and Problematic Internet Use and Levels of Alexithymia among Married Couples". The purpose of this study is to examine the contribution of problematic internet usage and alexithymia levels of married individuals to marital satisfaction. According to the results, there was a low level of positivity between alexithymia level and marital satisfaction scores ($r = 0.25, p < 0.01$), a moderate positive direction between problematic internet use and marital satisfaction scores ($r = 0.31, p < 0.01$).

Seçkin SÖYLEMEZ, in his study titled "The Sound of Protest - The Development of Political Music in Turkey between Hybridization", examines the genesis and development of politicized popular music in Turkey from a political science perspective. The main focus of the study is on the genre of Turkish Anatolian Rock of the 1960s and 1970s, which appears as a musical reservoir of hybrid musical forms and political lyricism.

The next study in our ninth issue is "Vaccine News and Fact-Checking Plat-

forms in The Covid-19 Pandemic: Examples of “Doğruluk Payı” and “Teyit”” by Mehmet YUMRUTAŞ. Within the scope of the study, the verification activities of fact-checking platforms on false information and fake news about Covid-19 vaccines that have been covered in the media were examined through selected samples.

The last article that was subjected to peer review is “On the Current Situation of Creative Industries in Turkey” by Erman M. DEMİR. In the light of the presumption that the potential changes created by Creative Industries, especially its social effects handled without questioning, it can be stated that the relations of unique cultural values to sectors have become complicated. This study is a compilation made in order to lay the groundwork for the realization of original studies on the creative sectors, to add dimension to the CI discussion and to draw attention to policymaking on this issue.

In the *Etkileşim/Yorum* section of our ninth issue, there are two texts. The first one is “Foto Muhabir Sökmen Baykara (1936-) ile Yapılmış Bir Sözlü Tarih Kaydı (An Oral History Record with Photo Journalist Sökmen Baykara (1936-))” by Muhammet Erdem DURU. The second one is a book review by İsmail Uğur AKSOY and it is titled “‘Siyasal İletişim: Politik Olanı Düşünmek ve Araştırmak’ Üzerine Bir İnceleme (A Review on ‘Political Communication- Considering and Researching the Political)’”.

We would like to thank all the academics who contributed to our ninth issue with their studies, our referees who took the time to evaluate the articles, our editorial board, our colleagues and you, our esteemed readers.

We hope to meet again with current academic studies in our next issue.

Associate Professor Pınar Aslan

TRUSTS AND DOUBTS IN AFRICA OVER BELT AND ROAD INITIATIVE: A THEMATIC CONTENT ANALYSIS OF OPINIONS IN ETHIOPIAN TWITTERSPHERE*

Abdulaziz Dino GIDRETA**, Mutlu BİNARK ***,
Gökçe ÖZSU****, Ali ZAIN*****

Received: 15.02.2022 - Accepted: 22.03.2022

Gidreta, A.D., Binark, M, Özsu, G. ve Zain, A.(2022). Trusts and doubts in Africa over belt and road initiative: A thematic content analysis of opinions in Ethiopian Twittersphere. *Etkileşim*, 9, 12-35. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.153

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

China's Belt and Road Initiative is a massive infrastructural project that Ethiopia is encompassed. Yet, in Ethiopia, public opinion over the subject has never been homogenous as there are both apparent faiths that the initiative would positively contribute to Ethiopia's economy, and suspicions that it is merely China's veiled ambition to accelerate its expansion in global economy and politics, intensifying the concerns that China will not be any different from former colonial powers for African nations. Besides mainstream media coverage, much of the debate over this initiative has increasingly happened on social networking sites as attributable to their relative accessibility and autonomy. By employing a thematic content analysis of Twitter contents generated by opinion technicians during the 2019 Belt and Road Initiative Forum in Beijing, this article examines how opinion technicians over the Ethiopian Twittersphere discuss the initiative.

Keywords: Africa, Belt and Road Initiative, Ethiopia, technicians of opinion, *Twitter*.

* This study is part of a research project entitled *Project number: 18426-Türkiye, Pakistan ve Etiyopya'da Twitter Ortamında 2. Kuşak ve Yol Forumu (2019): Kanaat Teknisyenlerinin Sosyal Ağ ve Söylem Analizi [China's BRI in Transnational Perspective: Comparative Discourse Analysis of 'Opinion Technicians' in Ethiopia, Pakistan and Turkey]* which is supported by Hacettepe University, the Council of Research Projects. By decision of the institutional reviewing board, no ethical approval is required for this study.

** Assistant Professor/PhD, Addis Ababa University, School of Journalism and Communication, abdino10@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9814-9174

*** Professor/PhD, Hacettepe University, Radio, Faculty of Communication, binark@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7458-5203

**** PhD Candidate, Hacettepe University, Graduate School of Social Sciences, gozsu@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8732-1397

***** PhD Student, University of South Carolina, College of Information and Communications, azain@email.sc.edu, ORCID: 0000-0001-9500-6349

AFRİKA'DA KUŞAK VE YOL GİRİŞİMİ ÜZERİNDE GÜVEN VE ŞÜPHELER: ETİYOPYA TWİTTER UZAMINDAKİ KANAATLERİN TEMATİK İÇERİK ANALİZİ*

Abdulaziz Dino GİDRETA**, Mutlu BİNARK ***,
Gökçe ÖZSU****, Ali ZAIN*****

Gönderim Tarihi: 15.02.2022 – Kabul Tarihi: 22.03.2022

Gidreta, A.D., Binark, M., Özsu, G. ve Zain, A.(2022). Trusts and doubts in Africa over belt and road initiative: A thematic content analysis of opinions in Ethiopian Twittersphere. *Etkileşim*, 9, 12-35. 10.32739/etkilesim.2022.5.9.153

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Çin'in başlattığı Kuşak ve Yol Girişimi, Etiyopya'yı da kapsayan devasa bir altyapı projesidir. Girişime dair Etiyopya'daki kamuoyu tartışmaları hiçbir zaman tek yönlü olmamıştır: Bunun sebepleri arasında Girişim'in Etiyopya ekonomisine olumlu yönde katkıda bulunacağına dair güvenin yanı sıra, Çin'in Afrika ülkeleri için bir yandan eski sömürgeci güçlerden farklı olmayacağı endişesi ve bir yandan da Çin'in küresel ekonomi ve siyasette genişlemesini hızlandırma konusunda örtük bir hırsla sahip olduğuna dair şüphe sayılabilir. Anaakım medyanın Girişim'e dair haberlerinin yanı sıra, Girişim hakkındaki tartışmaların çoğu görece erişilebilirliklerine ve özerkliklerine rağmen sosyal ağ ortamlarında daha fazla gerçekleşmiştir. Bu çalışma, Pekin'de 2019 yılında düzenlenen Kuşak ve Yol Forumu sırasında kanaat teknisyenlerinin Etiyopya *Twitter* uzamında Girişim'i nasıl tartıştığını *Twitter* gönderilerinin tematik içerik analizi üzerinden incelemektedir.

Anahtar Kelimeler: Afrika, Etiyopya, kanaat teknisyenleri, Kuşak ve Yol Girişimi, *Twitter*.

* Bu çalışma, Hacettepe Üniversitesi tarafından desteklenen 18426 numaralı Türkiye, Pakistan ve Etiyopya'da Twitter Ortamında 2. Kuşak ve Yol Forumu (2019): Kanaat Teknisyenlerinin Sosyal Ağ ve Söylem Analizi isimli araştırma projesinden üretilmiştir. Üniversitenin ilgili kurul kararına istinaden çalışmada etik kurul raporuna ihtiyaç bulunmamaktadır

** Doktor Öğretim Üyesi, Addis Ababa Üniversitesi, Gazetecilik ve İletişim Fakültesi, abdino10@gmail.com, ORCID: 0000-0002-9814-9174

*** Profesör Doktor, Hacettepe Üniversitesi, İletişim Fakültesi, binark@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7458-5203

**** Doktora Öğrencisi, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, gozsu@hacettepe.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8732-1397

***** Doktora Öğrencisi, Güney Karolina Üniversitesi, Bilgi ve İletişim Fakültesi, azain@email.sc.edu, ORCID: 0000-0001-9500-6349

Introduction

With the advent of the new media, opinion-making has no more remained an exclusive function of mainstream journalism. While not everyone is equally heard and accepted by societies, there happen to be individuals whose opinions become everybody's opinions, what Bourdieu (1998) calls "opinion technicians". These are persons "who write in the newspapers and intellectuals who advocate the 'minimal state'". Opinion expertise has become further visible now in the time of social media than perhaps any time in history. Social Networking Sites (SNSs) in particular have facilitated views and interpretations through possibilities of content production, networking, and immediate and broad reach (Hinton and Hjorth, 2013). As research on SNSs is growing rapidly and becoming interdisciplinary, the units of analysis come to be user interactions and relations, types of exchanges, contact frequency, intimacy, and type and size of networks (Papacharissi, 2009: 201, 202). Deller (2011), as well seems fascinated by relationships among media producers, public figures and texts, and the way *Twitter* offers a new way of researching and understanding these relationships.

Given that, in the current article, we attempt to analyze *Twitter* contents produced by opinion technicians during the 2019 Belt and Road Initiative (BRI) Forum in Beijing about Ethiopia's partaking in the initiative and Ethio-Chinese relations. It mainly seeks to take texts and contexts of interactions by Ethiopia-affiliated opinion technicians, not necessarily Ethiopians by citizenship, as representational and signifying practices (Hall, 1997). The article desires to step in with a brief historical and contextual overview of Chinese relations with Africa and Ethiopia, the context of the BRI and Chinese massive infrastructural investment in the Horn of Africa, and Ethiopia's participation in the BRI 2019 Forum.

Afro-China Relations Overview

A common downside in the conversing African relations with a foreign nation is the homogenization of entire Africa as a single unit of analysis by disregarding local particularities (Madrid-Morales and Wasserman, 2018: 1221; Dino-Gidreta, 2017). Nevertheless, Chinese first-ever antique connections with any separate African nation would inevitably be considered as its entrance into the continent. Although initial relations go as far back as first-millennium trade across Red Sea borders, as recounted by Venkataraman and Gamora (2009), contemporary China-Africa relationships are activated during the Cold War grounded on ideological imperatives of solidarity and anti-colonialism (Anshan, 2007), and China allied with newly independent African states on principles of equality, mutual interest and noninterference (Scobell et al, 2018: 173). As Scobell relates, later in 1971, China's search for allies in the international arena emerged productive when support from 26 African states helped China ensure passage of UN General Assembly Resolution 2758 (2018: 173).

China currently has diplomatic relations with almost all African countries and frequently engages in high-level exchanges and visits by which, from 2003 to 2014, Chinese leaders made 91 high-level visits to 53 countries in Africa (Scobell, 2018: 184). Chinese built luxurious AU Commission headquarters at Addis Ababa which is assumed to be a response to the commission's extension of official recognitions to China including a permanent AU membership. Indeed, it is believed, the commission was generally provoked by the Chinese extraordinary confidence in connecting with Africa in the new millennium. As trade and investment boost ups have become indicators of exceptional relationships, China's imports of oil and non-fuel mining products from Africa had more than doubled in the first decade of this new century (Alden and Alves, 2009). While gross annual revenue of Chinese contractors in Africa grew to \$1 billion by 2000 (Ehizuelen, 2017) its overall investments amounted to \$120 million by 2002 (Baah and Jauch, 2009).

Chinese state media have been funded to enable its voice heard globally while desires for cultural and ideological leaderships remain still at the center (Thussu, 2018: 120; Ji et al, 2016: 248). Accordingly, Xinhua opened additional news bureaus in Africa in 2009, China Daily launched an African edition in 2012 and CGTN launched a broadcast studio in Kenya. Benabdallah (2019) states that Chinese positive image was promoted directly by investments in media outlets like the CGTN Africa and indirectly through a long-term investment in vocational training and capacity-building programs for African media professionals. The second approach hinted at Chinese intentions for a soft power approach in Africa, a model of foreign relations based on attraction rather than coercion (Nye, 2004). While this is partly revealed by China's economic cooperation and infrastructure development, people-to-people exchanges, dialogues, visits, training, language institutes and mass media (Bailard, 2016: 447), there are differing views that Chinese involvement in Africa has been far from "soft" in the sense that it had not engaged in massive social cooperation programs as Turkey did, for instance. Chinese positive image in Africa is reinforced by state media coverage which is highly informed by pro-China interviews with government officials (Zhang et al, 2016; Wasserman 2018). Such a framing convergence of Chinese media outlets and African state-owned media would inevitably limit chances of critical views over China in Africa. Beyond a socio-economic venture, a "soft power" tactic, Chinese investment in a media outlet in Africa can be indicative of its desire in having a share in knowledge production which can, in turn, facilitate a power share (Hall, 1997; Foucault, 1972; Benabdallah, 2019).

Having gone through all these diplomatic, economic and social investments, China's venture in Africa is informed by two major diverging narratives, often viewed in binary terms which Wasserman (2012: 351) states "as either exploitative, predatory force or a benevolent, development partner". On one hand, it has been viewed as a progressive and refreshing break, and an alternative to a Western imperialist past (Condon, 2012; Karimah, 2019). On

the other hand, its suddenly heavy presence, and increasing penetration and dominance over the natural resource is doubted to be a mask for a neo-colonial venture (Anshan, 2007: 70). Following the Scobell it is possible to say that as Chinese political ambitions have later shifted to economic dimensions, its overarching interests have become access to natural resources, export markets for its manufactured goods, international political legitimacy, political stability and security to safeguard its citizens and pursue economic and commercial interests (Nicolas, 2017; Scobell, 2018: 174). Accordingly, China's economic activities get criticized for neo-colonial mercantilist ventures that exploited resources, undermined local industries and burdened governments with heavy loans for which countries had to use natural resources as collateral (Ursu and Van Den Berg, 2018: 5). This was further augmented by criticisms over controversial business practices, and failure to promote good governance and worker rights.

Ethio-Chinese Relations

The history of Ethio-China relations is comparable with Afro-Chinese relations of initial on-and-offs and gradual intensifications. Indeed, Chinese arrival has transformed Ethiopia's past foreign relations which had set Ethiopia a mere Western aid recipient (Hackenesch, 2013). Though Emperor Hailelassie established diplomatic ties in 1970, the 1974 revolution which led to the emergence of the Derg regime as a close partner of the Soviet Union distanced Ethiopia's relations with China until the late 1980s (Venkataraman and Gamora, 2009: 18-19). Later bilateral relations began when Derg was replaced by the Ethiopian People's Revolutionary and Democratic Front (EPRDF) in 1991. In 1995, Meles Zenawi visited China followed by Jiang Zemin's short visit to Ethiopia as part of his extensive Africa tour, and an ambitious Agreement on Trade, Economic & Technical Cooperation (ATEC) was signed. In 1998 a Joint Economic Commission (JEC) gave Ethiopia "most favored nation" status (Cabestan, 2012: 54). This particular agreement was followed by a series of warmth and undertakings, and during the first Forum on China-Africa Cooperation (FOCAC) meeting in Beijing in 2000, Addis Ababa was chosen to host the second forum in 2003 (Venkataraman and Gofie, 2015). In 2005, relations entered a new partnership widely read as the Ethiopian government's response to the Western criticism of the national election which was accompanied by violence and fatalities. Parenthetically, China's policy of "non-interference in others' internal affairs" become a golden alternative (Anshan, 2007: 72). However, Wasserman (2012: 341-342) notes China's role in Africa has already come under intense scrutiny by Western powers fearing their "good governance" agenda might be under threat from China which does not set the same conditions for investment.

The foundation for China-Ethiopia active trade relations goes far back to the second century AD when rhinoceros were exported to China, and

Abyssinia imported green tea (Venkataraman and Gamora, 2009: 10). Statistically, modern time trade exchanges have shown a dramatic rise as it is reported to grow more than ten-fold in the first decade of this century (Cabestan 2012: 57). Ethiopia mainly imports equipment, machines, electronics, garments, pharmaceuticals and edibles while it exports coffee, leather, textiles, sesame and cut flowers (Venkataraman and Gofie, 2015). Hosting Africa's largest livestock, Ethiopia has been producing leather, goatskin, and sheepskin since the 1920s, and so Chinese investment in Ethiopia has become more noticeable in the footwear industry (Cabestan, 2012: 57). China has also made multibillion-dollar investments in oil and gas projects (Chan 2017: 60), and its growing Industry Parks partly indicated a level of determination and intention for harmonization with Ethiopian development goals (Anshan, 2007; Scobell, 2018: 18). China has constructed Ethio-China Poly-Technique College at Addis Ababa and as Mandarin has already become helpful for Ethiopian traders, factory workers, diplomats and others, a 2011 signed agreement initiated the establishment of Chinese language centers at Addis Ababa, Mekele and Hawassa Universities (Cabestan, 2012: 55). In addition to the Chinese Embassy, the Chinese Commerce Minister, China-Africa Development Fund, Xinhua News Agency and China Exim Bank have independent representations in Addis Ababa.

The convergence of interests between Ethiopia and China has spread Sino-optimism among Ethiopia's elite and hopes among ordinary Ethiopians (Adem, 2012). Ethiopia remained a country that remained one of "sino-optimist" nations against the "sino-pragmatists" and "sino-pessimists" (Cabestan, 2012: 53-54; Leslie, 2016: 2; Skjerdal and Gusu, 2016: 150). However, it is generally assumed that potential factors attributed to China's preference of Ethiopia for broader partnerships include Ethiopia's natural resources, its strategic location and influence in the Horn of Africa (HOA), its economic growth, its hosting of headquarters of key organizations like AU and Economic Commission for Africa (ECA), and its emerging population of over 115 million which is the second in Africa. Chinese need for this cheap labor and more returns rose as industrialization and transnational corporations become integral aspects of the new Chinese capitalistic outlook (Baah and Jauch, 2009). Skjerdal and Gusu (2016: 149) discovers that Ethiopian media also differ in their coverage of Sino-Ethiopian relations as some underline the necessity and favorable nature of Sino-Ethiopian relations, others tend to focus on critical themes highlighting potentially neocolonial tendencies. As these critics extend, China has turned its attention to Africa perhaps not as much different from several imperialist nations of the past.

Belt & Road Initiative and Ethiopia

In 2013, Chinese President Xi Jinping announced China's plans to build a "Silk Road Economic Belt" and a "21st Century Maritime Silk Road", now referred to as "Belt and Road Initiative (BRI)". The initiative is claimed to be a geo-eco-

conomic project involving around 70 countries along the land-based “belt” or the “maritime road” impacting more than two-thirds of the world’s population (Forough 2019: 276). BRI is proposed to improve investments, infrastructure and trade in Africa, Europe and Asia, and thus to facilitate greater global growth and development. However, beyond a mere economic initiative, the BRI seems to be a foreign policy priority for China and an essential component of restoring itself as a Great Power (Githaiga, 2019: 118; Leslie, 2020).

Based on the infrastructure construction Memorandum of Understanding (MoU) with the African Union (AU) in January 2015, China vowed to connect all 54 African countries with modern highways, airports and high-speed railways (Chen, 2016). Given that, Chinese companies started the construction of railways, airports, industrial parks and ports in Ethiopia, Djibouti, Kenya and Nigeria. As further commitment at the FOCAC in September 2018 in Beijing, China signed MoU with 37 African countries and AU on jointly developing the BRI (Renwick and Gong, 2018: 15). Initially centered on the broader Eurasia, since 2017 BRI has highly expanded to include Africa (Rolland, 2019), the HOA is becoming an immediate priority (Scobell, 2018: 194), and Ethiopia is officially included based on “non-regional member” (Githaiga, 2019: 119). Hence, Ethio-Chinese infrastructure projects already included a national and international rail network of about 5,060 km by 2020 (Cabestan, 2012: 59). The BRI seems a good chance for Ethiopia’s most ambitious plan aiming to link 49 cities and Ethiopian railways with those of Sudan, South Sudan, Kenya and Djibouti.

The Chinese introduction to Ethiopian railways goes back to 2010 when China responded to a call for tenders to rebuild a railway line linking Addis Ababa with Djibouti whose port accounts for about 70% of Ethiopia’s external trade. On that basis, instead of renovating the old 781 km of narrow-gauge railway built by France in 1917, a new 656 km single track extending to the Djibouti border is built close to the old one. This new railway is completed in 2018 and intended to improve import-export efficiency and link the country to the BRI (Ursu and Van Den Berg, 2018). This makes Djibouti and Ethiopia BRI’s connection points deep into Africa. A second notable project is the rail link from Addis Ababa to Afar where potassium can be extracted from the Denakil depression near borders of Ethiopia, Eritrea and Djibouti. Another is the link between Addis Ababa and Bedele city, west of the capital and one of the main coal mining areas of Ethiopia, which eventually is projected to join the railway networks of the two Sudans and Kenya (Cabestan, 2012: 59). Such aggressive Chinese infrastructural engagement in the HOA, with a remarkable concentration on Ethiopia, has very much been associated with the BRI, which China has introduced to connect to and utilize its investment outputs from entire Africa.

With BRI becoming an ever-important cornerstone of China’s economic and political philosophy, increasing investments from China to Africa are on the horizon. Karimah (2019: 253) notes, recipients of these investments have to safeguard national interests, formulate consistent policies and ensure ef-

efficient regulatory compliance to extract the most possible benefits. In fact, China's approach to Industry Park development is said to be grounded on its intention to seek closer coordination and synergies with the growth and development aims of its development partners. Industrial parks in Ethiopia, for instance, are important components of BRI's role in implementing Agenda 2030 (Renwick and Gong, 2018: 18). Nevertheless, these massive infrastructure projects have led to a rapid rise in Ethiopia's borrowings from China as in 2011 China's share had increased to half of Ethiopia's total debt of about 7 to 8 billion dollars (Cabestan, 2012: 59). This, together with capitalist contentions and worker rights violation concerns has created some public anxiety over China, and so unavoidably over the BRI (Demissie, 2018). Leslie (2020: 6) warns that African countries must analyze and prioritize their own development needs before they engage in massive projects.

Even though all these ambitions and concerns have become important agenda in mainstream media and academics, it is through social media platforms that the new publics tend to engage in free conversations and reflections (Papacharissi, 2009). Imaginably, one can anticipate that the BRI, as an alternative globalization phenomenon, will remain a topic of academic and policy debates for decades. And so, any purposeful attempt of academic knowledge production on BRI and Africa will be a momentous contribution to the debates. Alongside mainstream media, social media users reflect a series of converging and diverging views ranging from endorsements, uncertainties and tough criticisms over the BRI. Regardless of the rising tendency that BRI related discussions are going virtual, not many thematic studies have given analytical considerations to exploring online debates. Accordingly, in the context of the broader Ethio-Chinese relationships, this study intends to examine *Twitter* contents produced by Ethiopia-linked prominent opinion technicians concerning the BRI. Users are considered for analysis for being content producers in connection with Ethiopia and the BRI, not essentially for their citizenship. The study is guided by a general question: How have prominent Ethiopia-linked opinion technicians discussed the BRI on *Twitter* in the context of the bigger Ethio-Chinese and also Afro-Chinese relations?

***Twitter* and Public Opinion**

The advent of social media platforms has enabled users to interact with each other in a virtual sphere leading to its adaption as public medium. *Twitter* is one of the leading platforms which are widely accepted by communication practitioners to represent public opinion (Brunns and Burgess, 2015; McGregor, 2019). These practices have been thoroughly studied by researchers in an effort to build a theoretical connection between these digital public spheres and the existing conception of discourse building (Bouvier and Machin, 2018; Kreis, 2017). Theorists have argued that the digital dimension of public opinion can also be understood and explained by the discursive pub-

lic opinion (Bouvier, 2015; Himelboim et al, 2013) which revolves around the key issues of the day in a society (Moy and Bosch, 2013). The process of forming public opinion about a socio-economical issue carries a strong normative imprint and is shaped by the informed members of the society (Gaisbauer et al, 2021). The existing literature confirms that user-generated content from *Twitter* can also serve as a digital representation of the discursive public opinion to understand how opinion leaders discuss and shape the debate about socio-economic phenomena (Bouvier, 2015; Daniel, 2019; Dyer and Hakkola, 2020; Jun et al, 2022; Kreis, 2017; Zain, 2021; Zain et al, 2020).

Methods

As valuable as mainstream media journalistic contents, User-Generated-Content (UGC) within web 2.0 has already become an important subject of analysis to understand opinions (Hinton and Hjorth, 2013). UGC is becoming both alternative and supportive to mainstream journalism in the sense that prominent users have got chances of alternative consumption, and production, which would assist and even replace the roles of mainstream journalism. And while SNSs transformed the idea of social from spatial social to virtual, in terms of socialization, the online social is used mainly to supplement the offline (Papacharissi, 2009). Irrefutably, SNSs are increasingly becoming influential content distribution channels by a network of relationships (Van den Dam et al, 2008).

The microblogging website, *Twitter*, is growingly recognized for facilitating active and extensive public discourse (McCay-Peet and Quan-Hasse, 2017). However, not all *Twitter* users are of the same interactive status and style. While some prefer to follow those they know personally, others choose celebrities and public figures, news alerts and businesses (Deller, 2011: 218). Deller observes, most common tweets are one-to-many conversations in few statements as status updates, questions, or hashtags intending to be part of a wider discussion topic (2011: 218). Yet, comparable to that of content producers in the context of mainstream media, not all social media users have equal level of acceptance and influence among networks. In this regard, public figures like commentators, academicians, business people, and politicians have become thinkers in solving political problems in society (Bourdieu, 1998; Droit and Ferenczi, 2008). Hence, they tend to qualify as opinion technicians among the public by reflecting a dominant opinion and claiming a significant level of public acceptance. Bourdieu also calls columnists fast thinkers or technicians of opinion. According to Tangün and Parlak, there is a definite relationship between the pen of the columnist and the position of the newspaper where the columnist writes within the media industry and the newspaper's economic, cultural and symbolic capital. A technician of opinion has a certain habitus, which is derived from this *doxa* and has in close contact with the power of fields in any case (2020: 294-295). A technician of opinion frames

an opinion on a certain subject in a certain way and explains it ideologically. Thus, s/he serves the production of symbolic power. A technician of opinion at *Twittersphere* similarly reproduces and disseminates a certain symbolic power throughout the discursive practices.

To express dominant points of view in a society these opinion technicians are likely to construct a series of opinions by priming and framing. On that basis, this article predominantly relies on the analysis of opinions shared by technicians of opinion on *Twitter* with the assumption that they are representatives of dominant public discourse about the BRI (Zain et al, 2020: 12).

Thematic content analysis has been applied as proclaimed by Krippendorff as “a research technique for making replicable and valid inferences from data to their context” (1989: 403). At first, *Twitter* users are selected and filtered mainly as directed by hashtags and keywords related to BRI 2019 Forum. The guiding hashtags included #BRI2019, #Ethiopia #BRI, Belt and Road Initiative and #BRIForum. Afterwards, selected accounts are categorized as journalists, media outlets, diplomats, think-tanks, international relations or business experts and trade outlets. Python programming language is used to extract tweets through *Twitter* Application Program Interface (API) which extracts data using parameters like consumer_key, consumer_secret, access_token and access_token_secret and provides important contents like usernames, account names, tweet IDs, number of retweets and likes, URLs and multimedia contents shared in the tweet and location (Zain 2020: 12). The period of the content included in the analysis is limited to 24 – 28 April 2019, from the eve to the day after the Second BRI Forum.

The qualitative analysis was carried out by *NVivo* software after additional cleansing is undertaken in *Microsoft Excel*. A list of accounts is identified and placed in respective categories based on their public profile to assess available interests and to understand the significance of their discourse practices. All 176 discursive contents from 37 opinion technicians have been subject to analysis and thematic discussion. On these bases, as major points of analysis, 34 sub-themes are identified under six main themes. For thematic discussion, each of the six themes is labelled as positive or negative in terms of their supportive or critical sentiments toward the BRI.

Frequency analysis of discursive texts reveals the nature and extent of dominant rhetoric practices and techniques adopted by opinion technicians. The most frequently used hashtags are #china #ethiopia #beltandroad #bri #kenya #beautifyingsheger #brf2019 and #focac. Whereas @fanatelevision @hmryder and @undpasiapac are the most stated usernames. The six dominant themes are the *Chinese dream of mutual cooperation, socio-economic development, opportunities for investment and growth, maritime silk road as more than a mere economic corridor, nature of projects and Chinese debt trap*. The top keywords include loans, debt, china, cooperation, ethiopia, framework, infrastructure development, grants, power, sustainability, trap, bri, jinping, af-

rican, beijing, lending, narrative, politics, relief, smart financing, agreements, aid concerns and electric generation. Yet generally, as it is limited to contents produced by selected users over a limited period, this work does not claim to be illustrative of the entire *Twitter* discourse over the BRI 2019 Forum in the Ethiopian *Twittersphere*.

Discussion of Findings

The Chinese dream of mutual cooperation

The basis for China's frequent claim for "mutual cooperation with Africa" seems bearable in the context that it has formerly backed anti-colonial struggles and independence movements in Africa, and in return, several African nations offered political support to China. In 1971, China reclaimed its UN seat with the help of 26 votes from African countries which Mao Zedong described as "We were brought back into the UN by our black African friends" (Anshan, 2007: 78). China has then supported African candidates for the UN Secretary-General position and better representation of Africa. Zhang, et al (2016: 17-18) also points out, China's major official media discourses and interviews with Chinese officials disclose the disposition that China wants its engagement in Africa to be seen as mutually beneficial, rather than asymmetric.

As time goes, however, Chinese frequent articulation of "mutual cooperation" seems indifferent from any other global powers' language of entry to Africa. Chinese aid and investment in Africa is rhetorically framed as "win-win" under the auspices of South-South Cooperation (Hackenesch, 2013: 12; Ursu and Van Den Berg, 2018: 3; Thussu, 2018: 118). No matter how collaborations would be based on agreements, political languages of mutual benefit do not unveil who benefits how much or how less. In that view, Thussu (2018: 118) indicates, BRI has intended to promote Chinese political and economic interests in strategically important regions, as an alternative to US-dominated security and economic infrastructure that has shaped the post-WWII world. Zain (2020) points out that BRI is driven by China's concerns about the security of trading routes. Given that, BRI has two securitization centers inherent in the Maritime Silk Road, Gwadar Port in the Indian Ocean shore of Pakistan and Djibouti in the Horn of Africa (Li 2019).

There are remarks that the relationship between Ethiopia and China has never been balanced obviously because China holds more bargaining power and can therefore exert political leverage over Ethiopian elites (Ursu and Van Den Berg, 2018: 8). Truly, Ursu and Van Den Berg asserts, "Chinese engagement tends to be elite-centered, and often works directly with the leadership of authoritarian regimes while neglecting the wider population" (2018: 8). Hence, questions arise whether most of the benefits on the Ethiopian side are going to elites, to the disadvantage of laborers (2018: 8).

Nonetheless, China has assertively wanted its gate to Ethiopia to be taken

as ‘mutual cooperation’ which would correspond to what Anshan notes as China’s attempt of establishing a spirit of “developing together” (2007: 72). From rhetoric practices of target opinion technicians under analysis, there emerge discursive signposts emphasizing that the BRI comes to conform to this Chinese idea of mutual cooperation. This can be assumed from prominently recurring choices of expressions like cooperation, year cooperation plan, technical cooperation and development cooperation framework.

Endorsing Chinese technical cooperation to Ethiopia: Following preliminary cooperation milestones, subsequent meetings get arranged under the name ‘technical cooperation’ in the sense that they are sessions during the implementation stages of agreements. In this regard, BRI Forums function as meeting occasions for side dialogues and further agreements. The *Twitter* discourse of Ethio-Chinese relations can be identified inclining to endorsing Chinese technical cooperation efforts toward Ethiopia, mainly involving its financing of infrastructures in Ethiopia, as signified by recurring terminologies like grants, funding or sponsorship. “#China sign agreements at #BeltandRoad Forum on: 1. Financing #BeautifyingSheger riverbank project 2. Grants for technical cooperation 3. Grants for food aid 4. #BRI 5-year cooperation plan 5. Operationalizing #FOCAC cooperation (CAB 25.04.2019)”.

Ethiopia’s ambition in further Chinese investment: It can be detected from texts subject to analysis that the notion of cooperation has also been utilized to imply mutual willingness and efforts, with some tone of direction that Ethiopia pleads for Chinese further investment. “PM DrAbiy Ahmed in Hangzhou also met with Mr Che Jun, Provincial leader of Zhejiang and exchanged views on cooperation b/n Ethiopia and the Province asked for more investment from the Province. The Province is sister province of the SNNPRS #ኢትዮጵያ(TTC 25.04.2019)”.

“The Mutual” as emphasized by Ethiopia as well: After Ethio-Chinese relations passed initial stages at the commencement of the new millennium, a series of annual events was sustained in the umbrella of summits, conferences and visits. Most of these events embrace the flagship of both or either of the two evident terms, mutual and cooperation. Although this happens to be emphasized mostly by the Chinese side, there emerge recurring hashtags and interactions that imply Ethiopia also stressed the idea of mutual interest. “Prime Minister Dr. Abiy today met with President Xi Jinping and with his Chinese counterpart and reiterated their commitment to further enhance the existing strategic partnership and stated that the relationship is based on mutual respect, trust, interest and equality (TTC 24.04.2019)”.

BRI as development connectivity framework: Ever since China has come to Africa, it has become a default predisposition that both sides emphasize the need for African development under certain development cooperation frameworks. Like most Chinese policies and practices towards Africa, the discourse on BRI itself comes to affirm it as a development cooperation framework

with a further role of deepening connections. “RT @UNDPasiapac: What is the #BeltandRoad? The #BRI is an economic and development cooperation framework that aims to increase connectivity (UC 25.04.2019)”.

No matter how contents under analysis echo typical account of cooperation familiar in contemporary foreign relations practice, this Chinese dream of cooperation has never been immune from suspicions and assumptions as being more of a Chinese strategic notion and a gateway into the heart of African governments and public.

Socio-economic development

It became obvious that China won extensive recognition from the African side as a unique substitute for the politically colonial inclination of Western cooperation trends in the aftermath of colonization. Thus, contrasting that of African relations with the West, the discourse on Afro-Chinese partnerships has long emphasized more on socio-economic development and less on intense politics, generally putting aside the contentious political economy. In the analysis of the discourses of the target opinion technicians during the 2019 BRI Forum, this notion of socio-economic development becomes recurrent as characterized by several expressive preferences like sustainability, sustainable methods, debt sustainability framework, interest-free loans, development, high-quality development, development plan, development cooperation framework, democratic development, countries loans, and Chinese loans. For a better comprehension, this can be elucidated in clusters as quality development, sustainability and loan.

Quality-development in the frontline: As much as China’s emergence and active engagement is appreciated, qualities of Chinese constructed infrastructures in African countries have been under constant blame. Similarly, Chinese goods in African markets complained of low quality while there also exist attempts to show that often better and cheaper than local products (Anshan 2007: 82). With a consequent emphasis on improving the quality of its development works, China seems responsive to these concerns. And as BRI has been introduced as a giant Chinese initiative to catalyze socio-economic change among participating countries it is articulated as a unique development plan intended to bring high-quality development. This is also distinguishable within the contents of opinion technicians under analysis. Xi Jinping’s 2019 BRI summit address emphasized the need to focus on ‘high quality’ infrastructure as he urged for the promotion of high-quality development (EO 26.04.2019). “RT @PDChina: Chinese President Xi Jinping on Saturday called for joint efforts of all parties to promote high-quality development ... (CTW 28.04.2019)”.

Sustainability in the frontline: There has been a great emphasis on the need for sustainability of Ethio-Chinese development partnerships as revealed by the renewal of agreements. In that sense, the BRI can be recognized to be the

most durable project ever to assure sustainability of socio-economic integrations. While this is a weight by target contents under analysis, there exist opinions about the lack of sustainability of some Chinese projects. “#China’s Belt and Road Initiative is getting a makeover to tone down government rhetoric and tighten oversight, after allegations of corruption and a lack of sustainability dogged some of its highest-profile projects (KM 24.04.2019)”.

Development loans in the frontline: China is alarmed by existing concerns and critics about its alleged intentions of putting the nations in debt into its tactical cave of uncompromising their alternative foreign relations. As said, the objective of the Chinese DSF is to support the efforts of low-income indebted countries in achieving development goals (Anshan, 2007: 74). “China seems determined to counter the debt trap narrative. Beijing announces a debt sustainability framework at the BRI conference and offers some debt relief – as it just did for #Ethiopia. It may be politics, but it is a smart move nonetheless (JD 26.04.2019)”.

The rhetorical emphasis on DSF and interest-free loans would imply the advent of the BRI as stimulating energy for Africa’s development. In this case, African nations attain the benefit of Chinese loans as a chance to attain substantial infrastructural development based on a would-be-paid credit. “@hmryder’s four takeaways from Xi Jinping’s #BeltandRoad summit address: ... 3) More transparency and new debt sustainability framework... (EO 26.04.2019)”.

Nevertheless, a Chinese loan would also be read as a potential pretext for China to claim a part of indebted nations’ natural resources in cases of debt delays or failures. Demissie (2018) fears unless countries in Africa maintain long-term approaches the BRI could become a one-way path with China deciding upon development trajectories on Africa.

Opportunities of investment and growth

Part of several African nations’ growth is assisted and still predestined by FDIs even though the growingly intricate politics of FDIs went alongside. In this sense, the BRI could be taken both as an investment itself and facilitator of investment outcomes in between China and African nations.

Chinese investment in Ethiopia goes back to China as a trade item: Ethio-Chinese relations have begun, and are mainly associated, with investments and trades. This become one of *Twitter* interaction affairs among prominent Ethiopian opinion technicians. “Ethiopia signed a 1.8 billion USD investment agreement with State Grid of China to provide power to the 16 Industrial Parks (Teshome Toga chanaka@TToga9, 24.04.2019)”. “#Ethiopia inks deal to boost #coffee export to #China-MoU signed between Ethiopia’s Ministry of Innovation and Technology under @DrGetahun and China Council for the Pro-

motion of International Trade #CCPIT (CAB 24.04.2019)".

China as presenter of its model of technology for development and development of technology: Any investment and infrastructural development will have a default consequence of improving Africa's technology consumption and overall operational capability. China claims to present its model of technology of development, and development of technology, to Africa. In this regard, Ethiopia has often been regarded as following a development path similar to that of China (Ursu and Van Den Berg 2018: 2). This general notion can be identified in opinion technicians' discursive emphasis on technology standards and the Chinese model of it". @Bhess 4/ While I'm a bit skeptical of that, it nonetheless reveals growing confidence that the Chinese model of technology standards and governance is gaining momentum as you and the NYT have pointed out (EO 25.04.2019)". Opinions also accentuate Chinese efforts in extending its model of cyber security to the global ranges. "@Bhess 3/ I was at a conference last year where several Chinese technology experts spoke glowingly of how GDPR in the EU was part of this trend and that Europeans were inspired by China's cyber governance standards (EO 25.04.2019)". In that view, Ethiopia would be among noticeable African countries to get the chance of consuming development technologies to be conveyed both in the course of the BRI and in the aftermath.

Chinese debt as defied by Africans, and China's responsiveness: The politics of Chinese debt is growingly getting attention by African critics who seem to be very much concerned about Chinese abruptly massive immersion into Africa. "Anti-debt populism has a powerful thrust of Sino-phobia, preferring an #Africa that deals exclusively with its traditional partners in the West. -- @profkagwanja (EO, 28.04.2019)". Perhaps cautioned by growing accusations that China maintained a calculated debt trap over-indebted African nations, *Twitter* discourse signposts China's considerable inclination toward easing debts. "More great data from @SaisCari who published a series of very informative charts on Chinese lending to #BeltandRoad signatories. Despite concerns over mounting African debt due to infrastructure loans, CN's overall lending is down from its highs in 2014 (EO 25.04.2019)".

Maritime Silk Road as more than a mere economic corridor

BRI as a wide-ranging development cooperation framework: There is a common assertion that BRI has started as a typical economic corridor connecting many trades and industry centers (Thussu, 2018: 117). However, it has later revealed itself as a comprehensive development agenda. "... The #BRI is an economic and development cooperation framework that aims to increase connectivity (UC 25.04.2019)".

An alternative globalization scheme: In fact, developing literature and opinions as well widely consider this giant initiative as an extending idea de-

veloped mainly to catalyze the “Chinese dream of alternative globalization”. This would complement with remarks that China sought Africa as an ally in its struggles against imperialism and hegemony (Anshan, 2007: 73). Analysis of remarks from selected opinion technicians indicates a prevailing designation of BRI as the Chinese version of socio-political globalization beyond its mere economic functions. “#African Leaders are likely to carefully scrutinize the costs and benefits of Chinese loans; some may be poor, but that doesn’t make them unaware or unsavvy. #China’s #BRI isn’t debt trap diplomacy: It’s just globalization with Chinese characteristics’ (MaledaBisrat @MaledaBisrat, 27.04.2019)”. “#cgtn published my article on eve of BeltRoadForum. China’s #BeltandRoad Aids #Africa #Growth in New #Globalization/Africa and the World (LF 24.04.2019)”.

Nature of projects

A significant part of the discourse on BRI and Ethiopia can be identified by rhetoric articulation on the nature of various Chinese projects in Africa. In this regard, Chinese involvement and provision of loans for power generation projects have gained extensive narrative consideration. The varieties of BRI-associated projects can be identified in *Twitter* opinion technicians’ emphasis on tangible features and indications like standard gauge railway, world power, state power, stable power generation, power cities, and electric power transmission.

BRI as infrastructural development initiative: BRI has gained interpretative importance as an infrastructural development initiative mainly involving railways and bridges connecting major industrial centers like industrial parks in Ethiopia. “The top 5 #BeltandRoad projects in #Africa according to @cgtnafrica:1) #Kenya: Standard Gauge Railway 2) #Mozambique: Maputo Bay Bridge 3) #Ethiopia: Hwassa Industrial Park 4) #Egypt: the “Iconic Tower” 5) #Senegal: National wrestling arena (EO 26.04.2019)”. “RT- @PMethiopia-PM Abiy Ahmed met with the leadership of the China Railway Construction Corporation (CRCC) in Beijing, on the margins of the BRForum. CRCC’s projects include connecting Ethiopia and Djibouti through the railway project (CAB 24.04.2019)”.

Chinese desire for power generation and transmission in Ethiopia: Ethiopia is attractive to Chinese companies, not only for the inexpensive labor as cheap as a quarter of the labor in China but also because electricity costs are among the cheapest in the world, both significantly reducing production costs (Ursu and Van Den Berg, 2018: 7). In contrast, opinions embark on Chinese companies’ complaints about lack of transportation and stable power in Ethiopia. “@AsthanaRoli @Lindy_Cameron @JaneEdm_DFID @Siderop @lindacalab @rglenner 2/ Chinese companies in Ethiopia have been complaining about increased tax rates, poor transportation infrastructure makes the cost of connecting with suppliers more expensive and the lack of stable power genera-

tion in many regions can also have an impact on costs (EO 25.04.2019)".

There are consequential sentiments indicating ongoing agreements and frameworks to solve the issue of electric power transmission in Ethiopia. 'Ethiopia, China Sign \$1.8bln Investment Agreement Ethiopia and China have signed a \$1.8 billion investment agreement which covers the provision of electric power transmission and distribution lines (EEU 24.04.2019)'. Regrettably, however, contents signify that this issue of electricity in Africa is a yet to be lived experience. "@laurimyllyvirta 3/ But it's my understanding from several experts in African electrification issues that cleaner, more environmentally sustainable methods of electric generation are not yet at a price point where they can power cities like Kinshasa (12m people) or Lagos (21m people)... (EO 25.04.2019)".

BRI is signifying China as a new global power: Recurrent narratives toward the BRI also designate that it revealed Chinese emergence as a new global power. "Spanish foreign minister says, BRI reflects the reality that China is a world power (BRA 26.04.2019)". Yet, there arise some narratives with a slight tone of warning the people of China not to be keen on China being a world power. "@mywang999 Moreover, it's critical for Chinese people and other stakeholders to understand the negative reactions to this kind of thinking because, for the most part, they are largely ignorant about how this interpretation of state power is perceived by others around the world (EO 25.04.2019)".

BRI as tied in with loans and debt sustainability frameworks: Several African countries had the opportunity to get BRI linked loans from Chinese government banks. Many of them however are failing to stick to debt return deadlines for various challenges which the Chinese government come to be considerate about through a distinct DSF. "China seems determined to counter the debt trap narrative. Beijing announces a debt sustainability framework at the BRI conference and offers some debt relief -- as it just did for #Ethiopia. It may be politics, but it is a smart move nonetheless (JD 26.04.2019)". And evidently, the framework does not come as a uniform scheme for all contexts. "AS received correction that #China's pledge to write off Ethiopia's debt is related only to an interest-free loan, and not "interest on all loans", as was initially reported by @fanatelevision (AD 25.04.2019)".

This indication that China has given weight to power generation would lead to the implication that BRI could be intending to accelerate transportation of end-products of African hydroelectric power or electricity itself to meet Chinese future power needs. Seemingly, Chinese DSF interventions such as interest-free loans and loan write-offs come as a consequence of growing pressure from African opinion makers.

Chinese debt trap

China uses three main instruments to enhance financial engagements with other states: grants, interest-free loans and concessional loans (Ursu

and Van Den Berg, 2018: 4). China's promises for loans to African countries has happened almost as early as its entrance to Africa. This meant a lot to several nations that would not otherwise have a chance to run infrastructural development projects by existing local capacity. On the other hand, there emerged discourses of concern that, first of all, the Chinese debt would be or has already become a regulatory trap to some African countries, in the sense that these countries' foreign relations get imprisoned under the indirect control of China. Secondly, Chinese contractors must be awarded infrastructure contracts financed by their loan and executed until full completion (Ursu and Van Den Berg, 2018: 5). Third, China uses loans as legal and moral excuses for the manipulation of natural resources of respective countries in debt. Debtor countries use their natural resources as collateral to access Chinese loans for investment. In the analysis of the discourses of African opinion technicians, the debt concern has been expressed by a range of terminologies like the Chinese debt trap and predator loans.

The importance of scrutinizing the costs and benefits of Chinese loans: Contents of opinion technicians subject to analysis tend to warn African leaders to be mindful of involving in the BRI. "#African Leaders 'are likely to carefully scrutinize the costs and benefits of Chinese loans; some may be poor, but that doesn't make them unaware or unsavvy. #China's #BRI isn't debt trap diplomacy: It's just globalization with Chinese characteristics' (MB 27.04.2019)".

Chinese seemingly considerate reaction to its debt trends criticisms: Again one can observe from the analysis of *Twitter* contents that the Chinese government has anyhow preferred to positively respond to criticisms over its debt trends in Africa. "China seems determined to counter the debt trap narrative. Beijing announces a debt sustainability framework at the BRI conference and offers some debt relief -- as it just did for #Ethiopia. It may be politics, but it is a smart move nonetheless (JD 26.04.2019)". Seemingly on behalf of less manipulative prospects, opinions happen to cheer a declining tendency of Chinese lending. "More great data from @SaisCari who published a series of very informative charts on Chinese lending to #BeltandRoad signatories. Despite concerns over mounting African debt due to infrastructure loans, CN's overall lending is down from its highs in 2014 (EO 25.04.2019)".

Conclusion

No matter how tough restrictions would be, it can still be irrefutable that the new media has empowered a relatively free exchange of thoughts and research over interactions and opinions in social media has now become quite relevant. In Ethiopia, citizens and Ethiopia-associated foreign nationals have long enjoyed *Twitter* for criticism of undertakings including foreign relations and foreign direct investments to a level mainstream media have not granted. In terms of foreign relations, perhaps, Ethio-Chinese friendship has been one of the most intensive South-to-South relations ever recognized in the new

millennium. While this is comprehensible within the context of the broader Afro-China relationships, the last two decades have shown substantial achievements in manifold partnerships between Ethiopia and China. Relations resulted in the consideration of Ethiopia as HOA's crosslink of the BRI. So, ongoing Chinese infrastructure undertakings in Ethiopia in the region have already been projected to play crucial roles as China's gateway into Africa. While communication about this subject has been facilitated largely by mainstream media, in recent years, the new media has come to be a vital platform for the exchange of information and opinions; and content produced by social media opinion technicians has become a vital subject of analysis as evident in the context of opinions over the BRI. The BRI has captured the attention of social media opinion technicians and analysis of related *Twitter* contents reveals a significant level of participation among journalists, think-tanks, media outlets, diplomats and business experts.

An aggregate content over the BRI and Ethio-Chinese relations signposts the Chinese dream of mutual cooperation characterized by tendencies of endorsing technical cooperation to Ethiopia, and so the BRI as development connectivity framework. The discourse associates the initiative with socio-economic developments designated by quality development, sustainability and loans. Investment and growth desires happen to take discursive prominence as further revealed by inferences that Chinese investment products seem to return to China as trade items, and China presents its model of development to Ethiopia. Contents have displayed the Maritime Silk Road as a wide-ranging development cooperation framework and even a Chinese version of globalization, as an alternative to existing global supremacy engineered and controlled by the West for hegemonic advantages. Ethio-Chinese cooperation projects, including the BRI, by large come out to be infrastructural initiatives revealing Chinese intention of power generation and transmission in Ethiopia. No matter how tied in with extensive loans and debt sustainability frameworks, the BRI has ratified already prevalent opinions over China as an emerging global power. Evidently in the discourse, the issue of the Chinese debt trap remains a significant apprehension by which opinion technicians accentuate the importance of carefully calculating costs and benefits of loans, while to the Chinese side, some considerate steps seem to be taken as a response. Much of the discourse is largely directed to reassertion and promotion of the BRI and Ethio-Chinese relations consistent with dominant official and strategic texts propagated by both nations. Even though contents tend to disclose some degree of concern over the BRI, opinions seem to disregard further possible challenges of BRI and issues of corruption and mismanagement commonly associated with Chinese investments in Ethiopia.

COVID-19 was feared to shake most African countries given Africa's likely vulnerability due to people's closer social distance, relatively fragile health systems, inadequate sanitation and hygiene infrastructure, population mobility and conflicts. An immediate Chinese COVID-19 support to several

African countries revealed Chinese commitment to its relations with Africa in times of global crisis. Ethiopia was given the confidence to disseminate the initial Chinese COVID-19 support financed by the Alibaba Group to several African countries. Later on, Chinese vaccine supports come to tighten up Ethio-Chinese relations as Ethiopia received one of its highest vaccine aids from China. And evidently, the pandemic has highly impacted the BRI mainly revealed by the termination of funding and supply which resulted in an apparent pause in infrastructural construction and so financial diversions to COVID-19 emergencies.

References

- Adem, S. (2012). China in Ethiopia: Diplomacy and economics of Sino-optimism. *African Studies Review*, 55(1), 143-160.
- Alden, C. and Alves, A. C. (2009). *China and Africa's natural resources: The challenges and implications for development and governance*. South African Institute of International Affairs. Occasional Paper, No: 41.
- Anshan, L. (2007). China and Africa: Policy and challenges. *China Security*, 3(3), 69-93.
- Baah, A. Y. and Jauch, H. (2009). Chinese investments in Africa. A. Y. Baah and H. Jauch (eds.), *Africa: A Labour Perspective* (35-76). Brighton: African Labour Research Network.
- Bailard, C.S. (2016). China in Africa: An analysis of the effect of Chinese media expansion on African public opinion. *The International Journal of Press/Politics*, 21(4), 446-471. doi: 10.1177/1940161216646733.
- Benabdallah, L. (2019). Explaining attractiveness: Knowledge production and power projection in China's policy for Africa. *Journal of international relations Development*, 22(1), 495-514. Doi: 10.1057/s41268-017-0109-x.
- Bourdieu, P. (1998). *Acts of resistance: Against the new myths of our time*. Cambridge: Polity.
- Bouvier, G. (2015). What is a discourse approach to Twitter, Facebook, YouTube and other social media: Connecting with other academic fields?. *Journal of Multicultural Discourses*, 10(2), 149-162. doi: 10.1080/17447143.2015.1042381.
- Bouvier, G. and Machin, D. (2018). Critical discourse analysis and the challenges and opportunities of social media. *Review of Communication*, 18(3), 178-192. doi: 10.1080/15358593.2018.1479881.
- Bruns, A. and Burgess, J. (2015). Twitter hashtags from ad hoc to calculated publics. N. Rambukkana (ed.), *Hashtag publics: The power and politics of discursive networks* (13-27). Peter Lang Inc., International Academic Publishers.
- Cabestan, J. P. (2012). China and Ethiopia: Authoritarian affinities and economic cooperation. *China Perspectives*, 2012(2012/4), 53-62.

- Chan, S. (2017). The belt and road initiative: Implications for China and East Asian economies. *The Copenhagen Journal of Asian Studies*, 35(2), 52-78.
- Chen, H. (2016). China's 'One Belt, One Road' initiative and its implications for Sino-African investment relations. *Transnational Corporations Review*, 8(3), 178-182.
- Condon, M. (2012). China in Africa: What the policy of non-intervention adds to the western development dilemma. *PRAXIS - The Fletcher Journal of Human Security*, 17(1), 5-25.
- Daniel, G. (2019). *Tweeting about women: A critical discourse analysis of International Women's Day on Twitter* (Unpublished PhD Thesis). Cardiff University. <https://orca.cardiff.ac.uk/137810/>.
- Deller, R. (2011). Twittering on: Audience research and participation using Twitter. *Journal of Audience and Reception Studies*, 8(1), 216-246.
- Demissie, A. (2018). Special economic zones: Integrating African countries in China's Belt and Road initiative. M. Meyer (ed.), *Rethinking the Silk Road* (69-84). Singapore: Palgrave Macmillan.
- Droit, R. P. and Ferenczi, T. (2008). The left hand and the right hand of the state. *Variante*, 32(1).
- Dyer, S. and Hakkola, L. (2020). The voices of Twitter: A critical discourse analysis of racial discourses on Twitter following the alt-right march on Charlottesville, Virginia. G. Bouvier and J. Rosenbaum (eds.), *Twitter, the public sphere, and the chaos of online deliberation* (121-149). Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-030-41421-4_6.
- Ehizuelen, M. M. O. (2017). More African countries on the route: The positive and negative impacts of the Belt and Road Initiative. *Transnational Corporations Review*, 9(4), 341-359.
- Forough, M. (2019). Intervention with Chinese characteristics: The Belt and Road Initiative reconfiguring (Afro-) Eurasian geo-economics. *Conflict, Security and Development*, 19(3), 275-281.
- Foucault, M. (1972). *The archaeology of knowledge and the discourse on language* (S. Smith, trans.). New York: Pantheon Books.
- Gaisbauer, F., Pournaki, A., Banisch, S. and Olbrich, E. (2021). Ideological differences in engagement in public debate on Twitter. *PLOS ONE*, 16(3), e0249241. doi: 10.1371/journal.pone.0249241.
- Gidreta, A. D. (2017). Africa's reductive images, contesting the sources, and new generations as passive victims: A reflection on historical and global representational practices. *Journal of Youth Research*, 12(5), 89-114.
- Githaiga, N. M., Burimaso, A. B. and Bing Wang, S. M. A. (2019). The Belt and Road Initiative: Opportunities and risks for Africa's connectivity, *China Quarterly of International Strategic Studies*, 5(1), 117-141.

- Hackenesch, C. (2013). Aid donor meets strategic partner? The European Union's and China's relations with Ethiopia. *Journal of Current Chinese Affairs*, 42(1), 7-36.
- Hall, S. (1997). *Representation: Cultural representations and signifying practices*. London: Sage Publications.
- Himmelboim, I., McCreery, S. and Smith, M. (2013). Birds of a feather tweet together: Integrating network and content analyses to examine cross-ideology exposure on Twitter. *Journal of Computer-Mediated Communication*, 18(2), 40-60. <https://doi.org/10.1111/jcc4.12001>.
- Hjorth, L., and Himton, S. (2013). *Understanding social media*. London: Sage Publications.
- Ji, D., Zhengrong, H. and Yousaf, M. (2016). Neighboring competitor? Indian image in Chinese media. *Global Media and China*, 1(3), 234-250.
- Jun, J., Zhang, N., Zain, A. and Mohammadi, E. (2022). Social media discussions on the FDA's modified risk tobacco product authorization of IQOS. *Substance Use & Misuse*, 57(3), 472-480. doi: 10.1080/10826084.2021.2019777.
- Karim, M. (2019). China in Africa. J. Sayed and Y. H. Ying (eds.) *China's Belt and Road Initiative in a global context: Volume I: A business and management perspective* (235-255). Singapore: Springer.
- Kreis, R. (2017). #refugeesnotwelcome: Anti-refugee discourse on Twitter. *Discourse & Communication*, 11(5), 498-514. doi: 10.1177/1750481317714121.
- Krippendorff, K. (1980). *Content analysis: An introduction to its methodology*. Beverly Hills: Sage Publications.
- Leslie, A. N. (2016). China-Africa relations: Political and economic engagement and media strategies. *African Studies Quarterly*, 16(3-4), 1-6.
- _____ (2020). Introduction China-Africa relations: The Belt and Road Initiative and its impact on Africa. *African Studies Quarterly*, 19(3-4), 1-7.
- Li, X. (2019). China's pursuit of the One Belt and One Road Initiative: A new world order with Chinese characteristics?. X. Li (ed.), *Mapping China's 'One Belt One Road' Initiative* (1-27). Cham: Palgrave.
- Madrid-Morales, D. and Wasserman, H. (2018). Chinese media engagement in South Africa: What is its impact on local journalism?. *Journalism Studies*, 19(8), 1218-1235. doi: 10.1080/1461670X.2016.1266280.
- Mccay-Peet, L. and Quan-Haase, A. (2016). A Model of social media engagement: User profiles, gratifications, and experiences, H. O'Brien and P. Cairns (eds.), *Why engagement matters* (199-217). Cham: Springer.
- McGregor, S. C. (2019). Social media as public opinion: How journalists use social media to represent public opinion. *Journalism*, 20(8), 1070-1086. doi: 10.1177/1464884919845458.

- Moy, P., Bosch, B. (2013). Theories of public opinion. P. Cobley and P. Schulz (eds.), *Theories and models of communication* (289-308). De Gruyter Mouton. doi:10.1515/9783110240450.289.
- Nicolas, F. (2017). *Chinese investors in Ethiopia: The perfect match?, notes de l'Ifri*. Addis Ababa: Center for African Studies.
- Papacharissi, Z. (2009). The virtual geographies of social networks: A comparative analysis of Facebook, LinkedIn and a small world. *New media and society*, 11(1-2), 199-220.
- Renwick, N., Gu, J and S. G. (2018). *The impact of BRI investment in infrastructure on achieving the sustainable development goals*. Brighton: Institute of Development Studies.
- Rolland, N. (2019). *A concise guide to the Belt and Road Initiative: Backgrounder from political and strategic implications of China's Belt and Road Initiative*. Washington DC: The National Bureau of Asian Research.
- Scobell, A., Lin, B. Shatz, H. J., Johnson, M., Hanauer, L. and Chase, M. S. (2018). *At the dawn of Belt and Road: China in the developing world*. Santa Monica: Rand Corporation.
- Skjerdal, T. and Fufa, G. (2016). Positive portrayal of Sino-African relations in the Ethiopian Press, X. Zhang, H. Wasserman and W. Mano (eds.), *China's media and soft power in Africa* (149-161). Cham: Springer.
- Tangün, Y. A. and Parlak, İ. (2020). Politik söylemin 'komplo teorisi formu'na özdeş sınırları: Kanaat teknisyeni, habitus ve iktidar stratejileri. *Mülkiye Dergisi*, 44(2), 287-320. <https://dergipark.org.tr/tr/pub/mulkiye/issue/57500/816004>.
- Thussu, D. (2018). BRI: Bridging or breaking BRICS?. *Global Media and China*, 3(2), 117-122.
- Ursu, A. E. and Van Den Berg, W. (2018). *China and the EU in the horn of Africa: Competition and cooperation?*. Clingendael: The Netherlands Institute of International Relations.
- Van den Dam, R., Nelson, E. and Lozinski, Z. (2008). *The changing face of communication-social networking's growing influence on telecom providers*. IBM Business Services.
- Venkataraman, M. and Gofie, S. M. (2015). The dynamics of China-Ethiopia trade relations: Economic capacity, balance of trade and trade regimes. *Bandung*, 2(1), 1-17.
- Venkataraman, M. and Gamora, A. G. (2009). An analysis of China-Ethiopia relations during the Cold War. *China Report*, 45(1), 7-22.
- Wasserman, H. (2012). China in South Africa: Media responses to a developing relationship. *Chinese Journal of Communication*, 5(3), 336-354.
- _____ (2018). China-Africa media relations: What we know so far. *Global Media and China*, 3(2), 108-112. doi: 10.1177/2059436418784787.

- World Bank Group. (2019). *Belt and Road economics: Opportunities and risks of transport corridors*. Washington DC: The World Bank.
- Zain, A. (2021). (Re)Production of Hindutva-driven populism in India: An analysis of Bharatiya Janata Party's political messaging in Twittersphere. *The Journal of Asian Studies*, 5(2), 179–194. doi:10.34189/asyam.5.2.005.
- Zain, A., Özsu, G., Binark, M. and Gidreta, A. D. (2020). China-Pakistan economic corridor and technicians of opinion in Pakistani Twittersphere: A thematic content analysis. *Journal of Asian Studies International Social Science Journal*, 4(1), 7-26.
- Zhang, X., Wasserman, H. and Mano, W. (2016). China's expanding influence in Africa: Projection, perception and prospects in Southern African countries. *Communicatio*, 42(1), 1-22. doi: 10.1080/02500167.2016.1143853.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: This research received financial support from Hacettepe University Scientific Research Projects (BAP), no. 18426.

Author contribution rate: Abdulaziz Dino Gidreta (25%), Mutlu Binark (25%), Gökçe Özsu (25%), Ali Zain (25%).

Acknowledgement: We would like to thank Hacettepe University Scientific Research Projects Coordination Unit (BAP) for their contribution to this project.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Çalışma Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri (BAP) 18426 no'lu araştırma desteğini almıştır.

Yazar katkı oranları: Abdulaziz Dino Gidreta (%25), Mutlu Binark (%25), Gökçe Özsu (%25), Ali Zain (%25).

Teşekkür: Bu projeye katkı sağlayan Hacettepe Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine (BAP) teşekkürlerimizi sunarız.

ELEŞTİREL SÖYLEM ÇÖZÜMLEMESİ: HABER ÖRNEKLERİ ÜZERİNDEN BİR İNCELEME

Ömer ÖZER*

Gönderim Tarihi: 20.01.2022 - Kabul Tarihi: 03.03.2022

Özer, Ö. (2022). Eleştirel söylem çözümlemesi: Haber örnekleri üzerinden bir inceleme. *Etkileşim*, 9, 36-54. doi: 10.32739/etkileşim.2022.5.9.154

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Bu çalışmada haber söyleminde yapılan ideolojik üretim saptanmıştır. Bu amaçla iki haber üzerinde çözümleme yapılmıştır. Bu çözümlemenin yapılmasının nedeni, Türkiye’de eleştirel söylem çözümlemesi yaptığını iddia eden çok sayıda çalışmada kurgusal yanlışlar, yöntem kullanma yanlışları ve çözümleme yanlışlarının yapılmasıdır. Benzer hataya düşmemek için çalışmada önce kuramsal temel yöntem uyumu sağlanmıştır. Örneğin eleştirel söylem çözümlemesi önce kuramsal olarak açıklanmıştır. Yöntemde Teun Adrian van Dijk’in makro-mikro şeması kullanıldığından düşünürün eleştirel söylem yaklaşımı da ele alınmıştır. Bunu, onun makro-mikro şemasının yöntem başlığı altında açıklanması izlemiştir. Bundan sonra ise şema uyarınca dilbilimsel kavramlar eşliğinde eleştirel söylem çözümlemesinin doğasına uygun irdeleme gerçekleştirilmiştir. Çözümlemelerin iki haber üzerinde yapılmasının nedeni, eleştirel söylem çözümlemesinin nasıl yapıldığını daha ayrıntılı olarak göstermektir. Çözümlemesinde tek bir haberi tercih eden van Dijk’in (1991) çalışmalarından biri örnek alınmıştır. Çözümlemelere göre, van Dijk’in yaklaşımı ve şeması Türkçe haberlere uyum sağlamaktadır. Bu anlamda haberlerin söyleminde ideolojik üretim yapıldığı ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: eleştirel söylem çözümlemesi, Teun Adrian van Dijk, sosyo-bilişsel yaklaşım, makro-mikro şema, Yunanistan, grev, Elton John haberi.

*Profesör Doktor, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi,
omerozer@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2649- 6182.

CRITICAL DISCOURSE ANALYSIS: A STUDY BASED ON NEWS ARTICLES

Ömer ÖZER*

Received: 20.01.2022 - Accepted: 03.03.2022

Özer, Ö. (2022). Eleştirel söylem çözümlemesi: Haber örnekleri üzerinden bir inceleme. *Etkileşim*, 9, 36-54. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.154

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

In this study, the ideological production in news discourse is analyzed. For this purpose, the analysis was made on two news. The reason for carrying out this analysis is that many studies claiming to carry out critical discourse analysis in Turkey have made structural mistakes in using methods and analyses. In order not to commit the similar mistake, the harmony of theoretical basic method was ensured in the study. For instance, when critical discourse analysis was carried out, this was first explained theoretically. Since the macro - micro scheme of Teun Adrian van Dijk is used in the method, the critical discourse approach of the scholar is also explained. This was followed by the explanation of his macro - micro scheme under the title of method. And then, based on the schema, analyses were carried out in accordance with the nature of critical discourse analysis, accompanied by linguistic concepts. The reason why analyses are made on two news articles is to show how critical discourse analysis is to be carried out. A study by van Dijk (1991), who preferred to use a single news story in his analysis, was taken as an example. According to the analysis, van Dijk's approach and scheme are compatible with Turkish news. In this sense, it has been revealed that there is ideological production in the discourse of the news.

Keywords: critical discourse analysis, Teun Adrian van Dijk, socio-cognitive approach, macro-micro scheme, Greece, strike, Elton John news.

*Professor, Anadolu University, Faculty of Communication Sciences,
omerozer@anadolu.edu.tr, ORCID: 0000-0003-2649- 6182.

Giriş

Bu çalışmanın konusunu eleştirel söylem çözümlemesi oluşturmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi, iki Türkçe haber metni üzerinde uygulanmıştır. Söz konusu haberlere yöntem ve çözümlemede geniş olarak yer verilmiş ve haberler ekte sunulmuştur. Çözümleme, Türkiye’de, geliştirdiği makro - mikro şemasına (van Dijk, 1983) çokça başvurulmuş Teun Adrian van Dijk’in sosyo-bilişsel yaklaşımı çerçevesinde yaptığı bir çözümleme (van Dijk, 1991) dikkate alınarak gerçekleştirilmiştir. Bunu yapmanın temel nedeni, Türkiye’de iletişim alanında özellikle haber metinleri bakımından yapılan bazı çözümlemelerde yanlış ya da yetersiz çözümleme yapılmasıdır¹. Dolayısıyla çalışmanın önemi de örnek olacak bir çözümleme yapılacağı iddiasından gelmektedir. Bu anlamda makalede kuramsal temel - yöntem uyumu sağlanmaktadır. Nitekim eleştirel söylem çözümlemesi konu edinilen bir çalışmada eleştirel söylem çözümlemesine başat konumda kuramsal olarak yer verilmesi gerekir. Daha sonra Teun Adrian van Dijk’in sosyo-bilişsel yaklaşımı sunulmaktadır. Yöntem açıklaması yapılmasını çözümleme izlemektedir. Çalışma sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

Eleştirel Söylem Çözümlemesi

Eleştirel söylem çözümlemesi, 1970’lerin sonlarında East Anglia Üniversitesi’nde geliştirilmiştir. Alanı bazı kuramcılar inşa etmiştir ve eleştirel dilbiliminden türetilmiştir (Fowler vd. 1979; Kress ve Hodge, 1979). Söz konusu kuramcılar Halliday’in dilin işlevsel görüşünden etkilenmişlerdir. Halliday’in yanı sıra Foucault, Gramsci, Pêcheux ve Habermas etkilenenler arasında bulunmaktadır (Todoli Cervera vd. 2006: 9). Eleştirel söylem çözümlemesinin, doğal olarak ‘Eleştirel Kuram’la da ilişkisi kurulmuştur. Eleştirel gücü, başta Jürgen Habermas olmak üzere Frankfurt Okulu’ndan sağlanmaktadır. Wodak ve Meyer’in (2009: 6) belirttiğine göre, 1937’de Max Horkheimer’in ısrarla toplumu eleştirmek ve değiştirmek için sosyal kuramı önermesi son derece önemlidir. Nitekim eleştirel söylem çözümlemesinin kapsamı, yalnızca dil temelli değildir. Eleştirel söylem çözümlemesine göre söylemler, sosyal yaşamın yapılanmasında ve örgütlenmesinde hizmet eden görece durağan dil kullanımındır. Bunun yanı sıra eleştirel söylem çözümlemesi, tek bir kuramsal çerçeve ya da yönetime de sahip değildir.

¹ Bu makalenin yazarı, günümüze kadar, belirtilen çerçevede iletişim alanında yapılmış 74 çalışmayı incelemiştir. Onların arasında hakemin önerdiği çalışmalar da bulunmaktadır. Yazar ayrıca Teun Adrian van Dijk’in hemen hemen tüm çalışmalarını gözden geçirmiştir. van Dijk’in eleştirel söylem çalışmalarında yapısalcılıktan veya Britanya Kültürel çalışmalarından yararlanılmış, esinlenmiş ya da etkilenmiş bir kuramsal temel bulunmamaktadır. Yalnızca bir-iki çalışmada (örneğin 1991) eleştirel haber araştırmalarının tarihsel gelişimini anlatırken atıf yapmıştır. O, Moscovici’den etkilenmiş ve sosyo-bilişsel yaklaşımı geliştirmiştir. Dolayısıyla bu makalenin yazarı, yanlış yapılmış çalışmaları açığa vurmak istememektedir.

Eleştirel söylem çözümlemesi, söylem çözümlemesinin bir alt koludur. Çok sayıda söylem çözümlemesi yaklaşımı bulunmaktadır. Bu alan, onlardan biridir. Eleştirel söylem çözümlemesi, tek bir kuramsal çerçeveye de sahip değildir. Hem kuramsal hem de analitik olarak çok sayıda eleştirel söylem çözümlemesi vardır. Sohbetin eleştirel çözümlemesi, yazılı basın haberinden ya da derslerdeki ve okuldaki öğretimden oldukça farklıdır. Eleştirel söylem çözümlemesinin genel amaçları ve ortak yönelimleri temel alındığında, birbiriyle yakından ilişkili kuramsal ve kavramsal çerçevelerden oluştuğunu söylemek doğru olacaktır (van Dijk, 2001: 353).

İki bileşeni eleştirel ve söylem kavramları olan eleştirel söylem çözümlemesinin anlaşılacağı üzere diğer ismi eleştirel dilbilimdir. Son 20-30 yılda eleştirel söylem çözümlemesi ismi diğerinden daha fazla kabul görmüştür (Özer, 2018). Eleştirel söylem çözümlemesinin gelişiminde şu alanların önemi büyük olmuştur: Uygulamalı dilbilim, pragmatik, klasik retorik, metin dilbilim ve sosyo-dilbilim. Ayrıca antropoloji, dilbilim, felsefe, iletişim çalışmaları içinde de bu eğilim paylaşılabilir. Eleştirel söylem çözümlemesi alanında incelenen konular, araştırmacılar ve yaklaşımlara göre değişmektedir. Anılan konular arasında şunlar yer almaktadır: Toplumsal cinsiyet, ırkçılık, medya söylemleri, politik söylemler, örgütsel söylemler ya da kimlik araştırması. Belirtmek gerekir ki, bu çalışmaların yöntemleri de değişmektedir. Bazı araştırmalar küçük nitel çalışmalardan oluşmaktadır. Bazısı ise büyük çaplı çalışmalar olmaktadır (Wodak, 2002: 6).

Sosyal eşitsizlik eleştirel söylem çözümlemesinin üzerinde durduğu ana temadır. Sosyal eşitsizlikler, dil kullanımı yoluyla yani dil aracılığıyla ifade edilir, işaretilenir, oluşturulur ve meşrulaştırılır. Eleştirel söylem çözümlemesi ise anılan sosyal eşitsizlikleri eleştirel olarak incelemeyi amaçlar (Wodak ve Meyer, 2009). Eleştirel söylem çözümlemesi kullanımdaki dili sosyal bağlamlarında incelemek için bir dizi kuram ve yöntemden oluşur (Wetherell vd. 2001'den akt. Jahedi vd. 2014: 28).

Eleştirel söylem çözümlemesi anlaşılacağı üzere, bazı temaların söylem boyutlarıyla ilgilidir. Bunlar öncelikle gücün kötüye kullanımı, adaletsizlik ve eşitsizliktir. Dolayısıyla eleştirel söylem çözümlemesi, eleştirel olarak çözümlenmesi gereken sosyal sorunlar tarafından güdülenmekte ve bu konularla ilgilienmektedir. Eleştirel söylem çözümlemesi yapanlar, açık bir sosyo-politik duruş da alırlar. Bu araştırmacılar, eleştirel söylem disiplini içinde ve hatta söylem alanı kapsamında topluma bakış açısını, yönelimini, amaçlarını açıkça ortaya koyarlar. Yani eleştirel söylem akademisyenleri, sosyal ve politik bilim insanları olmaları kadar, sosyal aktivist ve eleştirci de olmalıdırlar (van Dijk, 1993: 253). Nitekim kuram oluşturma çabalarının ve/veya yaptıkları çözümlemenin her aşamasında olmasa da bu eleştirel araştırmacıların çalışması sonuçta politiktir. Eşitsizlik ve egemenliğe diğer alanlarda çözümleme yapanlardan çok daha fazla katlanırlar. Neredeyse tek amaçları sosyal adaletsizlik ve eşitsizliği ihmal eden, ona göz yuman, onu meşrulaştıran, destekleyen, yasallaştıran güç

sahibi elitlerin egemenliklerine son vermektir. Gerçek sorunlar üzerinde dururlar (van Dijk, 1993: 252).

Egemenlik, söylemi yapılandırır. Her söylem aynı zamanda tarihsel olarak üretilir ve yorumlanır. Güçlü grupların ideolojileri egemenlik yapılarını meşrulaştırır (Wodak, 2002: 12). Eleştirel söylem çözümlemesi, baskıyı çözümler. Anlamın üretimindeki ideoloji ve gücün etkileri ki bunlar egemen yapılarıdır, gizlenir ve böylece doğal formlar haline dönüşür. Baskıyı çözümlerken aynı zamanda eşitsiz güç ilişkilerine direnme olanaklarını da saptar. Böylece yaratıcılık eylemleri içinde sabit söylemsel pratiklerin kırılması olarak görülen direnmeye davetiye çıkartır.

Eleştirel söylem çözümlemesi odağına sosyal güç ile söylem arasındaki ilişkiyi almaktadır. Egemen gruplar ve kurumlar, konuşma ve metinler aracılığıyla gücün kötüye kullanılmasını yasalaştırmakta, yeniden üretmekte ve meşrulaştırmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi ise bunun nasıl gerçekleştiğini tanımlamakta ve açıklamaktadır (van Dijk, 1996: 84). Özetle eleştirel söylem çözümlemesi üç konuda söylemin rolünü açığa vurmaya amaçlamaktadır. Bunlar; eşitsiz güç ilişkileri, sosyo-politik egemenliğin yeniden üretimi ve ona meydan okumadır (Garret ve Bell, 1998: 6'dan akt. Jahedi vd. 2014: 29).

Eleştirel söylem çözümlemesi içinde kullanılan sözcük dağarcığı bu anlamda kendini bulmaktadır. Bunlar "güç, egemenlik, hegemonya, ideoloji, sınıf, toplumsal cinsiyet, ırk, ayrımcılık, çıkarlar, yeniden üretim, kurumlar, sosyal yapılar ve sosyal düzen"dir. Nitekim eleştirel söylem çözümlemesi; söylem ve toplum, metin ve bağlam, dil ve güç arasındaki ilişkileri düşünmek için fırsatlar sağlamaktadır (Fairclough, 2001).

Eleştirel söylem çözümlemesi bakımından bağlam da önemlidir. Eleştirel söylem çözümlemesi, "sorunu bağlamına oturtup oradan anlam çıkarma sanatıdır." Bağlam, Norman Fairclough'ta sosyal pratik olarak yer almıştır.² Teun Adrian van Dijk'ta bağlam ve Ruth Wodak'te de tarih olarak tutulmuştur.³ Bir

² Norman Fairclough, eleştirel söylem çalışmalarının kurucuları arasında yer almaktadır ve 'Diyalektik-ilişkisel Yaklaşımın (*Dialectical-Relational Approach*)' temsilcisidir. Marx, Foucault ve Halliday'den etkilenmiştir. Özellikle Gramsci'nin kuramına değer vermektedir. Fairclough, Marxist gelenekteki sosyal çatışmaya odaklanmıştır ve onun söylemdeki dilsel görünümünü belirlemeyi denemektedir. Daha özeldir egemenlik, farklılık ve direnme üzerinde durmaktadır. Diyalektik-ilişkisel yaklaşıma göre her sosyal pratik, bir semiyotik unsura sahiptir. Fairclough, eleştirel söylem çözümlemesini anlamlandırma süreci (dili de içeren) ve sosyal pratiğin diğer unsurları arasındaki diyalektik ilişkinin çözümlemesi olarak anlamaktadır. Sosyal pratiğin bu semiyotik görünümü, türler ve tarzların oluşumundan sorumludur. Sosyal düzenin semiyotik görünümü, söylem düzeni olarak adlandırılır (Wodak ve Meyer, 2009: 27).

³ Ruth Wodak de eleştirel söylem çözümlemesi alanının kurucuları arasındadır. Martin Reisigl ile birlikte 'Söylem Tarihsel Yaklaşımın (*Discourse-Historical Approach*)' temsilcilerindedir. Frankfurt Okulu'nun eleştirel kuramı ve sembolik etkileşimcilikten etkilenmiştir. En dilbilimsel uyumlu yaklaşımdır. Eylem alanı tür, söylemler ve metinler arasında

metnin eleştirel söylem çözümlemesi yapılırken mutlaka bağlamı göz önüne alınmalıdır. Elbette anlam, rastlantısal olarak ya da kişiden kişiye değişme şeklinde değil, dilbilimsel kavramlar yardımıyla, üretilen ideolojiden çıkarılmaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi, çözümleme yapanın aklına geleni yazması anlamına gelmemektedir (Özer, 2018).

Teun Adrian van Dijk'ın Sosyo-Bilişsel Yaklaşımı

Eleştirel söylemin 1991 Amsterdam kurucu toplantısında da yer alan van Dijk, Moscovici'den beslenerek sosyo-bilişsel eleştirel söylem yaklaşımını geliştirmiştir. Dolayısıyla sosyo-bilişsel söylem çalışmaları, eleştirel söylem çalışmaları içinde yer almaktadır. van Dijk, sosyo-bilişsel yaklaşımı rastlantısal olarak ortaya koymamıştır. 1970'lerde başladığı serüveninde sosyal pratikte ve temel birim olarak da metinlerde ve söylemlerde kalacağını işaretlerini vermiştir (van Dijk, 1977; 1981). 1980'lerin başlarında Kintsch'le birlikte kaleme aldığı "Strategies of Discourse Comprehension" (van Dijk ve Kintsch, 1983) başlıklı çalışmada, dil süreçleri çalışmasına söylemi uyumlandırmışlardır. Yazar ortak olarak gerçekleştirdiği bu çalışmadan sonra aslında *News as Discourse* (van Dijk, 1988a) ve *News Analysis* (van Dijk, 1988b) çalışmalarıyla değil, Türkiye'de çok fazla atıf almayan *Discourse and Communication: New Approaches to The Analysis of Mass Media Discourse and Communication* (van Dijk, 1986) başlıklı bir çalışmasıyla medya söylemine giriş yapmıştır. Özetle van Dijk, 1970'lerde başladığı çalışmalarında dilbilim, söylem ve kendi ifadesiyle eleştirel söylem çalışması yapmıştır.

van Dijk'a göre, yapısalcı çözümlenmeler ile diğer bazı eleştirel söylem çalışmaları sosyo-bilişsel boyutu dikkate almamaktadır. Eleştirel söylem çözümlemesi yaklaşımları sosyal yapılarla söylem yapıları arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bilişsel boyutu devreye sokmamak onlar için önemli bir kayıptır. Sosyo-bilişsel yaklaşım ise karmaşık sosyo-bilişsel arayüz sayesinde söylem yapıları ile sosyal yapıları ilişkilendirmektedir. Sosyo-bilişsel söylem çalışmaları, sosyal gruplar ve toplulukların üyelerini inceler. Dil kullanıcıları iletişimsel durumun katılımcılarıdır ve yaklaşım onların tutumları ve ideolojilerini ele alır. Bir başka deyişle dil kullanıcılarının paylaşılmış sosyal bilgileriyle ilgili olmaktadır. Ayrıca onların süregiden iletişimsel ortak paydasıyla da ilgilidir (van Dijk, 2016: 3). Özetle, van Dijk'ın söyleme sosyo-bilişsel yaklaşımı, söylem-biliş-toplum üçgeni tarafından karakterize edilmektedir.

Sosyo-bilişsel yaklaşımın bu üçgeni, ırkçı söyleme uyumlandırılabilir. Örneğin ırkçı metin ve konuşmanın bazı yapılarıyla ilgili söylemsel unsurlar ele alınabilir. Özel konular, göçmenler ve azınlıkların olumsuz betimlenmesi ve reddetme incelenebilir. Kullanılan sözcüklere, gramatik yapılar, safsatalara,

bağ kurarak söylemin kuramını oluşturmayı denemektedir. Tarihe ve bağlama vurgu bulunmaktadır. Onlar, argümanlaştırma kuramlarını aşırı olarak kullanmaktadır (Wodak ve Meyer, 2009: 26).

argümanlara ya da metaforlara bakılabilir. “Biz ve Onlar” arasındaki ideolojik kutuplaştırma örnekleri incelenebilir ve anlamlandırılabilir. Bazı söylemler ve bunların altında yatan bilişler, sosyal ve politik olarak göçmenler ya da azınlık gruplara karşı işlevsel hale getirilir. Bu, beyaz egemen gruplar tarafından etnik egemenlik ve eşitsizliğin üretimi ve yeniden üretimi içinde gerçekleştirilir. Nitekim söz konusu bilişler aracılığıyla azınlıklar ve göçmenler; eğitim, medya ve politika bakımından kamu söylemine erişimin ayrıcalığını yaşayan güçlü sembolik elitler ve organizasyonlar tarafından kontrol edilirler.

van Dijk’in sosyo-bilişsel yaklaşımı aslında düşüncelerinin tarihsel gelişimi esasında hep var olmuştur. O, daha 1990’ların başındaki bir çalışmada bu çerçevede anlamlı olacak düşüncelerini ortaya koymuştur. van Dijk’a göre söylem çözümlemesi, konuşma ve metni tanımlar. Buna karşılık klasik dilbilim ve semiyoloji, işaretin anlamı ve formu arasındaki ortalama farkı ortaya koyar. Ancak söylemin karmaşık çözümlemesi içinde yer alan yaklaşımlar -sosyo-bilişsel yaklaşımı da kapsayan-, konuşma ve metin çözümlemeyle sınırlı değildir. Bu çözümleme yaklaşımının bilişsel, sosyal, kültürel ve tarihsel bağlamları bulunmaktadır (van Dijk, 1991: 110-111).

Buraya kadar yapılan anlatımlar üzerinden sosyo-bilişsel söylem çalışmalarının iddiasını şöyle özetlemek mümkündür: Söylem ve toplum olarak farklı ikili yapılar söz konusudur. Bunlar arasında doğrudan bir bağ yoktur. Burada sosyal ve politik yapılara da dikkat etmek gerekir. Nitekim onlar yalnızca dil kullanıcılarının zihinleri aracılığıyla metin ve konuşmayı etkileyebilir. Bu çerçevede sosyo-bilişsel yaklaşım bakımından şu unsurlar esas alınarak çözümleme yapılabilir: Sesbilimsel vurgu, sentaktik sözcük düzeni, konu ya da odak, önermelerin yapıları, önermeler arasındaki bağdaşıklık ilişkileri, adil ve eşgönderge, söylemin konusu ya da global anlamları, kişi özellikli anlatımlar, kanıtlar, değerlendirme ifadeleri, önvarsayımlar ve argümanların durumu (van Dijk, 2016: 3).

Yöntem

Aşağıda yer verilen çözümlemelerde iki haber kullanılmıştır. Bunlardan birincisi “Yunanistan’da kamu çalışanları grevde” başlıklı haberdir. Haber, Hürriyet internet sitesinde 15.10.2020 tarihinde yayımlanmıştır (bkz.: *Ek-1*). İkincisi ise “Elton John’dan Brexit isyanı: Ben Avrupalıyım” başlıklı haberdir. Bu haber de HaberTürk internet sitesinde 31.05.2019 tarihinde yayımlanmıştır (bkz.: *Ek-2*). Haberler, van Dijk’in makro - mikro şeması uyarınca çözümlenmiştir. Yazar, modelini yaklaşık 39 yıl önceki bir çalışmada açıklamıştır (van Dijk, 1983). Ancak yukarıda da açıklanmaya çalışıldığı gibi, ortaya koyduğu düşünceleri bir süreklilik taşıdığından son dönem çalışmalarıyla uyum içinde olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır. Bu nedenle haberler, makro-mikro şemasına göre çözümlenirken, belli dilbilimsel kavramlar eşliğinde de ele alınmıştır. Çözümlemede öncelikli olarak 1991’de yaptığı bir çözümlemeli çalışma dikkate alınmıştır (van Dijk, 1991). Belirtilmek zorunluluğu olan ise aşağıda sunulan makro-mikro şemasının Ömer Özer’in (2018) çalışmasından aynen alındığıdır. Bunun nedeni,

van Dijk'in 1983 yılındaki makalesinde yer verdiği şemanın Özer tarafından maddeleştirilmesidir.

van Dijk'in şeması iki bölümden oluşmaktadır: "Makro yapı ve mikro yapı". Makro yapı bölümü iki başlık altında incelenmektedir: "Tematik çözümleme ve şematik çözümleme" (van Dijk, 1983). Haberler, hikâyeler ya da argümanlar gibi bir hiyerarşik şemayı izlemektedir. Haber üretimi, profesyonel rutinler, zaman, yetişmiş insan ve baskıya girişin ağır sınırlılıkları altında her gün binlerce kere yapılmaktadır. Bu da bir şema tarafından organize edilmektedir (1988a). Söz konusu şema içerisinde başlık - haber girişi birlikte özetlenmektedir (van Dijk, 1991: 114). Aynı zamanda bunlar bütünüyle metnin makro yapısının anlamını ifade etmek zorunda olan özetlemenin yanı sıra metne giriş görevini de yürütmektedir. Nitekim ana olay, katılımlar ve zaman girişte yer almakta ve özetleme ile giriş birlikte şemanın daha üst seviyesini göstermektedir (van Dijk, 1983). Şemaya metin de dâhildir. Ayrıca başlık ve haber girişlerinden haberin temasını öğrenmek de mümkündür. Makro yapı çözümlemesinde başlıklar, haber girişleri, ana olay, haber kaynakları, arda ve bağlam bilgisi, olay taraflarının olayları değerlendirmesi gibi unsurlar ele alınmaktadır. Ayrıca fotoğraflar, tematik yapı unsuru olarak da ele alınabilir.

Mikro yapı çözümlemesinde ise sentaktik çözümleme, yerel bağdaşıklık, sözcük seçimleri ve retorik çözümlenmeleri yapılmaktadır. Sentaktik çözümlemede cümlelerin kullanım yapılarına bakılmaktadır. Aktif ya da pasif yapıyla kurulan bir cümlenin anlamı farklı olabilmektedir. Yerel bağdaşıklıkta art arda gelen cümlelerin ve cümlenin bölümlerinin birbirleriyle olan ilişkilerine bakılmaktadır. Nedensel ilişkide cümle içinde nedensel bağlar aranmaktadır; işlevsel ilişkide genel ifadeli bir cümlenin açılımının bir sonraki cümlede yer alıp almadığı kontrol edilmektedir. Burada spesifikleştirme, özetleme, zıtlık ve örnekleme yapıp yapılmadığına bakılmaktadır. Ayrıca burada, ideolojik bulgulara da rastlanabilmektedir. Kavramsal/referansal ilişkide ise bir cümlede yer alan bir kavramla sonraki cümle arasındaki 'kayıp bağlar'ın kurulup kurulmadığına bakılmaktadır. Burada da ideolojik bulgulara rastlanabilmektedir. Kullanılan bazı kavramlar anlamsal bir buzdağı oluşturmaktadır. Sözcük seçimleri, ideolojik yapılanma açısından oldukça önemlidir. Aynı insanın terörist ya da özgürlük savaşçısı olarak tanımlanabilmesi bu konuda oldukça fazla verilen bir örnektir. İşçilerle ilgili, Glasgow Medya Grubu'nun yaptığı bir araştırmada endüstriyel sorunlarda işçiler basında tipik olarak seçilmiş bazı sözcüklerle sunulmuşlardır. Basın haberlerde işçileri, grevciler, bölücü eylemler gibi sözcüklerle sunmuştur. Bu sözcükler, işverenleri sunarken kullanılanlardan daha olumsuzdur. Sözcük seçimlerindeki bu farklılık yoluyla sosyal katılımcılar ve sosyal aktörler hakkındaki temel inançlar ve ideolojiler ortaya konabilir (van Dijk, 1983). Haberin retorğinde ise ikna edici ve inandırıcı verilere ve bilgilere bakılmaktadır. Haberin ikna edici, inandırıcı olması için görgü tanıklarından alıntılar yapılır. Fotoğraflar da ikna edici ve inandırıcı olma örneğidirler (van Dijk, 1988a: 81-82; 1988b: 16; 1991: 116).

van Dijk'ın makro - mikro şemasını şu şekilde açıklamak yararlı olacaktır:

A. Makro Yapı

1. Tematik Yapı

a. Başlık/lar

b. Haber Girişi

1. *Spot/lar*

2. *Spot olmadığında haber metninin ilk paragrafı alınmalıdır. Haber tek paragraftan oluşuyorsa ilk cümle haber girişi olarak alınabilir.*

c. Fotoğraf

2. Şematik Yapı

a. Durum

1. *Ana Olayın Sunumu*

2. *Sonuçlar*

3. *Ardalan Bilgisi (Önceki olay da dahil)*

4. *Bağlam Bilgisi*

b. Yorum

1. *Haber kaynakları*

2. *Olay taraflarının olaya getirdikleri yorumlar*

B. Mikro Yapı

1. Sentaktik Çözümleme

a. Cümle yapılarının aktif ya da pasif olması

b. Cümle yapılarının basit ya da karmaşık olması

2. Yerel Bağdaşıklık

a. Nedensel ilişki

b. İşlevsel ilişki

c. Referansal ilişki

3. Sözcük Seçimleri

4. Haber Retoriği

a. Fotoğraf

b. İnanıdırıcı bilgiler

c. Görgü tanıklarının ifadeleri

Çözümleme 1. Örnek:

Bir metinde aslında yalnızca yerel bağdaşıklık yer almaz. Bunun yanı sıra global bağdaşıklık da vardır (van Dijk, 1991: 112-113). Global bağdaşıklık söylem için son derece önemlidir. Nitekim arka arkaya gelen cümleler arasında bir anlam barınmaktadır ve bu anlam kapasitesince bir metnin ortalama anlamsal birimi bulunmaktadır. Öte yandan temalar ve/veya konuları sezgisel olarak biliriz. Anılan global bağdaşıklık da bu temalar ve/veya konular gibi sezgisel olarak bildiğimiz şeyce işaretlenir. Örneğin temalar ve/veya konular metinleri özetlemektedir. Onlar, kavramsal olarak metnin en önemli enformasyonunu da belirtmektedir. Bazı temalar vardır ki bunlar kuramsal bakımdan anlamsal makro önermeler şeklinde ifade edilir. Onlar aynı zamanda metindeki arka arkaya gelen önermelerden elde edilirler. Örneğin seçim, soyutlama ve diğer işlemler karmaşık enformasyonu azaltır ve bunlar gibi makro kurallar tarafından ortaya konurlar. Makro önermeler, temaların hiyerarşik setini veya metnin tema yapısını düzenler. Bu arada dil kullanıcısı da burada belirtilen makro yapıları kullanır. Bunu, metni global olarak anlamak ve özetlemek için yapar. Elbette haber söyleminde makro yapının en tepesinde, geleneksel olarak yapılan başlıklarla haber girişleri yer almaktadır (van Dijk, 1991: 113).

Kuşkusuz burada kullanılan haberdeki anlam, Yunanistan bağlamında ortaya daha iyi serilecektir. Değerlendirmeler, dışarıdan yani Türkiye’den bakış bakımından yapılmaktadır. Nesnelmiş gibi görünen *Yunanistan’da kamu çalışanları grevde* başlığı iki anlamı birlikte taşımaktadır. Birincisi, “Yunanistan’da sorunlar var (kamu çalışanları orada greve gitmişlerdir)” şeklinde belirtmektedir. Bununla ilintili ikincisi ise “kamu çalışanları Yunanistan’da mutlu değildir (greve gitmişlerdir)” şeklindedir. Nitekim grev iş bırakmadır ve insanlar keyfi olarak iş bırakmazlar. Bu iki makro önerme metne giriş yapmıştır. İkisi bir araya getirildiğinde “bakın Yunanistan’da da grev gibi sorunlar var. Huzursuzluk her yerde yaşanmaktadır” anlamı çıkmaktadır. Bu da içyapıdaki sorunları meşrulaştırmada araç olarak kullanılabilir bir içeriğe sahiptir. Haber girişi ve ardından gelen cümleler bu temanın ileriki ayrıntılarını sağlamaktadır.

Haber girişi şu şekildedir: “Hükümetin ekonomi ve sosyal güvenlik politikalarına karşı yürüyüş düzenleyen protestocularla polis arasında çıkan arbedede 10 kişi gözaltına alındı.”

Öncelikle belirtildiğinde odakta, yapılan grev ve grevle gelen sorunlar bulunmaktadır. Başlık ve haber girişinden bu anlaşılmaktadır. Aşağıda örnekleri verilen ilerleyen anlatımlar da bu yöndedir: Örneğin “başkentteki günlük yaşamı olumsuz etkiliyor” ifadesi geçmektedir. Uçak seferlerindeki aksamalara yönelik anlatım da bu yönde bir işleve sahiptir. Haber girişinde koyu ve düz olarak verilen “yürüyüş düzenleyen protestocularla” ifadesinde sıfat sözcüğü kullanılarak grevde bulunanlar, çıktığı belirtilen arbedenin sorumlusu olarak gösterilmiştir. “Onlar yürüyüş düzenlemeseler arbede de çıkmayacak” anlamı belirtmektedir. Kaldı ki onları hükümet ve polis gibi resmi ve güvenlik ve huzuru sağlama temelinde meşru kurumların karşısında durmak zaten sorunlu ve

sorumlu yapmaktadır. Bu nedenle 10 kişinin gözaltına alınması da yasallaştırılmış ve meşrulaştırılmıştır. Ayrıca “arbede” sözcüğü kullanılarak iki taraf yaratılmıştır. Bu, masumca değildir ve sıradan insanlarla donanımlı polis arasında bir denklik kurulmasına neden olmaktadır. Dolayısıyla polisin gücü karşısında zaten direnemeyen insanlar arasından 10 kişinin tutuklanmasıyla gelen güç farkının ve olumsuz eylemin üstü örtülmüştür. Sorumluluk bir kez daha grev yapanlara atılmıştır. Ayrıca aynı zamanda “yürüyüş düzenleyen protestocularla polis arasında” ifadesinde bir “karşıtsal ikilik” oluşturulmuştur. Burada “biz (polis) ve onlar (protestocular)” yaratılarak sanki yürüyüş düzenleyenler Yunanistan’ın huzurunu düşünmeyenler olarak kodlanarak polisin işlem ve eylemi meşrulaştırılmıştır. Bütün bu anlatılanlar haber girişinin ve ana olayın sunumunun ideolojik olduğunu göstermektedir: “Oysaki grev yasal bir haktır”.

Haber metni şu şekildedir:

Yunanistan’ın başkenti Atina’daki kamu çalışanları, hükümetin ekonomi ve sosyal güvenlik politikalarını protesto etmek amacıyla bir günlük greve gitti. Yunanistan Kamu Çalışanları Federasyonu (ADEDY) ve Orta Eğitimciler Sendikasının (OLME) çağrısıyla yapılan grev ve protestolar, başkentteki günlük yaşamı olumsuz etkiliyor. Toplu ulaşım ve sağlık çalışanlarının da katıldığı grev nedeniyle metro, tramvay ve otobüs seferlerinin aksadığı kentte, devlet hastanelerinde sadece acil servisler hizmet veriyor. Sivil Havacılık Teşkilatı (YPA) çalışanlarının greve katılımları nedeniyle iç ve dış hatlarda yapılması planlanan uçak seferlerinde de aksamalar yaşanıyor. Öte yandan ADEDY, OLME ve diğer sendika üyeleri, Klafthmonos Meydanı’ndan parlamento binasının da bulunduğu Sintagma Meydanı’na yürümek istedi. Polisin, bir grup göstericinin molotofkokteylli saldırısına biber gazıyla yanıt verdiği, 10 kişi tutuklandı.

Haberde düz anlamlı olarak çıkan sonuç ve haber değeri atfedilmesinin nedeni, şiddet olaylarının olması ve 10 kişinin tutuklanmasıdır. Yan anlamlı sonuç ise “grevler gibi eylemler kötüdür ve polis huzur ve güveni sağlamak için her zaman görevinin başındadır ve bunu başarmak için gerekeni yapar” şeklindedir. Haberde dikkat edilirse ardalın ve bağlam bilgisi verilmemiştir. Örneğin greve gidenler, şiddet içerisinde sunulmak yerine, onların yaşam koşulları gelişmiş ülkelerdeki denklemlerden örnekler verilerek açıklanabilirdi. İdeolojik üretimin en önemli nedeni haberde bu bilgilerin yer almamasıdır. Örneğin bu haberde neden ve nasıl sorularının yanıtları 5N1K (ne oldu, nasıl oldu, neden oldu, ne zaman gerçekleşti, nerede gerçekleşti ve kim hakkında?) formülüne indirgenmiş ve gerçek yanıtlar verilmemiştir: Neden insanlar greve gider ki?

Yukarıdaki metinde geçen ifadelerde, “okuyucunun bu tür davranışlarda (yani greve gidildiğinde, yürüyüş düzenlendiğinde) tutuklamaların olacağını bildiği varsayılarak” bir önvarsayım yapılmıştır. Bununla, okuyucu nezdinde tutuklamalar meşrulaştırılmış ve onlara benzer bir davranışta bulunmama bakımından neredeyse altta yatan bir tehdit anlamında nasihat edilmiştir. Ayrıca “Grev kötüdür, Yunanistan da karışıktır, orada da sorunlar vardır. Buna da neden olanlar protestoculardır” şeklinde sezdirimlerde bulunulmuştur. Bunlar greve gidenleri olumsuz, hükümeti ve polisi ise olumlu olarak sunmaktadır. Bu

da bir ideolojik sunumdur.

Bunun yanı sıra duruma bağlı doğru ya da yanlış önerme örnekleri de bulunmaktadır. Örneğin, "Polisin, bir grup göstericinin molotof kokteylli saldırısına biber gazıyla yanıt verdiği gösteride, 10 kişi tutuklandı" ifadesinde bu durum gerçekleşmiştir. Haberi yazan sanki kendisi oradaymış gibi anlatmaktadır. Bu, "örtük alıntı" yapıldığı anlamına gelmektedir. Haber metninin tümü bu şekilde oluşturulmuştur. Cümlede ilk saldırıyı gösterici olarak tanımladığı insanların yaptığı anlatılmaktadır. Ama ya önce polis saldırmış ise? Bu defa doğru değişecektir. Cümlede duruma bağlı doğru ya da yanlış önerme kullanılarak polisin eylemi meşrulaştırılmış ve sorumluluk greve gidenlere yüklenmiştir: "Bir kez daha grev yasal bir haktır".

Tarz ortaya konurken farklı sözcükler kullanılır. Ayrıca değişik sözdizimsel yapı da seçilir. Böylece az ya da çok aynı şey, seçenekler arasında birisi tercih edilerek söylenir. Bu ise metin bakımından bir sonucu ortaya koyar (van Dijk, 1991: 115-116). Tarz bakımından gerçekleştirilen bazı tercihler belli sosyal ve ideolojik içeriklere sahiptir. Nitekim bu tercihler, haberi yazan ve kullananların tercihleri uyarınca yapılmaktadır. Böylece "protestocular" ve "göstericiler", "molotof kokteylli saldırı" kullanımı, haberi yazan ve kullananın ideolojik konumunu yansıtabilir. Gerçekten de bu kavramlar grev yapanların suçlanması senaryolarının bir bölümüdür. Bu senaryolarla bir hikâye yazılmıştır. Hikâye ideolojik sunuma neden olmuştur. Nitekim senaryolar sosyal bilgiye sahiptir. Bunun yanı sıra metnin önermeleri ve kavramları arasında çok sayıda "kayıp bağlar" vardır ve söz konusu bilgiler aracılığıyla bunları paylaşımımız mümkün olmaktadır. Bu kavram ve önermeler, okuyucu tarafından bilinen olarak önvarsayılan diğer enformasyondur. Dünya bilgisi ve inancına bu bağımlılık, öznel ve ideolojik bağdaşıklık yaratabilir: Gazeteci için söz konusu olan uyumla okuyucu için olanın anlamı aynı olmayabilir (van Dijk, 1991: 112). Cümleler arasındaki nedensel, işlevsel ve referansal geçişler ve gerekçeler bu yönde görev yapmıştır. Örneğin 10 kişinin tutuklanması, protestoya bağlanmıştır ya da molotof kokteylli saldırıya... Haberde şiddet içerikli bir düzenleme yapıldığından Yunanistan örneğinde dış dünyanın karışık olduğu ve içeride yaşanacak benzer bir soruna gerek olmadığı ya da olduğunda da sonuçlarının benzer olacağına ilişkin varsayımsal okumalara izin vermektedir.

Bu aşamada belirtim, yorum, zıtlık ve örnek önemli olmaktadır (van Dijk, 1991: 112). Başlıkta aslında yorum yapıldığı yukarıda ortaya konmuştur. "Kim, ne, nerede ve nasıl yapmış?" sorularının karşılığının 5N1K bakımından verildiği de yukarıda belirtilmiştir. Bir cümlelin yorumu sonrakinde yapılabilmıştır (protesto amacıyla greve gitti ve başkentteki yaşamı olumsuz etkiliyor gibi). Bunlar özel ve öznel değerlendirmelerdir. Örnek büyütülmüştür ve ideolojik işlevlere sahiptir. *Hürriyet* internet sitesinde yayımlanan ilgili haber örneğinde bu yapılmıştır.

Tarz, yukarıda belirtildiği gibi cümle sentaksında da görülmektedir. Otoriteler, olumsuz eylemin failleri olabilmektedir. Bu gerçekleştiğinde örnek durum

pas geçilmektedir. Ancak bu aşamada önemli bir nokta karşımıza çıkmaktadır. Türkçe haberlerde çoğunlukla aktif yapı kullanılmaktadır. Bununla da öznenin eylemi güçlendirilmektedir. İlgili haberde de cümleler çoğunlukla aktif yapıyla verilmiştir. Böylece hastanelerdeki sorunların, ulaşımdaki aksamaların kısacası günlük yaşamın olumsuz etkilenmesinin sorumluluğu grev yapanlara yüklenmiştir.

Bütün bu anlatımlara kanıt olarak kullanılan rakamlar ve yer isimleri gösterilebilir. Bunlarla inandırıcılık sağlanmaya çalışılmıştır. Ancak örtük alıntılar, belirtildiği gibi haberi yazanın orada olduğu izlenimi vereceğinden daha inandırıcı olmaktadır. Ama bu haber özelinde en inandırıcı olarak gösterilecek kanıt fotoğrafta verilen dalgalanan Yunanistan bayrağıdır. Olay orada yani Yunanistan'da yaşanmıştır. Ancak ideolojik olarak sağlanan inandırıcılık durumu daha da ilginçtir: "Grev yapanların huzuru bozma girişimi boşuna çıkmıştır. Hükümet gerekli önlemleri almıştır. Polis gereğini yapmıştır. Bu tür girişimler boşa çıkacaktır. Nitekim Yunanistan dimdik ayakta durmaktadır. Bunun da kanıtı dalgalanan Yunanistan bayrağıdır" anlamını beraberinde taşımaktadır.

Çözümleme 2. Örnek:

Başlık: *Elton John'dan Brexit isyanı: Ben Avrupalıyım.*

Haber Girişi: "Dünyaca ünlü şarkıcı Elton John, İtalya'da verdiği konserde Brexit sürecinde ülkesinden utanmaya başladığını belirterek '*Ben bir Avrupalıyım, emperyalist aptal bir İngiliz değilim*' dedi."

Çözümleme yapmadan şunu belirtmek gerekir: Brexit'e karşı gelmek olumsuz gösterilecek bir duruma karşılık gelmemektedir. Dolayısıyla Elton John da özgür iradesiyle Brexit karşıtlığını ortaya koymuştur. Elbette bu önemlidir. Elton John'un neden "Ben Avrupalıyım" dediği kısmen de olsa haber girişi olan spotta anlaşılabilir. Metin okunduğunda daha da açık hale gelmektedir. Kuşkusuz bu açıklama ancak İngiltere ölçeğinde anlamlandırılabilir. Ancak yine de eleştirel söylem çözümlemesi bağlamında bazı noktalar belirtilebilir. Genel den özele doğru bir açıklayış içerisinde ideolojik üretime konu olan bir sunum yapıldığı görülmektedir. Bu başlıkta da iki önerme geliştirilmiştir. Birincisi isyan edilmektedir ve ikincisi Avrupalı olduğu ileri sürülmektedir. Buraya kadar anlatımda sorun yoktur iddiası geliştirilebilir. Ancak haber girişindeki açıklamada ideolojik bir sunum yapılmıştır. İdeolojik üretim, haber girişinde italik olarak verilen bölümde "karşıtlık", "parça bütün ilişkisi" ve "biz ve onlar ayrımı" içerisinde yapılmıştır.

"Ben bir Avrupalıyım, emperyalist aptal bir İngiliz değilim". Bu açıklamadan şu ifadeler türetilir:

1. Emperyalist aptal bir İngiliz vs. emperyalist ve aptal olmayan bir İngiliz
2. Emperyalist aptal bir İngiliz vs. emperyalist ve aptal olmayan bir Avrupalı

3. Avrupa vs. İngiltere
4. Avrupalı İngiliz vs. Avrupalı olmayan İngiliz
5. Avrupa, İngiltere'yi kapsar.
6. Avrupalı emperyalist ve aptal değildir.
7. Avrupalı İngiliz emperyalist ve aptal değildir.
8. Avrupalı olmayan İngiliz emperyalist ve aptaldır.
9. Elton John, Avrupalıdır.
10. Elton John, Avrupalı bir İngiliz'dir.
11. Elton John, emperyalist ve aptal olmayan biridir.

Elton John'un açıklamasından iki tür İngiliz olduğu ortaya çıkmaktadır. Nitekim emperyalist aptal İngiliz'in karşıtı emperyalist ve aptal olmayan bir İngiliz'dir. Burada John, kendisini emperyalist ve aptal olmayan tarafa atarak "biz" yaratmaktadır. "Onlar" ise emperyalist ve aptal olanlardır. Yani Brexit taraftarlarıdır ama onlar gerçekten böyle değildirler; İngiliz politikacılar tarafından aldatılmışlardır. Bunun yanı sıra "Ben Avrupalıyım" derken emperyalist aptal bir İngiliz ile emperyalist ve aptal olmayan bir Avrupalı karşıtlığı kurulmaktadır. Ama bu doğru değildir. Nitekim parça bütün ilişkisi içerisinde 5. maddede yazılanlar doğrulanır ve Avrupa, İngiltere'yi kapsar. Doğal olarak 3. maddede yazılanlar da yanlışlanır. Avrupa'nın emperyalist ve aptal olmayışı diğer kıtalar devreye sokularak karşılaştırılabilir. Ancak böyle bir karşılaştırma da yapılamaz çünkü Avrupa yıllardan beridir örneğin Afrika'yı ve Latin Amerika'yı sömürmektedir. Yani emperyalist bir kıta olmuştur. Böylece Avrupalının ve Avrupalı İngiliz'in emperyalist olmayacağı da yanlışlanmış olmaktadır ama Elton John'un Avrupalı ve Avrupalı bir İngiliz olduğu doğrulanmış olmaktadır ve Avrupalı İngiliz ve Avrupalı olmayan İngiliz karşıtlığı kurulabilmektedir. Ama Avrupa emperyalist olduğu için Elton John'un kendisini emperyalist olmadığı şeklinde tanımlaması da doğru olarak çıkmamaktadır. Elton John'un açıklamasında bu anlam yatmaktadır.

Elbette böyle bir varsayımsal okuma doğru kabul edildiğinde Elton John'un ve onun haberini yayımlayan gazetenin ayrımcılık yaptığı ortaya çıkacaktır. Nitekim açıklamada bir ötekileştirme söz konusudur ve biz ve onlar yaratılmıştır. Avrupalı ve Avrupalı İngilizler, bizi temsil ederken, onlar ise Avrupa'nın karşısında duran ve metne göre emperyalist aptal İngilizler ile Avrupa'nın dışındaki her kıtada yaşayanlardır. Bu, bir ideolojik tavidir.

Haberde aralan ve bağlam bilgisi verilmemiştir. John'un İtalya'nın Verona kentinde konser verdiği sırada bir dakikalık açıklamasının hayranları tarafından ayakta alkışlandığı yazılmaktadır. Bunun yanı sıra geçen yılda açıklama yaptığı yazılmaktadır. Metinde geçen açıklamalar ise şu şekilde verilmiştir:

Brexit sürecinde ülkesinden utandığını belirten dünyaca ünlü İngiliz şarkıcı Elton John, 'Ülkemin yaptıkları insanları birbirinden ayırıyor ve bundan utanıyorum. Politikacılardan özellikle de İngiliz politikacılardan gına geldi. Brexit'ten gına geldi. Ben bir Avrupalıyım, emperyalist aptal bir İngiliz değil' ifadelerini kullandı... Referandumda İngiliz halkına doğrular söylenmedi. Ekonomik olarak tutulmayacak sözler verildi

Bu açıklamalardan Elton John'un Brexit'e karşı olduğu, hedefine ise İngiliz politikacıları aldığı anlaşılmaktadır. Onların, insanlar arasında ayrımcılık yaptığını belirtmektedir. Eleştirel durmaktadır. Ancak açıklamasının dilbilimsel kavramlardan hareket edilerek anlamlandırmasında yukarıdaki yorumlar ortaya çıkmaktadır. Onun isyanı böylece elitist bir tavra dönüşmüştür. Habere inandırıcılık katmak bakımından John hakkında olumlu kariyer bilgilerine yer verilmiştir.

Sonuç

Bu çalışmada Teun Adrian van Dijk'ın sosyo-bilişsel yaklaşımı çerçevesinde kendisinin geliştirdiği makro - mikro şeması (van Dijk, 1983) uyarınca 8 yıl sonra yaptığı bir çözümleme (van Dijk, 1991) dikkate alınarak eleştirel söylem çözümlemesi yapılmıştır. Çözümleme, iki farklı haber üzerinde gerçekleştirilmiştir. Aslında yalnızca iki haber üzerinde çözümleme yapılması rastlantı değildir. Bu iki haber, Türkiye'de van Dijk'ın şemasının doğru uygulanmadığı yani eleştirel söylem çözümlemesinin özellikle iletişim alanında yanlış uygulandığı gözetilerek, burada yapılan çözümlemelerin örnek alınması gerektiği düzeyde seçilmiştir.

Çözümleme sonucunda haberin bir söylemi olduğu fark edilebilmektedir. Bu söylemde ideolojik üretim yapıldığı da açık hale gelmiştir. Her iki haberde de ardalın ve bağlam bilgisi ideolojik üretimi kesecek düzeyde verilmemiştir. Bir başka anlatımla, ideolojik üretimin başlıca nedenlerinden biri ardalın ve bağlam bilgisinin olmamasıdır. Haberlerden çıkan sonuçlar birinci haberde şiddet üzerinden belirirken ikincisinde ilginçlik bakımından ortaya çıkmıştır. Ama ideolojik düzeyde çıkan sonuçlar daha anlamlıdır: Birinci haberde "Grev kötüdür. Meşru güvenlik güçleri greve katılanları tutuklar ve huzur ve güveni sağlar", ikinci haberde ise "İdeolojik üretimde biz ve onlar yaratılmaktadır" şeklindedir.

Haberlerde eleştirel söylem çözümlemesi için kritik aşamayı temsil eden dilbilimsel kavramlar eşliğinde yapılan çözümlemede ideolojik üretim yapıldığı anlaşılmaktadır. Söz konusu dilbilimsel kavramlar bakımından çözümleme değerlendirildiğinde "parça - bütün ilişkisi, karşıtsal ikilik, önvarsayım, sezdirim, biz ve onlar ikiliği, sıfat sözcüsü" örnekleri eşliğinde bir anlam çatısı kurulduğu anlaşılmıştır.

Haber metni bakımından hem yerel hem de global bağdaşıklık vardır ve ideolojik üretime konu olan da bu bağdaşıklık ilişkilerinde yatmaktadır. Haber-

lerde belirtim, yorum, özetleme ve zıtlık ilişkilerine rastlanmaktadır. Tarz bakımından sözcük seçimleri risklidir. Birinci haber bakımından “protestocular”, “göstericiler” ve “molotof kokteylli saldırı”; ikinci haber açısından da emperyalist ve aptal üzerinden ideolojik üretim yapılmıştır. Bunun yanı sıra aktif cümle yapılarıyla, retorik unsurlar da ideolojik üretimi pekiştirmiştir.

Kaynakça

- Fairclough, N. (2001). *Language and power*. London: Longman.
- Fowler, R., Hodge, B. Kress, G. ve Trew, T. (1979). *Language and control*. London: Routledge.
- Habertürk* (31 Mayıs 2019). Elton John’dan Brexit isyanı: Ben Avrupalıyım. <https://www.haberturk.com/elton-john-dan-brexite-isyani-ben-avrupaliyim-2481595>. 21 Ekim 2020.
- Hürriyet* (15 Ekim 2020). Yunanistan’da kamu çalışanları grevde. <https://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/yunanistanda-kamu-calisanlari-grevde-41637145>. 21 Ekim 2020.
- Jahedi, M., Abdullah, F. S. ve Mukundan, J. (2014). An overview of focal approaches of critical discourse analysis. *International Journal of Education & Literacy Studies*, 2(4), 28-35.
- Kress, G. ve Hodge B. (1979). *Language as ideology*. Routledge.
- Özer, Ö. (2018). *Gökyüzüne çığlık öncülerden eleştirel söylem yaklaşımları ve özgün çözümler*. Konya: Literatürk Academia.
- Todolí Cervera, J., Labarta Postigo, M. ve Dolon Herrero, R. (2006). What is critical discourse analysis?. *Quaderns de Filologia. Estudis Lingüístics*, XI, 9-34.
- van Dijk, A. T. (1977). *Text and context: Exploration in the semantics and pragmatics of discourse*. London: Sage.
- _____ (1981). *Studies in the pragmatics of discourse*. The Hague / Berlin: Mouton.
- _____ (1983). Discourse analysis: Its development and application to the structure of news. *Journal of Communication*. 33(2). 20-43.
- _____ (der.) (1986). *Discourse and communication: New approaches to the analysis of mass media discourse and communication*. Berlin/New York: de Gruyter.
- _____ (1988a). *News as discourse*. Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- _____ (1988b). *News analysis*. Lawrence Earlbaum Associates Publication.
- _____ (1991). Media contents the interdisciplinary study of news as discourse. K. B. Jensen ve N. W. Jankowski (ed.), *A handbook of qualitative method-*

- ologies for mass communication research* (108-120). Routledge.
- _____ (1993). Principles of critical discourse analysis. *Discourse & Society*, 4(2): 249-283.
- _____ (1996). Discourse, power and access. C. R. Caldas-Coulthard and M. Coulthard (eds.), *Texts and practices: Readings in critical discourse analysis* (84-104). London: Routledge.
- _____ (2001). Critical discourse analysis. D. Tannen, D. Schiffrin ve H. Hamilton (ed.), *Handbook of discourse analysis* (352-371). Oxford: Blackwell, 2001 (Longer version on homepage).
- _____ (2016). Sociocognitive discourse studies. J. Richardson ve J. Flowerdew (ed.), *Handbook of discourse analysis* (1-26). Routledge.
- van Dijk, A. T. ve Kintsch, W. (1983). *Strategies of discourse comprehension*. New York: Academic Press.
- Wodak, R. (2002). Aspects of critical discourse analysis. *Zeitschrift für angewandte linguistik*. 36, 5-31.
- Wodak, R. ve Meyer, M. (2009). Critical discourse analysis: History, agenda, theory, and methodology. R. Wodak ve M. Meyer (eds), *Methods of critical discourse analysis* (1-33). London: Sage Publications.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Bu çalışmayı okuyup görüşlerini sunan Araştırma Görevlisi Alper Hakan Yavaşçalı ve doktora öğrencisi Gözde Alptekin'e çok teşekkür ederim. Ayrıca, bu konuda çözümlene yapmayı öğrenmemde başka bir çalışmayı yaparken katkı veren dilbilim uzmanı Doçent Doktor Zeynep Erk Emeksiz'e de teşekkür ediyorum.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Acknowledgement: I would like to thank Research Assistant Alper Hakan Yavaşçalı and PhD student Gözde Alptekin, who commented on this study. I would also like to thank linguistics expert Assoc. Prof. Zeynep Erk Emeksiz (PhD), who helped me learn how to analyze this subject.

Ek 1

HABERLER > EKONOMİ HABERLERİ

Yunanistan'da kamu çalışanları grevde

#Yunanistan

#Kamu

#Grev

AA

Ekim 15, 2020 15:13 · 1dk okuma

Hükümetin ekonomi ve sosyal güvenlik politikalarına karşı yürüyüş düzenleyen protestocularla polis arasında çıkan arbedede 10 kişi gözaltına alındı.

Yunanistan'ın başkenti Atina'daki **Kamu** çalışanları, hükümetin ekonomi ve sosyal güvenlik politikalarını protesto amacıyla bir günlük greve gitti.

Yunanistan Kamu Çalışanları Federasyonu (ADEDY) ve Orta Eğitimciler Sendikasının (OLME) çağrısıyla yapılan **Grev** ve protestolar, başkentteki günlük yaşamı olumsuz etkiliyor.

Toplu ulaşım ve sağlık çalışanlarının da katıldığı grev nedeniyle metro, tramvay ve otobüs seferlerinin aksadığı kentte, devlet hastanelerinde sadece acil servisler hizmet veriyor.

Sivil Havacılık Teşkilatı (YPA) çalışanlarının greve katılımları nedeniyle iç ve dış hatlarda yapılması planlanan uçak seferlerinde de aksamalar yaşanıyor.

Öte yandan ADEDY, OLME ve diğer sendika üyeleri, Klafmonos Meydanı'ndan parlamento binasının da bulunduğu Sintagma Meydanı'na yürümek istedi.

Polisin, bir grup göstericinin molotofkokteylli saldırısına biber gazıyla yanıt verdiği gösteride, 10 kişi gözaltına alındı.

Ek 2

Haberler / Dünya

ABONE OL

Google News

Elton John'dan Brexit isyanı: Ben Avrupalıyım

31.05.2019 - 16:54
Güncelleme: 31.05.2019 - 16:57

Dünyaca ünlü şarkıcı Elton John, İtalya'da verdiği konserde Brexit sürecinde ülkesinden utanmaya başladığını belirterek "Ben bir Avrupalıyım, emperyalist aptal bir İngiliz değilim" dedi.

İngiltere'de devam eden Brexit muammasına ünlü isimler de tepki gösteriyor. İtalya'nın Veroona kentinde verdiği konserde Brexit sürecinde ülkesinden utandığını belirten dünyaca ünlü İngiliz şarkıcı Elton John "Ülkemin yaptıkları insanları birbirinden ayırıyor ve bundan utanıyorum. Politikacılardan özellikle de İngiliz politikacılarından gına geldi. Brexit'ten gına geldi. Ben bir Avrupalıyım, emperyalist aptal bir İngiliz değil" ifadelerini kullandı. Elton John'un bu sözleri İtalyan hayranları tarafından ayakta alkışlandı.

İNGİLİZLERE DOĞRULAR SÖYLENMEDİ

72 yaşındaki şarkıcının konser esnasında yaptığı bu bir dakikalık konuşma Brexit meselesine getirdiği ilk eleştiri olmadı. Geçen yıl temmuz ayında konuyla ilgili yaptığı değerlendirmede "Referandumda İngiliz halkına doğrular söylenmedi. Ekonomik olarak tutulamayacak sözler verildi. Bugüne kadar dünya genelinde 300 milyonun üzerinde albüm satan ve 5 Grammy ödülü alan Elton John bu yaz son turnesine çıkacağını açıkladı.

'I WOULD PREFER NOT TO' - ON THE VIRTUES OF ABJECTION IN CONTEMPORARY EUROPEAN CINEMA AND SOCIETY

Jeremi SZANIAWSKI*

Received: 08.03.2022 - Accepted: 21.03.2022

Szaniawski, J. (2022). 'I would prefer not to' - On the virtues of abjection in contemporary European cinema and society. *Etkileşim*, 9, 56-70. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.155

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

Shortly before his sudden and untimely passing, film scholar Thomas Elsaesser focused his attention on the concept of abjection, noting a pronounced shift away from liberal democracy in Western Europe, and calling for a new paradigm but also new attitudes to address increasingly invasive and controlling societal models. In the two years since, one of the most important contemporary thinkers on matters of states of exception, Giorgio Agamben, has also pointed to these new developments, and made very pronounced attempts in civil society to alert his fellow citizens to these developments and what he perceives as their disquieting implications. In this article, I take stock with the legacy of Elsaesser and with Agamben's recent remarks, and look at a film which eminently fits in a corpus of films dealing with abjection and states of exception, *Border* (2018). Through it, I reflect on the fates of the millions of Europeans who, in recent months, and for various reasons, have decided to refuse changes to the way civil society's freedom and functioning have been conceived hitherto -even as their progressive erosion has been undeniable at least over the course of the last twenty years or so. In so doing, these people who refuse the newly decreed (and ever modulating) social norms and prescriptions have literally entered a process of (self) abjectifying, which in many cases may have been latent to begin with. Ultimately, the fate of the two protagonists of *Border* suggests two of the various ways in which these new 'objects' can continue to live and operate in society or relegate themselves to its fringe -all the while remaining fully sentient and emoting beings worthy of our compassion and consideration.

Keywords: abjection, civil society, *Border*, film studies, Thomas Elsaesser.

*Assistant Professor/PhD, University of Massachusetts,
Humanities and Fine Arts, jszaniawski@umass.edu, ORCID: 0000-0001-5437-4516

'YAPMAMAYI TERCİH EDERİM' - ÇAĞDAŞ AVRUPA SİNEMASI VE TOPLUMUNDA ALÇALMANIN ERDEMLERİ ÜZERİNE

Jeremi SZANIAWSKI*

Gönderim Tarihi: 08.03.2022 – Kabul Tarihi: 21.03.2022

Szaniawski, J. (2022). 'I would prefer not to' - On the virtues of abjection in contemporary European cinema and society. *Etkileşim*, 9, 56-70. doi: 10.32739/etkileşim.2022.5.9.155

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Film kuramcısı Thomas Elsaesser, ani ve zamansız vefatından kısa bir süre önce, "abjection" (alçalma, iğrençlik) kavramına odaklanarak, Batı Avrupa'da liberal demokrasiden belirgin bir şekilde uzaklaştığını vurgulamış; yeni bir paradigma oluşturmanın yanı sıra, artan istilacı ve kontrol edici toplumsal modellere yönelik yeni tutumlar geliştirmek çağrısında bulunmuştur. Aradan geçen iki yıl içinde, "istisna hali (state of exception)" kavramı konusunda en önemli çağdaş düşünürlerden biri olan Giorgio Agamben de bu yeni gelişmelere işaret etmiş ve vatandaşları bu gelişmelere ve bunların rahatsız edici sonuçları olarak algıladığı durumlara karşı uyararak için sivil toplumda önemli girişimlerde bulunmuştur. Bu makalede, Elsaesser'in mirası ve Agamben'in yakın zamandaki görüşlerinden faydalanarak, "alçalma" ve "istisna hali" kavramları ile ilgili filmlerden biri olan *Border* (2018) filmi incelenmektedir. Bu vesileyle, sivil toplumun özgürlük anlayışı ve işleyişine dair günümüze değin süregelen değişikliklerin -son yirmi yıl içindeki ilerici erozyonlar yadsınamaz olsa dahi- son aylarda çeşitli nedenlerle milyonlarca Avrupalı tarafından nasıl reddedildiği ve bu durumun onları nasıl etkileyebileceği tartışılmaktadır. Bu doğrultuda, yeni belirlenen (ve sürekli değişen) sosyal normları ve yönergeleri reddeden kimi insanlar, kelimenin tam anlamıyla kendini "alçaltma" denebilecek ve çoğu zaman muhtemelen örtülü başlayan bir sürece girmektedir. Son olarak, *Border* filminde izleyicinin şefkat ve ilgisini hak ettiğini düşündüğü, duyarlı ve duygusal varlıklar olarak gördüğü iki kahramanın kaderi yeni "abjectler" in yaşamaya devam etme yollarından ikisini, yani toplumda yaşayıp gitmeye devam edebilme veya kendilerini toplumun kıyılarında sürgüne gönderme ihtimallerini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: alçalma, sivil toplum, *Border*, film çalışmaları, Thomas Elsaesser.

*Doktor Öğretim Üyesi, Massachusetts Üniversitesi,
Beşeri Bilimler ve Güzel Sanatlar Fakültesi, jszaniawski@umass.edu, ORCID: 0000-0001-5437-4516

If you are confronted with two evils, thus the argument runs, it is your duty to opt for the lesser one . . . the weakness of the argument has always been that those who choose the lesser evil forget very quickly that they chose evil.

Hannah Arendt, *Responsibility Under a Dictatorship*, 1964

The events of the past two years have procured new visibility -and conferred valence upon- the otherwise much maligned notion of being 'abject'. In just a manner of days, a portion of citizens of many European countries, who for a variety of reasons couldn't or wouldn't comply with a set of informal yet rather coercive governmental measures, have become excluded and marginalized from social life, including through being banned from restaurants and bars, from attending public events, and, in some occasions and in some countries, from the workplace. While some decided to reluctantly give in and comply with what is often not even a legal or mandatory measure, a minority of people has staunchly refused, sometimes at the cost of their livelihood. In the process, these individuals have undoubtedly acquired the status of an 'abject' in society (or, at best, semi-abject), although -at least for the time being- not necessarily a visible one, but one that they have internalized nonetheless. This situation -a rather extreme one considering the various factors at work, and in the face of Constitutions, human rights and universal laws still purportedly in effect in the European Union- has prompted one of the leading thinkers on the questions of state of exception and resistance through art, Giorgio Agamben, to denounce a form of 'techno-medical despotism', including in a punchy speech before the Italian Senate in October, 2021 (Quodlibet, 2022). In it, Agamben warned the Italian politicians, to precious little avail, of the dangers of a health crisis leading to an outright, full-blown society of digital control.

Long before the current crisis shed light on the deep-seated and ongoing crisis of liberal democracy in Western society, the notion of abjection had already been vastly encountered in contemporary European and Asian cinema and, accordingly, discussed in Film Studies, also in what way becoming abject could be surprisingly empowering or liberating when it allows one to break free from the clutches of a totalitarian project or mindset -think only of Aldous Huxley's *Brave New World*, and how Mustapha Mond, the Leader of that totalitarian regime where pleasure rather than fear is inflicted on people, complimented Watson and Marx, ahead of their exile to the Falklands, where they would at last be with individuals with whom to think independently: abjects, no doubt, exiled on an inhospitable island, but, paradoxically perhaps, "free". Film scholar Thomas Elsaesser did combine and refine these two concepts -freedom and abjection- in his final book *European Cinema and Continental Philosophy: film as thought experiment* (2018, London: Bloomsbury). In light of the current developments in the news, I wish to write today about this late text, and expand its purview to at least one relevant film -and to the current political situation Elsaesser did not live to see.

As all readers familiar with his phenomenal output know well, Elsaesser loved to pick up a concept already in currency, cover the existing scholarship on the subject, find the best angle of approach, then update and refine it. In *European Cinema and Continental Philosophy*, and particularly in *chapter 5* ("A Cinema of Abjection?"), he did expand on an already richly laid conceptual ground, from Georges Bataille and Julia Kristeva¹ to Emmanuel Levinas and Peter Sloterdijk and Agamben (Elsaesser, 2018a: 137-138). Moving away from the works of Barbara Creed or Carol Clover on the horror film, where abjection is of a visceral 'substantive' (or representational) kind, Elsaesser was more interested in an abstract and structural approach to abjection, namely as a condition which promotes "the blockage of empathy, without it being replaced either with defamiliarization and distancing, or with horror and disgust" (Elsaesser, 2018a: 152). Furthermore, such abjection allows one to no longer be a victim, on the one hand, bypassing that condition and entering a state of marginality and free fall where one has nothing to lose, "at the bottom of what is human"; and, on the other hand, it allows for thought experiments about the becoming of Europe and European cinema (Elsaesser, 2018a: 133). Elsaesser was interested in abjection as it channeled and allegorized the European crisis circa 2016 (the moment of terrorist attacks in Europe and the 'migrant crisis' -which unlocked authoritarian and repressive measures in Western democracies that picked up speed with the Covid crisis), and the ethical implications and political stances to be detected in the phenomenon. Furthermore, he situated abjection, as a pervasive condition, on multiple levels (including a meta level): within the diegesis (the way characters are abjectified, marginalized, rendered irrelevant and confronted with an ethical dilemma), between film and viewer (the way the 'cinema of discomfort' of some filmmakers -Béla Tarr, Michael Haneke and Lars von Trier cases in point- creates an abject dynamic between viewer and film)² (Elsaesser, 2018a: 132), and for the filmmaker (the case he discussed the least, but one that harks back of course to his theory of 'serving two masters', first developed at length in *The Global Auteur* (2016) and later reproduced in this last collection).³

The notion of becoming abject to achieve a new kind of agency has acquired further resonance since Elsaessers's death -in the face of the Covid-19 pandemic and the often perplexing or opaque ways the health crisis has been

¹ Elsaesser rightly reminds us Rosalind Krauss's distinction between Kristeva's abject and Bataille's *informe* (one recuperates, the latter doesn't -it scatters).

² The spectator must recalibrate "their own presence, oscillating between a kind of spectatorial of entropy and intense, trance-like involvement".

³ "[...] *abjection* can be the state of characters or of the main protagonist; the director can be *an abject* in relation to the institution cinema (as 'servant of two masters' -see *Chapter 12*), but *abjection* can also be *the position that the spectator* is put in by a film's mode of address, which bars both the role of the voyeur (in fiction films) and of the witness (in documentary)". See *chapter twelve*, "Control, Creative Constraints and Self-Contradiction: The Global Auteur".

handled by nearly all Western European countries- also because of the damage caused to the social body by neoliberalism, the advanced state of decomposition of social democracy and universal healthcare resulting therefrom, the mutual abjectifying of more or less illegitimate or non-democratically elected governments, and an increasingly disenfranchised and vanishing middle-class. In view of this, I should like to propose a reading of abjection through one lens left aside by Elsaesser -queerness- one that, precisely, leads to a dialectic of imposed de-abjectifying and self-abjectifying. I will then return to the political implications of being or becoming abject in contemporary Europe, and the global north.

Elsaesser identified various instances of abjection in a vast gamut of European films,⁴ and rightly pointed out many Nordic films dealing with the notion - perhaps in view of the crisis of social democracy there, such a staple of Scandinavian politics in the second half of the twentieth century, and the crisis, worldwide, of patriarchy. It is not by chance that the film which best combined the substantive and structural abjection levels in the scholar's eyes was Lars von Trier's *Antichrist* (Elsaesser, 2018a: 150).⁵ Other recent examples -all heavily invested with notions of power and a crumbling patriarchy- include Joachim Trier's *Thelma* (Norway, 2017, about witchcraft and the empowered queer subject), Gustav Möller's *The Guilty* (*Den Skyldige*, Denmark, 2018, about infanticide and biased criminal profiling), May el-Toukhy's *Queen of Hearts* (*Dronningen*, Denmark, 2019, about incest and the abjectifying of an inconvenient family member), or, of course, Ruben Östlund's *The Square* (Sweden, 2017), and its satirical take on the art world and social inequalities, edging closer to what we may characterize as moral abjection (or the morally grotesque). The film I want to deal with, Ali Abbasi's *Border* (*Gräns*, Sweden, 2018), addresses abjection on the diegetic level in even more explicit and variegated fashion, but would not have fitted easily in Elsaesser's conception of structural abjection -at least upon first look. Indeed, while it does the exact opposite of 'blocking empathy', I want to propose that the film's take on de-abjectifying and self-abjection allows one to expand on the categories elaborated on by Elsaesser, adding another step to the dialectics of potential liberation contained in the concept of abjection itself. The film has also a lot to teach us about what feeling and looking at may become in what may soon be our post-neoliberal, posthuman, full-on control society (in Foucault

⁴ The trope is ubiquitous, as the books' multifarious examples attest, ranging from *Toni Erdmann* and *I, Daniel Blake* to the films of Christian Petzold, Aki Kaurismäki and the Dardenne Brothers -and finding their primary template in a filmmaker whose work Elsaesser knew so well: RW Fassbinder.

⁵ "Insofar as von Trier's film fuses substantive and structural abjection, viewers found it near impossible to reconcile their experience with any particular set of genre conventions, and therefore remained unsettled in a way that makes the secret, collusive enjoyment of *Antichrist* as a horror film all but impossible".

and Deleuze's sense), addressing the empowering dimension of abjection in thought-provoking and productive ways, with a strong, affective queer lens: protagonists are queer(ed), one way or another, and treated as abjects, i.e. individuals who are not so much victims as beings with an ill-defined legal status, exactly along the lines of Elsaesser's redefinition of the concept.

Border is based on a story by John Ajvide Lindqvist, who had also penned the script for *Let the Right One In* (*Låt den rätte komma in*, Sweden, 2008, Tomas Alfredson), which shares with this more recent film the idea whereby queer people are in the eyes of traditional conservative society hyper-sensitive monsters, but monsters nonetheless. Abbasi, however, hints at the monstrous side of regular humans/non-objects: conversely, his protagonist, semi-object *Tina*, is a highly sensitive, empathic and resilient individual. While the film establishes her looks as striking, as she stands in the border control zone of her local airport and literally 'sniffs' the fear of incoming passengers carrying prohibited items, what we feel immediately is a sense of sympathy for her -thus corrupting the notion of her as an object in the viewer/character interface, at least. The attitude of discreet fear her co-workers display toward her immediately triggers a form of curiosity in the viewer for *Tina*, who stands at a border (literally and metaphorically) between object and subject status: her less-than-canonical looks set her apart from the others, but she does have a job, a status, and fulfils a clear role in society -yet one that is by definition liminal and unpleasant. When a disgruntled traveler calls her 'hideous cunt' after she has singled him out and found bottles of booze in his bag (a common practice among youth in Nordic countries, where liquor is heavily taxed), we can tell that *Tina* is not only accustomed to such a slur -she has also learned to display patient indifference to it. Under her apparently impassive, vaguely Down-syndrome face, hides a deep world of thoughts and sensations, however, as rich as the wilderness out there. After work, *Tina* returns to the woods, where she shares a home, with some trailer-trash lothario, *Roland* -a dog trainer and social pariah like *Tina*, but, unlike her, not a decent and upstanding citizen. *Tina* shares an uneasy relationship with *Roland*, part room-mate, part lover (it is quite obvious that he has sex with her to justify his presence in her home). *Tina* does not enjoy their intimacy, clearly divining it as fake. In this curious game of deception, it seems that it is she who shows *Roland* mercy, even as he seems to think he is doing her a favor by ingratiating her. *Tina* finds much more intimacy with the wild animals she meets in the woods, where she walks naked. From her hirsute body and the ease with which she interacts with the wilderness, the viewer must assume that *Tina* is no ordinary human being -even as, from underneath her dour demeanor, she masters the codes of human sociality and communication, and reveals herself to be a caring and dedicated daughter to her father, now in a retirement home.

A few days later, *Tina* intercepts a corporate businessman-type at the customs, carrying a well-concealed memory card containing child pornography footage. This opens a sub-plot of the film in which *Tina* assists the police in

dismantling the pornography ring, highlighting the implicit racism of Swedish people all the while showing the immanent monstrosity of human beings. At about the same time *Tina* meets someone like her, *Vore*. Where *Tina* has fully assumed the uses of Swedish society (she has a full-time job, drives a hatchback car, lives in a modest but well-furnished home that she owns...), *Vore* is a drifter, whose antisocial behavior betrays his foreignness and full-on abject status. When she meets *Vore* for the second time at border control, *Tina* asks that he be pulled over for a full body search. The inspection reveals no undeclared illicit goods, but rather that *Vore*, despite his burly looks and deep voice, lacks male genitalia -in an interesting game of hide-and-seek between projected and discovered 'abjection'. All the while helping the police uncover the child pornography ring, *Tina* becomes romantically involved with *Vore*. In the process, she discovers that they are both trolls, abducted at birth from their parents and mutilated -their tails severed- to resemble humans. In a graphic love scene in the woods, we see *Tina's* strange, Mandragora-root like penis grow out of her like an oversized clitoris, penetrating *Vore's* vagina, and impregnating him (who otherwise gives birth to non-viable, little imp-like creatures). The film ends with a dark twist: *Tina* finds out that *Vore* was part of the child pornography ring, abducting human children that were later subjected to unspeakable treatments. Still in her in-between state of subject/object, she helps the police apprehend *Vore*, but he manages to escape. Some months later, *Tina* receives their baby in the mail: her perfectly healthy troll child with an uncertain promise of a fairer upbringing. Somehow a promise emerges from this dialectics of imposed partial de-abjectifying and chosen self-abjectifying.

The reader may feel mystified by the summary of *Border's* plot: it sounds almost like some dark comedy, a tasteless fantasy melodrama, or a very mediocre horror film. Indeed, at the level of plot alone, Elsaesser's structural abjection may apply (and the 'substantive abjection' category definitely would apply). But the film is something else altogether -a rather clever allegory, doubled with a study in affect, playing in a rich variety of ways with the notion of abjection(s), and enabling the viewer to at one and the same time bypass and embrace the abjected, discover the suturing powers of identification, empathizing with and embracing *Tina* wholeheartedly, only to feel what it must be to a non-self-cognizant queer person (... but also a troll!). Not least in the scenes involving *Tina* and *Vore* frolicking in nature, the film bypasses the usual audiovisual modes of sight and hearing, highlighting textures -touch, taste and smell- with a clear goal of making the viewer into a more aware and open subject.⁶ The film deals with the ambivalence of the contemporary audience to mainstream queerness, tackling queer rights (or lack thereof) through a

⁶ In an address to students in Venice, Giorgio Agamben recently encouraged people to resist by rediscovering thought as a dialect that can neither be formalized nor formatted. A film such as *Border* reminds us of the ways in which this utopian motto can find expression in other, not directly linguistic, dialects -potentials and cracks within the system and society as a whole.

thinly veiled allegory, through the mechanism of a semi -or full- on abjectifying of difference ('the other') by any given system, followed by an effort on the system's part to forcibly de-abjectify or 'straighten' the diverging body or inclination. But *Border* also more subtly deconstructs stereotypes about foreigners and non-ethnically Nordic people, only to better use them against the viewer. While 'prim and proper' Swedish citizens are shown flaunting the law (be it mildly -the young man smuggling in alcohol; or severely- the businessman carrying child pornography material), *Vore* is at first stigmatized not for any apparent wrongdoing, but for his striking looks and his lack of socialization skills (by Swedish norms, that is, as when he is shown devouring a whole plate of smoked salmon from the ferry boat's buffet to another passenger's shock and disgust). That he later appears to have actually collaborated with humans as an act of revenge against children of man is utterly revolting, but it could also be explained by *Vore's* earlier trauma. On this note, borrowing from Imogen Tyler on the term 'revolting' and its polysemousness, Elsaesser (2018a: 136) appropriately writes:

Acts of exclusion [...] are apt to produce empowered abjects only when such acts -or more often words- of racial or sexual abuse can be appropriated and turned into a badge of honor (as in 'black', 'punk' or 'queer'). This manifests the power of the abject in the social and political sphere, highlighted by the dual meaning of the English word 'revolting': an act of rebellion by some, it induces disgust in the others"

Vore is indeed wearing his abject status as a badge of honor, a provocation. He revolts and is revolting, abject to humans while at one and the same time incredibly arousing and attractive to *Tina* (and, through the identification process and cinematic suture, to at least some viewers, too). Writing further about the quality of the abject, Elsaesser (2018a: 134) adds: "What is most enigmatic (and most threatening) about them is that, by having lost or given up much, they gain a strange sort of freedom, which renders their pain less pitiable but also their character less likeable". And this couldn't be truer of *Vore*, especially when put in contrast with *Tina*, who easily garners the viewer's sympathy and moral adherence. She is still halfway between subject and de-abjectified other, between victim and self-abjectified. This stage can finally bring *Vore* and *Tina* to an odd equality step, even if equality cannot possibly apply in a category where all are outside of a system, thus equal in some abstract, but never in measurable, concrete terms, once they are "beyond victimhood, because she or he has no claims to make, which means that the abject commands a particular kind of freedom that probes the limits of both freedom and the law" (Elsaesser, 2018a: 140).

All the while, *Vore*-less resilient but more aware of his condition than *Tina* (he clearly has been an abject for much longer and is the more political subject/object of the two), reproduces the models of torture and mutilation that were inflicted upon him when he was taken away from his parents both as a pathological replay of earlier trauma (a victim state) and an embracing of the

power of being abject (which bypasses the victim state). The implication, here, of course, is that trolls as native populations were almost entirely exterminated by humans (and what greater de-abjectifying is there than outright genocide, the wiping out of the abjected people?), and that whoever remained was socially mutilated into a strange, painful hybrid of innate/genetic behaviors versus learned sociality, which may turn either into hyperadaptability (turning the handicap into a weapon, as it were, as in *Tina's* case⁷) or antisociality/delinquency -a pattern well recognized among children of immigrant workers in the Western world no doubt (Elsaesser, 2018b: 1-39). While queerness and sexual non-normativity are not merely celebrated but probed and identified with in order to question standards of normalcy, the social minority status is explored in its many facets, showing the inevitable entropy that may be generated by displacement, allegorized here in terms of mutilation -the trolls' severed tails a metonym for their severed familial ties and ethnic roots. *Tina* was adopted at birth from another race, another nation, and grows up in a lower middle-class environment (the suggestion is that her parents, not affluent enough, could not afford a 'normal' child). She can therefore never be more than a semi-abject agent, a lesser citizen, even as she is preternaturally sensitive and supremely qualified to do her job. She has filled a niche in this society, without any promise of upward or social mobility, but with the obligation of meeting the standards of a permanent process of de-abjectification. All the while, however discreetly, her fellow citizens keep on reminding her of her otherness and semi-abject nature, generating a psychosexual and social space in which she is practically isolated and alone, her relationship with her human adoptive father a paltry version of familial bonds (although benevolent, he always concealed her past from her). And her romance with the criminal, full-on abject *Vore* is struck with the seal of social prohibition. In the end *Tina* manages to reconcile these contradictions, but what fate awaits her and *Vore's* child remains subject for debate and speculation. The film's open ending seems to suggest that the infant will have to grow hidden (a genuine abject begotten of abjects, further abjectified from its own abject status before it can embrace it as an adult) if it is to survive unscathed. One thing is certain: if the child remains an abject in the eyes of society in the film, in the viewer's eyes the simultaneous process of embracing queerness and de-abjectifying the protagonist is complete. As a result, the edifying denunciation of social hypocrisy performed by the film is doubled with a grim account of Nordic social democracy, or any social system, that, to a greater or lesser extent, must always abjectify some of its components.

A complex network of substantive and structural abjection (perhaps, indeed, the single most important filmic exemplar of this phenomenon), *Border* may be the missing jewel in Thomas Elsaesser's crown on the topic. Not to mention that more (very real) abjection happens off-screen: in the diegetic reality of child pornography, or when the infant trolls are integrated and sub-

⁷ Another concept dear to Thomas, namely "productive pathologies".

jected to integration, perforce. Here again the critique of social integration (becoming one with the social body to the detriment of one's foreign identity) is doubled by a subtler critique, that of the dialectics generated by the intruder. Whereas in, say, the films of Michael Haneke or Lars von Trier the intruder dismantles and disturbs the established social order (sometimes with apocalyptic consequences), here he is absorbed and digested or violently expelled (hewing closer to Kristeva's conception of abjection). This 'digestion' could further serve interestingly as an allegory of the ways in which globalization has operated in Europe, particularly on smaller nations with large neighbors. This is where we touch on the 'meta-abjection' -encapsulated in the rapport between the viewers and the character, with whom they identify for as long as he is in his state of marginality or mild abjection.

Beyond the rather obvious critique of the status of minorities contained in *Border*, I would like to point to the dimension of affect that powerfully traverses the film. The way in which it fails to conform to certain models seems like a parapractical resistance to a homogenic (read 'commercial', or even 'Global', or 'Hollywood') industry -its own stolid, sturdy way of standing abject to the dominant model. As a function of its embracing genre, the film emphasizes -over traditional narration, dialogue and even the visual/descriptive- dimensions of textures and touch. This is very clear in the way the gaze carries a haptic, sometimes gripping, quality, and the sound mix is carefully executed. But this concern goes further than mere technical aspects of sound and cinematography, spilling into the motivic and thematic concerns of the films. *Border* deals with smell and touch in a quasi-haptic way, as when *Tina* walks on moss and mulch in the forest, or gleefully bathes in the cold waters of the lake near her home. All this suggests that when talking about minorities, sexual and otherwise, sight becomes a scrutinized and fraught mode: it is the dominant mode of patriarchy, the realm of the evident and visible, as in the visual obscenity of the Western media showing the unforgettable image of the dead Syrian child Alan Kurdi on the beach -overtaken by the tsunami that all but forgot about the migrant crisis to write about nothing more but the Covid19 pandemic, invisible yet also constantly rendered in visual terms by the media (numbers, graphs, 3D animations), generating unprecedented amounts of anxiety in the population. By contrast, smell and touch can be attached with more authenticity and provide the field that minorities and dogged communities can still rely on for new zones of dignity and, in the end, to reclaim the realm of the visible as a shared zone. Certainly, it is in the way the film enables us to appreciate that we are given, through it, not only to feel but also to look differently, that it becomes most productively political.

There is yet another level of (productive) abjection that can be delineated, which Elsaesser hinted at but did not name per se, in the introduction to his book, our "'being in the world', welcoming cinema as an ever surprising or startling encounter" (2018c: 5). It is very clear that through this lens, *Border* is a film allegorizing the status of European cinema and proposing a thought ex-

periment of being on this liminal, marginal path where the encounter (Elsaesser may or may not have borrowed the word from Cesare Zavattini's definition of neorealism, which in its own ways articulated an early form of cinema of abjection by way of ethics). As for contemporary European cinema, Elsaesser (2018c: 7) saw its 'apparently fatal weaknesses' (not least of being kept alive artificially through government subsidies), as a way toward "a special kind of freedom ... having little or nothing (else) to lose". This notion of having little to lose is, of course, a view of the mind. While European cinema has by and large lost a lot of its prestige, its functioning ensures the livelihood of thousands of professionals -artists and technicians- some who honestly trudge through, others who cynically abuse a system of subsidy -inverted allegories of *Tina* and *Vore*. In both cases, abjection comes to the fore, and, with it, beyond the microcosm of European cinema, it is Europe in crisis which emerges. *Border*, in this sense, fits in perfectly with Elsaesser's schema, "testing Europe's political values through states or moments of abjection". Yet while *Vore* is an embodiment of abjection, *Tina* is at once other, abject, and filled with humanity, thereby containing at once abjection and its opposite, in both the psychoanalytical and political/ethical dimension.

Yet abjection is not, in Elsaesser as in *Border's* sense, 'resistance' or 'critique'. It is really quite strictly about a freedom to assert, and "inhabit a position of extreme marginality" (Elsaesser, 2018c: 14-15), and, we may add, it figures as the freedom to assert -and to inhabit- a position of extreme marginality and exclusion, imposed by the Other. The film's politics may thus only be those of the abject fully shedding their previous status of victim and ushering in a new era of post-abject agency, beyond the corpse of patriarchy, the European welfare system, and social democracy. In this sense, this narrative of abjection serves as a sobering lesson of both, as Elsaesser pointed out, "what neoliberalism does to human beings and the social contract" (2018a: 129) and, more specifically, of the fate proposed to any form of minority or precarious groups. For if finding fellow nationals or people of the same religion or even sexual orientation can generate bonds, this process is stricken by the stigma of withdrawing into minority (i.e. peripheral, socially abject) status. Although minorities and the precariat are protected by some laws, they can also be violently reduced to bare lives (the Agambenian 'state of exception' (2005) not so far removed, again, from the 'state of emergency' implemented by several European states after the terrorist attacks of 2015-2016 and again after the outbreak of Covid19) and excluded from the state where they sought refuge, without having committed any crime and without any solid protection, not to mention the untenable legal and psychological limbo they are maintained in for lack of a clearly defined legal status -often being, literally, outside the law. Foreigners or minority representatives are encouraged to integrate, to de-abjectify themselves: to learn the language of the 'host' country, a trade, go to school, adapt to the local norms and rules. Spuriously enough, a will to become integrated into the social body, which germinates in many a minority

representative's mind, is concomitant with something that constitutes perhaps an even greater violence bestowed upon them, even as it is validated by the host states and compensated with a modicum of increased social rights, namely a shedding of one's own 'old' identity that can at best be negotiated by the hybridizing of necessities. In other words, beyond the semi-abstract or de-abstractified 'norm' which will necessarily always hamper them either way, minority subjects are confronted with a rather impossible choice between abstract or victim status: the former undesirable yet with an undeniable disturbing, disruptive quality, and perhaps power; the latter apparently more desirable but ultimately threatening to dissolve the self's very essence and seat of political agency (however immanent and un(ac)countable (for)). This is a predicament that many in the host countries, even those on the left and in the center, fail to recognize for lack of imagination or empathy. And lo and behold: in 2020 and 2021, this impossible choice is now being expanded to the European population as a whole: to accept the often absurd, ever modulated and arbitrary rules of a new form of sanitary authoritarianism (with regulations limiting freedom of movement and private liberties, but also freedom of speech), or to suffer consequences (many contravening consumers' rights, human rights and the Nuremberg law and Oviedo convention). Strikingly, in a speech filled with dark foreboding, president Emmanuel Macron, in December 2021, announced that people's rights were no longer more important than their civil duties.⁸ What these 'duties' may be, apparently, remains unclear to a point -determined, redefined and modulated by the government, sometimes from one month to the next, a citizen being now at risk of lapsing from good and dutiful to irresponsible and therefore no longer worthy of full civil status (i.e. becoming abstract) at the whims of an executive power, ironically more than ever detached from its own duties and responsibilities by and for the People. *Liberté, égalité, fraternité* (Freedom, equality, fraternity) -the three key tenets of the French Republic now resonate with a different echo indeed.

Abjection became such a central concern to Thomas Elsaesser, because -and he anticipated on this clairvoyantly- the new authoritarian instantiation of capitalism would abstractify those values of European Enlightenment (however monstrously the latter had miscarried previously in Nazism and Stalinism), and imply a negative dialectics therefrom as only way out or safe-conduit. For Elsaesser (2018c: 128), abjection was a mode that could save or redeem a failing social democratic system:

Abjection defines this negative relationality as a form of agency and it is such abstract agency that may 'reboot' Europe, in the sense of returning us to the roots of

⁸ "Être un citoyen libre et toujours être un citoyen responsable pour soi et pour autrui; les devoirs valent avant les droits" - 'To be a free citizen and always be a responsible citizen for oneself and the others; duties take precedence over rights. (Presidential allocution, December 31, 2021). Just a few days later (on January 4, 2022), Macron told journalists of *Le Parisien* that he very much wanted to 'piss off' the unvaccinated ("Les non-vaccinés, j'ai très envie de les emmerder").

democracy, reviving it and keeping it alive, at a time when democracy does not seem to be the form of self-government either needed by the dominant economic model of global growth-oriented capitalism, or supported by an absolute majority of citizens.

"If we can no longer believe in progress", he writes further (Elsaesser, 2018a: 159):

if the efforts over the past sixty -odd years to make of Europe a community of freedom, social justice and good neighbourliness have become imperiled or are being undone, then maybe we need to go low rather than aim high, find equality at the bottom rather than expect it at the top, find fraternity in acknowledging the spaces that separate us rather than endlessly seek what unites, and redefine freedom not as 'I do as I please' but as the negative freedom of having nothing to lose, that is, a *divested, disjunctive* freedom (freedom from) rather than an *invested, acquisitive* one (freedom to).

Freedom (Elsaesser, 2018c: 15),

not in the French sense, which asserts that everything is permitted, so long as it does not harm another, nor the freedom that artists usually claim for themselves, when insisting that their work is responsible to no one other than their desire for self-expression -is not as 'freedom from', nor 'freedom, in order to', but another (Kantian) model, which is also that of Kafka, or Herman Melville's *Bartleby The Scrivener*: 'the freedom to choose not to'.

The various developments in Western Europe since the beginning of the health crisis have thus left some citizens with little other choice but to subscribe indeed to Bartleby's motto 'I would prefer not to' -an ethics of withdrawal which alas remains the only option to safeguard one's dignity, in the absence of any real and positive militant resistance or open refusal, which are in turn either criminal or criminalized. Which brings us back to the beginning: people may become objects, and objects remain people too. They may not always be likeable, they may be revolting, but they find and understand the virtue of giving up so much, to gain perhaps what was elevated by liberal democracy as a supreme virtue ('freedom works') and must now be eradicated at all cost as soon as oligarchic global capitalism has seized the full rein of power and will implement a system of control predicated on a constant and real-time calculation of the economy, wherein 'freedom' and privacy will be a thing of the past.

What is certainly at hand, comparable, to, say, the neoliberal shock doctrine in post-Communist Poland but on a much greater and sinister scale, is the rendering object of all former modes of existence: prohibition of gatherings, infantilizing of the population as a whole, social credit score, compulsory need for all citizens to perform absurd rituals, massive swathes of media narrative discrediting any dissenting voice, and well-nigh Orwellian reinvention of the language (with corporate capitalism perversely turning vice into virtue, as when the term 'links of interest' now officially replaces 'conflicts of interest'; or when a world health institution changes the definition of 'herd

immunity' on its platforms to better conform to an agenda congenial to the interests of some global financial conglomerates). Deleuze had foreseen this, in his *Post-script to the Societies of Control* (1990), and the shifted emphasis from a more traditional collaboration of the workforce to a competitive asymmetrical dynamic (the fluidity and precariousness of the neoliberal subject also analyzed eloquently by Hardt and Negri), and the concept of modulation taking over in the economy. We are seeing this exemplified before our very eyes with the pandemic response, and its endless adjustments and modulations, which generate an environment which almost automatically generates, in turn, abjection, sometimes by the self from the other, and the other from self. One abjection stemming from another, one to the other, which a film such as *Border* allegorically reminds us: total and complete abjection in a living being can only be very transient or a view of the mind. Every abject, if they are to survive, will go on creating their own networks wherein they are not entirely abjected, not entirely bare lives -the question being: how long will the abject subject even be allowed to retain the ability to marginalize themselves in order to reinscribe themselves into livable networks? How long before they, like Bartleby, are thrown in jail, or worse? And what when force majeure -invasion, war, i.e. moral abjections begotten from previous moral abjections- leaves one with no choice at all? Will people even have at all the right to *think* 'I would prefer not to', then? Dramatic times and tectonic-like changes in society do not make such interrogation unwarranted, even as there is always utopian potential, even in the most dystopian scenario, if only in man's -abject or not- gift for resilience and taste for a measure of self-preservation, past the unhealthy pandemic and globalist rush.

References

- Abbasi, A. (Director). (2018). *Border/Gräns* [Motion picture]. Sweden: Meta Film Stockholm.
- Agamben, G. (7 October 2021). *Quodlibet*. Giorgio Agamben intervento al senato del 7 ottobre 2021. https://www.quodlibet.it/giorgio-agamben-intervento-al-senato-del-7-ottobre-2021?fbclid=IwAR1AG3hu420rpJ-4baLWQ7lHfS-RzFXa0wKCFxR9W_mA_wr5cQ8I5csXg8kl. 20 February 2022.
- Deleuze, G. (1992). Postscript on the societies of control. *October*, 59, 3-7. The MIT Press.
- El-Toukhy, M. (Director). (2019). *Queen of Hearts/Dronningen* [Motion picture]. Denmark: Nordisk Film Production.
- Elsaesser, T. (2018a). 'A cinema of abjection?' and 'Europe: A thought experiment' *European cinema and continental philosophy: Film as thought experiment*. London: Bloomsbury.
- _____ (2018b). Contingency, causality, complexity: Distributed agency in the mind-game film. *New Review of Film and Television Studies*, 16(1), 1-39.

- _____ (2018c). European cinema into the twenty-first century: Enlarging the context?. *European cinema and continental philosophy: Film as thought experiment*. London: Bloomsbury.
- Jeong, S. and Szaniawski, J. (2016). *The global auteur: The politics of authorship in 21st century cinema*. Bloomsbury Academic.
- Möller, G. (Director). (2018). *The Guilty/Den Skyldige* [Motion picture]. Denmark: Nordisk Film.
- Östlund, R. (Director). (2017). *The Square* [Motion picture]. Sweden: Plattform Produktion.
- Trier, J. (Director). (2017). *Thelma* [Motion picture]. Norway: Motlys.
- Von Trier, L. (Director). (2009). *Antichrist* [Motion picture]. Denmark: Zentropa Entertainments.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Acknowledgement: Hatice Nur Aslan for her contribution to the study.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Katkılarından ötürü Hatice Nur Aslan'a teşekkürler.

KADINLARIN DENEYİMLERİNDEN DİJİTAL FLÖRT ŞİDDETİNE BAKMAK

Filiz YILDIZ*, Zeynep ÖZARSLAN**

Gönderim Tarihi: 11.09.2021 - Kabul Tarihi: 03.02.2022

Yıldız, F. ve Özarlan, Z. (2022). Kadınların deneyimlerinden dijital flört Şiddetine bakmak. *Etkileşim*, 9, 72-101. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.156

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Bu çalışma, dijital iletişim araçları ve internet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte yaygınlaşan dijital yakın partner Şiddeti veya dijital flört Şiddeti olarak adlandırılan olguyu, olgubilimsel yöntemle incelemeyi hedeflemektedir. Araştırma kapsamında, dijital flört Şiddetini deneyimleyen kadınların hangi dijital Şiddet türlerine maruz kaldığı, çevrim dışı Şiddet ile çevrim içi/dijital Şiddet arasında bir bağlantı olup olmadığı ve söz konusu kadınların bu Şiddete nasıl tepki verdikleri ve hangi yöntemlerle mücadele ettikleri, kadınların bireysel anlatıları ile ortaya konmaktadır. Araştırmada olgubilimsel yöntemin yaygın olarak kullanılan veri toplama tekniklerinden biri olan yarı-yapılandırılmış sözlü görüşme tekniği kullanılmıştır. Dijital flört Şiddetine maruz kalan 10 kadının kendi kişisel hikâyelerine dayanarak, araştırma sorularına yanıt aranmıştır. Araştırma sonucunda, araştırmaya dâhil olan katılımcıların, dijital Şiddetin birçok türüne birden maruz kaldıkları, Şiddetin hem çevrim içi hem de çevrim dışı olarak uygulandığı bulunmuştur. Kadınların genellikle dijital flört Şiddetine tepkileri, çevrim içi ortamlardan kendilerini izole etmek ve yalnızlaşmak olarak ortaya çıkmaktadır. Araştırmanın bir başka bulgusu ise, kadınların büyük oranda dijital flört Şiddeti ile yalnız başlarına mücadele ettikleridir.

Anahtar Kelimeler: dijital Şiddet, flört Şiddeti, dijital yakın partner Şiddeti, dijital flört Şiddeti, toplumsal cinsiyet eşitsizliği.

*Doçent Doktor, Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi, filizyildiz@cu.edu.tr, ORCID:0000-0002-1206-4314

**Doçent Doktor, Çukurova Üniversitesi, İletişim Fakültesi, zozarlan@cu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-8278-3237

UNDERSTANDING DIGITAL DATING VIOLENCE THROUGH WOMEN'S EXPERIENCES

Filiz YILDIZ*, Zeynep ÖZARSLAN**

Received: 11.09.2021 - Accepted: 03.02.2022

Yıldız, F. ve Özarşlan, Z. (2022). Kadınların deneyimlerinden dijital flört şiddetine bakmak. *Etkileşim*, 9, 72-101. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.156

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

This study aims to examine the phenomenon called digital intimate partner violence or digital dating violence, which has become widespread with the development of digital communication tools and internet technologies, using the phenomenological method. Within the scope of the research, what types of digital violence that women who experience digital dating violence are exposed to, whether there is a connection between offline and online/digital violence, and how these women react to this violence and what methods they struggle with, are revealed through women's personal narratives. Semi-structured oral interview technique, which is one of the common data collection techniques of the phenomenological method, is used in the research. The research questions were aimed to be answered through the personal stories of 10 selected women who were exposed to digital dating violence. As a result of the research, it was found that the participants of the research were exposed to many different types of digital violence at the same time, and both offline and online violence together. Generally, the women's reactions to digital dating violence are to isolate themselves from online platforms and to feel alone. Another finding of the research is that women mostly struggle with digital dating violence alone.

Keywords: digital violence, dating violence, digital intimate partner violence, digital dating violence, gender inequalities.

*Associate Professor/PhD, Çukurova University, Faculty of Communication, filizyildiz@cu.edu.tr, ORCID:0000-0002-1206-4314

**Associate Professor/PhD, Çukurova University, Faculty of Communication, zozarslan@cu.edu.tr. ORCID: 0000-0001-8278-3237

Giriş

Erkek egemen toplumlarda kadına yönelik şiddetin temelinde toplumsal cinsiyetçi düşünce ve pratikler yer almaktadır. Kadının ve erkeğin toplumsal cinsiyet rollerini belirleyen ve her iki cinsle yönelik kalıp yargıları dayatan ataerkil toplumsal cinsiyet ideolojisi, özel ve kamusal alanda kadınları güçsüzleştirirken, erkek şiddetinin her türüsüne de açık hale getirmektedir. Psikolojik, sosyolojik, ekonomik, fiziksel, sözlü ve cinsel şiddet biçimleri, küçük yaşlardan başlayarak kız çocukları ve kadınların çeşitli ilişki bağlamında (baba, erkek arkadaş, erkek kardeş, ağabey, akraba erkekler, yakın partner, eş vb.) maruz kaldıkları, varoluşlarını etkileyen/şekillendiren büyük ölçekli bir toplumsal sorundur. Daha çok aile içi şiddet bağlamında düşünülen kadına yönelik şiddet, evlilik dışı yakın ilişkilerde de yıkıcı sonuçlara neden olmaktadır.

Flört şiddeti ya da yakın partner şiddeti¹ olarak adlandırılan ve romantik ilişkiler bağlamında ortaya çıkan erkek şiddeti, dijital iletişim ve internet teknolojilerinin gelişmesi ve yaygın kullanımıyla birlikte, dijital araçlar üzerinden de uygulanmakta ve dijitalleşme, eril tahakkümü kolaylaştırarak kadınlar üzerinde yeni denetim mekanizmalarının kurulmasına yol açmaktadır (Hassett-Walker, 2019; Hinduja ve Patchin, 2018; Underwood ve Ehrenreich, 2017; Lancaster vd. 2019). Yüz yüze iletişim biçimlerinin yanı sıra çevrim içi ortamda süregelen iletişim eylemlerinin bireylerin yaşamlarındaki egemenliği, son yıllarda enformasyon ve iletişim teknolojileri ile kadına yönelik şiddet arasındaki bağları tartışmaya açmıştır (Fascendini ve Fialova, 2011). İnternet ve özellikle de sosyal medyada dolaşıma sokulan farkındalık yaratıcı, ihbar ve uyarı niteliği taşıyan, kamu vicdanını harekete geçiren ve hatta adaletin, mağdur lehine işlemlerini sağlayan içeriklerin, kadına yönelik şiddetin önlenmesinde etkili olduğu düşünülmekle birlikte, bu ortam bir yönüyle de erkek şiddetinin yeni formlarına ne yazık ki kapı aralamaktadır.

Bu çalışmanın konusunu kadına yönelik yakın partner şiddetinin teknoloji ile aracılanan biçimleri, yani erkek şiddetinin dijital hali oluşturmaktadır. Gerek doğrudan gerekse de teknoloji dolayısıyla gerçekleşen şiddet eylemleri, yakın partner ilişkilerinde, her yaştan, sınıftan ve toplumsal tabakadan kadının yaşamını, sosyal ilişkilerini gözetim altına alan, mahremiyetini ihlal eden, denetleyen, baskı yaratan ve dahası yaşamını tehdit eden eylemleri içermektedir. Bir başka deyişle eril tahakküm, dijital iletişim teknolojileri dolayısıyla zaman ve mekândan bağımsız, sınırsız biçimde ve genişleyerek sürmektedir.

Türkiye’de geleneksel flört şiddeti farklı disiplinlerden araştırmacılar tarafından çalışılmakla birlikte sorunun dijital boyutu, yani teknoloji dolayımıyla yakın partner şiddetini ele alan az sayıda çalışma bulunmaktadır (Bakır, 2019; Bakır ve Kalkan, 2019; Yalnızca Yıldırım, 2019; Yıldız, 2020). Pek çok çalışmada ise yakın partner şiddetinin bir türü olarak dijital şiddete değinildiği görülmektedir (Kılınçer ve Tuzgöl Dost, 2014; Süneci vd. 2016; Fidan ve Yeşil, 2018).

¹ Flört şiddeti ve dijital flört şiddeti ile ilgili detaylı literatür taraması için bkz.: (Yıldız, 2020).

Oysa siber ortama taşınan ve dijital iletişim teknolojilerinin aracılık ettiği yakın partner şiddeti, şiddetin bir türü olmaktan ziyade doğrudan şiddetin yaygınlaşmasına ve genişlemesine yol açan, kurbanı daha savunmasız ve çaresiz bırakan yönleriyle tartışılmayı gerektirmektedir.

Şiddet Olgusu ve Yakın Partner İlişkilerinde Erkek Şiddeti

Şiddet toplumsal ve kültürel bir sorun olarak insanlık tarihi kadar eskidir. Kapsamı açısından şiddet türleri, kişiler arasında, gruplar arasında, birey ile toplum arasında, birey ile devlet arasında ve devletlerarasında olmak üzere ifade edilmektedir. Taşdemir Afşar (2015: 723) şiddeti, “İzin verilmeyen, meşru olmayan, bu eyleme maruz kalan kişinin bedeni, psikolojik dünyası, özgürlüğü, değerleri gibi alanlarda tahribat yaratan, insan haklarını ihlal eden bir eylem biçimi” şeklinde tanımlamaktadır. Şiddet kavramı ile ilgili çalışmalarda basitçe, şiddet olgusunun üç boyutu olduğu vurgulanmaktadır. Şöyle ki, ilk olarak şiddet eylemini davranışa döken, eyleyen bir özne/fail, ikinci olarak şiddete maruz kalan ve bu durumdan olumsuz etkilenen bir mağdur, son olarak ise şiddet davranışının eylem biçimi, şiddetin öğelerini oluşturmaktadır (Taşdemir Afşar, 2015).

İletişim ve internet teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte deneyimlediğimiz dijitalleşme, birçok açıdan hayatımıza olumlu özellikler getirmesine rağmen, bir yandan da yeni eşitsizliklerin üretilmesine, var olan eşitsizliklerin pekiştirilmesine, derinleşmesine neden olmakta ve çevrim dışı, fiziksel dünyada yaşanan eşitsizlikler, çevrim içi, sanal ortamlarda yeniden üretilmektedir. Kimi zaman da dijital dünyanın yarattığı yeni eşitsizlikler, gerçek, fiziksel dünyada karşımıza çıkmaktadır. Bu eşitsizliklerin sonuçlarından biri de dijital şiddettir. Sanal ile gerçek dünya arasındaki geçişgenlikte dijital şiddet, çevrim dışı dünyada yaşanan şiddetten bağımsız olarak değerlendirilemez.

Dijital şiddet, farklı bilimsel çalışmalarda “sanal şiddet”, “siber şiddet”, “çevrim içi şiddet” gibi farklı isimlerle nitelendirilmektedir. Ancak farklı isimlendirmelere rağmen, kavram benzer şekilde tanımlanmakta ve türleri benzer şekilde sınıflandırılmaktadır. Örneğin Avrupa Konseyi’nin siber şiddet raporunda (*Mapping study on cyberviolence*, 2018: 5) siber şiddet şöyle tanımlanmaktadır: “Siber şiddet, bilgisayar sistemlerinin bireylere karşı şiddete neden olacak, şiddeti kolaylaştıracak veya tehdit edecek şekilde kullanılmasıdır. Bireylerin şartlarının, karakteristik özelliklerinin ve kırılganlıklarının sömürülmesini de kapsayacak şekilde, bireylerin fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik olarak zarar görmesi ya da acı çekmesiyle sonuçlanır”. Rapor siber şiddet türlerini şöyle sınıflandırmaktadır:

Bilgi ve iletişim teknolojileri (BİT) ile ilgili gizlilik ihlalleri: Bilgisayar müdahaleleri; mahrem veriler dahil, verilerin veya görüntülerin alınması, paylaşılması, manipülasyonu; sextortion (her türlü cinsel sömürü); stalking (ısrarlı takip); doxing (bir kişi veya kurumla ilgili özel ve tanımlayıcı bilgileri araştırma ve yayınlama); kimlik hırsızlığı; kimliğini gizleme, vb.

Siber taciz: Hakaret ve itibarsızlaştırma amaçlı zarar verme; siber zorbalık; cinsel şiddet dahil şiddet tehditleri; zorlama; hakaret veya tehdit; şiddete teşvik; intikam amaçlı mahrem görüntüleri çevrim içi ortamlarda yayınlama; intihar veya kendine zarar vermeye teşvik, vb.

Siber Suçlar: Yasadışı erişim; yasadışı ele geçirme; veri müdahalesi; sistem müdahalesi; bilgisayar dolayımı sahtecilik; bilgisayar dolayımı dolandırıcılık; çocuk pornosu.

BiT ile ilgili nefret suçu: Irk; etnik köken; din; cinsiyet; cinsel yönelim; engellilik vb.

BiT ile ilgili doğrudan veya fiziksel şiddet tehditleri: Cinayet, insan kaçırma; cinsel şiddet; tecavüz; işkence; gasp; şantaj; asılsız ihbar; şiddete teşvik; kişinin kendini yaralamasına neden olan gönderimler; kritik öneme sahip altyapıya, araçlara veya tıbbi cihazlara saldırılar, vb.

Çevrim içi cinsel sömürü ve çocukların cinsel istismarı: Cinsel istismar; çocuk fuhuşu; çocuk pornosu; çocukların suistimali/yozlaştırılması; çocukları cinsel amaçlı taciz etme; canlı yayın yoluyla cinsel istismar; vb. (*Mapping study on cyberviolence*, 2018: 6)

Buna göre siber şiddet, erkekleri, kadınları, çocukları hatta kurumları etkileyen bir şiddettir. Ancak kadınlar ve çocuklar çevrim içi şiddete daha fazla maruz kalmaktadır (IGF, 2015: 13).

Kadına yönelik şiddet kişilerarası şiddet kapsamında değerlendirilmekte birlikte arka planında toplumsal etkenler yer almaktadır. Toplumsal cinsiyetçi yaklaşımlar, normlar, inançlar ve bütün bir değerler sistemi kadını erkek karşısında güçsüz kılarken şiddetin her türüsüne zemin hazırlamaktadır. Başka bir ifadeyle kadına yönelik şiddet toplumsal cinsiyet temellidir (Hagemann-White, 2001) ve ataerkil toplumlardaki cinsiyetçi değerler ve asimetric ilişki biçimlerinin bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Toplumsal cinsiyet, bireylerin biyolojik olarak kadın veya erkek olmalarının ötesinde bireylere yüklenen toplumsal ve kültürel roller ve beklenen davranış kalıplarını kapsamaktadır. T.C. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından *Kadına Yönelik Şiddetle Mücadele Ulusal Eylem Planı* kapsamında hazırlanan 2016-2020 planında "toplumsal cinsiyet", "belli bir toplumun kadınlar ve erkekler için uygun gördüğü sosyal olarak inşa edilen roller, davranışlar, etkinlikler ve yaklaşımlar" olarak tanımlanmaktadır (KSGM, 2016: V). Günümüz toplumlarının çok büyük bir kısmının ataerkil toplum olarak organize olduğu modern yaşamda, toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin kaynağı, ataerkil yaşamdaki eşitsiz güç ilişkileridir. Buna göre toplumsal cinsiyete dayalı şiddet, erkek egemen yapı içerisinde kadınlara ve LGBTİQ+ (Lezbiyen, Gey, Biseksüel, Trans, Interseks, Queer ve diğer cinsel yönelim ve kimlikler) bireylere yönelik şiddeti ima eder. Kadına yönelik şiddetin giderek arttığı günümüzde, heteroseksüel ilişkilerde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bir sonucu olarak kadınlar, erkek şiddetinin çeşitli biçimlerine maruz kalmakta ve bu şiddet eylemlerinin mağduru olmaktadır (Reed vd. 2016; Taşdemir Afşar, 2015; Baker ve Carreno, 2015).

Şiddet kavramı ilk olarak fiziksel şiddeti çağrıştırmaktadır, ancak Bakanlı-

ğın yayımladığı Ulusal Eylem Planına göre kadına yönelik şiddet; “ister kamu hayatında ister özel hayatta meydana gelsin baskı veya rastgele özgürlüğünü engelleme de dahil kadınların fiziksel, cinsel, psikolojik veya ekonomik zararı veya ıstırapı ile sonuçlanan veya sonuçlanması muhtemel olan tüm eylemler”i (KSGM, 2016: IV) kapsamaktadır. Kadına yönelik şiddetin fiziksel şiddetin ötesinde cinsel, psikolojik ve ekonomik şiddet olarak tanımlanıyor olması, şiddetin birçok boyutu olan karmaşık bir olgu olduğunu göstermesi açısından oldukça önemlidir. 2011 yılında Türkiye’nin de imzacılarından olduğu, kamuoyunda kısaca *İstanbul Sözleşmesi* olarak bilinen *Kadınlara Yönelik Şiddet ve Aile İçi Şiddetin Önlenmesi ve Bunlarla Mücadeleye İlişkin Avrupa Konseyi Sözleşmesi* kadına yönelik şiddetin önlenmesi için alınması gereken önlemleri sıralayan oldukça kapsamlı bir sözleşmedir². Bu sözleşmenin tanımlar bölümünde yukarıda sunulan “toplumsal cinsiyet” ve “kadına yönelik şiddet” kavramları benzer şekilde tanımlanmakta ve “kadın” ifadesinin 18 yaşından küçük kız çocuklarını da kapsadığı belirtilmektedir (*İstanbul Sözleşmesi*, 2011). *İstanbul Sözleşmesi*, kadınları her türlü şiddetten korumayı ve kadına yönelik şiddetin önlenmesini, şiddet uygulayanların gerektiği gibi cezalandırılmasını ve şiddetin ortadan kaldırılmasını vadeder.

Kadına yönelik şiddet türlerinden biri de flört şiddetidir. “Flört şiddeti, kişilerarası şiddet türlerinden birisidir ve çiftlerin flört ilişkisinde birbirlerine karşı sözel, cinsel, duygusal ve fiziksel şiddet ya da şiddet içeren davranışlar uygulaması ve birbirlerinin davranışlarına sosyal kısıtlamalar getirmesi” olarak tanımlanmaktadır (Aslan vd. 2008’den akt. Kaplan, 2020: 529). Flört şiddetinin farklı türlerde ortaya çıktığı görülmektedir; fiziksel, psikolojik, cinsel, sosyal ve dijital flört şiddeti. Günümüzde internet ve dijital iletişim teknolojilerinin yaygın kullanımı farklı şiddet eylemlerinin teknoloji aracılı olarak ortaya çıkmasına neden olmakla birlikte, kadına yönelik dijital şiddetin de temelinde aynı ataerkil kültürel nedenlerin yattığı vurgulanmaktadır (Sanchez-Hernandez vd. 2020). Zira çevrim içi dünyanın çevrim dışı dünya ile olan bağlantısı, toplumsal cinsiyet temelli eşitsizliklerin ve ayrımcılığın çevrim içi dünyada da yaşanmasına neden olmaktadır (IGF, 2015: 13).

Uluslararası alanyazında yakın partner ilişkileri bağlamında yaşanan, dijital şiddeti ifade etmek üzere genellikle “Digital Dating Abuse” (DDA) veya “Digital Violence” (DV) kavramları kullanılmaktadır. Dijital yakın partner tacizi, istismarı ya da şiddeti şeklinde karşılık bulan bu kavram, kişinin flörtü olan partnerini, teknoloji ve sosyal medya aracılığı ile kontrol etmesi, taciz etmesi, ısrarla takip etmesi (*stalking*) ve istismarı olarak tanımlanmaktadır (Zweig, vd. 2014: 1306). Bu tür davranışların failleri erkek, kadın ve LGBTIQ+ bireyler olabilmektedir (Gülmez, 2020). Fidan ve Yeşil’e (2018: 19) göre de dijital flört şiddeti “bir partnerin teknolojik araçları diğerini kontrol etmek için kullanması, bu araçlar aracılığıyla tehdit etmesidir”.

² 20 Mart 2021 tarihinde Resmî Gazete’de yayımlanan 3718 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararı ile Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından sözleşmenin feshedildiği ilan edilmiştir. Bkz.: (Resmî Gazete, 20.03.2021, 3718 Karar Sayılı Yayın).

Yakın partner şiddetini, partner ya da eski partnere karşı fiziksel güç kullanımı ya da fiziksel güç kullanma tehdidi çerçevesinde açıklayan yaklaşımlar bulunmakla birlikte fiziksel şiddeti içermeyen ya da fiziksel şiddete eşlik eden psikolojik, ekonomik ve cinsel açıdan partnere zarar veren, tahakküm ve kontrol altına almayı hedefleyen davranışlar da bu kapsamda değerlendirilmektedir (Offenhauer ve Buchalter, 2011). Şöyle ki yakın partner şiddetinin günümüzde anlamı, partner ya da eski partnerin, gerçekte ya da tehdit düzeyinde fiziksel, cinsel, psikolojik ya da duygusal şiddet içeren eylemlerini doğrudan ya da teknoloji dolayımı olarak gerçekleştirmesi şeklinde genişlemiştir (Reed vd. 2016).

Yakın partner ilişkilerinin kirliliğini oluşturan şiddet eylemleri doğrudan olabileceği gibi dijital iletişim teknolojilerinin artan kullanımı ve yaygınlığına bağlantılı olarak bu mecralara taşınmıştır. Gündelik hayat pratiklerinin teknolojiye bağımlı biçimde yaşanıyor olması, romantik ilişkilerde de bu mecranın ağırlığını arttırmış durumdadır. Özellikle genç yetişkinlerin yaşamlarında, çevrim içi oyun oynama, video üretme ve izleme gibi boş zaman etkinlikleri daha fazla yer kaplarken, sosyal ve romantik ilişkilerini, anlık mesajlaşma uygulamaları ve sosyal ağlar üzerinden gerçekleşen etkileşimleri şekillendirmektedir (Bakır ve Kalkan, 2019: 78). Başka bir ifadeyle, günümüzde yakın ilişkilere, olumlu ya da olumsuz düzeyde çevrim içi platformlar ve sosyal ağlar yön vermektedir.

Dijital flört şiddetinin hangi çevrim içi platformlar üzerinden uygulandığını daha iyi analiz edebilmek için, Türkiye'deki dijital iletişim teknolojileri ve internet kullanım istatistiklerini incelemek yararlı veriler sunacaktır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması* (2021) verilerine göre, Türkiye'de 2021 yılında hanelerin %92'sinin evde internet erişimi vardır. 16-74 yaş grubundaki bireylerin %82.6'sı internet kullanmaktadır. 2021 yılında erkeklerin %81.6'sı ve kadınların %71.4'ü hemen her gün internet kullanmaktadır (*Hanehalkı Bilişim Teknolojileri*, 2021). TÜİK verilerine ek olarak, tüm dünyada dijital pazarlama alanında temel olarak başvurulan platformlardan *We Are Social* ve *Hootsuite*'in her yıl birlikte hazırladıkları küresel raporlar ve ülke raporları Türkiye'deki dijital dünyaya ilişkin daha detaylı veriler sunmaktadır. *We Are Social* ve *Hootsuite*'in 2020 yılı verilerine dayanarak hazırladıkları *Digital 2021 Turkey* raporuna göre, Türkiye'de 65.8 milyon (nüfusun %77.7'si) internet kullanıcısı ve 60 milyon (nüfusun %70.8'i) sosyal medya kullanıcısı vardır ve internet kullanımı, günde ortalama 7 saat 54 dakikadır. Kullanıcıların %99.2'si arama motoru kullanmaktadır, en sık kullanılan arama motoru *Google*'dir. Türkiye'deki sosyal medya kullanıcılarının en çok tercih ettiği platformlar, kullanım oranları ve kullanıcıların kadın veya erkek olarak tanımlanan profillerinin oranları şöyledir: *YouTube* %94.5 (%50.8'i erkek kullanıcı), *Instagram* %89.5 (%57.8'i erkek kullanıcı), *WhatsApp* %87.5, *Facebook* %79 (%65.8'i erkek kullanıcı), *Twitter* %72.5 (%86.6'sı erkek kullanıcı), *Facebook Messenger* %54.2 (%67.6'sı erkek kullanıcı) (*Digital 2021 Turkey*, 2021). Buna göre, Türkiye'de sosyal medya kullanıcılarının büyük bir bölümünün erkeklerden oluştuğu, kısacası fiziksel hayattaki erkek egemen yapının

dijital dünyada da devam ettiği görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye’de kadınların en çok bu platformlar üzerinden şiddete maruz kaldıklarını varsaymak mümkündür. Mart 2020’den itibaren tüm dünyayı etkisi altına alan COVID-19 pandemisinin yaşandığı Mart-Nisan 2020 döneminde internet kullanımında çok ciddi bir artış yaşansa da *We Are Social* ve *Hootsuite* verilerine göre, kullanıcıların cinsiyetlerinde önemli bir değişme olmamıştır (*Digital 2021 Turkey*, 2021). Dünya verilerine göre, örneğin *Facebook* ve *Twitter*’in kullanıcılarının büyük bir bölümünü de yine erkekler oluşturmaktadır (Kemp, 2020).

Dijital dünyadaki erkek egemen yapı sadece kullanıcılarla sınırlı değildir, teknoloji üreticisi şirketlerde çalışanların da büyük bir kısmı erkektir. Araştırmalara göre teknoloji sektöründe çalışanların sadece %16’sı kadındır (*Birleşmiş Milletler*, 2015: 37). Dahayakın tarihli araştırmalara göre, tüm dünyaya hâkim olan beş büyük teknoloji şirketinde, *Google*, *Amazon*, *Facebook*, *Apple* ve *Microsoft* (kısaca GAFAM) çalışanların sadece %20-23’lük bölümü kadınlardan oluşmaktadır. Ayrıca bu kadın çalışanlardan yönetici pozisyonunda olan kadınların oranı ise, %27-33 arasındadır (Richter, 2020). Buna göre, teknolojiyi üretenlerin de erkekler olduğu ve tüm bu bilgi ve iletişim teknolojilerinin erkek egemen bir bakış açısına göre tasarlandığını ileri sürmek mümkündür.

Dijital dünyanın üreticileri ve kullanıcılarındaki bu cinsiyet eşitsizliği bir yandan kadınların bilgiye ulaşmada geri kalması, yeni gelişmeleri takip edememesi gibi olumsuz sonuçlar doğururken, öte yandan kadınların dijital okuryazarlık becerilerini kazanmasını da engellemektedir. Dijital okuryazarlığı yüksek olmayan kadınların dijital şiddete daha fazla maruz kaldığı veya dijital şiddetle mücadelede zorlandığı görülmektedir. Ancak erkek egemenliğinin çevrim içi ortamlarda devam ediyor olması sadece dijital okuryazarlığı düşük olan kadınlar için değil, tüm kadın kullanıcılar için sorunlar doğurmakta ve kadınların çevrim dışı dünyada olduğu gibi dijital dünyada da kendini güvensiz hissetmesine neden olmaktadır. 2014 yılı verilerine göre, Avrupa Birliği ülkelerinde kadınların %18’i, 15 yaşından itibaren internet ortamlarında ciddi bir dijital şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir (*Birleşmiş Milletler*, 2015: 16). Ayrıca kırsal bölgelerde yaşayan kadınlar, farklı cinsel yönelimi olan kadınlar ve engelli kadınların daha çok dijital şiddete maruz kaldığı da yapılan araştırmalarla ortaya konmuştur (IGF, 2015: 13-20).

Kadınlar hayatın her alanında olduğu gibi, yakın partner ilişkilerinde de dijital şiddete maruz kalmaktadır. Yukarıda sınıflandırılan dijital şiddet türlerinden birçoğu yakın partner şiddeti kapsamına da girmektedir. Kaplan (2020: 535) günümüzde en çok maruz kalınan dijital flört şiddeti örneklerini şöyle sıralamaktadır:

Sosyal medyada ortak hesap açmaya zorlamak, sosyal medya şifrelerini istemek, son görülme saatlerini kontrol etmek, sosyal medyada arkadaş kısmını incelemek ve kimlerle arkadaş olabileceğini belirlemek, profil fotoğrafına birlikte oldukları fotoğrafı koymasına için baskı yapmak, izinsiz bir şekilde telefon ve bilgisayarını karıştırmak, mesaj gönderdiğinde anında cevap vermesini beklemek.

Bunlara ek olarak, cinsel dijital şiddet türleri olarak kabul edilen, baskı ve zorla elde edilen çıplak görüntülerin şantaj amaçlı kullanılması ve/veya intikam amaçlı mahrem/pornografik görüntülerin internet ortamında yayınlanması gibi eylemler de dijital flört şiddeti kapsamında değerlendirilmektedir. Kaplan (2020: 536) çevrim içi veya çevrim dışı ortamlarda en çok maruz kalınan eylemlerden bir diğersinin de çevrim içi ısrarlı takip (*stalking*) olduğunu belirtir.

Uluslararası alanyazında, yakın partner şiddeti veya flört şiddeti olarak nitelendirilen eylemler için her ne kadar farklı sınıflandırmalar yapılsa da dijital flört şiddeti olarak karşımıza çıkan eylemleri temel olarak, aşağıdaki gibi sınıflandırmak mümkündür (Van Ouytsel vd. 2016: 350):

Tablo 1. Farklı deneysel çalışmalardan uyarlanan siber flört şiddeti örnekleri³

Siber flört şiddetinin duygusal ve psikolojik biçimleri:
<p><i>Kontrol etmeye yönelik davranışlar:</i> (Borrajo, Gámez-Guadix, Pereda, ve Calvete, 2015; Sánchez, Muñoz-Fernández, ve Ortega-Ruiz, 2015; Zweig, Lachman, Yahner, ve Dank, 2014)</p> <ul style="list-style-type: none">• Cep telefonu, sosyal medya veya e-posta hesaplarının şifrelerini ve pin kodlarını öğrenme talebi• Romantik partnerinin rızası olmadan, cep telefonu, sosyal ağ mesajlaşmaları, SMS, e-posta gibi mesajlarını okuma ve kontrol etme• ısrarlı bir şekilde partnerinin kiminle, ne yaptığını sorarak, romantik partnerinin nelerinde olduğunu kontrol etme.• Romantik partnerinin çevrim içi profil sayfasındaki arkadaş listesi ve durum güncellemeleri hakkında sorular sorma ve kontrol etme veya sosyal medya hesaplarından belirli arkadaşların çıkarılmasını talep etme.• Kontrol etmek amacıyla, aşırı bir şekilde romantik partneri telefonla arama veya mesaj gönderme• Partner telefonla aramalara, mesajlara veya sosyal medya paylaşımlarına cevap vermediğinde, partnere sinirlenmek veya surat asmak
<p><i>Tehdit ve küçük düşürme:</i> (Borrajo vd. 2015; Zweig vd. 2014)</p> <ul style="list-style-type: none">• Söylenti yaymak, aşağılamak (küfretme ve isim takma), veya sosyal medya üzerinden durum güncellemesi paylaşarak, (sosyal medyada) duvar paylaşımları veya resimler oluşturarak, veya sosyal medya profil sayfaları oluşturarak romantik partneri küçük düşürme• Tehdit eden mesajlar veya e-postalar gönderme• Rızası olmadan partnerin fotoğraflarını ve videolarını çekme ve yayma

³ Tablo içerisinde atıf yapılan referanslar orijinal kaynaktan yer aldığı için tablo Türkçeye çevrilirken referanslar olduğu gibi bırakılmıştır.

Siber flört şiddetinin cinsellikle ilgili türleri (Zweig vd. 2014)

- Partnerinin istemediğini bildiği halde müstehcen resimler, görsel içerikler gönderme
- Kendisinin müstehcen resimlerini göndermesi için romantik partnere baskı yapma
- İnternet veya cep telefonu aracılığıyla, partneri istememesine karşın, cinsel eylemlerde bulunmaya zorlama

Toplumsal cinsiyete dayalı dijital şiddet, uluslararası alanyazında önemli sayıda araştırmaya konu olsa da Türkiye’de bu konuda sınırlı sayıda bilimsel çalışma yapılmıştır. Türkiye’deki araştırmalar, kadınların yukarıda sıralanan dijital şiddetin farklı türlerine maruz kaldıklarını göstermektedir. Temur-Şimşekcan (2018: 76) tarafından 2017 yılında Türkiye genelinde 550 kadın *Facebook* kullanıcılarına anket uygulanması yöntemiyle gerçekleştirilen araştırmaya göre, araştırmaya katılan her 10 kadından yaklaşık 6’sı siber şiddete maruz kaldığını belirtmiştir. En çok maruz kalınan şiddet türü, istenmeyen mesajlara ve cinsel içerikli mesajlara maruz kalmadır. Buna ek olarak en fazla siber takip ve siber tacize maruz kalındığı tespit edilmiştir. Ayrıca “araştırmaya katılan her 10 kadından 7’si internet kullanırken kendini güvende hissetmediğini” belirtmiştir (Temur-Şimşekcan, 2018: 76).

Kesişimli bir yaklaşımla Türkiye’deki genç bireylerin flört şiddetini nasıl tanımladıklarını ortaya koymak amacıyla, 18-25 yaş arasındaki 39 kadın ve erkek üniversite öğrencisiyle sözlü görüşme yapan Üstünel (2021), araştırması neticesinde tematik olarak dört kategoriye ulaşmıştır. Bu kategoriler, katılımcıların dijital flört şiddetini hangi söylemlerle nitelendirdiğini göstermesi açısından çarpıcıdır. Kontrol etmeye yönelik eylemler, geleneksel toplumsal cinsiyet kalıpları sonucu ortaya çıkan eylemler, kadının hatası/suçu olarak nitelenen davranışlar sonucu ortaya çıkan eylemler, sosyalleşme süreçleriyle ilgili eylemler. Genç bireylerin, flört şiddetini anlamlandırma ve deneyimleme biçimlerini şekillendirenin, sosyo-kültürel ve bağlamsal gerçeklikler olduğunu vurgulayan Üstünel (2021), bu durumun flört şiddetini tanımlama ve sınırlarını çizmede zorluğa neden olduğuna değinmekte ve bireylerin farklı ihtiyaçları için daha ayrıntılı analizler yapılmasına ve böylece daha etkili önleme pratikleri geliştirilmesine ihtiyaç olduğunu belirtmektedir.

Çalışmanın Tasarımı

Bu çalışmada yakın partnerlerinin çeşitli biçimlerde sistematik şiddetine maruz kalmış kadınların, deneyimleri ışığında dijital flört şiddeti veya dijital yakın partner şiddeti olarak adlandırılan olgu, olgubilimsel araştırma yöntemiyle incelenmektedir. Söz konusu şiddeti deneyimleyen kadınların tanıklıklarından yola çıkarak geliştirilen araştırma neticesinde, bu olgunun derinlikli bir analizinin sunulması hedeflenmektedir.

Amaç

Son yıllarda sosyal bilimler ve sağlık bilimlerinin çeşitli alanlarında çokça çalışılan bir konu olan yakın partner şiddeti, bu çalışmada siber ortamda süregiden ya da dijital iletişim teknolojileri ile dolayımlanan yönleriyle ele alınmaktadır. Çalışma kapsamında, Türkiye’de yaşayan, doğrudan ve teknoloji dolayımı erkek şiddetine maruz kalmış/hali hazırda kalmakta olan kadınların deneyimlerinden yola çıkılarak, alanyazındaki çalışmaların da yol göstericiliğinde, giderek yaygınlaşan ve çeşitlenen yönleriyle dijital şiddet olgusunun betimsel bir anlatımla ortaya konulması amaçlanmıştır.

Çalışma kapsamında yanıt aranan araştırma soruları şunlardır:

1. Dijital flört şiddeti olarak adlandırılan olguyu deneyimleyen kadınlar, hangi şiddet türlerine maruz kalmaktadır?
2. Yakın partner/flört ilişkilerinde çevrim dışı şiddet ile çevrim içi/dijital şiddet arasında bir bağlantı var mıdır?
3. Dijital flört şiddetine maruz kalan kadınların tepkileri ve şiddetle mücadele etme yöntemleri nelerdir?

Yöntem

Dijital yakın partner/flört şiddetine yönelik uluslararası ve ulusal alanyazındaki bilimsel çalışmalarda genellikle, söz konusu olgunun genel bir resmini ortaya koyabilmek amacıyla ve araştırma sonucunda genelleme yapılmasına daha çok olanak verecek biçimde nicel çalışmaların daha fazla tercih edildiği gözlemlenmiştir⁴. Nicel çalışmalar dijital flört şiddetinin türlerini sınıflandırmak ve fail ve mağdurların hangi şiddet türünü ne oranda uyguladığını veya şiddet türüne ne oranda maruz kaldığını ortaya koymak açısından oldukça faydalıdır. Ancak dijital flört şiddetine maruz kalan mağdurların deneyimlerinin dinlenmesi ve duygu durumlarının ortaya konması ve de bu şiddete verdikleri tepki ve mücadele pratiklerini mağdurların ifadeleri ile betimleyebilmek açısından bu konuda nitel araştırmalar yapılmasına da ihtiyaç olduğu gözlemlenmiştir. Nitel araştırmalar sayesinde, dijital flört şiddeti olgusunun derinlemesine analizinin yapılması ve benzer mağduriyetler yaşayanların sesinin duyurulmasına katkı sağlanması, hatta daha güçlü mücadele yöntemleri ve dayanışma pratikleri sergilenmesine de olanak vereceğine inanılmaktadır.

Yukarıda ifade edilen bakış açısından hareketle bu çalışmada, nitel araştırma geleneğinin başlıca araştırma desenlerinden biri olan olgubilim yaklaşımı kullanılmıştır. Sosyal ve beşeri disiplinlerin çeşitli alanlarında yapılan bilimsel çalışmalarda, insan davranışını mevcut koşullar ve etkenler içerisinde çok yönlü olarak anlamak, çalışılan konuyla ilgili veri setlerine ulaşmak ve bunları anlamlı

⁴ Flört şiddeti ve dijital flört şiddeti ile ilgili detaylı literatür taraması için bkz.: (Yıldız, 2020).

biçimde betimsel olarak aktarmak önem taşımaktadır. Olgubilim yaklaşımının benimsendiği çalışmalarda araştırmacının amacı, kısmen farkında olduğu olguları, bunları deneyimleyen ve paylaşmaya hazır birey ve grupların aktarımları sayesinde açığa çıkarmak ve detaylandırarak aktarmaktır. Olgubilim veya diğer adıyla fenomenolojik çalışmalar “birkaç kişinin bir fenomen veya kavramla ilgili yaşanmış deneyimlerinin ortak anlamını keşfeder. Fenomenolojinin temel amacı bir fenomenle ilgili bireysel deneyimleri evrensel nitelikteki bir açıklamaya indirgemektir” (Creswell, 2020: 79). Creswell’in (2020: 79) de ifade ettiği gibi fenomenolojik araştırmalarda, araştırmacı bu deneyime sahip kişilerden veri toplar ve bu deneyimlerin özünü sunan bir betimleme ortaya koyar. Olgubilim yaklaşımlarında kullanılan başlıca veri toplama tekniklerinden biri görüşmedir ve “büyüklüğü 3-4 kişi ile 10-15 kişi arasında değişen heterojen bir grup belirlenir” (Creswell, 2020: 80-81). Görüşme tekniği araştırmacıya, görüşülen bireylerin yaşantıları, geçmiş yaşantıları ve deneyimlerine ilişkin paylaşımları doğrultusunda elde ettiği verileri analiz ederek, çalışılan olguyu etraflı biçimde açıklama ve yorumlama olanağı vermektedir. Ayrıca nitel araştırma geleceği ile uyumlu olarak olgubilim araştırmalarında araştırmacının, görüşülen bireylerin duygularını, bakış açılarını anlama ve onlarla empati kurmaya olanak verecek katılımcı bir tutum sergilemesi yaklaşımı benimsenmektedir. Görüşme sonucunda elde edilen verilerin aktarılmasında ise betimsel bir anlatım ve daha çok doğrudan alıntılara yer verilmektedir (Yıldırım ve Şimşek, 2005: 73-76).

Olgubilim yöntemine göre tasarlanan bu araştırmada veri toplama tekniği olarak yarı-yapılandırılmış derinlemesine görüşme tekniği kullanılmıştır. Katılımcılara sorulan sorular, *Ek-2*'de sunulmuştur⁵.

Evren ve örneklem

Çalışma, heteroseksüel romantik ilişkilerdeki dijital yakın partner/flört şiddetini araştırmayı hedeflediği için, çalışmanın evrenini Türkiye’de yaşayan ve yakın partner ilişkilerinde erkek şiddetine maruz kalmış kadınlar oluşturmaktadır. 22-46 yaş aralığındaki, farklı eğitim düzeyi ve mesleklerden, Ankara, Adana, İzmir, Bursa, Mersin ve İstanbul’da yaşayan 10 katılımcının dâhil olduğu bu çalışmada amaçlı örneklem yöntemlerinden biri olan kartopu örneklem tekniği tercih edilmiştir. Kartopu örneklem tekniği, Erdoğan ve Uyan-Semerci’nin (2021: 87) de belirttiği gibi, genellikle araştırmacıların erişmekte zorlanacağı hedef kitleyle yapacakları çalışmalarda tercih edilen bir yöntemdir. Özellikle dışlanma, aile içi şiddet gibi hassas konularda, “olasılıklı bir örnekleme yöntemiyle çalıştığımızda hedef kitleye erişsek bile o kişilerin tanımadıkları kişilerle görüşmeleri ve hassas konuları paylaşımları zor olabilir. Bu nedenle başlangıçta kurduğumuz güven ve tanışıklık ilişkisini diğer görüşmelere taşıyabilir ve

⁵ Çalışmanın etik kurul onayı E.201703 sayı numarası ile Çukurova Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu’ndan 04.10.2021 tarihinde alınmıştır.

çalışmamızı daha kolay, daha düşük ret oranları ve daha içten yanıtları olarak tamamlayabiliriz” (Erdoğan ve Uyan-Semerci, 2021: 88).

Araştırma süreci

Dijital yakın partner/flört şiddetinin incelendiği bu çalışma kapsamında tercih edilen kartopu örneklem tekniği için iki yol izlenmiştir: İlk olarak, araştırmacılar tarafından dijital flört şiddetine maruz kaldığı bilinen bir kadın ile iletişime geçilmiş ve araştırmanın detayları anlatılmıştır. Araştırmaya katılmayı kabul eden söz konusu kadın katılımcının sözlü rızası alınarak görüşme gerçekleştirildikten sonra, benzer deneyimleri yaşayan başka kadınlar tanıyıp tanımadığı sorulmuştur. Söz konusu katılımcı, araştırmacıları diğer 3 katılımcıya yönlendirmiştir. İlk katılımcı vasıtasıyla araştırma için 5 katılımcı ulaşılmıştır. Araştırmacılar, çalışma için yeterli katılımcı sayısına ulaşamadıkları için, ikinci bir teknik denemişlerdir. Toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri konusunda farkındalığı yüksek olan ve bu konuda aktivist çalışmalar yapan bir kadın *Twitter* kullanıcısı ile iletişime geçilmiş ve bu araştırmanın söz konusu *Twitter* hesabı üzerinden duyurusunun yapılması sağlanarak, araştırma için gönüllü katılımcı çağrısı paylaşılmıştır. Çağrıya olumlu yanıt veren diğer 5 katılımcı, benzer deneyimleri yaşayan başka 8 katılımcıya daha ulaşılmasını ve araştırmada yer almalarını sağlamıştır.

Araştırmacılar, söz konusu çağrıya olumlu yanıt veren tüm kadınların arasından araştırma kapsamının sınırlılıklarını göz önünde bulundurarak belirli ölçütlere göre seçim yapmıştır. Katılımcıların belirlenmesindeki ölçütler şöyledir: Heteroseksüel olması, en az 3 ay süren bir flört ilişkisi olması, farklı demografik özelliklere sahip olması; örneğin yaş, eğitim durumu, mesleği ve yaşadıkları şehir. Bu kriterlere göre belirlenen 10 kadın, araştırmada katılımcı olarak yer almıştır, katılımcı bilgileri *Ek-1*'de sunulmuştur.

Araştırma kapsamında yarı-yapılandırılmış görüşmeler, katılımcıların duruma ve tercihinine göre, telefon ile veya çevrim içi dijital araçlar kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Tüm katılımcılara, görüşme öncesi araştırma ile ilgili kısaca bilgi verilmiş, istedikleri zaman araştırmadan çekilebilecekleri konusunda güvence verilmiştir. Araştırma konusu hassas bir konu olduğu için katılımcılara yazılı onam formu verilmemiştir, yerine sözlü olarak rızaları alınmıştır. Araştırmacılar ve katılımcılar arasında güven duygusunu sağlamak ve de katılımcıları rahatsız etmemek için, görüşmeler sırasında hiçbir şekilde dijital kayıt alınmamıştır. Araştırmacılar, katılımcıların görüşmelerdeki ifadelerini bilgisayara veya kâğıda not tutarak kaydetmiştir. 2020 yılı Kasım ayı ile 2021 yılı Mayıs ayları arasında gerçekleştirilen görüşmeler 30 ila 70 dakika arasında sürmüştür. Görüşmeler sırasında, kendi bireysel ve de travmatik olarak nitelendirilebilecek yaşam öykülerini anlatmaları beklenen katılımcılarla araştırmacılar arasındaki güven ilişkisinin sağlanmasında, araştırmacıların kendilerini feminist olarak tanımlamaları ve bu konuda bilimsel çalışmalar yapıyor olmaları katkı sağla-

mıştır. İlk başlarda bazı görüşmecilerin maruz kaldıkları şiddet içeren eylemleri aktarırken tedirginlik içinde oldukları gözlenmiştir. Özellikle cinsel şiddete doğrudan ya da siber ortamda maruz kalan daha çok da genç yaştaki katılımcılar, başlangıçta yaşadıklarını anlatmaktan çekinmişlerdir. Ancak görüşmenin ilerleyen dakikalarında söz konusu katılımcılar, kendilerini güvende hissetmiş ve yaşadıkları deneyimlere dair daha fazla ayrıntı vermiştir ve hatta sonradan hatırladıkları bazı detayları e-posta ortamında araştırmacılara iletmışlerdir. Buna göre, araştırmacıların yaklaşımı, konumu ve cinsiyeti, katılımcıların kendi kişisel hikâyelerini açık yüreklilikle paylaşmalarına olanak vermiştir.

Araştırmanın Bulguları

Yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı gibi, çalışma kapsamında 10 kadın katılımcı ile gerçekleştirilen derinlemesine görüşmeler ışığında, dijital erkek şiddetinin çeşitli boyutlarına ve yaygınlığına ilişkin önemli veriler elde edilmiştir. Görüşülen kişiler, araştırmacılar ile geçmişte yaşadıkları ve/veya halen sürmekte olan yakın partner ilişkileri bağlamında yaşadıkları şiddet deneyimlerini paylaşmışlardır.

Bulgular ışığında, e-posta, anlık mesajlaşma ve sohbet uygulamaları ile sosyal medyanın farklı mecraları aracılığıyla gerçekleşen erkek şiddetinin başlıca dört boyutuna ilişkin 4 analiz başlığı şöyledir:

- Partneri denetleme ve baskılamaya yönelik şiddet davranışları
- Israrlı takip (*stalking*) ve ilişkinin başlaması/yeniden başlaması konusunda aşırı ısrar
- Cinsel içerikli paylaşım (*sexting*) için zorlama
- Cinsel içerikli şantaj ve intikam pornosu

1. Partneri denetleme ve baskılamaya yönelik şiddet davranışları

Flört ilişkilerinde kadının davranışlarını, sosyal ilişkilerini, bulunduğu mekânları, etkinliklerini denetleme, sınırlama ve engeller koymaya yönelik eylemler psikolojik şiddet eylemleri çerçevesinde değerlendirilmektedir. Günümüzde bu tür davranışlar doğrudan olabileceği gibi dijital iletişim teknolojileri ile aracılanarak ve bu araçların sağladığı teknolojik olanaklardan yararlanarak gerçekleşebilmektedir. İnternet, sosyal medya ve akıllı telefon kullanımının yakın partner ilişkilerinde kıskançlık olarak nitelendirilen davranışları arttırdığı bilinmektedir (Baker ve Carreno, 2015). Yakın partneri denetlemeye ve baskı kurmaya yönelik dijital şiddet davranışları arasında ağırlıklı olarak şifre paylaşımı konusunda ısrar öne çıkmaktadır. Bunun yanı sıra sosyal medya, e-posta ve hatta banka hesaplarına dair şifrelerin izinsiz elde edilmesi söz konusu olabilmektedir. Bu durumda partnerin hesabına girerek mahrem içerikleri yayma ya da bunun için tehdit etme, bilgisi dışında paylaşım yapma, hesabındaki takip-

çilerini çıkarma vb. kötü niyetli eylemler mümkün hale getirmektedir. Ayrıca kıskançlık ve şüphe nedeniyle partnerlerinin siber ortamdaki etkileşimlerini öğrenme, hangi hesaplara beğeni ve yorum yaptığını izleme, fotoğraf ve video paylaşımlarına müdahale etme, bazı takipçilerini silmesini isteme ya da hesap şifrelerini alıp kendisi silme, en son ne zaman çevrim içi olduğunu takip etme, partner kendisiyle iletişim kurmadığı halde çevrim içi etkileşim halindeyse bu duruma müdahale etme, küsme, öfkelenme şeklinde sıralanabilir (Yıldız, 2020).

Bu çalışmada da görüşmecilerin aktardıkları deneyimler, yakın partner ilişkilerinde erkeklerin sözlü olarak ya da tutum ve davranış düzeyinde denetim ve baskı uyguladıklarını, bu eylemlerin son yıllarda teknoloji dolayısıyla da arttığını ve genişlediğini ortaya koymuştur. Ayrıca görüşmecilerin dijital yakın partner şiddetinin farklı biçimlerini deneyimlemiş olmalarının yanında, çevrelerindeki kadınların bu kapsamdaki şiddet deneyimleri üzerinden de örnekler vererek, sorunun toplumsal cinsiyet temelli oluşuna vurgu yaptıkları görülmüştür.

Erkek şiddetine hem doğrudan hem de dijital boyutuyla maruz kalan K1, gördüğü fiziksel şiddet kadar eski partnerinin sözlerinin de yaralayıcı olduğunu ifade etmektedir. Adana’da ailesi ile birlikte yaşayan K1 yaklaşık iki yıl boyunca partnerinin doğrudan ve siber ortamdaki, denetleyici ve baskılayıcı eylemlerine maruz kalmış ayrıca dış görünüşü ile alay edilme, başkalarının yanında küçük düşürülme gibi benlik saygısını zedeleyen davranışlarla da karşılaşmıştır. K1’in durumunda; vurma, yumruk atma gibi fiziksel şiddet içeren eylemlerin yanı sıra dijital şiddet de yer almaktadır. Kendisi gibi üniversite öğrencisi olan eski partneri uyguladığı fiziksel şiddeti “el şakası” olarak tanımlarken, dijital mecraları da ilişkinin bitmesinin ardından ısrarlı takip ve taciz için kullanmıştır:

İlişki sürecinde daha çok psikolojik şiddet uyguladı. Beni sürekli ruh sağlığımın yerinde olmadığına inandırmaya çalışıyordu. Bazı korkularım ve ailevi sorunlarım nedeniyle. Konuşma sırasında yumrukla vuruyordu ve bunun şaka olduğunu söylüyordu. İlk başta ben de şaka olduğuna inandım ama sonrasında arkadaşlarımdan da desteği ve toplumsal cinsiyet derslerinde öğrendiklerim gözümü açtı. Kıskançlık, baskı, arkadaşlarımla görüşmemi engelleme hep vardı. Gittiğim yerleri bilmek istiyordu. Sosyal medyadaki fotoğraflarımı aşağılıyor, paylaşmamamı söylüyordu. Ayrıca takip ettiğim kişileri ve beni takip edenleri de kadın erkek fark etmeksizin kendisi sevmiyorsa silmemi istiyordu.

Kadınların sosyal ilişkilerini sınırlamaya yönelik şiddet davranışlarını K1 gibi diğer görüşmecilerin de deneyimlediği görülmektedir. Çalışma kapsamında yakın partner şiddeti yaşayan kadınların yaş, eğitim düzeyi, meslek, yaşadığı şehir vb. açılardan farklı özelliklere sahip olmasına özen gösterilmiştir. Bununla birlikte şiddet deneyimlerinin benzerliği dikkat çekmektedir. K2, partnerinin aslında söylemleri ve davranışları ile ilişkinin başlangıcında şiddet eğilimine dair ipuçları verdiğini söylemektedir. Ailesi ile birlikte Mersin’de yaşayan K2, partnerinin geç saatlere kadar birlikte vakit geçirmek istediğini ve bu ısrarının kendisini zor durumda bıraktığını ifade etmiştir. K2’nin maruz kaldığı dijital şid-

det deneyiminde ise, partnerinin sosyal medya hesaplarının şifresini isteme, sosyal ağlardaki fotoğraf paylaşımlarını, takipçilerini ve kendisinin takip ettiği kişileri sınırlama ve hatta doğrudan müdahale etme şeklinde şiddet içerikli davranışları öne çıkmaktadır:

Buluşacağımız zamanlarda ne giyeceğimi belirlemek istiyordu. Genellikle dekolte giymemi ve geç saatlere kadar kalmamı isterdi. Oysa ailem geleneksel bir aile. Belli bir saatten sonra evde olmam gerekiyordu. Bir de çok güldüğümü söyler, kızardı. Daha ilk günlerde telefonumu kontrol etmeye kalkıştı. Sosyal medya hesaplarımın şifresini istedi. Vermek zorunda kaldım. Surat asıyordu. Sonra da her şeyi kontrol etmeye başladı. Zaten çok arkadaşı olan biri değilim. Olan arkadaşlarımla da tanıştırdığım halde ikna olmuyor ve müdahalelerini sürdürüyordu. Kız arkadaşlarımdan dahi uzaklaştırmaya çalıştı. Arkadaşlarımla olan fotoğraflarımı paylaştığımda sorular ve fotoğrafları kaldırtırdı.

Sosyal medya hatta banka hesaplarının şifresini istemek, bu bilgilere sahip olduktan sonra denetimin sınırlarını genişletmek gibi eylemleri yakın partner şiddetinin günümüzdeki yaygın biçimi olarak tanımlamak yanlış olmayacaktır. Dijital hesapların şifresini istemek, rızayla almak ya da gizlice ele geçirmek eril tahakkümü hem çevrim içi ortamda hem de gerçekte genişleten sonuçlara neden olmaktadır. Amerika’da 2013 yılında yapılan bir araştırmada, her 10 kadından birinin partnerinin son bir yılda sosyal medya hesaplarının şifresini izinsiz kullandığı ifade edilmektedir (Zweig ve Dank). Bu duruma dair kadınların olumlu değerlendirmeleri ise bu tür baskılayıcı ve kontrol kurmaya yönelik davranışların şiddet olarak algılanmayabiliyor oluşunu göstermesi açısından önemlidir. Örneğin Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi (HÜKSAM) bünyesinde Aslan ve arkadaşlarının (2008) yaptığı araştırma bazı katılımcıların psikolojik şiddet kapsamındaki bu tür davranışları normalleştirdiğini ortaya koymuştur.

Çalışma kapsamında görüşülen K3, başlangıçta partnerinin kendisini kıskanmasından hoşlandığını ancak zaman içinde kıskançlığın fiziksel şiddet ile sonuçlandığını dile getirmektedir. Bursa’da yaşayan K3, iki yıl süren flört ilişkisinde fiziksel şiddetin yanı sıra sözlü ve dijital şiddete maruz kaldığını ifade etmiştir:

Başlangıçta hoşuma gitti kıskanıyor olması. Hesaplarımın şifresini ben kendi isteğimle verdim. Sakladığım bir şey yoktu. Sosyal medyadaki hareketlerimi takip ediyor, sorular soruyordu, arkadaşlarımla ilgili... Zamanla arttı bu sorular, takıntılı olduğunu hissettim. Fotoğraf paylaşmamı istemediğini, sadece kendisiyle olan fotoğraflarımı paylaşabileceğimi söylemeye başladı. Eğer bir yere o olmadan gidersem görüntülü arıyor ve yanımda kimlerin olduğunu görmek istiyordu. Kendimi bir süre sonra çok fena baskı altında hissettim.

K3, yaşadığı durumu “kendimi cenderede hissediyordum. Ne ilişkiyi bitirmeme izin veriyor ne de davranışlarını değiştiriyordu” şeklinde dile getirmiştir.

Partnerinin sosyal ilişkilerini ve sosyal ağlardaki etkileşimlerini denetlediğini anlatan K5’in deneyimi ise aynı zamanda ekonomik şiddet içermektedir. İstanbul’da yaşayan K5, eski partneriyle birkaç ay birlikte yaşadıklarını, part-

nerinin bu süreçte banka hesapları ve kredi kartı şifresine dair bilgileri elde ettiğini anlatmaktadır:

Eski erkek arkadaşım eve yemek söylediğimizde benim kartımla ödeme yaparken şifremi öğrendi. Sürekli benim paramı harcıyorduk. Bir şirkette iyi bir konumda çalışıyordu ve geçici bir ekonomik sıkışıklık içinde olduğunu söylüyordu. Aldırmadım. Bir sabah işe gitmek üzereyken WhatsApp'tan bir fotoğraf geldi. Yüzü gözü morarmış bir kadın. Erkek arkadaşımın sevgilisi olduğunu söylüyordu. İnanmak istemedim. Erkek arkadaşımı aradım açmadı. Bir süre sonra kredi kartımın olmadığını fark ettim. İptal için aradığımda aynı gün kredi kartımdan harcamalar yaptığını anladım.

K5, bu süreçte kaybettiği parayı gözden çıkardığını ve bir an evvel içine düştüğü durumdan kurtularak, kendisini güvende hissetmek istediğini söylemektedir. *K5*'in ilişkisinde dijital şiddet ögeleri de bulunmaktadır. *K5*, partnerinin sosyal ağlardaki etkileşimlerini takip ederek kıskançlık sergilediğini ancak kendisinin bu tür davranışları engellemeye çalıştığını ifade etmektedir.

Yakın partner ilişkilerinde başvurulan dijital denetim yöntemleri çoğu kez kurbanın mahremiyetini ihlal eden eylemleri içermektedir. Failin *hackleme* gibi yöntemlerle sosyal medya, e-posta vb. hesapları ele geçirmesi ya da bu tür hesaplara ait şifreleri çeşitli şekillerde elde etmesi, kurbanın kişisel verilerinin kötüye kullanılması, mahrem bilgilerinin ifşa edilmesi ya da bilgisi dışında hesaplarından paylaşım yapılması gibi tehditler barındırmaktadır. İstanbul'da yaşayan *K6* eski nişanlısının e-posta şifrelerini ele geçirerek tüm yazışmalarını okuduğunu belirtmektedir: "Bilgisayarım bozulmuştu onun bilgisayarını kullanıyordum. Şifrelerimi girdim. Bütün şifrelerimi kopyalamış mail kutumu, cep telefonumdan takip etmiş, mesajlarımı okumuş. Mesajda kullandığım bir cümleyi bana karşı kullandığında fark ettim hesaplarıma girdiğini".

K6, 5 yıl süren ilişkisinde partnerinin kendisini denetlemeye yönelik tuzak davranışlara da yöneldiğini, örneğin sahte hesaplardan mesaj yazıp tepkisini ölçmeye çalıştığını söylemektedir:

Önce çalışma saatlerim ile ilgili sorun çıkardı. İşten eve döndüğümde telefon etmek zorundaydım. Bazen işyerine gelip denetliyordu. Benim sosyal medya etkileşimlerim, en son ne zaman çevrim içi olduğum, hangi paylaşımları beğenip yorum yaptığım vb. her adımım onun kontrolü altındaydı. Yani gerçekte yaptığı baskının yanında çevrim içi ortamda da denetliyordu. Örneğin bana romantik bir emoji gönderiyordu ve ben geç görmüş isem çıldıırıyordu.

Eski partnerinin dijital denetimine ve bu çerçevede yoğun psikolojik şiddete maruz kalan *K4*, yaşadığı süreci: "Her gittiğim yerden konum göndermemi ve görüntülü konuşmamızı istiyordu. Dışarı çıktığım zaman kimlerle olduğumu bilmek isterdi ve benim söylediğime inanmaz, kendisi görmek isterdi" şeklinde ifade etmektedir.

K7, ise denetim ve baskı kurmaya yönelik davranışlarının sosyal medya etkileşimlerine dair olduğunu dile getirmektedir. "Gittiğim yerlere karışmıyordu ama sosyal medyada takip ettiklerim ve beni takipçilerimin yorumlarından rahatsız oluyordu" şeklinde maruz kaldığı durumu aktaran *K7*, lise öğretmeni

ile olan sosyal medya etkileşimlerinin dahi partneri açısından sorun olduğunu ve engellemek istediğini söylemektedir. Partneri ile öğrencilik yıllarında aynı okulda olduklarını belirten K7, aralarında en fazla çatışmaya neden olan konuların başında sosyal medyada fotoğraf paylaşımının geldiğini belirtmektedir. K7, "Paylaştığım fotoğraflara karışıyordu. Özellikle boy fotoğraf paylaşmama asla izin vermiyordu. Ciddi anlamda kısıtladı ve tahammül edemez hale geldim" demektedir.

2. Israrlı takip (*stalking*) ve ilişkinin başlaması/yeniden başlaması konusunda ısrar

Türkçeye son yıllarda *stalking* olarak yerleşen ısrarlı takip yakın partner ilişkilerinde kadına yönelik şiddetin bir başka yaygın yönünü oluşturmaktadır.

K2, birkaç ay süren ilişkisi sonrasında partnerinin adeta kabusu haline geldiğini ifade etmiştir. K2, kendisiyle aynı mahallede yaşayan partnerinin önce doğrudan kendisini ısrarlı takibe aldığını devamında ise sosyal ağlar aracılığıyla bu eylemlerini sürdürdüğünü anlatmaktadır. Bir kamu hastanesinde sağlık çalışanı olarak görev yapan K2, partnerinin birkaç aylık ilişkinin sona ermesinin ardından geç saatlerde evinin önüne gelerek taşkınlık yaptığını, kendisini ailesine ve komşularına karşı utandırdığını dile getirmiştir:

Toplamda yalnızca 3 ay kadar birlikte olduk ama bu sürenin dışında takibi yıllarca sürdü. Aynı mahallede oturuyorduk. Sürekli karşıma çıkar barışmak için ikna etmeye çalışırdı. 'Senin gölgen olacağım' diyordu. Tehdit de etti. Babama ilişkimizi anlatacağını söylüyordu. Zaten mahallede taşkınlık yaptığında geleneksel olmalarına karşın ebeveynlerime durumu anlattım, yardım istedim. Araya başka insanları koyuyordu. Hiç tanımadığım insanlar bana doğrudan ya da sosyal medyadan ulaştılar. Mesaj yazdılar. Kendisi de sürekli sahte hesaplar açarak ısrarını sürdürdü. Bana yaşadığım şehri değiştirmekten başka çare bırakmadı.

K2 örneğinde olduğu gibi gerek doğrudan ilişkiler bağlamında gerekse de dijital iletişim teknolojileri aracılığıyla ısrarlı takibe alınan kadınların başvurdukları davranışlar arasında telefon numaralarını değiştirme, sosyal medya hesaplarını kapatma hatta yaşadığı şehri değiştirmeye kadar varan çıkış yolları aranıyor olması dikkat çekmektedir. Benzer çözümlere şantaj ve tehdit gibi eylemler karşısında da kadınların başvurduğu bilinmektedir (Mc Glynn ve Rackley, 2017a: 40).

K3 de kendisi için katlanılmaz olanın ilişkinin sona ermesinin ardından sosyal ağlar aracılığıyla maruz kaldığı ısrarlı takip olduğunu vurgulamıştır. "Adıma kaç tane fake (sahte) hesap açtı. Bu hesaplardan beni utandıracak içerikler paylaşıyordu. Hakaret ve tehditleri aralıksız sürüyordu. Telefon numaramı değiştirdim. Ortak arkadaşlarımız aracılığıyla yine bana ulaştı" diyerek yaşadığı zor süreci anlatmaktadır. K3, eski partnerinin sosyal ağlardaki ısrarlı takibini bu mecralarda görünmez olarak aştığını ifade ederken, halen sosyal ağlarda paylaşım yapmaktan endişe duyduğunu dile getirmiştir.

K1, K7 ve K8 de partnerinin ayrılık sürecinde uzun süre ısrarlı takibine maruz kalmış olan görüşmecilerdir. Her birinin ısrarlı takip deneyimlerinde sosyal medyanın öne çıktığı görülmektedir. *K10* ise eski partnerinin hem fiziksel hem de siber ortamda ısrarlı takibine maruz kaldığını dile getirmiştir. *K10* sosyal medya aracılığıyla partnerinin gözetiminde olduğu hissini fiziksel takip kadar kendisini ürküttüğünü ifade etmektedir.

Eski partnerinin farklı sosyal medya hesapları açarak ve gizli aramalarla kendisini uzun süre rahatsız ettiğini anlatan *K8* yaşadıklarını şöyle anlatmaktadır:

Erkekler kararınıza saygı duymakta zorlanabiliyorlar. İlişkimiz bittikten sonra sosyal ağlardan beni adres gösteren imalı mesajlar atarak hakaretlerde bulundu. Oysa aynı işyerinde çalışıyorduk. Arkadaşlarımız ortaktı. Zaten yaptığı paylaşımlardan da arkadaşlarım aracılığıyla haberdar oldum. İlişki döneminde bana kıymet verdiğini hissettiren mesajlar atarken ilişki bittikten sonra bu durum tersine döndü.

Benzer deneyimler yaşamaya hâlâ devam eden *K7* de partnerinin ayrılığı kabullenemediğini belirtirken, "Ben engelledikçe yeni numara alıp aramaya devam etti. Sevgiliymişiz gibi konuşuyor. Engelledikçe *Instagram*'dan fake hesap açıp yazıyor. Hâlâ sürüyor. Sürekli farklı numaralarla arıyor." diyerek kendisini çaresiz hissettiğini söylemektedir. *K7* maruz kaldığı şiddeti şu sözlerle aktarmaktadır:

Hâlâ stalk'lamaya devam ediyor. Bazen arkadaşları yazıp, onun psikolojisinin çok kötü durumda olduğunu, bana ihtiyacı olduğunu söylüyorlar. Duygu sömürsü yapmaya çalışıyor. Bir süre önce 'Ailevi sorunlarım var' diye arayıp destek istedi. Görüştüğümüzde ortada sorun filan olmadığını, yalan söylediğini anladım. Numaramı değiştirdim. Çok az kişiye verdim numaramı. *Instagram* hesabımı değiştirdim. Yine buldu ve yazdı. Başkasıymış gibi yazıyor. Kimliğini gizliyor.

İlişkinin bir yıldan fazla bir zaman önce bittiğini dile getiren *K1*, eski partnerinin sosyal medya mecralarından kendisini takip etme ısrarını şöyle anlatmaktadır:

Bir yıl oldu ayrılalı ama hâlâ farklı sosyal medya hesaplarından ulaşmaya çalışıyor en son uzaktan eğitim için kullandığımız uygulama üzerinden tacize başladı. Engelliyorum ama bana çevrim içi ortamda ulaşmanın bir yolunu buluyor, farklı hesaplardan stalk'lamaya (ısrarlı takibe) devam ediyor. Hatta erkek arkadaşları ve kuzenleri sosyal ağlardan ulaşarak, telefon ederek beni barışmaya ikna etmeye çalışıyorlar.

3. İlişki sürecinde cinsel içerikli paylaşım (*sexting*) için zorlama

Genel olarak görüşmeciler cinsel içerikli mesajlaşmanın erkek partnerlerin yaygın talepleri arasında yer aldığını, kendilerinin ise bu konuda çeşitli çekincelerinin olduğunu ifade etmişlerdir. Eski nişanlısı ile cinsel içerikli mesajlaşma ve *nude*/çıplak fotoğraf gönderme deneyimi yaşadıklarını belirten *K6*, bu tür etkileşimlerin yakın partner ilişkilerinde yaygın olduğunu söylemektedir. Kadınlar açısından *sexting* etkileşiminin birtakım tehditler barındırdığını, kadın

arkadaşlarının bu konuda çeşitli sorunlar yaşadığını ifade eden K6 kendisinin de bu tür paylaşımlardan uzak durduğunu söylemiştir:

Ben bu konuda sorun yaşamadım. O konuda güvenli bölgedeydim. Böyle bir ısrar hatta ima bile olmadı. Eski nişanlımla cinsel içerikli mesajlaşmalarımız nadiren oldu. Artık kimseye güvenmiyorum. Beden görüntüsü istemek çok yaygın bir durum haline geldi. Vücudumda dövme var. Kötü niyetli biri bu görüntüleri yaymaya kalksa benim olduğum çok rahat anlaşılabilir. İçinde bulunduğumuz dijital bir dönem. Kadınlar her türlü tehdiye açıklar. Özellikle dating siteleri/uygulamaları aracılığıyla ilişkiye başlamak çok yaygın bir durum. Ne var ki özellikle pandemi döneminde kadınların diyalog kurma ihtiyacı artarken, erkekler daha çok bu platformları cinsel amaçlı kullanıyorlar. Bu tür paylaşımlar yapmıyorsanız kayboluyorlar.

Partner ilişkilerinde cinsel içerikli paylaşım yapma yani *sexting* etkileşimi açısından erkeklere dair sayısal verilerin daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır. Şöyle ki konuyla ilgili araştırmalarda erkeklerin, partnerinden *nude* olarak adlandırılan çıplak fotoğraf paylaşmasını isteme oranının kadınlara nazaran belirgin oranda yüksek olduğu görülmektedir. Ayrıca cinsel içerikli metin paylaşımı konusunda da erkekler öne çıkmaktadır. Örneğin Amerika'da 2830 kadın ve 2975 erkek katılımcı ile yürütülen bir çalışma yaşları 21 ila 75 arasında değişen katılımcıların yaklaşık %20-30 oranında yakın partner ilişkilerinde cinsel içerikli metin ve fotoğraf alma/gönderme deneyimi yaşadıklarını ortaya koymuştur. Çalışma kapsamında erkeklerin cinsel içerikli metin gönderme oranı %22,4 iken kadınlarda bu oranın %19 olduğu görülmektedir. Daha önemlisi içeriklerin başkalarıyla paylaşılması konusunda elde edilen bulgular durumun özellikle kadınlar açısından bir risk oluşturduğunu göstermektedir. Çalışma kapsamında erkeklerin %25,3'ü kadınların ise %19,6'sı partnerlerinin cinsel içerikli fotoğraflarını başkalarıyla paylaştıklarını ifade etmişlerdir (Garcia vd. 2016).

Sexting etkileşiminin intikam amaçlı ya da farklı amaçlarla başkalarıyla paylaşılabilirliği endişesi bizim çalışmamızda da katılımcılar tarafından dile getirilmiştir. Katılımcıların bu konuda altını çizdikleri, cinsel taciz olarak nitelendirilebilecek eylemler ise; cinsel içerikli mesajlaşma ve çıplak fotoğraf gönderme konusunda partnerin ısrarı, istenmediği halde cinsel içerikli/çıplak fotoğraf göndermek, *sexting* etkileşiminden kaçınma/reddetme durumunda sözlü taciz, aşağılama ve tehdit şeklindedir. Partnerinin *sexting* etkileşimi konusunda baskısına maruz kalan K9, geri kafalı olmakla suçlandığını söylemektedir:

Uzun süreli bir ilişkim vardı. 8 ay ayrı kaldık. Yurt dışındaydı. Telefonda cinsel içerikli paylaşım yapmak istedi. Böyle bir şey yapmak istemedim. Ve tepki gördüm. Beni geri kafalılıkla suçladı. Bunun uzak ilişkilerde yapılabileceğini söyledi. Buraya döndükten sonra da hiçbir şey eskisi gibi değildi, bir süre sonra da bitti.

Cinsel içerikli paylaşım yapma konusunda partnerinin kendisini tehdit ettiğini anlatan K4 yaşadığı sürecin sağlığını bozduğunu dile getirmiştir:

Maruz kaldığım durumu dijital şiddet olarak nitelendirebilirim sanıyorum. Erkek arkadaşım cinsel içerikli paylaşım yapmazsam kısa mesajlarımı ve WhatsApp'ta kendisiyle olan yazışmalarımı ifşa edeceğini söyleyerek beni tehdit etti. Çok korktuğum

ve tedirgin olduğum bir dönemdi. Bu nedenle kendisinin isteğini yerine getirdim. Hem fotoğraf istiyor hem de pornografik içerikli yazışmalar yapmaya zorluyordu. Yaklaşık 9 ay sürdü ilişkimiz. 9 ay kendisinin her türlü şiddetine katlandım. Öncelikle bana tehdit olarak kullandığı fotoğrafları ve mesajlarımı silmek için fırsat koldadım. Bunu yapabildiğim anda da ilişkiyi bitirdim. Tehdit ve şiddet özellikle sosyal ağlar üzerinden çok yaygınlaştı. Mesleğim nedeniyle çok fazla kadın arkadaşım var. Benzer sorunlar yaşadıklarına şahit oluyorum. Bir de bu tür mağduriyetler yaşadığınızda en fazla yargılayanlar yine kadınlar oluyor. Kadınlar arası dayanışmadan ziyade eleştiriler ve aşağılamalar ağır basıyor. 'Sen de böyle davranmasına izin vermeseydin' şeklinde. Şiddeti devam ettiren tehdit ediliyor olmanız ve ifşa olacağım korkusu.

Benzer bir deneyim yaşayan K8 de Covid-19 pandemisi nedeniyle yaşanan kapanma ve evden çalışma zorunluluğunun yakın partner ilişkilerinde cinsel içerikli etkileşimleri arttırdığını ve bu durumun daha çok kadınlar için risk oluşturduğunu ifade etmiştir. Kadınların yakın partner ilişkilerinde duygusal paylaşımları daha fazla önemsediklerini belirten K8 bu durumu şöyle açıklamaktadır:

Yüz yüze sosyal ilişkilerin bu dönemde sınırlanmış olması, uzaktan ve esnek çalışma koşulları ve özel alanda daha fazla vakit geçirmek bireyleri çevrim içi ortamda sosyalleşmeye yönlendiriyor. Ancak bu durum daha çok kadınlar için bir risk faktörüne dönüşüyor. Zira ataerkil toplumsal cinsiyet anlayışı kadınları bu tür ilişkilerin mağduru haline getiriyor.

4. İlişki sürecinde ya da ilişkinin sona ermesinin ardından cinsel içerikli şantaj ve intikam pornosu

Dijital dünyada *sextortion* şeklinde bilinen cinsel içerikli şantaj, failerin fayda sağlamak ya da istediğini elde etmek üzere kurbanla ilişkin mahrem bilgileri ve görüntüleri ifşa etme yönünde yapmış olduğu tehditleri ifade etmektedir. Çoğu kez görüntü temelli bir cinsel istismar biçimi olan *sextortion* failin hiç tanımadığı kişilere yönelebildiği gibi, yakın partner ya da eski partnere yönelik olarak da gerçekleşmektedir (Yıldız, 2020). Failin amacı elde ettiği verileri dolayısıyla sokma tehdidiyle kurbanın cinsel içerikli metin ve görüntü paylaşmasını sürdürmek, para ve maddi çıkar elde etmek ya da çeşitli faydalar sağlamak olabilmektedir. Bu çalışmada katılımcıların partnerleriyle yapmış oldukları cinsel içerikli paylaşımların; fotoğraf ve mesajların daha çok ebeveynler ile paylaşılacağı konusunda failin şantaj yoluna başvurduğu, böylelikle ilişkinin ve *sexting* etkileşiminin sürmesini sağladığı görülmektedir. K2, K3 ve K4'ün maruz kaldığı psikolojik ve cinsel şiddetin bu çerçevede olduğu anlaşılmaktadır. Eski partner ilişkinin bittiğini kabul etmeyerek cinsel içerikli paylaşım konusunda tehdit yoluyla ısrarını sürdürmüştür.

Yakın partner ilişkilerinde yapılan özel paylaşımların; mesaj ve görüntülerin başkalarıyla paylaşılması, paylaşılacağı yolunda tehditlerde bulunulması dijital cinsel ve psikolojik şiddetin yaygın biçimleri arasında yer almaktadır. *sextortion* (cinsel içerikli şantaj) ile bağlantılı bir başka dijital şiddet türü de intikam

pornosu ya da siber sömürü şeklinde ifade edilen pornografik görüntülerin çevrim içi ortamda dolaşıma sokularak ifşa edilmesidir (Şener vd. 2019). İlişki sürecinde tarafların rızasıyla ya da gizlice yapılan cinsel içerikli görüntü kayıtları eski partner ya da bu görüntüleri paylaştığı kimselerce dolaşıma sokularak mağduriyet yaratılmaktadır. Bu çalışmada K7 ve K10'un pornografik görüntüler üzerinden şantaja maruz kaldıkları görülmektedir. Her iki katılımcı ile de tanımadıkları kişiler telefon yoluyla iletişim kurmuş, kendilerine ait cinsel içerikli fotoğraf ve video kayıtlarına sahip olduklarını söyleyerek bunları yaymakla tehdit etmişlerdir.

K7'yi arayan kişi eski partnerinin birkaç erkeğin daha bulunduğu bir ortamda K7'ye ait pornografik görüntüleri izlettiğini belirterek kendisinden *nude* (çıplak fotoğraf) istemiştir. Failin 3 ay kendisine şantaj yaptığını belirten K7 süreci şöyle anlatmaktadır:

Bilmediğim bir numara mesaj attı. Eski erkek arkadaşımın adını verdi. Onun arkadaşı olduğunu ve bize ait görüntüleri izlediğini eğer silinmesini istiyorsam *nude* (çıplak fotoğraf) atmamı istedi. Elinde görüntü olup olmadığından emin değildim. Başkasına ait bir video mu paylaştı acaba diye düşündüm. Arkadaş ortamında benim videomu izletmiş arayan kişi öyle söylüyordu. Gizli görüntü kaydı aldı diye düşündüm. Atmadım tabii *nude*. Arayan kişi ısrar etmeye devam etti. Üç ay filan sürdü.

Fail ile yüz yüze görüşen ve görüntüleri silmeye ikna etmeye çalıştığını belirten K7, artık failin aramıyor olmasından bu sürecin bittiğini düşünmekle birlikte zaman zaman kaygılandığını ifade etmektedir.

K10 ise tanımadığı bir kişiden gelen telefon ile benzer bir durumu yaşamıştır. Arayan kişi elinde *nude* fotoğraf olduğunu söyleyerek bunu yaymakla tehdit etmiş, bunu yapmaması için *nude* göndermeye devam etmesini istemiştir. Eski partnerinin kendisine ait görüntüleri başkalarıyla paylaşmış olacağını düşündüğünü söyleyen K10, durumu zor da olsa ebeveynlerine anlatarak hukuki yollara başvurduğunu ve failerin ortaya çıkmasını sağladığını ifade etmiştir.

Sonuç ve Tartışma

Dijital yakın partner/flört şiddetini olgubilimsel araştırma desenine göre analiz eden bu çalışmada, araştırmaya katılmayı kabul eden 10 katılımcı ile gerçekleştirilen yarı-yapılandırılmış sözlü görüşme tekniği ile toplanan verilere göre, katılımcıların ilişkileri sürecinde, çalışmanın kavramsal çerçeve ve literatür bölümünde aktarılan birçok şiddet türüne maruz kaldıkları bulgulanmıştır. Dijital flört şiddetinin duygusal ve psikolojik boyutunu temsil eden, failin mağduru kontrol etmeye yönelik eylemleri, tehdit ve küçük düşürme amaçlı davranışlarının Türkiye'de yoğun olarak kullanılan tüm dijital araçlar ve çevrim içi platformlar üzerinden uygulandığı tespit edilmiştir. Benzer bulgulara Ankara örneğinde bir nitel araştırma yapan Kaplan'ın (2020) da ulaştığı görülmektedir. Flört şiddetini hem yüz yüze ilişkiler bağlamında gerçekleşen biçimleri hem de

dijital boyutuyla ele alan Kaplan, günümüzde dijital şiddetin flört ilişkilerinde yaygınlığına dikkat çektiği çalışmasında erkeklerin, sosyal medyada ortak hesap açmaya zorlama, hesap şifresi isteme, son görülme saatlerini kontrol etme, profil fotoğrafı olarak birlikte göründükleri bir fotoğraf koyma, izinsiz biçimde telefon ya da bilgisayarı karıştırma gibi şiddet biçimlerine başvurduklarını belirtmektedir. Çalışmamızda da sosyal medya ve mesajlaşma uygulamaları ile aracılanan bu tür şiddet eylemlerinin, mağdur kadınların bu dijital araç ve ortamları kullanmalarını denetleme ve kısıtlama ile sonuçlandığı bulgusuna ulaşılmıştır.

Dijital flört şiddetinin cinsellikle ilgili formları arasında cinsel içerikli paylaşım (*sexting*) ve cinsel içeriklerle şantaj (*sextortion*) öne çıkmaktadır. McGlynn ve Rackley (2017b) dijital teknoloji dolayısıyla gerçekleşen cinsel içerikli ve rızaya dayalı olmayan şiddet eylemlerini tanımlamak üzere 'görüntüye dayalı cinsel istismar ifadesini kullanırken, cinsel içerikli şantaj (*sextortion*), intikam pornosu (*revenge porn*), cinsel saldırı ve tecavüz görüntülerinin kaydı ve ifşası, etek altı görüntü kaydı, cinsel içerikli *photoshop*'a işaret ederler. Mc Glynn ve Rackley çalışmalarında görüntüye dayalı cinsel istismarın kurbanlarının daha fazla kadınlar olduğunu vurgulamaktadır.

Araştırmadaki katılımcıların yaşantıları, çevrim içi ve çevrim dışı şiddeti birlikte deneyimlediklerini de ortaya koymuştur. Şöyle ki, dijital flört şiddetinin uygulayıcısı olan erkek failler, kadın partnerlerini hem fiziksel dünyada hem de sanal ortamda rahatsız etmekte; içinde buldukları koşullara ve uygulayacakları şiddet eylemine göre birini ya da diğerini tercih etmektedirler, ancak nihayetinde ilişki sürecinde kadınların aynı fail tarafından hem çevrim içi hem de çevrim dışı şiddete maruz kaldığı tespit edilmiştir. Uluslararası ve ulusal alanyazındaki ilgili bilimsel çalışmaların da ortaya koyduğu gibi, yakın partner/flört şiddetinde de tıpkı diğer şiddet türlerinde olduğu gibi, çevrim dışı ve çevrim içi dünyalar arasında bir geçişkenlik söz konusudur ve bu her iki ortamda karşılaşılan şiddet birbirinden bağımsız değerlendirilemez. Hinduja ve Patchin (2020), Amerikalı gençlerin flört ilişkilerinde dijital şiddet deneyimlerini ortaya koymaya ilişkin olarak 5 bin 647 ergen ve genç yetişkin ile yaptıkları çalışmada çevrim dışı şiddet deneyiminin, çevrim içi şiddete maruz kalma açısından güçlü bir etkiye sahip olduğunu saptamışlardır. Çalışmada, flört şiddetini deneyimleyen katılımcıların yalnızca %20'si sadece dijital şiddete maruz kaldıklarını ifade etmişlerdir. Bir başka bulgu ise çevrim dışı şiddete maruz kalan 709 öğrenciden 503'ünün aynı zamanda dijital şiddet mağduru oldukları yönündedir. Yani çevrim dışı ve çevrim içi şiddet birbirini tamamlamaktadır.

Araştırmadaki katılımcıların maruz kaldıkları dijital flört şiddetine tepkileri ve mücadele pratikleri, bazı açılardan benzerlik göstermekle birlikte, hem yaşanan şiddetin türü ve boyutu hem de mağduru ve failin demografik özelliklerine göre bazı açılardan farklılaşmaktadır. Kadınlar, dijital şiddet karşısında, söz konusu dijital araçları ve/veya çevrim içi ortamları kullanmayarak, sosyal medya hesaplarını kapatarak, yani kısacası kendilerini bu ortamlardan izole

ederek tepki vermekte ve yalnızlaşmaktadırlar. Cinsel içerikli paylaşım veya şantaj durumunda ise genellikle daha genç kadınlar için, ebeveynlerden yardım alma ve hukuki yollara başvurma yöntemleri ile mücadele edildiği tespit edilmiştir. Ancak çoğunlukla katılımcıların kendi başlarına bu şiddetle başa çıkmaya çalıştıkları gözlemlenmiştir. Buna göre benzer şiddete maruz kalan kadınlar için etkili mücadele yöntemleri ve dayanışma pratiklerinin geliştirilmesi için kamuoyunda farkındalık çalışmaları yapılmasının çok önemli olduğu da ortaya çıkmaktadır. Ayrıca toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri bağlamında ele alındığında, sadece iki insan arasında yaşanan bir şiddet olarak değerlendirilemeyecek kadar karmaşık bir olgu olan dijital flört şiddetinin toplumsal, sınıfsal, etnik köken, kentsoyluluk, dijital okuryazarlık gibi başka kimliklerin ve boyutların kesişimi üzerinden incelenmesinin de önemli bir ihtiyaç olduğu değerlendirilmiştir. İlerideki çalışmalarda farklı kesişimlerdeki dijital flört şiddetinin kökenlerini daha iyi değerlendirebilmek ve de daha etkili mücadele ve dayanışma pratikleri geliştirebilmek amacıyla, sadece mağdurları değil, şiddeti uygulayan erkek faileri de kapsayan araştırmalar yapılması alanyazına değerli katkılar sunacaktır.

Araştırma bulguları, araştırmacıların öngörmediği bir noktaya da işaret etmektedir. Bazı katılımcılar, maruz kaldıkları dijital flört şiddetinin sadece erkek partnerleri ile sınırlı kalmadığını, partnerin arkadaşı ve/veya akrabası olan diğer erkekler tarafından da uygulandığını ve devam ettirildiğini dile getirmişlerdir. Bu bağlamda, flört ilişkisi gibi mahrem olması beklenen bir alanda yaşanan bir ilişki sürecinde veya ilişki bittikten sonra kadınlara uygulanan şiddet, failin erkek arkadaşları ve/veya erkek akrabaları üzerinden katmerlenerek devam etmektedir. Uluslararası alanyazında da pek karşılaşılmayan bu katmerli şiddet türünü, Türkiye'nin sosyo-kültürel gerçekliği bağlamında açıklamak daha doğru tespitler yapılmasına olanak verebilir. Türkiye'deki feminist-aktivist kadın hareketlerinin mücadeleleri sayesinde geçmişe göre, kadın hakları konusunda ciddi kazanımlar elde edilmiş olmasına rağmen, toplumun bazı kesimlerinde, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini pekiştiren önyargılar ve ön kabuller maalesef varlığını sürdürmekte ve sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. Kadının namus kavramı ile bağlantılı olarak konumlandırıldığı, namusun koruyucusunun erkekler olarak kabul edildiği, çeşitli dini referanslarla da çerçevelenerek oluşturulan geleneksel ataerkil aile kodlarının halen yaygın olduğu bir bağlamda, kadınların "namusunun" koruyucusu da sadece kadının yakınındaki erkek değil toplumdaki tüm erkekler olmaktadır. İlişkiyi sonlandıran kadınları, barıştırmaya ve ilişkiyi yeniden başlatmaya çalışan bu diğer erkekleri, bu çerçeveden okumak çok da hatalı olmayacaktır. Bu ataerkil namus bağlamına rağmen, kadına ait mahrem içerikleri, kendi erkek arkadaşları ile paylaşan erkek partnerin durumu ise daha farklı bir okuma gerektirmektedir. Kadını küçük düşürmeyi, utandırmayı hedef alan, kadın nefreti içeren bu tarz eylemlerde, erkek failin en büyük destekçisi yine erkekler olmakta, bu fail üzerinden dolaylanarak kadına uygulanan şiddeti çevrim dışı ve/veya çevrim içi araç ve ortamlar üzerinden devam ettirmektedirler. Başka bir ifadeyle partnerin paylaş-

tiği mahrem bilgileri/görüntüleri edinen diğer erkekler mevcut durumu fırsata çevirerek daha fazlasını elde etmek üzere şantajla başvurmaktadırlar. Böylece şiddetin failleri çoğalmakta ve şiddet sarmalı giderek genişlemektedir. Türkiye bağlamında karşımıza çıkan bu gerçekliğin, ileride daha başka araştırmalarla daha derinlemesine analiz edilmeye ihtiyaç duyulduğu da tespit edilmiştir.

Cinsiyetçi dijital şiddetle mücadelede paydaşlardan biri de medyadır. Medyanın var olan eşitsiz güç ilişkilerini pekiştiren bir dil yerine hak temelli haber-cilik anlayışı ile üretilmiş, doğru mesaj veren içerikler kullanması, dijital şiddet vakalarının mağdurlar üzerindeki olumsuz sonuçlarının daha iyi anlaşılmasına katkı sunacaktır. Bu amaçla Türkiye’de Cinsel Şiddetle Mücadele Derneği tarafından 19 Kasım 2020 tarihinde açılan *Cinsel Şiddet Haberleri İçin Görsel Arşiv* web sayfası, kadına yönelik şiddet konusunda farkındalığın yükseltilmesi ve kadının güçlendirilmesini teşvik etmesi açısından oldukça anlamlıdır (*Cinsel şiddet haberleri*, 2020). Benzer şekilde cinsiyetçi dijital şiddete maruz kalan kadınlar, kamuoyunu bilgilendirmek için medya ve sosyal paylaşım siteleri aracılığıyla hak savunuculuğu yapabilirler. Ayrıca, kamuoyunda konuyla ilgili farkındalığın arttırılması, cinsiyetçi dijital şiddet mağduru kadınların bilgi ve deneyim paylaşımını arttıracak ve kadınların bu konuda mücadele etmesi için dayanışma ağları kurulmasına da katkı sağlayacaktır.

Kaynakça

- Aile ve Çalışma Bakanlığı. (2011). *Kadına yönelik şiddet ve aile içi şiddetin önlenmesi ve bunlarla mücadeleye dair Avrupa Konseyi Sözleşmesi- İstanbul Sözleşmesi*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/53854/20120308m1-1.pdf>. 25 Haziran 2021.
- (2016). *KSGM: Kadına yönelik şiddetle mücadele ulusal eylem planı*. <https://www.ailevecalisma.gov.tr/uploads/ksgm/uploads/pages/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-ulusal-eylem-planı-2016-2020-icin-tiklayiniz.pdf>. 25 Ekim 2020.
- Aslan, D., Vefikuluçay, D., Zeyneloğlu, S., Erdost, T. ve Temel, F. (2008). Ankara’da iki hemşirelik yüksek okulunun birinci ve dördüncü sınıflarında okuyan öğrencilerinin flört şiddetine maruz kalma, flört ilişkilerinde şiddet uygulama durumlarının ve bu konudaki görüşlerin saptanması araştırması. E. Söztutar (ed.), *Teknik Rapor*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Kadın Sorunları Araştırma ve Uygulama Merkezi.
- Baker, C. K. ve Carreno, P. K. (2015). Understanding the role of technology in adolescent dating and dating violence. *Journal of Child and Family Studies*, 25(1), 308-320.
- Bakır, A. (2019). *Romantik ilişkilerde siber flört istismarının beden imgesi ve benlik saygısıyla ilişkisi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Samsun: Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

- Bakır, A. ve Kalkan, M. (2019). Siber flört istismarı ölçeğinin Türkçe formunun geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 14(20), 75-95.
- Birleşmiş Milletler. (2015). *Cyber violence against women and girls: A world-wide wake-up call*. https://www.unwomen.org/-/media/headquarters/attachments/sections/library/publications/2015/cyber_violence_gender%20report.pdf?vs=4259. 20 Ekim 2020.
- Cinsel şiddet haberleri için görsel arşiv. (2020). <https://csgorselarsiv.org/20.11.2020>.
- Council of Europe France. (2018). Mapping study on cyberviolence <https://rm.coe.int/t-cy-2017-10-cbg-study-provisional/16808c4914>. 20 Ekim 2020.
- Creswell, J. W. (2020). *Nitel araştırma yöntemleri: Beş yaklaşıma göre nitel araştırma ve araştırma deseni* (S. B. Demir ve M. Bütün, çev. ed.). Ankara: Siyasal Yayın Dağıtım.
- Erdoğan, E. ve Uyan-Semerci, P. (2021). *Toplumsal araştırma yöntemleri için bir rehber: Gereklilikler, sınırlılıklar ve incelikler*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Fascendini, F. ve Fialová, K. (2011). Voices from digital spaces: Technology related violence against women. *Association for Progressive Communications (APC)*.
- Fidan, F. ve Yeşil, Y. (2018). Nedenleri ve sonuçları itibariyle flört şiddeti. *Balkan ve Yakın Doğu Sosyal Bilimler Dergisi*, 4(1), 16-24.
- Garcia, J. R., Gesselman, A. N., Siliman, S. A., Perry, B. L., Coe, K. ve Fisher, H. E. (2016). Sexting among singles in the USA: Prevalence of sending, receiving, and sharing sexual messages and images. *Sexual Health*, 13(5), 428-435.
- Gülmez, G. (2020). Eşcinsel ilişkilerde partner şiddeti: Sosyal destek ve içselleştirilmiş homofobi bakımından değerlendirilmesi. *Fe Dergi: Feminist Eleştiri*, 12(1), 96-112.
- Hagemann-White, C. (2001). European research on the prevalence of violence against women. *Violence against women*, 7(7), 732-759.
- Hassett-Walker, C. (2019). Gender differences in intimate partner violence via electronic communication technology: An exploratory study of older adolescents and young adults. *Psychology*, 10, 1663-1687.
- Hinduja, S. ve Patchin, J. W. (2018). Sextortion among adolescents: Result from a national survey of U.S. youth. *Annals of Sex Research*, 32(1), 1-25.
- (2020). Digital dating abuse among a national sample of US youth. *Journal of Interpersonal Violence*, 36(3), 1-21.
- IGF. (2015). *Internet governance forum-best practice forum on online abuse and gender-based violence against women*. https://www.genderit.org/sites/default/files/draft_jp_online_abuse_and_gender_based_violence_against_women_0.pdf. 15 Haziran 2021.

- Kaplan, B. (2020). Şiddetin toplumsal taşıyıcısı olarak flört şiddeti: Ankara örneği. *Kent Akademisi*, 13(3), 526-538.
- Kemp, S. (23 Nisan 2020) *Digital 2020 April global statshot report*. <https://weare-social.com/blog/2020/04/digital-around-the-world-in-april-2020>. 15 Ekim 2020.
- Kılınçer, A.S. ve Tuzgöl Dost, M. (2014). Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkilerinde algıladıkları istismar. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 5(42), 160-172.
- Lancaster, M., Seibert, G. S., Cooper, A. N., May, R. W. ve Fincham, F. (2019). Relationship quality in the context of cyber dating abuse: The role of attachment. *Journal of Family Issues*, 41(6), 739-758.
- McGlynn, C. ve Rackley, E. (2017a). More than 'Revenge Porn': Image-based sexual abuse and the reform of Irish Law. *Irish Probation Journal*, (14), 38- 51.
- (2017b). Image-Based Sexual Abuse. *Oxford Journal of Legal Studies*, 3, 1-28.
- Offenhauer, P. ve Buchalter, A. (2011). *Teen dating violence: A literature review and annotated bibliography*. U. S. Department of Justice.
- Reed, L. A., Tolman, R. M. ve Ward, L. M. (2016). Snooping and sexting: Digital media as a context for dating aggression and abuse among college students. *Violence Against Women*, 22(13), 1-21.
- Resmî Gazete*. (2021). 20.03.2021, 3718 Karar Sayılı Yayın. <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/03/20210320-49.pdf>. 20 Haziran 2021.
- Richter, F. (19 Şubat 2020). GAFAM: Women still underrepresented in tech. <https://www.statista.com/chart/4467/female-employees-at-tech-companies/>. 20 Ekim 2020.
- Russo, N. F. ve Pirlott, A. (2006). Gender based violence. *Annals of the New York Academy of Sciences*, 1087(1), 178-205.
- Sanchez-Hernandez, M.D., Herrera-Enriquez, M.C. ve Exposito, F. (2020). Controlling behaviors in couple relationships in the digital age: Acceptability of gender violence, sexism and myths about romantic love. *Psychosocial Intervention*, 29(2), 67-81.
- Sünetçi, B., Say, A., Gümüştepe, B., Enginkaya, B., Yıldızdoğan, Ç. ve Yalçın, M. (2016). Üniversite öğrencilerinin flört şiddeti algıları üzerine bir araştırma. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 16(1), 56-83.
- Şener, G., Dirini, İ., Temur, N., Ahi, Ş. ve Uyanık, Ş. (2019). *Cinsiyetçi dijital şiddetle mücadele rehberi*. <https://ekitap.alternatifbilisim.org/pdf/cinsiyetci-dijital-siddetle-mucadele-rehberi.pdf> 20 Nisan 2021.
- Taşdemir Afşar, S. (2015). Türkiye'de şiddetin 'kadın yüzü'. *Sosyoloji Konferansları*, 52, 715-753.

- Temur-Şimşekcan N. (2018). *Toplumsal cinsiyete dayalı şiddetin başka bir biçimi: Siber şiddet* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin: Çağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). Hanehalkı bilişim teknolojileri (BT) kullanım araştırması, 2021. [https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-\(BT\)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437](https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Hanehalki-Bilisim-Teknolojileri-(BT)-Kullanim-Arastirmasi-2021-37437). 10 Haziran 2021.
- United Nations. (1993). *Declaration on the elimination of violence against women*. <https://undocs.org/en/A/RES/48/104>. 1 Haziran 2021.
- Üstünel, A. O. (2021). Dating violence in an urban Turkish context: Listening to young people from an intersectional perspective. *Journal of Interpersonal Violence*. <https://doi.org/10.1177/0886260521997441>.
- Van Ouytsel, J., Walrave, M., Ponnet, K. ve Temple, J. R. (2016). Digital forms of dating violence: What school nurses need to know. *NASN School Nurse*, 31(6), 348-353.
- We Are Social ve Hootsuite Digital (2021). *Digital 2021 Turkey*. <https://datareportal.com/reports/digital-2021-turkey>. 20 Haziran 2021.
- WHO. (2021). *Violence against women*. <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/violence-against-women>, 1 Haziran 2021.
- Yalnızca Yıldırım, S. (2019). Üniversite öğrencilerinin romantik ilişkide şiddet ile ilgili düşünce ve deneyimleri. *International Social Sciences Studies Journal*, 5(52), 7176-7189.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldız, F. (2020). Dijital flört şiddeti. B. Muratoğlu Pehlivan (ed.), *Medya ve toplumsal cinsiyet üzerine tartışmalar* (48-83). İstanbul: Hiperlink Yayınları.
- Zweig, J. ve Dank, M. (2013). Teen dating abuse and harrassment in the digital world, implications for prevention and intervention. *Urban Institute*. <https://www.urban.org/sites/default/files/publication/23326/412750-Teen-Dating-Abuse-and-Harrassment-in-the-Digital-World.PDF>. 6 Haziran 2020.
- Zweig, J., Lachman, P., Yahner, J. ve Dank, M. (2014). Correlates of cyber dating abuse among teens. *Journal of Youth and Adolescence*, 43, 1306-1321.

Ek 1. Katılımcı bilgileri

Katılımcı Numarası	Yaşı	Yaşadığı Yer	Eğitim Düzeyi	Meslek
K1	22	Adana	Lisans	Öğrenci
K2	30	Mersin	Lisans	Hemşire
K3	27	Bursa	Lisans	Bankacı
K4	35	İstanbul	Orta Öğretim	Kuaför
K5	38	İstanbul	Lisans	Avukat
K6	46	İstanbul	Lise	Set işçisi
K7	23	Ankara	Lisans	İşletmeci
K8	42	Ankara	Lisans	Müfettiş
K9	45	İzmir	Önlisans	İşletmeci
K10	24	İzmir	Lisans	Öğrenci

Ek 2. Yarı-yapılandırılmış görüşme sırasında, katılımcılara yöneltilen sorular

1. Yaşınız ve mesleğiniz?
2. Eğitim düzeyiniz?
3. Nerede yaşıyorsunuz?
4. İnternet ve sosyal medya kullanıyor musunuz? Evet ise günde ortalama kaç saatinizi sosyal medyada geçiriyorsunuz?
5. Halen sürmekte olan bir yakın partner ilişkiniz var mı?
6. Partnerinizden doğrudan ve/veya dijital şiddet gördünüz mü? Yanıtınız evet ise ne tür davranışlara maruz kaldığınızı anlatır mısınız?
7. Eski partnerinizden/partnerlerinizden doğrudan ve/veya dijital şiddet gördünüz mü? Yanıtınız evet ise ne tür davranışlara maruz kaldığınızı anlatır mısınız?
8. Partnerinizin/partnerlerinizin dijital şiddet davranışları karşısında nasıl bir tutum sergilediniz?
9. Siz partnerinize/partnerlerinize dijital şiddet uyguladınız mı? Yanıtınız evet ise ne tür davranışlarda bulundunuz?
10. Dijital şiddete tekrar maruz kalmamak için aldığınız önlemler var mı? Yeni bir ilişkide bu tür deneyimleri yeniden yaşamamak için ne yaparsınız?
11. Dijital partner şiddetinin önlenabilir ve durdurulabilir olduğunu düşünüyor musunuz?

Onam Bilgisi: Katılımcılar işlem öncesinde bilgilendirilmiş, onamları alınmıştır.

Etik Kurul Onayı: Çukurova Üniversitesi Sosyal ve Beşeri Bilimler Alanında Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 04.10.2021 tarih ve E.201703 sayılı etik kurul onayı mevcuttur.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Katkı Oranı: Filiz Yıldız (%50), Zeynep Özarlan (%50)

Participant informed consent: Participants were informed before the data collection and they were asked to sign a form of consent.

Ethics committee approval: Ethics committee approval: There is an ethics committee approval of Çukurova University Scientific Research and Publication Ethics Committee in the field of Social and Human Sciences dated 04.10.2021 and numbered E.201703.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Author contribution rate: Filiz Yıldız (50%), Zeynep Özarlan (50%)

POSTMODERN BİR DÜNYADA HAKİKATİ SAVUNMAK: “YUKARI BAKMA” FİLMİNİN SOSYO-İDEOLOJİK ANALİZİ

Can DİKER*

Gönderim Tarihi: 15.02.2022 - Kabul Tarihi: 18.03.2022

Diker, C. (2022). Postmodern bir dünyada hakikati savunmak: “Yukarı Bakma” filminin sosyo-ideolojik analizi. *Etkileşim*, 9, 102-119. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.157

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Adam McKay’ın yönetmenliğini üstlendiği 2021 yılı yapımı *Don’t Look Up (Yukarı Bakma)* filminde dünyaya çarpacak bir kuyrukluyıldızı fark eden iki bilim insanının toplumu ve devlet yöneticilerini ikna çabaları politik hiciv yoluyla anlatılmaktadır. Filmin temel çatışmasını oluşturan unsur, postmodern dönemin bir sonucu olarak ortaya çıkan hakikat sonrası çağda yaşayan Amerikan toplumunun, iki bilim insanının sundukları nesnel hakikati ‘eğlenceli’ veya kendilerine yönelik bir faydası olmamasından ötürü reddetmelerinden doğmaktadır. İkna etmeye çalıştıkları toplumun sosyokültürel yapısı, gösteri ve tüketim odaklı bir haldedir ve hakikatin nesnel olgularından uzaklaşmış bir biçimde herkes kendi sosyal gerçekliklerini inşa etmeye çalışmaktadır. Tüm dünyayı ve insanlığı yok edecek bir nesnel hakikat karşısında konsensüs yaratmanın ve toplumun içinde bulunduğu açmazdan çıkmanın imkansızlığının sebebi olarak varlığı bir norm olarak kabul edildiği için eylemleri görünmez olan kapitalist ideoloji gösterilir. Sermaye sahipleri, toplumu teknolojik determinizmin yarattığı konforun içerisinde gösterişçi bir tüketim sarmalına sokarak sınıf çatışmasını gizlemekte, siyaseti kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmekte ve toplumu kitlelesizleştirmektedir. Bu çalışmada, filmde belirtilen hakikat sonrası dönemde öznel inançların nesnel inançlara karşı üstün olduğuna dair algının, hakikati reddetmeye yol açan ve yıkıcı bir bedel ödeme süreci haline gelen tarihsel dönüşümü irdelenmiştir. Ayrıca, kapitalist ideolojiyle yalın hakikatin karşılaşmasını aktaran filmin postmodernite, kapitalist ideoloji, tüketim toplumu ve gösteri toplumu kavramsal çerçeveleri üzerinden incelenmesi de gerçekleştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: postmodernite, gösteri toplumu, hakikat sonrası, sosyal inşacılık, *Yukarı Bakma* (film).

* Doçent Doktor, Üsküdar Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
can.diker@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8132-5330

DEFENDING THE TRUTH IN A POSTMODERN WORLD: SOCIO-IDEOLOGICAL ANALYSIS OF THE FILM “DON’T LOOK UP”

Can DİKER*

Received: 15.02.2022 - Accepted: 18.03.2022

Diker, C. (2022). Postmodern bir dünyada hakikati savunmak: “Yukarı Bakma” filminin sosyo-ideolojik analizi. *Etkileşim*, 9, 102-119. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.157

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

In the film *Don't Look Up*, produced in 2021 and directed by Adam McKay, the efforts of two scientists to persuade society and state administrators, who noticed a comet that would crash into the world, are told through political satire. The main conflict of the film arises from the American society living in the post-truth society, which emerged as a result of the postmodern era, rejecting the objective truth presented by the two scientists because it is not 'entertaining' or beneficial for them. The socio-cultural structure of the society they are trying to persuade is focused on entertainment and consumption, and everyone is trying to build their own social realities away from the objective facts of truth. Capitalist ideology, whose actions are invisible in postmodern times, is shown as the reason for the impossibility of creating consensus in the face of an objective truth that will destroy the whole world and humanity, and the impossibility of getting out of the deadlock the society is in, because its existence is accepted as a norm. Capital owners hide the class conflict by putting the society into a conspicuous consumption spiral within the comfort of technological determinism, direct the politics in line with their own interests and demassification of the society. In this study, the historical transformation of the perception that subjective beliefs are superior to objective beliefs in the post-truth period, which leads to the rejection of the truth and becomes a destructive price-paying process, is examined. In addition, *Don't Look Up*, which conveys the encounter of capitalist ideology and plain truth, is examined through the conceptual frameworks of postmodernity, capitalist ideology, consumer society and spectacle society.

Keywords: postmodernity, society of the spectacle, post-truth, social constructivism, *Don't Look Up* (film).

* Associate Professor/PhD, Üsküdar University, Faculty of Communication,
can.diker@uskudar.edu.tr, ORCID: 0000-0001-8132-5330

Giriş

Ralph Keyes (2004), günümüzde çağdaş yaşamın hareketliliğinin ve anonim kalabilmenin yalancılığı kolaylaştırdığını belirterek, bunun ardından gelen çeşitli politik skandalların örtbas edilme çabalarının ise toplumu duyarsızlaştırdığını vurgulamıştır. Yalan söylemenin sıradanlaşıp bir norm haline gelerek etiğin gözden düşmesine yol açmıştır. Bu durum toplumsal bir çöküşe yol açacağından ötürü her ne kadar herkesi kaygılandırırsa da pratikte işleyişin daha farklı olduğu görülür. Teknolojik gelişmeler sebebiyle pek çok dijital ortamda anonim kalıp söz hakkına sahip olabilmeye özgürlüğünün yalan söyleme sıklığını toplumlarda geometrik olarak artırdığı görülmektedir. Bu durum literatürde “Hakikat Sonrası” olarak isimlendirilmektedir. Hakikatin önemsizleştiği, küçük yalanlarla başlayan kurgusal hikâyelerin giderek büyüyen gerçeğin yerini aldığı bu çağda, postmodern bir yaklaşımla aşırı bireycilik vurgusu yapılmakta, kişisel hazlar empatiyi yok etmekte ve yaratılan bencilliğin, beraberinde güç hırsını tetiklediği görülmektedir. Toplumun yanlış bir bilinç içerisine yerleştiren bu yapıda, hakikate karşı gelmenin bedeli hemen ödenmesi de bu bedele yönelik olarak tutulan hesap birikmekte ve her geçen gün toplumsal hafızayı silerek, böylece etiğin önemini azaltarak daha büyük bir bedele dönüştürmektedir. 2021 yılı yapımı *Don't Look Up (Yukarı Bakma)* filmi, teoride bu birikmiş bedelin hesabının ödeneceği günü kurgusal bir düzlemde anlatmaktadır.

Don't Look Up (Yukarı Bakma) filmi, iki bilim insanının altı ay içerisinde dünyaya çarpacak olan devasa bir kuyruklu yıldıza dair hakikati anlatma çabasının Amerikan toplumu üzerindeki yansımalarını kara mizah türünde ele alan bir yaklaşım sergiler. Filmin 21. yüzyılın Amerikan toplumunun dinamiklerini aktarırken başta hakikat sonrası çağa yönelik izlekler olmak üzere, postmodernite, sosyal inşacılık, teknolojik determinizm ve medya manipülasyonu üzerinden de çeşitli yorumlamalar getirdiği görülür. Astronom olan *Dr. Randall Mindy* ve doktora öğrencisi *Kate Dibiasky*'nin kuyruklu yıldıza keşfetmelerinin ardından film boyu topluma hakikati anlatma çabaları süresince kendileri de gösteri toplumunun bir parçası haline gelerek değişir ve dönüşürler. Keza kuyruklu yıldıza gerçeğinin kaçınılmaz olduğu ortaya çıktıktan sonra, değişmesi beklenen toplumsal dinamikler, beklenenden çok daha farklı bir biçimde dönüşür. Bilim insanlarının sözleri, gözlerini iktidar hırsı bürümüş devlet yöneticileri tarafından önemsiz görülür, reyting kaygısı taşıyan medya çalışanları tarafından samimiyetsiz bulunur, izleyiciler tarafından da dinlenmez. Tipik bir gösteri toplumu pratiği olarak bilim insanlarının dış görünüşleri üzerinden etiketlemeler yapılır ve değer biçilir, böylece bilim insanları toplumsal boyutta nesneleştirilir. Benmerkezci yaklaşımın ön planda tutulduğu ve hazcılığın en önemli değer olarak kabul edildiği postmodern bir toplumda, hakikatin yalın, tarafsız ancak ölümcül boyutunu aktarma çabasının yarattığı zorluk, “Yukarı Bakma” filminin temel çatışmasını oluştururken postmodernitenin en temel özelliklerinden birisi olan çoksesliliğin yarattığı probleme dair de eleştiriler getirir.

Bu çalışmada öncelikle postmodernliğin tarihsel süreci ve dönüşümü ele alınmakta, postmodernlik ile birlikte gösteri toplumu ve hakikat sonrası çağ kavramları üzerinden gerçekleşen tartışmalar incelenmektedir. Ardından, filmin hikâyesine yönelik söylem analizi ile medya manipülasyonu ve dijital kültür üzerinden tüketim toplumu ve sosyal yapısalcılık teorilerine değinilmekte, ortaya çıkan kapitalist sosyokültürel yapının bireyler için ne anlam ifade ettiği gösteri toplumu ekseninde ele alınmaktadır. Sonuçta ise “Yukarı Bakma” filminde anlatılan postmodern toplum yapısının kapitalist ideoloji ile olan ilişkisine değinilerek sosyolojik ve ideolojik bir perspektiften film analizi yapılmaktadır. Tüketim odaklı yaşayan, haz peşinde koşan ve inanmak istediğine inanan kitlelerin, hakikat karşısındaki inkârcı yaklaşımlarının sebep ve sonuçları üzerinden epistemolojik bir değerlendirme gerçekleştirilerek filmin aktarmak istediği toplumsal eleştiriye dair bir perspektif de ayrıca sunulmaya çalışılmaktadır.

Modern Toplumdan Postmodern Topluma

21. yüzyılın küreselleşen toplumlarının postmodern bir dünyada yaşadığına dair çeşitli akademik tartışmalar süregelmektedir. Postmodernite, modernitenin değerlerini reddederek öznel değerlerin rasyonel değerlerden üstün olduğunu vurgulamaktadır. Immanuel Kant, Aydınlanma Çağı için söylediği ve sonra da modernite ile anılan “Aydınlanma insanın aklını kullanabilme cesaretidir” sözüyle insanın aslında aklın öznesi olduğuna vurgu yaparak diğer canlılardan farkını ortaya koymaktadır (Kant, 2000: 18). Aydınlanma Çağı, bu anlamda iktidar mefhumunu akla vererek, kişilerin kendi aklını kullanması halinde toplumların da doğru orantısız bir şekilde ilerleyeceğini savunuyordu (Kızılcıkelik, 1996: 4-12). Orta Çağ’daki Kilise egemenliğinin insanın aklını esir etmesine bir tepki olarak ortaya çıkan bu yaklaşım, iktidar odağını değiştirerek aklın düzenine yönelik bir geçiş sağlamaktaydı. Bu noktadaki problematik, iktidar fikrinin halen sürececek olması sebebiyle aklın iktidarına karşı bireyin özgürlüğünü elde etmesinin zorlaşacak olmasıdır (Çiğdem, 2001: 18). Aydınlanma hareketinin sistematik bir yapıya bürünerek moderniteye dönüşmesinin ardından, tüm bürokratik kurumların da etkisiyle birlikte insanın rasyonel aklının üstün tutulduğu ancak insanın öznelliğinin geri planda kaldığı görülmektedir.

Bu bağlamda sosyal bilimlerde August Comte pozitivist bir yaklaşım geliştirerek toplumsal olayları formüle edecek bir neden-sonuç ilişkisi geliştirmeyi önermiş ve toplumun kurtuluşunu da bu yapıyla ilişkilendirmiştir (Comte, 2001: 57). Toplumsal tüm olaylar formüle edilerek isyanların ve krizlerin önüne geçilebilecektir. Bu noktada Comte’un insanın rasyonel aklını ön plana aldığı ancak duygularına hiç yer vermediği görülmektedir. Benzer şekilde, Émile Durkheim da kolektif duyguları ön planda tutup bireye önem vermediği değerlendirmelerine rağmen, toplumdaki anomi oluşumunu vurgular. Durkheim’a (1992: 258) göre anomi, endüstriyel çağ ile birlikte insanların maddiyata odaklanmalarının ardından bireyin toplumdan bir kopuş yaşamasına sebebiyet vermesiyle orta-

ya çıkar. Dolayısıyla bencilleşme, geleneksel aile değerlerinin modernitenin ardından zayıflaması yeniçağın yükselen değerlerinden biri haline gelir. Tönnies ise 'cemaat' ve 'cemiyet' kavramları ile geleneksel-modern toplumların ayrımını ortaya koymaktadır. Tönnies, 'cemaat' kavramını kırsaldaki geleneksel organik aile yapısını vurgulamak için kullanırken, 'cemiyet' kavramını da kozmopolit şehir yaşamıyla birlikte yapay ve süreklilik barındırmayan ilişkileri tanımlamak için kullanır (Tönnies, 2019). Marx ve Engels (2018) de modern kapitalizmin üretim ilişkilerini sil baştan değiştirerek katı olan her şeyin buharlaşmasına ve kutsal olanın kutsallığını yitirmesine sebep olduğunu belirtirler. Modernliğe olan eleştiriler dönemin sosyologları tarafından süregelirken, 20. yüzyıldaki iki dünya savaşının ardından ise modernitenin artık başarısız bir proje olarak değerlendirilmeye başladığı görülür. Zygmunt Bauman, ilerlemeci ve rasyonel bir anlayışa sahip modernitenin artık kendi yolunda ilerleyemediğini savunur. Ona göre Holocaust, modernite sürecinde gelinebilecek en uç noktadır. Modernitenin kendisini çağdaş ve ilerici olarak tanımlamasına rağmen Nazi Almanyası'na karşı çaresiz kalması ise moderniteye olan inancın sönmesine neden olmuştur. Çağdaşlığın ve ilerleme fikrinin merkezi olarak nitelendirilen Avrupa kıtasının katliamın merkezi haline gelmesi, modernliğe yönelik olan eleştirilerin daha keskinleşmesini sağlamıştır (Bauman, 1997: 12-37). Bauman, moderniteyle birlikte insanın duygulardan arınıp her hususa pragmatist bir biçimde yaklaşmaya başlaması sonucunda, ahlaki eylemlerin toplumsal karşılığının azalarak araçsal eylemlerin yeni norm olarak kabul edilmesi gerçekleşmiştir. Böylece, rasyonelleşme adı altında başta empati olmak üzere çeşitli insani duygulardan arındırılmış bir toplumun yaratımı söz konusu olmuştur (Bauman, 2005).

Postmodernite tartışmaları ise 2. Dünya Savaşı'nın ardından modernitenin başarısız olduğu kanısının üzerine temellenmiş bir biçimde Lyotard, Derrida, Deleuze, Baudrillard gibi isimler tarafından gerçekleştirilmeye başlanmıştır. Modernite projesinin başarısızlıkla sonuçlandığı ve artık Postmodernite ile yeni bir dönemin başladığına dair söylemler pek çok postmodernist düşünürün ortak argümanı olarak görünür. Postmodernite, modernliğin Hegel'ci diyalektik yapısından, rasyonel yaklaşımından ve kesinlik arayışından uzaklaşarak, modern ideolojinin yarattığı çeşitli sorunsallara karşı keskin bir tavır alma çabası içerisindedir. Dönemin önemli düşünürlerinden Lyotard, "Postmodern Durum" isimli kitabında moderniteye karşı duyulan derin inancsızlığın sonunda, modern aklın salt karar verici olmaması gerektiğini ve hayatta her şeyin göreceli olduğunu belirterek, hakikatin tekil değil çoğul olabileceğini vurgular. Dolayısıyla Lyotard'a göre hakikatin biricikliğini aramak amacıyla kullanılan nedensellik, kesinlik, tarih felsefesi gibi modernitenin bilimsel anlayış yapısını ifade eden düşüncelerin oluşturduğu üst anlatıların bir önemi bulunmaz. Lyotard (2013) üst anlatıları reddederken öte yandan çok sesliliğe, mutlaklığa ve tahammül etmeye alkış tutar. Bu bağlamda Lyotard'ın modern dönemi eleştirmesine rağmen bir üst anlatı olarak kabul ettiği ve bireye ve kültüre yeterince önem atfetmediğinden dolayı Marksist görüşü de kabul etmediği görülür,

böylece bireyci yaklaşıma önem verirken, bireyi devletler eliyle sistematik olarak sömüren kapitalist düzeni göremez ve sınıf çatışmasını unuttur. Postmodernite, kapitalizmden dikkatleri uzaklaştırarak bireye ve onun öznel arzularına kültürel bir perspektiften odaklanılmasını sağlar. Böylece birey odaklı eleştiriler, sınıfsal sömürünün gizlenmesini sağlayarak kişilerin arzularına ve hazlarına yönelik olacak şekilde değişime uğrar.

Aklın Düşüşü, Arzuların Yükselişi

Fransız düşünür Guy Debord, 1967 yılında yazdığı “Gösteri Toplumu” isimli kitabında kapitalist üretim şartlarının hâkim olduğu toplumların hayatlarının tüketim odaklı bir hale geldiğini vurgular. Ona göre kapitalizm aracılığıyla tüm toplumun bireyleri müşteri haline dönüştürülmüş ve boş zaman olarak nitelendirilen üretim süreci dışındaki kişisel zaman diliminin kültür endüstrisi içerisinde yer alan bir gösteri parçası haline gelmesi sonucunda bireylerin zihinsel ve fiziksel sömürülmelerinin üstü kapatılmıştır (Debord, 2016: 13-22). Toplum, artık gösteri üzerinden kendisini tanımlarken toplumda her şey yerini bir temsile veya görüngüye bırakmıştır. Böylece, gösteri toplumu dünyası metaların dünyası haline gelmiştir. Postmodernite, kendisini boş zaman üzerinden kişisel tüketim hazları ve imaj yaratımlarıyla gösterirken, modern dönemin kapitalist üretim yöntemleri ise işçilerin çalışma zamanına tahakküm kurmuş bir biçimde varlığını sürdürmektedir (Debord, 2016: 26). Gösteri toplumu aracılığıyla tüketimcilik düşüncesi kitlelere benimsetilmekte ve bireyler üzerinde rıza oluşturmak suretiyle gönüllü bir katılımcılık sağlanarak, kapitalist düzenin normalleştirilip sürekli kılınması sağlanmaktadır. Medyada başta reklamlar olmak üzere çeşitli içerikler aracılığıyla alışveriş bağımlılığı, sosyal medyada bol vakit geçirme arzusu gibi çeşitli alanlarda tüketim ve imaj yaratımı odaklı yapay bir kültür üretilebilmektedir. Debord, “Yaşamın her bir görünümünden kopmuş imajlar, bu yaşamın birliğini yeniden kurmanın artık mümkün olmadığı ortak bir bakışta kaynaşır. Kısmi olarak göz önünde bulundurulmuş gerçeklik, ayrı bir sahte-dünya olarak, salt seyirin nesnesi olarak kendi birliğinde sergilenir” (2016: 34) sözüyle kapitalizmin beslediği sahte görüngüler üzerinden inşa edilmiş bir gerçekliğe vurgu yapar. Debord, gösterinin toplumsal yaşamı doğrulamak amacıyla kullanıldığını ancak gösterinin hakikatine yapılan tarihsel materyalist eleştiriyle görünüşün yaşamın bir yadsınması olduğunun fark edilmesine yol açabildiğini de belirtir. Tarihsel materyalist eleştirinin eksikliği durumunda ise gösteri sonsuza dek kitlelerin üzerinde tüm ihtişamıyla kendisini tüm yapaylığıyla sürdürebilir. Gösterinin kitle iletişim araçlarıyla yeniden üretimi söz konusu olduktan sonra ise tüketimin ortaya çıktığı da görülmektedir. Dolayısıyla gösteriyi kapitalizmin bir parçası olarak düşünmek gerekir. Metalar, insan hayatını işgal etmekte ve dünyanın bir meta dünyası haline gelmesine yol açmaktadır. Her şeyin metalaştığı ve metaların değerinin görünürlükleri üzerinden değerlendirildiği gösteri toplumunda eleştirel yaklaşımın saf dışı bırakılması ile yapayla gerçeğin sınırlarının muğlaklaşması ve sahte olanın hakikatin yerini alması söz konusu olabilir. Neil Postman’ın (2004: 105-106) da vurguladığı

ği üzere bireyler artık önermeler yerine şöhretler ve görüngülerle münakaşa içerisine girmektedirler.

Kapitalist ideoloji destekli gösteri toplumunun tüketim toplumuna dönüşmesi ise sürecin bir sonraki aşamasıdır. Serbest ticaret sonucunda istihdam ve üretimin artmasıyla birlikte tüketilebilecek metalarda bolluk oluşmuştur; metaların halka arzı yükselmiş ve fiyatları da düşmüştür. Böylece kapitalizm, eski zamanlardaki yokluk krizini bolluk krizi haline çevirmiştir (Schumpeter, 1983: 548-550). Süpermarketlerdeki yüzlerce ürün, izlenecek yüzlerce film, televizyonda seyredilecek yüzlerce kanal arasında tercih krizi yaşayan kitleler, refah toplumunun içerisinde bir bolluk krizi yaşamaktadırlar. Reklamcılık aracılığıyla kişisel refahın bireysel hazlar doğrultusunda yapılacak tüketim sayesinde erişilebilecek bir olgu olduğu empoze edilir. Kapitalist düzende tüketim toplumunun birey üzerinde oluşturduğu baskıyla birlikte insanlar sadece temel ihtiyaçları doğrultusunda alışveriş değil, kendilerine değer atfedilmesini sağlayacak göstergeleri de satın alıp tüketmeye başlarlar. Dolayısıyla Baudillard'ın da belirttiği üzere, bir metanın gösterge değeri tüketim açısından önemli bir hale gelir (Baudrillard, 1997: 39). Baudrillard sanat eserleri üzerinden yaptığı değerlendirmede ise sanat eserinin de benzer şekilde gösterge değerine sahip olduğu ve sistemi sorgulayıp sarsmak yerine sistem ile danışıklı bir dövüş içerisine girdiğini belirtir (2009: 102-110). Dolayısıyla sistem içerisinde eleştirel bir tavırda olan sanat eserlerinin aslında sistemin bir parçası haline geldiği, yani protest bir tavra sahip olan bir sanat eserinin de metalaştığı ve göstergesel değeri olduğu söylenebilir. Bu şekilde kapitalist ideoloji, postmodern bir kültür anlayışı içerisinde varlığını rahatça devam ettirebilmektedir. Tüketim kültürü aracılığıyla her bir birey kendisine sunulan markalar üzerinden bir göstergesel anlam üretebilmekte ve markaların taşıdığı değer statüsü üzerinden de kendisine yönelik bir imaj yaratabilmektedir. (Arnould ve Thompson, 2005). Gösterinin en çok öneme sahip olduğu postmodern tüketimci bir çağda görüngülerden ve tüketimden geri kalmış olmak, toplumsal bir baskı haline gelerek bireyi mutsuzlaştırmaktadır. Bauman, bu durumu modern dönemdeki çalışma etiğinin yerini postmodern dönemde tüketim etiğinin almış olmasıyla açıklar (Bauman, 1995). Kapitalizm eleştirisinden ve sınıf bilincinden uzak bir Postmodern toplumda çalışma dışı alandaki boş zaman olgusunun kazanç sağlaması adına tüketimin ve gösterinin önem kazandığı görülür. Böylece kültür endüstrisinin ürünleri üzerinden yapay ihtiyaçlar boş zaman üzerinden sağlanırken, kişinin özgürlüğünün tüketim kültürü tarafından kullanılması mümkün hale gelir. Boş vaktin anlamsızlığı üzerine telkinlerin yanı sıra, hayatın anlamının tüketim üzerine kurulu olduğuna yönelik ideolojik öneriler kitle iletişim araçları üzerinden yayılır ve kitleler üzerinde rıza oluşumunu sağlayarak mevcut sistemin denetimini ve korunmasını kolaylaştırır.

Kitle iletişim araçları üzerinden yaratılan tüketim arzusu sayesinde toplumsal bir dönüşüm gerçekleşir. Egemen sınıfın kontrolündeki kitle iletişim araçları aracılığıyla ileti bombardmanı halinde kitlelere tüketim kültürünün aşılması ile toplumun bireyleri duygusal ihtiyaçlarını tüketim ile tamamlamaya çalışır

(Baudrillard, 1997: 89). Tüketimciliğin popülerleştirilmesiyle birlikte üretim süreçlerindeki söz hakkından uzaklaşan toplum Baudrillard'a göre kitle yığını haline gelerek tükettiği kadarıyla sınıf atlayabileceği sanısına kapılır. Postmodern çağın bir parçası olan tüketim kültürü sayesinde birey, tarih ve ideoloji gibi büyük anlatılardan uzaklaşarak içinde yaşadığı koşulların bağlamından kopar. Ünsal Oskay (1982: 185) bu durumu, bireyin artık postmodern çağda popüler kültürün ikonolojisine ihtiyacı olduğunu söyleyerek açıklamaktadır. Tüketim ihtiyaçlarının giderek zorunluluğa dönüşmesi sonucunda bağımlılık süreci başlar. Schiller'in vurguladığı üzere bireyler, kitle iletişim araçları aracılığıyla şuurunu yitirip tercihlerini tüketim bağımlılığıyla körelmiş bir biçimde kapitalist ideolojiyi normalleştirerek ederek gerçekleştirir (Schiller, 2018). Dolayısıyla medya üzerinden manipülasyon bombardımanına maruz kalan kitlelerin zihinlerinin yönlendirilmeleri ve denetlenmeleri egemen sınıfın kontrolünde gerçekleşir.

Nesnelliğin Sonu, Öznelliğin Zirvesi

Büyük anlatıları reddeden birey, hayatının her noktasındaki dinamikleri etkileyen iktidar ilişkilerini, sermaye yapısını, ideolojik söylemleri ve tarihsel süreçleri de anlamlandırmaktan uzaklaşır. Kapitalist ideoloji, bu bağlamda kendisini görünmez kılmak için kontrolün bireyde olduğu izlenimini yaratır. Marksist paradigmanda ise ideoloji, 'yanlış bilinç' olarak yorumlanır (Eagleton, 1996: 30-32). Bu bağlamda kapitalist ideolojinin gösteri ve tüketim toplumunda kontrolün bireyde olduğuna yönelik söylemlerinin de yanlış bilinci yaratan bir illüzyon olduğu söylenebilir. Sosyolojik açıdan bu durumun anlamlandırılmasına yardımcı olabilecek "Sosyal İnşacılık Kuramı" da toplumun içinde yaşadığı düzeni normlaştırmasını inceler. Berger ve Luckmann kimlik olgusunu toplumla diyalektik bir ilişki çerçevesinde kurulan bir biçim olarak değerlendirirler. Onlara göre kimlikler çeşitli sosyal süreçler tarafından biçimlendirilirken, kimliğin oluşumundan sonra sürekliliği sağlanır ve çeşitli varyasyonları yaratılarak yeniden şekillendirilir. Sosyal kimlik, sosyal yapı altında şekillenmiş olsa da sosyal yapının sürdürülebilirliği açısından sosyal kimliğin de belirleyici olduğu noktalar vardır. Bu durum da, sosyal yapı altında varlığını sürdürmeye uyumlu çeşitli kimlik tipleri oluşmasına imkân tanır. Dolayısıyla kimlik aslında toplumsal uzlaşmanın bir yansıması olmakla birlikte, birey olgusu da sosyal yapı altında oluşturulmuş kimlik biçimlerine adapte olmakla kendini var edebilir (Berger ve Luckmann, 1991: 183-193). Doğa ve toplum arasındaki diyalektik ilişki, toplum ile bir insanın karşılıklı sınırlandırmaları üzerinden belirlenerek bireyin kimliği üzerinde etkisini gösterir. Böylece toplumsal uzlaşma sürdükçe bireyler içinde buldukları dönemde kimliklerini referans ederek gerçekliği sosyal olarak yeniden inşa edebilirler. Kimlik; sosyal gerçekliğin inşası açısından önemli bir unsurdur. Toplumların tarihsel dönemleri boyunca farklı kimlikler ortaya çıkardığı görülmektedir, ancak Berger ve Luckmann'a göre zaten belirli bir kimliğe sahip kişiler aslında o dönemi ortaya çıkarırlar. Dolayısıyla kimliklerin birbirleriyle olan etkileşimi ve sürekli başka kişilerin kimlikleriyle benzeşmesi, kimli-

ğın eşsiz bir yapıya sahip olduğu iddiasını çürütür. Dolayısıyla içinde bulunulan tarihsel dönem ve toplumsal yapı ile ilintili olan kimlik tipleri, bireyin gündelik yaşam pratikleriyle uyumlu olacak biçimde şekillenerek öznel deneyimleri oluşturur. Birey, bu kimlik tiplerine bağlanmaya muhtaçtır çünkü işin özünde öznel kimlik, özgüvensiz bir var oluş biçimidir ve ötekinin gerçekliği tarafından daima tehdit edilmektedir (Berger ve Luckmann, 1991: 118, 194-203). Böylece, William Isaac Thomas ve Dorothy Swaine Thomas'ın ortaya koyduğu 'Thomas Teoremi' de "eğer insanlar bir durumu gerçek olarak tanımlarsa, bu durumların sonuçları da gerçek olur" yaklaşımı ile bir durumun gerçek olarak kabul edilmesi halinde o durumun artık gerçek olarak algılanacağını ortaya koyar (Thomas ve Thomas, 1928: 572). Dolayısıyla insan algısının kendi hakikatini yaratması söz konusuysa, bu algıya yapılan dışarıdan manipülatif müdahalelerin önemi de kritiktir. Artık postmodern çağda, büyük anlatıların reddi ile kapitalist ideolojinin ve onun sermayesinin görünmez olduğu bir sosyoekonomik yapıda, medya manipülasyonları ile gösteri ve tüketim çağının kapıları ardına kadar aralanarak sosyal kimlik tasarımları egemen sınıfın istediği biçimde gerçekleşmektedir. Bireyler, kendilerine sunulan seçenekler arasında kararsız kalıp bir tüketim ve gösteri yarışı içerisine girerlerken, inandıkları şeyin hakikatleri olabileceğine dair bir konfor biçimi de sistem tarafından daha çok tüketmeleri adına kendilerine sağlanır. Böylece, "hakikat sonrası çağ" diye bilinen dönemin tüm yapısal özellikleri toplumun içerisinde kendisine karşılık bulmuş olur.

Hakikat sonrası çağda olduğumuzu belirten Keyes'e göre, herkes kendi öznel perspektifinden "daha büyük bir gerçek" bulmak adına etik ilkelerin farklı yorumlanmasını gerçekleştirmeye başlamıştır. Kişilerin kendi özgeçmişlerine hayali olaylar eklemeleri ve politikacıların daha çok göz önünde olabilmek için dramatik bir biçimde hikâyeleştirilen kişisel gelişim öykülerinin ortaya çıkışı gibi gösteri amaçlı müdahaleler toplumları akıl ve bilime dair pek çok kazanımın sorgulandığı bir noktaya getirmiştir (Keyes, 2004: 145-210). Nesnelliğe dair her şey öznel perspektiflerden sorgulanır hale gelmiş ve doğruluğunu yitirecek kadar zayıflatılmıştır. Keza *Oxford* sözlüğünün tanımına göre de hakikat sonrası kavramının tanımı "nesnel olguların, kamuoyu oluşturmada, duygulardan ve inançlardan daha az etkili olması durumu" olarak belirtilmiştir (Alpay, 2017: 29). Kavramın geçmişinde ise 1948 yılında o dönemde "hakikat sonrası" olarak değil ancak "hakikatin çürümesi" olarak kullanıldığı da görülmektedir. Bunun nedeni ise ortaya konulan her yeni 'bilgi'nin aslında kişisel perspektiflerin bir yansımasından ibaret olmasıdır (Mcintyre, 2019: 14-40). Postmodern dönemle birlikte ortaya çıkan hakikat-sonrası kavramı her ne kadar 'yalan' olgusu ile ilintilendirilse de aslında yalandan daha farklı bir anlam ifade etmektedir. Hakikat sonrası, etik ilkelerin esnetilerek, kişinin inanmak istediği olguyu gerçeğe çevirecek bir düşünce biçimi gelişimine imkân tanıyan alternatif bir etik anlayış ortaya konulmasını sağlar (Keyes, 2004: 22-23). Böylece hakikat çarpıtılarak 'yenilikçi' bir perspektif ortaya konulur ve kişinin öznel olarak ortaya çıkan yapay-gerçeklikten daha mutlu olması sağlanmış olur. Birey kendi fikrini destekleyen argümanları veya diğer kişileri ararken, zıddını söy-

leyen olgulardan veya kişilerden de uzaklaşır. Böylece birey kendi fikirlerine sahip diğer kişileri duyabileceği “Yankı Odası” içerisine girmeye rıza gösterir ve hatta düşüncelerinde haksız olduğu nesnel verilerle kanıtlanırsa dahi haksız olduğunu kabullenmez. Brendan Nyhan ve Jason Reifler’in politik partizanlık üzerine yaptıkları çalışmada, haksız olduğu kanıtlanan kişilere nesnel kanıtlar sunulduğu takdirde kendi görüşlerine daha derin bir şekilde sarıldıkları ortaya çıkmıştır. “Geri tepme etkisi” olarak isimlendirilen bu durum, hakikat sonrası çağın karakteristik özelliklerinden birisi haline gelmiştir (Mcintyre, 2019: 61). Baudrillard’ın Watergate Skandalı hakkındaki yorumu bu bağlamda önem taşır. Baudrillard, Başkan Nixon’ın yasa dışı dinleme yaptığının ortaya çıkmasının skandal olmadığını, aksine yeni bir politik ahlakı aşılama olduğunu belirtir. Dolayısıyla Watergate bir skandal simülasyonudur ve oluşturulan yeni bir siyaset gerçeğini yansıtmaktadır (Baudrillard, 2014: 29-32).

Tüm bu süreçlerin sonunda ortaya çıkan fikir kargaşası, “çokseslilik” olarak nitelendirilip farklı görüşlerin daha da artması yönünde olanaklar sağlanırken hakikatten ve nesnel yargılardan hızla uzaklaşmaktadır. Hakikate olan inancın yitirilmesi, nesnel doğruların yozlaştırılması ve kişisel hırsların öznel yargılarının yeni bir sosyal gerçeklik inşasında kullanılması, kapitalist ideolojinin postmodern dönemde insanların boş zamanları üzerindeki tüketim ve gösterişçilik etkisinden dolayı kâr maksimizasyonunu çoğaltması sebebiyle mümkün hale gelmektedir. Kişisel düzlemde egoların zirve yaptığı bir dönemde, renksiz bir nesnellik karşısında haksız olduğunu kabul etmenin bir yenilgi olarak düşünülmesi sonucunda, bireyler inanmak istedikleri gerçeklikleri inşa edip onlara inanmakta, toplumsal olandan ve hakikatten hızla uzaklaşmaktadır. Ancak hakikat, içinde yaşadığımız evrensel kurallarla belirlenmiştir ve hakikati inkâr etmenin büyük ya da küçük ölçekte çeşitli bedelleri vardır. Bu bağlamda, yönetmenliğini ve senaristliğini Adam McKay’in yaptığı 2021 yapımı “Don’t Look Up” (*Yukarı Bakma*) filminde dünyaya çarpacak olan bir kuyruklu yıldız fark eden iki bilim insanının hakikat sonrası çağda yaşayan toplumlarını uyarmaya çalışmaları politik hiciv şeklinde konu edinilir. Gündelik hayatta herhangi bir hakikati inkâr etmekten farklı olan dev bir kuyruklu yıldız inkâr etme fikrinin bedeli ve toplumun altı ay boyunca süren hakikati inkâr süreci sosyolojik analiz yöntemiyle incelenecektir.

“Yukarı Bakma” Filminin Sosyolojik Analizi

Film, *Kate Dibiasky* isimli bir astronomi doktora öğrencisinin bir gece çalışırken bir kuyruklu yıldız keşfetmesiyle başlar. Keşfin ardından, danışmanı *Dr. Randall Mindy* ve diğer doktora öğrencisi arkadaşları ile birlikte bir kutlama yaparak kuyruklu yıldızın yörüngesini hesaplamaya başlarlar. Yapılan hesaplamalar sonucunda kuyruklu yıldızın altı ay içerisinde dünyaya çarpacağını fark eden *Dr. Mindy*, kutlama sürecini sonlandırır. *Randall*, *NASA Başkanı*’nı arayarak durumu anlatır ancak *NASA Başkanı* kendisine ‘ölü gezegen profesörü’ sıfatını yakıştırmayarak bütçelerinin 8 milyar dolar azaldığını ve durumu aşırı dramatikleştirme-

melerini söyler. O esnada telefon görüşmesinin diğer bir tarafında olan 'Gezegen Savunma Koordinasyon Bürosu'nun başı olan *Dr. Oglethorpe*'a ulaşan *Randall* ve *Kate*, durumu ona da anlattıklarında *Oglethorpe*, Beyaz Saray'la acil bir görüşme yapmaları gerektiğini söyler ve onları Washington'a çağırır. *Randall* ve *Kate*, durumun ciddiyetiyle büyük bir strese girerler. Bu esnada *Randall*'ın, kendisini tanıtırken bir süredir akademik yayın yapmadığı için kendisinin pek tanınmadığını söylemesi özgüvensizliğinin bir yansımasıdır. Böylece alt metinler aracılığıyla akademisyenlerin toplumdan ve popülerlikten uzak, tanınmayan ve önemsenmeyen kişiler olduğunun vurgusu yapılmış olunur. *Kate* ve *Randall*, Beyaz Saray'ın içerisinde *ABD Başkanı*'nı saatler boyunca beklerken yaşadıkları stresin de dozu giderek artar. Bu esnada, kendilerine eşlik eden bir generalin mutfakta bedava olan bazı yiyecekleri *Randall* ve *Kate*'e 10'ar dolar karşılığında satması ve *Kate*'in bunu sonradan öğrenmesi, hakikat sonrası bir gerçekliğe adım atışlarının ilk şaşkınlığı olur. Bu eyleme mantıksal bir gerekçe bulamayan ikili, *ABD Başkanı*'nın kendilerini saatlerce bekletmesi ve bir doğum günü partisi düzenlemesi sebebiyle o gece görüşemez. Hüsrana uğrayan ikili, ertesi sabah *Başkan* ile görüşme imkânı bulur. *Başkan*'ın özel kalemi, aynı zamanda oğlu olan *Jason*, sabırsız ve sıkılgan tavırları ile ciddiyetten uzak bir tavır sergiler. Kuyruklyıldızın çarpma ihtimalinin önce %100 olduğunu söyleyen, *Başkan* ve oğlu tarafından hiçbir şeyin mutlak kesin olmayacağı yönündeki tepkilerin ardından oranı %99,78 olarak düzelten *Randall*, *Başkan*'ın çarpma ihtimali oranını %70 olarak belirlemeye çalışmasına şaşırır. *Başkan*'a ve oğluna göre yaptıkları bu toplantı, daha önce gerçekleştirdikleri 'dünyanın sonu geliyor' temalı sıradanlaşmış bir toplantıdır. Bu noktada bahsedilen husus, aslında bilim insanlarına yöneltilen bir eleştiridir ve hakikat-sonrası dönemin esas gücünü aldığı noktadır: bilim insanları tarafından belirtilen bir tehlike ihtimalinin hiçbir zaman tam potansiyeline ulaşmamış olması sebebiyle bilim insanlarının nesnel gerçeklikleri araçsallaştırarak toplumun bireylerini akıl ve mantık ile korkutmasının bir öneminin artık kalmadığı vurgulanmaktadır. Önceki toplantılardan elde edilen bu tecrübe ile kuyruklyıldız tehlikesi de böylece göz ardı edilir. Keza *Başkan*'ın kendi gerçekliğinde ilgilenmesi gereken daha önemli problemler bulunur: Anayasa Mahkemesi'ne atamasını yapmak istediği bol skandallı bir geçmişe sahip bir şerifin ifşa olması, üç hafta içerisinde gerçekleşecek kongre seçimi ve kaybolması muhtemel bir iktidar. *Başkan* ve oğlu için her şey bir şovun parçasıdır, hatta oğlu *Jason* seçim kampanyası boyunca *Playboy* dergisinde görülmesi arzulanmış samimi bir başkan imajı çizildiğinden bile bahseder. Seçmenlerin karşısına onların öznesi olmak yerine nesnesi olmayı vaat edip de seçilmiş bir başkanın toplumsal gösterisine *Kate* ve *Randall* bugüne dek uzak kalmışlardır. İkilinin küçük bir şehirden gelmiş olmaları ve Michigan State Üniversitesi'nin itibarının yetersizliği nedeniyle *Başkan*'ın ekibi kuyruklyıldız konusunu ciddiye almaz ve belirsiz bir süre boyunca beklemeye karar verirler. Bunun üzerine *Randall*, *Kate* ve *Oglethorpe* ellerindeki bilgiyi basına sızdırmaya karar verir. Böylece filmin temel karakterlerini tanıdığımız giriş bölümü tamamlanmış olur. Filmin giriş bölümünde siyasetin kişisel çıkarlar üzerinden şekilleniyor olduğu anlatısı günümüzde Baudrillard'ın Watergate

skandalının artık skandal olmadığı, aksine bunun yeni bir siyasi ahlak biçimi olarak normalleştirildiği örneğiyle benzeşir. Filmin yönetmeni tarafından Beyaz Saray'da yaşanan olayların giriş bölümüne yerleştirilmesi aslında bu durumun sıradan olarak kabul edildiğinin bir göstergesidir. Filmin esas vurgu yapmak istediği noktanın, kitle iletişim araçlarıyla birlikte hakikatin yozlaşmasının toplumun tüm kesimlerine nasıl sirayet ettiğini göstermek olduğu belirtilebilir.

Filmin gelişme bölümünün başında, bir sabah magazin programından kabul alan *Kate* ve *Randall*'ın programa katılmak için stüdyoya gidişleri gösterilir. *Kate* için ekran karşısında vücudunu ön plana çıkaracak bir elbise öneren kostüm departmanı, *Randall* için de saç-sakal tıraşı önererek ekranda daha iyi görünmesini tavsiye eder. *Kate* şaşırarak teklifi reddeder, *Randall* ise kendisine yöneltilen bu ilgiye karşı şaşkın kalır ve memnun olarak kabul eder. Yayın öncesinde ikilinin yanlarına gelen stüdyo şefi, öncesinde ayrılık temalı bir magazin haberi yayınlacaklarını, ardından *Kate* ve *Randall*'ı 'keşfettikleri gezegeni' anlatmaları için çıkaracaklarını belirtir. Durumun ciddiyetine önem verilmemesine kızan *Kate*, gerçekte neyi anlatacaklarını bilip bilmediklerini sorar ancak stüdyo şefi kendilerine eğlenceli olmaları yönünde tavsiye vererek uzaklaşır. *Randall* ise stüdyoda görüp tanıştıkları ve magazinsel ayrılığın konusu olan şarkıcının sayesinde nesnel gerçeklikten kopmaya başlar ve magazin haberine doğru ilgisini yoneltir. Popüler kültürün etkisi, *Randall*'ı etkisi altına almaya başlar. Magazin haberine konu olan ayrılık, canlı yayında bir evlilik teklifine dönüştüğünde akıllı telefonlar bildirim bombardımanına uğrar ve arama trendlerinde ilk sıraya oturur. *Kate* ve *Randall*'a sıra gelip kuyruklyıldız anlatmaya başladıklarında sunucuların laubali tavırlarından rahatsız olan *Kate*, öfke patlaması yaşar. Sunucular, kuyruklyıldız haberinin kulağa eğlenceli gelmediğini söylediklerinde *Kate* bu haberin eğlenceli değil, korkunç ve sarsıcı olması gerektiğini çünkü herkesin öleceğini sinirlenerek belirtir ve stüdyoyu terk eder. Sonuç olarak vermek istedikleri mesaj hiç kimse tarafından ciddiye alınmaz, hava durumu programından daha az reyting alırlar ve *Kate* hakkında internette çeşitli görseller oluşturulması yüzünden itibarsızlaşır. Gösteri toplumunda bir tüketim nesnesi haline gelmeye başlayan *Randall* ve buna karşı koymaya çalışan *Kate*, hakikatin postmodern toplumda hiçbir değeri olmadığını, gerçekliğin bir sosyal inşa olduğunu birinci elden deneyimlemeye başlarlar. Hakikatin önemi karşısında şok olması gereken toplumun aslında bir illüzyon içerisinde yaşıyor olduklarını fark eden ikili, popüler kültür içerisine dâhil olup gösteriler içerisinde kamuoyu oluşturmaya çalışırlar. Ancak hakikatin popülerleşmeye ihtiyacı bulunmaz, hakikat herkes için nesnel ve kapsayıcıdır. Dolayısıyla *Kate* ve *Randall*'ın propagandaları hakikati bağlamından koparmaya ve ikiliyi de kendi içine çekip yozlaştırmaya başlar. Bu esnada, yönetmenin bazı ara noktalarda yaklaşan kuyruklyıldız görüntüleriyle birlikte dünyadaki çeşitli güzellikleri (kuşlar, sahiller, ağaçlar vb.) art arda sunup, hemen akabinde Washington'daki çöp yığınlarını göstermesi, aslında evrensel olan şeylerin nesnel güzellğine vurgu yapmak ve kontrast etkisiyle de insanların yarattığı düzenin

çirkinliklerini göstermeyi amaçlamaktadır.

Gerçekliğin Ötelenmesi ve Gündem Saptırma

Filmde olay örgüsü dâhilinde gerçekliğin ötelendiği ve gündem belirleme ve saptırma yönteminin hakikat sonrası çağın dinamikleriyle birlikte uygulandığı görülmektedir. Durum, bir yok oluş hikâyesinden çıkarak kişisel kavgalara dönüşür. *Randall*, evinde oturup açtığı *Twitter* hesabına gelen desteksiz argümanlara ve hakaretlere laf yetiştirmeye çalışıp enerjisini ve vaktini boşa harcarken, *Kate* ise etrafındakilerden zorbalık görmektedir. Beklenmedik bir anda *Başkan* tarafından çağırılan *Kate* ve *Randall*'a başkanlık özürlü verilir ve haklı olduklarını teyit ettikleri söylenerek kuyruklu yıldızın çarpımaması için ellerinden geleni yapacaklarını söylerler. Halbuki asıl motivasyon *Başkan*'ın da Anayasa Mahkemesi yargıç adayı *Şerif* ile ilgili olarak adının karıştığı ve giderek büyüyen magazinsel skandalın kapatılması ve gündem değiştirme çabasıdır. Siyasi bir şov için hazırlıklar yapılır: geç kalmanın bedeli liyakatsizce atanmış anatomi mezunu *NASA Başkan*'na kesilir, ulusa sesleniş için provalar gerçekleşir ve eski bir askerden kuyruklu yıldız imha edecek bir kahraman figürü yaratılır. Şov başarıya ulaşır ve ulusa seslenişin ardından *Başkan*'ın arkasındaki kamuoyu desteği %99'u geçer. Kuyruklu yıldız popüler kültürün yeni gündemi haline gelir, hakkında sosyal medyada *hashtag*'ler açılır, pek çok video çekilir ve görseller hazırlanır. Bu esnada çarpmanın etkisinden korunmak için çukur açmak amacıyla kürek satışlarının da tavan yaptığı görülür. Bu esnada nesnel bir gerçekliğin *ABD Başkanı* tarafından bir gösteriye dönüştürülerek tüketim unsuru haline gelmesi sebebiyle *Randall* ve *Kate* tamamen popüler kültürün ortasında kalarak bu gösterinin birer nesnesi haline gelirler ve başladıkları bilimsel noktadan uzaklaşırlar. *Randall*, popülerliğin etkisiyle magazin dergilerine kapak olur, televizyonda çocuklara yönelik bir astronomi programı sunar ve eşini aldatmaya başlar, *Kate* ise şöhrete mesafeli durmaya çalışsa da eğlenceli olmadığı için kamuoyu tarafından alay konusu haline getirilmek suretiyle nesneleştirilir.

Ölümcül Çıkarıcılık

Hakikat sonrası toplumun bir niteliği haline gelen parçalanmış ve merkeziyetsiz yapısı, ancak iktidar sahiplerinin talepleriyle birliğin ve bütünlüğün sağlandığı bir toplum yapısına dönüşür. Fakat bu değişimin sermaye sahiplerinin de onayından geçmesi gerekmektedir. Eğer geçmezse, ölümcül sonuçlara yol açacak eylemler veya eylemsizlikler ortaya çıkmaktadır. Filmin bu noktasından itibaren ise yeni bir figürün Beyaz Saray çevresinde çok yoğun ancak örtük bir etkisi olduğu giderek hissedilir. *Peter Isherwell* karakteri, akıllı telefonlar, arama motorları ve yapay zekâ ile yakından ilgilenen dev *BASH* firmasının yöneticisidir. ABD tarafından kuyruklu yıldız imha edecek ekibin uzaya fırlatıldığı esnada kumanda odasına gelip *Başkan*'la kısa bir görüşmenin ardından operasyonu iptal ettirilmesini sağlar. *Randall*, *Kate* ve *Oglethorpe* başta olmak üzere

herkes şaşırır. Açıklama olarak ise *Isherwell*, kuyruklu yıldız üzerinde akıllı telefon yapımında kullanılan 32 trilyon dolarlık maden bulunduğunu ve Çin'in baskısını üzerlerinden artık kaldıracabileceklerini sevinçle söyler. Devlet üzerinde üst düzey derecede söz sahibi olan kapitalist bir teknoloji firmasını daha da zengin etmek amacıyla kuyruklu yıldızın imhası projesinden vazgeçilir, onun yerine yıldız üzerine çıkacak *BASH* firmasının *drone*'ları sayesinde kuyruklu yıldız parçalanıp ufaltılarak ve yönü değiştirilerek üzerindeki madenin işlenmesine karar verilir.

Daha radikal düşüncelere sahip olan *Kate* projeden tamamen dışlanarak Michigan'a geri döner, *Randall* ise daha ılımlı bir strateji izleyip ikna üzerinden yapılanın yanlış olduğunu anlatmaya çalıştığı sıralarda, eşi tarafından aldatma gerekçesiyle terk edilir ve *Isherwell*'i bağımsız bir denetime sokmaya çalışmasından dolayı da projeden uzaklaştırılır. *Isherwell*'in *Randall*'a söylediği son söz ise *BASH* firmasının yapay zekâsının *Randall*'ın ölümünün %96,5 olasılıkla yalnız bir biçimde olacağına yöneliktir. Hakikat sonrası bir dönemde başlarından geçeni idrak edemeyen *Kate* ve *Randall* umutsuzluk içerisinde kalan günlerini geçirmeye başlarlar.

Filmin gelişme bölümünde postmodern dönemin hakikat sonrası toplumunda dâhi hakikatin -*Başkan*'ın kişisel çıkarlarını korumak ve hatalarını kapatmak amacıyla da olsa- bir şekilde halen kabul gördüğü ancak sermaye sahipleri tarafından müdahaleye halen açık olduğu belirgin bir biçimde gösterilir. Kapitalist ideolojinin daha fazla kâr elde etmek amacıyla dünyayı yok etmesi kesin olan bir kuyruklu yıldız yapılacak müdahaleyi bile engelleyecek kudrette olması ve toplumda hiç kimsenin bu durumu sorgulamaması, aslında kapitalist ideolojinin kendisini postmodern çağın dinamiklerinin arkasına saklayabilmiş olmasını gösterir. Toplum, sosyal medyada kavga etmekle, video çekmekle, *hashtag*'ler üzerinden hakikati kendi istekleri doğrultusunda çarpıtıp dezenformasyon yaymakla meşguldür. Ortaya çıkan yoğun kuru gürültü esnasında hiç kimse hakikati öğrenmek istemez, herkes kendi öznelliğini inanmak istediği fikir üzerinden yaratmaya çalıştığı için kimse haksız olduğunu kabul etmek istemez. Böylece hiçbir yere varmayan tartışmaların eşliğinde kuyruklu yıldızın çarpması için kalan süre çok azalmış olur.

Gerçeklikten Uzaklaştırma: Yukarı Bakma

Filmin son bölümünde ise *Randall* ve *Kate*, *Oglethorpe*'un da desteğiyle tıpkı bir siyasi seçime girecekmiş gibi propaganda yapmaya başlarlar, bir seçim ofisi gibi farkındalık ofisi kurarlar ve *BASH* firmasının karşısında durmak için tarafdar toplamaya çalışırlar. Kuyruklu yıldız çıplak gözle görülür bir hale gelmeye başlayınca "Yukarı Bak" sözü farkındalık kampanyalarının sloganı haline gelir. Buna karşılık olarak hükümet cephesinden ise halkın korkuya kapılmaması, küçük görülmemeleri ve dehşete düşmemeleri için "Yukarı Bakma" propagandası başlatılır. Toplum, tıpkı ABD'deki Cumhuriyetçi Parti - Demokrat Parti ikileminde olduğu gibi ikiye bölünür. Gerçeklikten iyice uzaklaşan *Kate* ve *Randall*, iyi

bir amaç uğruna yola çıkmış olsalar da postmodern çağın popüler bilim insanları figürlerine dönüşerek öznel değerlendirmelere maruz kalmaktan kurtulamazlar. Bilim insanı kimliklerini arka planda bırakarak popüler kültürün gücünü kullanmaya başlayıp gösteri toplumunun birer parçası haline gelirler. İkili, televizyon programına çıktıkları zaman tanıştıkları şarkıcıyla konser dâhi düzenleyip kitlelerin kendilerine inanmasını ve kamuoyu desteğinin *Başkan*'dan ve *BASH* firmasından çekilmesini ümitsizce sağlamaya çalışırlar. Ancak *BASH*'in sahip olduğu sermaye gücü karşısında başarısız olurlar ve diğer ülkelerin kuyruklu yıldız rota saptırma planları da başarısız olunca, geriye tek ve zayıf bir ihtimal olarak bir tek *BASH* firmasının maden toplama planı kalır. *BASH* firmasının uzay görevi önce iyi gibi başlasa da en sonunda başarısızlıkla sonuçlanır ve kuyruklu yıldızın çarpması kaçınılmaz bir hale gelir. *Isherwell* ve *Başkan*, kendileri için özel ayrılmış bir uzay mekiğine binip dünyayı terk ederlerken, geride kalanlar ise yok olmayı beklerler. *Randall* ve *Kate*, aileleri ve dostlarıyla hep birlikte oldukları bir son akşam yemeği yerler. *Randall*, filmdeki son sözünde aslında bugüne dek ihtiyaç duydukları her şeye sahip olduklarını o anda fark ettiğini söyler. Çarpmanın etkisiyle evleri yıkılır ve dünyadaki yaşam sona erer.

Sonuç Yerine

Orta Çağ'da Kilisenin toplum üzerindeki etkisini ancak akılla ve rasyonellikle aşabileceklerini, herkesin bireysel olarak kendi aydınlanmasını yaşamaması gerektiğini düşünen Aydınlanma Çağı düşünürlerinin temelini oluşturduğu modernite düşüncesi, toplumun aklın iktidarına teslim olması ve sermaye sahiplerinin devlet üzerinden eriştikleri bürokratik güçle kapitalist ideolojiyi topluma entegre etmesiyle başarısız olarak nitelendirilmiş ve 2. Dünya Savaşı'nın ardından sosyokültürel boyutta yerini postmoderniteye bırakmıştır. Postmodern toplumun yeni dinamiklerinde akıl ve rasyonellik gün geçtikçe terk edilerek öznellik ve arzular ön plana çıkmış, hakikatin kişisel çıkarlar yönünde aşındırılması süreci başlamış ve bir yandan da kapitalist ideolojinin yarattığı sınıf çatışması kültürel tartışmaların arkasında saklanarak sermayenin perde arkasından toplumu kontrol etmesi mümkün hale gelmiştir. Bir gösteri toplumu yaratımı gerçekleşerek insanların öznel olan her şeyi nesneleştirmesini ve tüketilebilir hale getirmesini sağlayan bir perspektif oluşturulmuştur. Bireyler, kendilerini en iyi şekilde gerçekleştirme ve ifade etmeleri telkinleri içerisinde kendi varoluşlarını tüketim ve gösteri üzerinden oluşturmanın yeni dönemin normu olduğuna inanarak söylemleri, tüketimleri ve davranışlarıyla kendilerine özel bir kişisel iktidar alanı yaratmaya başlamışlardır. Dijital çağ ile birlikte, kendini sürekli göz önünde tutmanın ve sürekli kendini yaratmanın zorunluluk haline gelmesi söz konusu olmuş ve bu bağlamda kişiler hakikati aşındırarak kendi iktidar alanlarını kuvvetlendirmeye çalışmışlardır. Günümüzde aş karşıtları, dünyanın düz olduğuna inananlar gibi çeşitli komplo teorilerine inananların postmodernitenin çokseslilik fikrini öne sürerek kesinliği mutlak nesnel hakikatleri yıpratıp kendilerine öznel alan açmaya çalışmaları ve nesnel kanıtlar karşısında haksız oldukları kanıtlanırsa dâhi kendi argümanlarına daha sıkı sıkıya sarılmaları

postmodern çağın yeni sosyokültürel ortamını oluşturmaktadır.

Toplumu oluşturan bireylerin, modern dönemin yükselişiyle birlikte birbirlerine yabancılaşmaları sonucu toplumda oluşan anomi durumu, postmodern toplumda görünmez hale gelen sermaye sahipleri tarafından faydalanılır. Böylece, sermaye sahipleri, toplumu çıkarları doğrultusunda yönlendirmek amacıyla gösteriyi ve tüketimi toplumun ön planına koyarlar. Şöhret olmayı temel bir arzu haline getirip, tüketimin hem öznesi hem de nesnesi olabilecekleri inancını aşılıyarak toplumu kitesizleştirilebilmeyi başarırlar ve kapitalist düzenin sınıf çatışmasını gizlerler. Böylece, bireylerin içinde yaşadıkları sisteme dair olan memnuniyetsizliklerinin tepkisi sistemin kendisine değil, toplumun geri kalanına yönlendirilmiş olunur. Özellikle kitle iletişim araçları sayesinde 'kişiselleştirme' adı altında kitesizleştirme gerçekleştirilir ve bireyler egemen sınıfın çıkarları doğrultusunda hareket etmelerini sağlayan ileti bombardımanına maruz kalırlar. Böylece kişiler kendi sosyal gerçekliklerini diledikleri gibi inşa edip, herkes inanmak istediği bilgiye inanırken, hakikat önemsizleşir ve etik kurallar aşındırılarak ahlaki çöküşün hakikat-sonrası olarak adlandırılan dönemde normal bir hale gelmesi sağlanır. Hakikat sonrası dönemin gerçekleşebilmesindeki en önemli pay ise, kapitalist ideolojinin refah toplumu yaratmış olmasıyla alakalıdır. Kendi konfor bölgesi içerisinde barınma, yemek, ısınma, teknolojiye hızlı erişim gibi pek çok hakka içinde buldukları birinci dünya ülkelerinin devletlerinin imkânları sayesinde sahip olan toplumlar, hakikatin çağın imkânları gereği basit gözükken ama aslında ölümcül olan bedellerini ödemek zorunda kalmazlar. Dolayısıyla postmodern dönem, kapitalist devletler tarafından sürekliliği dışarıdan sağlanan bir yapay kültüredir ve kapitalist tüketimcilik için elverişli bir ortam yaratma amacı taşır. Bu bağlamda "Yukarı Bakma" filmi, kurgusal olarak bir kuyruklu yıldızın dünyayı yok etme hakikatine karşı, elinde tüm teknolojik imkânlar olmasına rağmen kâr hırsı sebebiyle hayatta kalma refleksi azalmış bir ulusun hakikat sonrası çağda neden yok olmaya mahkûm olduğunu anlatmaya çalışır.

Filmin genel yapısında görülen absürtlükler, hakikat sonrası çağın en uç noktasında yaşanabilecek olayların bir simülasyonu gibidir. Her ne kadar gerçek olmaktan uzakmış gibi gözükse de liyakatsizlik, iktidar hırsları, tüketim bağımlılığı ve toplumda her şeyin gösteri amacı taşıyor olması günümüzde sıklıkla karşımıza çıkan olgulardır. İki bilim insanının hakikat sonrası çağın dinamiklerine alışıp toplumu popüler kültür üzerinden ikna etme çabaları ve siyasi bir kavgaya girilerek kapitalist ideolojinin hırslarını yenme amaçları başarısızlıkla sonuçlanır. Toplum, postmodern dönemin kontrolünü sermaye sahiplerinin elinde olduğunu görememekte ve kendi kişisel arzularının peşinde koşmaktan birlik olamamaktadır. Her şeyin reyting kaygısı ve yaratılan iyi imajın sürekliliği üzerine kurulu olmasından dolayı değer yargıları aşınmış ve hakikatten uzaklaşmıştır. Filmde teknolojik determinizm düşüncesine ince eleştiriler de bulunur. *BASH* firmasının yapay zekâsının yaptığı kuyruklu yıldızla yönelik olasılık hesaplarının hatalı çıkması ve *Randall*'in yalnız başına öleceğine yönelik kehanetin gerçekleşmemesi, toplumun akıllı telefonlara ve yapay

zekâyâ teslim olmasının aslında toplum için ne kadar faydasız olduğunu vurgulamak amacıyla gösterilmektedir. Bireyin üretim süreçlerinden dışlanarak, teknolojinin insan adına çalışmaya başlamasının sonucunda bir özgürleşme gerçekleşmemekte, aksine insan kendisini bireyselleştiren değerleri kaybedip kendi rızasıyla tüm iradesini sermaye sahiplerine teslim etmektedir. Filmin yaratıcısı Adam McKay'e göre bu durum, beraberinde dünyanın ve insanlığın sonunu getirebilecek bir potansiyele sahiptir. Sahip olunan konfor alanı sayesinde hakikatten uzaklaşmanın herhangi bir bedeli olmayacağı ve bir şekilde problemlerin çözüleceği varsayımını sorgulatan film, aynı zamanda hakikatten uzaklaşan toplumların mutlaka bir bedel ödemek zorunda olduğunu da vurgulayarak içinde yaşadığımız hakikat sonrası çağa yönelik sosyolojik ve ideolojik bağlamda keskin ve toplumsal karşılıkları bulunan eleştiriler sunmaktadır.

Kaynakça

- Alpay, Y. (2017). *Yalanın siyaseti*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Arnould, E. J. ve Thompson, C. J. (1 Mart 2005). Consumer culture theory (CCT): Twenty years of research. *Journal of Consumer Research*, 31(4), 868-882. doi:https://doi.org/10.1086/426626.
- Baudrillard, J. (1997). *Tüketim toplumu* (H. Deliceçaylı ve F. Keskin, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- _____ (2009). *Gösterge ekonomi politiği hakkında bir eleştiri* (A. Bilginer ve O. Adanır, çev.). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- _____ (2014). *Simülakrlar ve simülasyon* (O. Adanır, çev.). Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Bauman, Z. (1995). *Çalışma, tüketicilik ve yeni yoksullar* (Ü. Öktem, çev.). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- _____ (1997). *Modernite ve holocaust* (S. Sertabiboğlu, çev.). İstanbul: Sarmal Yayınları.
- _____ (2005). *Bireyselleşmiş toplum* (Y. Alogan, çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Berger, P. L. ve Luckmann, T. (1991). *The social construction of reality*. New York: Penguin.
- Comte, A. (2001). *Pozitif felsefe kursları* (E. Ataçay, çev.). İstanbul: Sosyal Yayınları.
- Çiğdem, A. (2001). *Aydınlanma düşüncesi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Debord, G. (2016). *Gösteri toplumu* (O. Taşkent, ve A. Ekmekçi, çev.). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Durkheim, E. (1992). *İntihar* (Ö. Ozankaya, çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

- Kant, I. (2000). Aydınlanma nedir? sorusuna yanıt. *Toplumbilim Aydınlanma Özel Sayısı*, (11), 17-21.
- Keyes, R. (2004). *Hakikat sonrası çağ* (D. Özçetin, çev.). İzmir: Tudem Yayın Grubu.
- Kızılçelik, S. (1996). *Postmodernizm dedikleri*. İzmir: Saray Kitabevi.
- Lyotard, J. F. (2013). *Postmodern durum* (İ. Birkan, çev.). İstanbul: Bilgesu Yayıncılık.
- Marx, K. ve Engels, F. (2018). *Alman ideolojisi*. İstanbul: Kor Kitap.
- McKay, A. (Yön.) (2021). *Don't look up* [Sinema Filmi]. ABD: Hyperobject Industries.
- Mcintyre, L. (2019). *Hakikat sonrası*. İstanbul: Tellekt Yayınları.
- Oskay, Ü. (1982). *Çağdaş fantazy*. İstanbul: Der Yayınları.
- Postman, N. (2004). *Televizyon: Öldüren eğlence* (O. Akinhay, çev.). İstanbul: Ayrıntı.
- Schiller, H. (2018). *Zihin yönlendirenler* (C. Cerit, çev.). İstanbul: Pınar Yayınları.
- Schumpeter, J. A. (1983). *The theory of economy development: An inquiry into profits, capital, credit, interest and the business cycle*. New Jersey: Transaction Publishers.
- Thomas, W. I. ve Thomas, D. S. (1928). *The child in America*. Oxford: Knopf.
- Tönnies, F. (2019). *Cemaat ve cemiyet*. İstanbul: Vakıfbank Kültür Yayınları.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

SİNEMA VE TELEVİZYON TEMSİLLERİNDE REKLAMCI STEREOTİPLERİ ÜZERİNE KARŞILAŞTIRMALI BİR İNCELEME

Ayşe KONCAVAR *, Mustafa C. SADAKAOĞLU **

Gönderim Tarihi: 02.02.2022 - Kabul Tarihi: 23.03.2022

Koncavar, A. ve Sadakaoğlu, M. C. (2022). Sinema ve televizyon temsillerinde reklamcı stereotipleri üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Etkileşim*, 9, 120-141.
doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.158

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekteřtirilmiőtir.

Öz

Medya temsilleri taşıyıcısı oldukları kültürel kodlar aracılığıyla iktidar ilişkilerinin meőrulaőtırılmasına ve yeniden üretilmesine katkıda bulunmaktadır. Birer medya temsili olarak sinema filmleri ya da televizyon dizileriyle toplumsal güç ve iktidar ilişkilerine uygun olarak kurgulanmaktadır. Bu nedenle sinema ve televizyon temsillerini, üretildikleri ya da tüketildikleri dönemin egemen güç ve iktidar ilişkilerinden bağımsız ele almak çoğu zaman yanıltıcı olmaktadır. Sinema ve televizyon temsilleri izleyicilerine sundukları kimlikler aracılığıyla üretildikleri dönemin hâkim eğilimlerine dair önemli ipuçları vermektedir. Bu çerçevede çalışmanın başlangıç varsayımı; "Türkiye'nin 1970'li yıllardan günümüze geçirmiş olduğu siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşüm sonrası pek çok şeyin yanı sıra sinema ve televizyon yapımlarında reklamcı kimliğinin temsil tercihlerinin de dönüşmüş olduğu" şeklinde özetlenebilir. Çalışmanın başlangıç varsayımını kanıtlamak amacıyla araştırma kısmının birinci bölümünde 1970 ila 1980'li yılların değerlendirilmesi için toplam dört sinema filmi incelenmektedir. Araştırma kısmının ikinci bölümündeyse, 2000 ve sonrası yılların değerlendirilmesi amacıyla toplam dört televizyon dizisi odağa alınmaktadır. Çalışma neticesinde 1970'li ve 1980'li yıllarda çekilen sinema filmlerinde reklamcı kimliğinin temsiline yönelik etik ilkeler üzerinden dile getirilen eleştirel bakış açısının, 2000'li yıllardan itibaren ülkenin geçirdiği siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşümün etkisiyle ortadan kalktığı ve temsil tercihlerinde gözle görülür değişime neden olduğu sonucuna varılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: reklamcı, kimlik, sinema, televizyon, temsil, söylem.

* Doçent Doktor, Marmara Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
akoncavar@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-3396-8707

** Doçent Doktor, İstanbul Aydın Üniversitesi, İletişim Fakültesi,
mustafasadakaoglu@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4359-4828

A COMPARATIVE STUDY ON ADVERTISER STEREOTYPES IN CINEMA AND TELEVISION REPRESENTATIONS

Ayşe KONCAVAR *, Mustafa C. SADAKAOĞLU **

Received: 02.02.2022 - Accepted: 23.03.2022

Koncavar, A. ve Sadakaoğlu, M. C. (2022). Sinema ve televizyon temsillerinde reklamcı stereotipleri üzerine karşılaştırmalı bir inceleme. *Etkileşim*, 9, 120-141.
doi: 10.32739/etkileşim.2022.5.9.158
This study complies with research and publication ethics.

Abstract

Media representations contribute to the legitimation and reproduction of power relations through the cultural codes they convey. As media representations, movies or television series are fictionalized in accordance with social power and power relations. For this reason, it is often misleading to consider cinema and television representations independently of the dominant power and power relations of the period in which they were produced or consumed. Cinema and television representations give important clues to the dominant tendencies of the period in which they were produced, through the identities they present to their audiences. In this framework, the initial hypothesis of the study can be summarized as: "After the political, economic and cultural transformation that Turkey has undergone since the 1970s, the representation preferences of advertisers' identity in cinema and television productions have transformed, as well as many other things". In order to prove the initial hypothesis of the study, in the first part of the research, a total of four movies are examined for the purpose of evaluating 1970s and 1980s. In the second part of the research, a total of four television series are focused on in order to evaluate the year 2000 and beyond. As a result of the study, it is concluded that the critical point of view on the representation of the advertising identity in the movies shot in the 1970s and 1980s, expressed through ethical principles, has disappeared with the effect of the political, economic and cultural transformation of the country since the 2000s and has caused a noticeable change in the representation preferences.

Keywords: advertiser, identity, cinema, television, representation, discourse.

*Associate Professor/PhD, Marmara University, Faculty of Communication, akoncavar@yahoo.com, ORCID: 0000-0003-3396-8707

**Associate Professor, Istanbul Aydın University, Faculty of Communication, mustafasadakaoglu@aydin.edu.tr, ORCID: 0000-0002-4359-4828

Giriş

Medya temsilleri üretildikleri ya da tüketildikleri döneme ait egemen kültürel kodların üretilmesinde ve yayılmasında önemli işlevler üstlenmektedir. Medya temsilleri aracılığıyla yayılan hikâyeleri tamamlayan imgeler, semboller ve mitler üzerinden iyi ya da kötü, olumlu ya da olumsuz, ahlaki ya da ahlak dışı gibi bir dizi normatif tarif, temsillerin üretildiği dönemin iktidar ilişkilerini meşrulaştırmakta ve devamı için ihtiyaç duyulan gönüllü kabul üretilmesine katkıda bulunmaktadır (Kellner, 2011: 7). Dolayısıyla ideolojik çözümlemeye uygun metin ya da imgelerden oluşan ve sinema ya da televizyon gibi mecralar üzerinden taşınan temsiller odağa alınarak yapılan incelemeler aracılığıyla, temsillerin üretildiği döneme özgü güç ve iktidar ilişkilerinin tarifi mümkün olmaktadır. Söz gelimi üretildikleri döneme özgü bir dizi egemen kültürel kodların taşıyıcısı olmaları dolayısıyla bahse konu mecralardan sunulan kimliklerin temsilinde somutlaşan tercihler aynı zamanda dönemin iktisadi, kültürel ya da siyasal bağlamına ilişkin ipuçları vermektedir. Dolayısıyla sinema ve televizyon yapımlarını ya da sinema ve televizyon yapımları aracılığıyla izleyiciye sunulan kimliklerin temsilinde somutlaşan tercihleri, temsillerin üretildikleri ya da tüketildikleri dönemin toplumsal bağlamıyla birlikte ele almak gerekmektedir. Bu çerçevede 1970’li yıllardan itibaren Türkiye’nin geçirmiş olduğu siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşüm, pek çok şeyin yanı sıra birer temsil mecrası olarak sinema ve televizyon yapımlarında sunulan kimliklerde somutlaşan tercihler üzerinde etkili olmuştur.

Odağında kronoloji dâhilinde sinema ve televizyon yapımlarında reklamcı kimliğinin temsilindeki tercihlerde gerçekleşen dönüşüm bulunan çalışmanın başlangıç varsayımı; “Türkiye’nin 1970’li yıllardan günümüze geçirmiş olduğu siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşüm sonrası pek çok şeyin yanı sıra sinema ve televizyon yapımlarında reklamcı kimliğinin temsil tercihlerinin de dönüşmüş olduğu” şeklinde özetlenebilir.

Başlangıç varsayımını kanıtlamak amacıyla araştırma kısmının birinci bölümünde 1970’li ve 1980’li yıllarda üretilen “Nereye Bakıyor Bu Adamlar” (1976), “Yüz Numaralı Adam” (1978), “Talihli Amele” (1980) ve “Çıplak Vatandaş” (1985) adlı toplam dört sinema filmi, içerik analizine tabi tutulmaktadır. Seçili sinema filmlerinde reklamcı kimliğinin “paragöz, fırsatçı ve şöhret düşkünü” olarak temsil edildiği gözlenmiştir. Araştırma kısmının ikinci bölümünde ise 2000’li yıllar ve sonrasında değerlendirilmesi amacıyla “Aşk ve Ceza” (2010/11), “Küçük Ağa” (2014/15), “Hayatımın Aşkı” (2016) ve “Erkenci Kuş” (2018/19) adlarındaki toplam dört televizyon dizisi içerik analizine tabii tutulmaktadır. Buna göre 2000’li yıllardan itibaren reklamcı kimliğinin temsil tercihlerinde köklü bir değişim gerçekleştiği ve seçili televizyon dizilerinde yer verilen reklamcılarının “iyi eğitimli, modern, kentli ve görece zengin” oluşlarıyla öne çıktıkları gözlenmektedir.

Çalışma neticesinde reklamcı kimliğinin temsil tercihlerine yönelik 1970’li ve 1980’li yıllarda sinema filmlerinde doruğa ulaşan eleştirel ve kötücül bakış

açısının 2000’li yıllardan itibaren ülkenin geçirdiği dönüşüme paralel değiştiği tespit edilmiştir. Dolayısıyla Türkiye’nin politik, iktisadi ve kültürel düzlemde geçirmiş olduğu dönüşümlerin reklamcı kimliğinin sinema ve televizyon yapımlarında gözlenen temsil tercihlerine doğrudan yansımış olduğu sonucuna varılmıştır.

Reklam ve Etik

Reklamlar önceden hedef olarak belirlenen kitle üzerinde etkinlik sağlamak ve kitleyi arzu edilen yönde harekete geçirmeye teşvik etmek maksadıyla gerçekleştirilen iletişim faaliyetleridir. Bu yönüyle reklamlar, hedef kitlenin ilgisini yönetmek maksadıyla dikkatlerini bir ürün ya da hizmet, bir fikir ya da kimse üzerine çekmek; kitlenin tutum ve davranışlarını etkilemek maksadıyla kitle iletişim araçlarından yer ya da zaman satın alınmak suretiyle üretilen, çoğaltılan, dağıtılan ya da yayınlanan duyurulardır (Gülsoy, 1999: 9). Reklam belirli maliyetle üretilmiş bir ürün ya da hizmeti hedef kitle nezdinde talep edilir hale getirmeye yönelik sınırları önceden belirlenmiş somut çabalar olarak tanıtımdan farklılaşmaktadır. Ticari işletmelerin nihai amaçları kâr elde etmektir ve bunu ancak arzu ettikleri fiyat üzerinden yapacakları satışları artırmak suretiyle gerçekleştirebilirler. Dolayısıyla reklamlar, potansiyel alıcıların dikkatlerini pazara sunulan mal ya da hizmetlere çekmek maksadıyla üretilmektedirler (Odabaşı, 2005: 88; Erdoğan, 2002: 403). Bu nedenle reklamlar, ticari işletmeler nezdinde ürün ya da hizmetlerin satışı dolayısıyla kârlılığın arttırılmasında oldukça önemli araçlardır.

Genellikle ürün ya da hizmet satışlarını arttırmak ve bu sayede üretici işletmelerin kârlılıklarını yükseltmek şeklindeki genel reklam tarifi bir yana bırakıldığında, tüketicilerin sektöre olan ilgilerinin canlı tutulması ve ürünle birlikte üretici işletmelerin güven ve saygınlıklarının inşa edilmesi gibi reklamların dolaylı faydalarının gözden kaçırılmaması gerekmektedir (Cemalcılar, 1994). Diğer yandan reklam faaliyetlerine ilişkin “saygınlık ya da güven inşa etmek” şeklinde ifade edilen yüksek idealler, reklamların ortaya çıktığı yıllardan günümüze kadar devam eden belirsiz süreçte reklamcıların pek çok defa karşı karşıya kaldıkları bir dizi ahlaki pratik üzerinde yeniden düşünülmesini ve meselenin etik kavramı odağında tartışılmasını gerektirmektedir. Zira reklamlara yönelik yapılan eleştiriler; “reklamcıların tüketicileri aslında ihtiyaç duymadıkları gereksiz ürünler satın almaya teşvik etmesi, reklam içeriklerinde abartılı cinsel göndermeler kullanılması, kadın bedenine yönelik sömürü ve statü elde etme arzularının körüklenmesi” meseleleri üzerinde odaklanmaktadır. Buna göre, sıkça yer verilen dolaylı vaatler reklam iletilerinin insani ihtiyaçları sömüren ya da manipüle eden tahakküm araçları olarak mahkûm edilmesine neden olmaktadır (Harms ve Kellner, 1991:41-67).

Wolfgang F. Haug’a (1986: 108) göre; reklamlar aracılığıyla tüketicilerin ihtiyaç duymadıkları gereksiz ürünler satın almaya teşvik edilmesi, kapitalist sistem içinde üretici işletmelerin kârlarını mevcut tüm araçlar kullanılarak art-

tırmaya ve tüketicilerin ihtiyaç duymadıkları ürünleri dahi satın almaları için ihtiyaç yanılması yaratmaya zorlayan kapitalizme özgü bir gerekliliktir. Bu minvalde reklam içeriklerinde doğru olmayan abartılı ifadelerle yer verilmesi ya da cinsel çekiciliğin sıkça kullanılması gibi etik açıdan bir dizi sorunlu uygulama, reklamcılığın bağlı kalması gereken “doğruluk, insan onuruna saygı ve sosyal sorumluluk” şeklindeki temel ilkelerin yeniden hatırlanması gerektiğini göstermektedir.

Araştırma

Sinema ve televizyon temsilleri arasında reklam üretim süreçlerini odağa alan; reklamcı, reklam veren ve tüketici arasındaki ilişkiye odaklanan, bu ilişki kapsamında zuhur eden çıkar, uyum ve çatışma motiflerine yer veren anlatıların sayısı yeterli olmasa da tamamlayıcı karakterler olarak temsillerde yer verilen reklamcı stereotipleri üzerinden genel bir çerçeve ortaya konabilir. Bu maksatla 1970’li yıllardan günümüze uzanan kronoloji dâhilinde kalmak suretiyle Türkiye’nin siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşümü çalışmanın geniş halkasını oluştururken; sinema ve televizyon yapımlarında reklamcı kimliğine yönelik temsil düzleminde somutlaşan tercihler ve bu tercihlere kaynaklık eden motivasyonların ne olduğu sorusuna yanıt aranmaktadır.

Araştırmanın amaç ve önemi

Çalışmaya temel oluşturan varsayım; “Türkiye’nin 1970’li yıllardan günümüze geçirmiş olduğu siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşümlerin, pek çok şeyin yanı sıra sinema ve televizyon yapımlarında reklamcı kimliğinin temsil tercihlerini de değiştirmiştir” şeklinde özetlenebilir. Bu maksatla 1970’li yıllardan günümüze uzanan kronoloji dâhilinde söz konusu değişim çalışmanın esas ilgi alanını oluşturmaktadır. Çalışmanın başlangıç varsayımını kanıtlamak maksadıyla araştırma kısmının birinci bölümünde amaçlı örneklem yöntemiyle tespit edilen toplam dört sinema filmi, ikinci bölümünde yine aynı yöntemle belirlenen toplam dört televizyon dizisi içerik analizine tabi tutulmaktadır. Böylece reklamcı kimliğinin temsil tercihlerinde somutlaşan değişimin nedenlerinin ortaya konulabilmesi için 1970 ila 80’li yıllarda çekilen sinema filmlerinde reklamcı karakterlere yönelik genellikle etik ilkeler üzerinden tarif edilen kötücül bakış açısının, günümüzde neden ve nasıl değiştiği ile bu değişimin ülkenin geçirmiş olduğu siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşümle olan bağları tartışılmaktadır.

Araştırma evreni ve örneklem

1970’li ve 1980’li yıllarda çekilen sinema filmlerinde reklamcı karakterlerin temsili ile 2000’li yıllardan itibaren çekilen televizyon dizilerinde reklamcı karakterlerin temsili arasındaki benzerlik ve farkların dönemsel olarak ince-

lenmesi amacıyla örneklem seçiminde amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış ve seçilen örneklerin araştırma evrenini temsil etmesine dikkat edilmiştir (Coyne, 1997; Liamputtong, 2013). Çalışma kapsamında bütünlüklü bir perspektif ortaya koyabilmek amacıyla örneklem seçimi, sinema ve televizyon yapımlarıyla sınırlandırılmıştır. Seçili sinema ve televizyon yapımlarında yer verilen reklamcı karakterlere yönelik söylem analizi, söylem düzleminde üretilen meşrulaştırma ve yergiler odağa alınacak şekilde gerçekleştirilmiştir. Dolayısıyla söylem ile söylemin üretilip, tüketildiği döneme ait koşullar gözden kaçırılmadan, değişen toplumsal dinamiklerin sinema ve televizyon yapımlarında hangi saiklerle çerçevelendiği sorusuna cevap aranmaktadır.

Temsil çözümlerinde öncelikle karakterlerin gündelik yaşamları dâhilinde gerçekleştirdikleri iletişim ve etkileşimlerinden elde etmiş oldukları verilerin değerlendirilmesi gerekmektedir (Moscovici, 1984). Bu nedenle temsillerin üretildiği ya da tüketildiği dönemin toplumsal koşullarıyla birlikte ele alınması, sosyolojik çözümlene yöntemi adı verilen ve temsilin bir dizi sosyolojik kavram aracılığıyla incelenmesini gerektirmektedir. Buna göre temsil aracılığıyla taşınan söylem tarafından çerçevelenen yüceltme ya da yergiler; egemen ideoloji ya da toplumsal güç ilişkilerini işaret eden dönemsel eğilimler göz ardı edilmeden açıklanmaktadır (Berger, 1993; Dijk, 1999).

Çalışmanın araştırma kısmının birinci bölümünü oluşturan ve 1970'li ve 1980'li yılların değerlendirilmesi amacıyla örneklem olarak belirlenen "Nereye Bakıyor Bu Adamlar" (1976), "Yüz Numaralı Adam" (1978), "Talihli Amele" (1980) ve "Çıplak Vatandaş" (1985) adlı toplam dört sinema filmi söylem analizine tabi tutulmaktadır. Söylem analizi neticesinde seçili sinema filmlerinde yer verilen reklamcıların daha çok paragöz, fırsatçı ve şöhret düşkününü kimseler şeklinde temsil edildikleri sonucuna varılmaktadır.

Tablo 1. Örneklem sinema filmlerinin künyeleri

Filmin Adı	Nereye Bakıyor Bu Adamlar	Yüz Numaralı Adam
Yönetmen	Osman F. Seden	Osman F. Seden
Yapımcı	Hürrem Erman	Kemal Sunal-Fatma Girik
Yapım Yılı	1976	1978
Senaryo	Ahmet Üstel	Osman F. Seden
Oyuncular	Zeki Alasya (<i>Zeki</i>), Metin Akpınar (<i>Metin</i>), Süleyman Turan (<i>Tarık</i>), Ali Sururi (<i>Memduh</i>), Meral Zeren (<i>Ayşe</i>), Osman Alyanak (<i>Mehmet</i>)	Kemal Sunal (<i>Şaban</i>), Süleyman Turan (<i>Spiker</i>), Cem Erman (<i>Can</i>), Oya Aydoğan (<i>Ayşe</i>), Ali Şen (<i>Sütçü Ali</i>), Reha Yurdakul (<i>Polis Amiri</i>)
Dil	Türkçe	Türkçe
Süre	1 Saat 20 Dakika	1 Saat 23 Dakika
Özellikler	Renkli (35 mm)	Renkli (35 mm)

Filmin Adı	Talihli Amele	Çıplak Vatandaş
Yönetmen	Atıf Yılmaz	Başar Sabuncu
Yapımcı	Atıf Yılmaz	Ferit Turgut ve Kadir Turgut
Yapım Yılı	1980	1985
Senaryo	Başar Sabuncu	Başar Sabuncu
Oyuncular	İlyas Salman (<i>Mehmet Ali</i>), Hümeyra (<i>Gazeteci</i>), İsmet Ay (<i>Mösyö Alber</i>), Mustafa Alabora (<i>Haluk</i>), Metin Serezli (<i>Vecdi</i>), Erdal Özyağcılar (<i>Usta</i>).	Şener Sen (<i>İbrahim</i>), Nilgün Akçaoğlu (<i>Gazeteci</i>), Zihni Küçümen (<i>Mösyö Jacques</i>), Candan Sabuncu (<i>Semiha</i>), Kamran Usluer (<i>Haldun</i>).
Dil	Türkçe	Türkçe
Süre	1 Saat 14 Dakika	1 Saat 14 Dakika
Özellikler	Renkli (35 mm)	Renkli (35 mm)

Araştırmanın ikinci bölümünü oluşturan ve 2000 ve sonrası yılların değerlendirilmesi amacıyla örneklem olarak belirlenen “Aşk ve Ceza” (2010/11), “Küçük Ağa” (2014/15), “Hayatımın Aşkı” (2016) ve “Erkenci Kuş” (2018/19) adlı toplam dört televizyon dizisi söylem analizine tabi tutulmaktadır. Söylem analizi neticesinde seçili televizyon dizilerinde reklamcıların iyi eğitilmiş, zengin, toplumsal kabul ve statü sahibi kimseler olarak temsil edildikleri sonucuna varılmaktadır.

Tablo 2. Örneklem televizyon dizilerinin künyeleri

Dizinin Adı	Aşk ve Ceza	Küçük Ağa
Yönetmen	Kudret Sabancı	Aysun Akyüz
Yapımcı	Kerem Çatay (<i>TMC Film</i>)	Türker İnanoğlu (<i>Erler Film</i>)
Sezon	2 Sezon (2010-2011)	2 Sezon (2014-2015)
Senaryo	Yıldız Tunç, Ata Türkoğlu	Ahmet Yurdakul, Ozan Yurdakul
Oyuncular	Murat Yıldırım (<i>Savaş</i>), Nurgül Yeşilçay (<i>Yasemin</i>), Feride Çetin (<i>Çiçek</i>), Tomris İncir (<i>Şahnur</i>), Caner Kurtaran (<i>Mehmet</i>), Erkan Bektaş (<i>Yavuz</i>), Emir Bozkurt (<i>Muzo</i>), Gökçe Yanardağ (<i>Nazan</i>), Cenk Ertan (<i>Bora</i>), Zeynep Beşerler (<i>Nadja</i>).	Birce Akalay (<i>Sinem</i>), Sarp Levendoğlu (<i>Ali</i>), Zeki Alasya (<i>Mehmet</i>), Berke Zincidi (<i>Can</i>), Ozan Çobanoğlu (<i>Bülent</i>), Hakan Bilgin (<i>Maho</i>), Banu Zorlu (<i>Yeşim</i>), Nazan Diper (<i>Esmâ</i>), Şükrü Türen (<i>Adnan</i>), Cansın Özyosun (<i>Arzu</i>).
Bölüm Sayısı	62	50
Bölüm Süresi	1 Saat 40 Dakika	1 Saat 40 Dakika

Dizinin Adı	Hayatımın Aşkı	Erkenci Kuş
Yönetmen	Hakan Kırvavaç (Ketcher)	Çağrı Bayrak
Yapımcı	Şebnem Aşkın (<i>Lucky Red Film</i>)	Faruk Turgut (<i>Gold Film</i>)
Sezon	2016	2018-19
Senaryo	Ekin Atalar, Gökhan Horzum	Ayşe Kutlu, Eda Tezcan, Banu Kiritçi
Oyuncular	Hande Doğandemir (<i>Gökçe</i>), Serkan Çayoğlu (<i>Demir</i>), Berk Hakman (<i>Kaan</i>), Zeynep Eronat (<i>Rezzan</i>), Zafer Algöz (<i>Hikmet</i>), Sadi Celil Cengiz (<i>Bartu</i>), Avni Yalçın (<i>Hulusi</i>), Ayşegül İşsever (<i>Nesrin</i>), Deniz Barut (<i>Eylem</i>).	Demet Özdemir (<i>Sanem</i>), Can Yaman (<i>Can</i>), Öznur Serçeler (<i>Leyla</i>), Berat Yenilmez (<i>Nihat</i>), Özlem Tokaslan (<i>Mevkibe</i>), Birand Tunca (<i>Emre</i>), Cihan Ercan (<i>Zebercet</i>), Sevcan Yaşar (<i>Aylin</i>), Ali Yağcı (<i>Osman</i>), Tuğçe Kumral (<i>Deren</i>).
Bölüm Sayısı	17	51
Bölüm Süresi	1 Saat 40 Dakika	1 Saat 40 Dakika

Araştırma yöntemi

Medya temsilleri ideolojik çözümlenmeye uygun metin ve imgelerden oluşmaktadır. Sinema ve televizyon gibi medya mecralarında yer verilen temsiller üzerinden döneme özgü toplumsal güç ilişkileri ve bu ilişkiler çerçevesinde sunulan kimlikler aracılığıyla dönemsel eğilimlere ilişkin bir dizi önemli ipuçları elde edilebilmektedir. Dolayısıyla sinema ve televizyon temsillerinin üretildiği ya da tüketildiği dönemin toplumsal gerçekliği dikkate alınacak şekilde değerlendirilmesi sayesinde belirli bir dönemde iktisadi, kültürel ya da siyasal koşullar altında yerilen ya da yüceltilen kimliklere ilişkin öngöründe bulunabilme imkânları doğmaktadır.

'Britanya Kültürel Çalışmalar' ekolü tarafından ortaya atılan temsil kuramına göre, medya metinleri temsil ettikleri imge ya da metinler aracılığıyla anlam üretmektedir. Toplumsal hayatı anlamak maksadıyla medya metinlerinin üretim ve tüketim süreçlerine ilişkin yapılan bir dizi analizle başlayan temsil pratiği, sinema ve televizyon imgeleri ile kültür ve dil arasında kurmuş olduğu bağ sayesinde genişlemiştir (Hall, 2017: 15-16; Larrain, 1994: 59). Bir tür yeniden anlamlandırma sürecine isabet eden temsil kuramına göre; sinema ya da televizyon yapımlarında üretilen anlam dizgeleri aracılığıyla izleyiciye olumlu ya da olumsuz değer yargıları aktarılmaktadır (Marshall, 1999: 725). Böylece imge, söz, metin ya da ikonlar aracılığıyla anlam üreten, ürettiği anlamı dolaşıma sokan temsil kuramı çerçevesinde; sinema ya da televizyon yapımlarında reklamcı karakterlerin temsiliyle somutlaşan tercihler, dönemin güç ve iktidar ilişkilerinin anlaşılmasına olanak tanımaktadır.

Bulgular

Türkiye’de 1960’lı ve 1970’li yıllarda etkili olan yüksek enflasyon ve hayat pahalılığı nedeniyle tüketim talepleri azalmış; tüketim taleplerinin azalması neticesinde üretici işletmelerin reklam sektörüne olan ihtiyacı artarak, sektörün görünürlüğünü arttırmıştır. Diğer yandan 1980’li yılların başında alınan ‘24 Ocak Kararları’ uyarınca; bizzat devletin öncülük ettiği ithal ikameci sanayileşme politikaları terk edilerek, bunun yerine özel sektör öncülüğünde küresel iktisadi sistemle bütünleşme yoluna girilmiştir (Kazgan, 2005; Heper, 2011). Türkiye’nin ‘24 Ocak Kararları’yla küresel iktisadi sistemle bütünleşmesi nedeniyle reklamcılık sektörünün önemi artmıştır. Bu çerçevede reklamcı karakterine özellikle popüler sinemada filmleriyle televizyon dizilerinde daha sık yer verilmiştir. Sinema ya da televizyon mecralarında reklamcı karakterlere yer verilmesi; bir yandan reklamcılık faaliyetleri ve reklamcılar hakkında izleyicinin fikir sahibi olması sağlanırken; diğer yandan reklamcı karakterlerin temsilinde gözlenen yergi ya da yüceltmeler bağlamında somutlaşan tercihler üzerinden dönemsel eğilimlere ilişkin bir dizi ipucu elde edilebilmesi mümkün hale gelmiştir. Bu çerçevede 1970’li ve 1980’li yıllarda çekilen ve çalışma kapsamında örneklem olarak belirlenen; “Nereye Bakıyor Bu Adamlar” (1976), “Yüz Numaralı Adam” (1978), “Talihli Amele” (1980) ve “Çıplak Vatandaş” (1985) adlı toplam dört sinema filmi incelenmektedir. Devamındaysa 2000 ve sonrası yılların değerlendirilmesi maksadıyla örneklem olarak belirlenen “Aşk ve Ceza” (2010/11), “Küçük Ağa” (2014/15), “Hayatımın Aşkı” (2016) ve “Erkenci Kuş” (2018/19) adlı toplam dört televizyon dizisi söylem analizine tabi tutulmaktadır.

Nereye Bakıyor Bu Adamlar (1976)

Yönetmenliğini Osman F. Seden’in yaptığı “Nereye Bakıyor Bu Adamlar” (1976) adlı sinema filminde; kendisinden evvel İstanbul’a göç eden Ayşe (Meral Zeren) adlı beşik kertmesini bulmak ve onunla evlenmek için İstanbul’a gelen Metin (Metin Akpınar) ile arkadaşı Zeki’nin (Zeki Alasya) beklenmedik tesadüfler neticesinde reklamcılar tarafından keşfedilmesiyle değişen hayatları anlatılmaktadır¹. Filmde reklamcı karakteri iki kişi üzerinden temsil edilmektedir: ilki, öfkeli ajans sahibi *Memduh* (Ali Sururi), ikincisi ise tesadüfen çektiği fotoğraflar sayesinde Zeki ile Metin’in reklam yıldızı olmalarına neden olacak *Tarık* (Süleyman Turan) adlı reklam fotoğrafçısıdır. Yeşilçam anlatılarında sıkça karşılaşılan patron stereotipi *Memduh* son derece asabi aynı zamanda paragöz ve fırsatçı bir adam olarak temsil edilirken; ajans çalışanı *Tarık* ise genç, rahat tavırlı ancak bir o kadar iş bitirici ve pratik zekâlı olarak temsil edilmektedir.

Filmin genelinde reklamcılar gözleri para hırsıyla kararmış açgözlü kimseler olarak temsil edilmektedirler. Sözelimi filmin başlangıç sekansında yer alan

¹ Reklam içeriklerinde ünlülerin yanı sıra sıradan kimselerin de kullanılması; 1970 ve 80’li yıllarda yaşanan ekonomik krizler ve hayat pahalılığının bir sonucu olarak üretici işletmelerin dar gelirli tüketicilerle etkileşim kurma çabalarının bir sonucu olarak görülebilir.

bir sahnede elinde tuttuğu fotoğraf ve kâğıtları masaya fırlatan ajans sahibi *Memduh*: “*Bu mu teklif diye getirdikleriniz? Bu mu modern reklamcılık anlayışı? Müşteri yüz kere işitti bu zırvaları! Avuç dolusu para veriyorum sizlere, iş isterim ben iş!*” sözleriyle ajans çalışanlarına çıkışmaktadır. Benzer şekilde takip eden bir başka sahnede ajans çalışanı *Tarık*’a hitaben; “*Bu fikri iyi değerlendirsek, en aşağı on beş, yirmi milyon araklarız piyasadan...*” diyerek reklamcılarını para hırsları özetlemektedir. Dolayısıyla filmin genelinde reklamcı karakterlerin temsilinde kullanılan hâkim söylem; “reklamcılığın hiçbir etik ilke ya da mesleki norma bağlı olmaksızın sadece para için yapıldığı, reklamcılarının ise para hırsıyla her şeyi yapabilecekleri” şeklinde özetlenebilir.

Yönetmenliğini Osman Seden’in yaptığı “Nereye Bakıyor Bu Adamlar” (1976) adlı sinema filminde reklamcı karakterlere ait mekân temsili, ofis şeklinde tasarlanmış ancak son derece sade bir daire şeklinde sunulmaktadır. Reklamcılarının mesleki bakımdan ayırt edici temsilleri sadece fotoğraf banyosu yapılan karanlık bir oda ile ajans çalışanı *Tarık* tarafından kullanılan fotoğraf makinesinden ibarettir. Diğer yandan ajans sahibi dışında kalan ajans çalışanlarının genç yaşlardaki kadın ve erkeklerden oluştuğu, ajans çalışanlarına özgü iş bölümü ya da uzmanlık şeklinde ayırt edici farklılıklara temsil sunumlarında yer verilmediği gözlenmiştir.

Yüz Numaralı Adam (1978)

Yönetmenliğini Osman Seden’in yaptığı “Yüz Numaralı Adam” (1978) adlı sinema filminde; *Şaban* (Kemal Sunal) adında sakar, beceriksiz ve saf bir gencin, bir dizi tesadüf neticesinde reklamcılar tarafından keşfedilmesiyle değişen hayatı anlatılmaktadır. Film, ajansı ziyaret eden önemli bir reklam verenin, ürün tanıtımlarında ünlülere yer verilmesinin tüketiciler tarafından artık inandırıcı bulunmadığı şeklindeki şikâyeti üzerine tercihen halk arasından seçilecek ikna edici yeni bir reklam yüzü arayışıyla başlamaktadır. Filmde reklamcı karakteri iki kişi üzerinden temsil edilmektedir: İlki, nispeten genç, fırsatçı ve paragöz ajans sahibi *Can* (Cem Erman), ikincisi ise *Şaban*’ın tesadüfen dikkatini çekmesi ardından ünlü bir reklam yıldızı olmasına vesile olacak genç ajans çalışanı *Ayşe*’dir (Oya Aydoğan). Diğer yandan fırsatçı ve paragöz ajans sahibi *Can*’ın aksine *Ayşe*, karşılaştığı sorunlara çözüm aramaktan yılmayan, işini seven ve tüketiciyi anlamaya çalışan, iç görüyle hareket eden bir reklamcı olarak temsil edilmektedir.

Filmde her ne kadar sakar ya da beceriksiz olsa da dürüstlüğünden ödün vermeyen *Şaban* adlı gencin reklam yıldızı olması ve aslında reklam filmlerinde anlatıldığı kadar iyi olmayan ürünlerin tanıtımlarını yapması için ajans sahibi *Can* tarafından çeşitli yalanlarla istismar edilmesi hikâye edilmektedir. *Şaban*’ın saflığından faydalanan *Can*, “formalite” adı altında bağlayıcı belgeler imzalatmakta ve bu belgeleri istediklerini yapması için *Şaban*’ın aleyhine kullanmaktan çekinmemektedir. Dolayısıyla *Can*’ın davranışları üzerinden reklamcılar, iş

yaptıkları kimselerin iyi niyetlerini suistimal etmekten çekinmeyen fırsatçı ve paragöz kimseler şeklinde temsil edilmektedir.

Diğer yandan tüketiciler tarafından inanılan ve güvenilen *Şaban* gibi bir yıldızın doğru olmayan bilgiler kullanılarak tanıtım yapmaya zorlanması neticesinde gelen eleştiri ve olumsuz geri bildirimler; reklamcılarının para kazanmak uğruna yalan söylemekten çekinmeyen, etik değerlere önem vermeyen ve fırsatçı kimseler oldukları şeklindeki temsili pekiştirmektedir. Dahası reklamı yapılan inşaatın çökmesi nedeniyle ortaya çıkan krizi yönetmek için reklam verenlerden rüşvet istemesi ve reklam filmlerinde yer verdiği oyuncuları istismar ederek, kandırması nedeniyle ajans sahibi *Can* nezdinde reklamcılarının ahlaki değerlere sahip olmadıkları düşüncesi hakim kılınmaktadır. Diğer yandan tüketicileri yanıltacak şekilde tanıtımı yapılan ürünler nedeniyle *Ayşe*'nin rahatsız olmasına rağmen ajans sahibi *Can*'ın umursamazlığı tüketiciler nezdinde güven kaybına neden olmaktadır.

Yönetmenliğini Osman Seden'in yaptığı "Yüz Numaralı Adam" (1978) adlı sinema filminde temsil edilen reklamcı karakterlerin çalıştığı mekân temsili, basitçe ofis şeklinde tasarlanmış sade bir daire şeklinde sunulmaktadır. Reklamcılarının mesleki bakımdan ayırt edici temsilleriyse sadece ajans çalışanı *Ayşe* tarafından kullanılan fotoğraf makinesinden ibarettir. Diğer yandan ajans sahibiyle birlikte ajans çalışanlarının genç yaşlardaki kadın ve erkeklerden oluştuğu ancak ajans çalışanlarına özgü uzmanlık ya da iş bölümü şeklindeki ayırt edici farklılıklara temsil sunumun yer verilmediği gözlenmektedir.

Talihli Amele (1980)

Yönetmenliğini Atıf Yılmaz'ın yaptığı "Talihli Amele" (1980) adlı sinema filminde ailesini daha iyi koşullarda yaşatabilmek umuduyla köyünden İstanbul'a göçen *Mehmet Ali* (İlyas Salman) adındaki saf ve temiz inşaat işçisinin medya ve reklam ajansı sahiplerince keşfedilmesi neticesinde başına gelenler hikâye edilmektedir. Filmde *Mehmet Ali*, inşaatında çalıştığı binanın reklamlarında kullanılmak için çekilen reklam filminde tesadüfen keşfedilmektedir.

Filmde yer verilen reklamcı karakterler, gerek tavır ve davranışları, gerekse yaşadıkları hayat tarzı bakımından oldukça varlıklı kimseler şeklinde temsil edilmektedirler. Sözelimi reklam ajansının sahibi *Mösyö Alber* (İsmet Ay); azınlık cemaatine mensup, lisan bilen, iyi eğitilmiş, tenis oynayan, orta yaşlı olmasına rağmen oldukça hareketli bir kimsedir. Sıkça tekrarladığı üzere *Mösyö Alber*'e göre "iyi bir reklam, herkese hitap edebilmelidir". Bu nedenle reklam veren tarafından "halkın içinden biri" şeklinde işaret edilen yeni reklam yüzünün tereddüt etmeden *Mehmet Ali* olmasına karar vermektedir. Diğer yandan *Mehmet Ali* ise neyin içine çekildiğinden habersiz öylesine saf ve ürkektir ki *Alber* tarafından zorbaca alıkonacaktır. Dolayısıyla amaca ulaşmak için her yolu mübah sayan *Alber*, reklam verenleri memnun etmek pahasına kampanya kapsamında hazırladığı reklam içeriklerinde yalan söylemekten bile çekinmemektedir.

Filmde reklamcı karakteri; ajans sahibi *Mösyö Alber* dışında ajans çalışanı *Haluk* (Mustafa Alabora) olmak üzere toplam iki kişi üzerinden temsil edilmektedir. Buna göre ajans çalışanı *Haluk*, *Mösyö Alber*'in sağ kolu olmasının dışında en az *Alber* kadar paragöz, fırsatçı ve yozlaşmış bir kimse olarak temsil edilmektedir. Türk sinemasında ender görülen türden tüm mecralarıyla medyanın sıradan birey üzerindeki olumsuz etkileri filmde tüm açıklığıyla hikâye edilmekte ve reklamcılar dışında gazete patronu ve muhabirine de yer verilmektedir.

Reklam Veren: Kim bu?

Mösyö Alber: Halk! Elektrikleri yanmaz, suları akmaz, çocukları okuyamaz, iş bulamaz, karnını doyuramaz. Bir kazanma umutları da mı olmasın? Bombayı işte bu umutsuzluk noktasında patlatıyoruz. Güz kampanyamızın anahtarı halk.

Mösyö Alber'in önerisiyle inşaat işçisi *Mehmet Ali*'nin çalıştığı inşaatçı ev sahibi olacağına dair düzenlenen reklam kampanyasının gazeteciler tarafından ifşa edilmesiyle birlikte reklamcılarla gazeteciler arasındaki gerilim doruğa ulaşmaktadır. Gazete patronu *Vecdi* (Metin Serezli) ile *gazetenin muhabiri* (Hümeysra), başlangıçta *Mehmet Ali*'yi istismar edeceğinden emin oldukları *Mösyö Alber*'in kampanya yalanının peşine düşerler. Zira *Mehmet Ali*'nin harç kıldığı, duvar ördüğü ve demir taşıdığı evde piyango çıksa bile oturmasına izin verilmeyeceğinden gayet emindirler. Filmin akışı içinde inşaat işçisi *Mehmet Ali*'nin uğradığı haksızlık ve istismar üzerinden para ve tirajın öncelendiği reklamcılık ve gazetecilik mahkûm edilmektedir. Zira filmin anlatısı dâhilinde reklamcılık ve gazetecilik gibi medya mecralarında varlık sahibi kimseler tarafından "mesleki normların göz ardı edildiği, etik ilkelerin umursanmadığı, tüketiciler ve okuyuculara yönelik sorumlulukların asla yerine getirilmediği" şeklindeki yozlaşmaya dikkat çekilmektedir. Bu nedenle gazete patronu ile reklam ajansı sahibi arasındaki çekişmenin tam ortasında kalan *Mehmet Ali*'nin istismarına son verilmesi bir yana, filmin sonunda ajans sahibi ile gazete patronunun iş birliğiyle akıl hastanesine yatırılması pek de şaşırtıcı olmaz.

Yönetmenliğini Atıf Yılmaz'ın yaptığı "Talihli Amele" (1980) adlı sinema filminde mekân temsili profesyonel düzlemde sunulmaktadır. Buna göre çekim yapılan stüdyolar, kameralar, fotoğraf makineleriyle ajans çalışanlarının uzmanlıklarına ilişkin ayırt edici farklılıklara temsil sunumlarında yer verilmektedir.

Çıplak Vatandaş (1985)

Yönetmenliğini Başar Sabuncu'nun yaptığı "Çıplak Vatandaş" (1985) adlı sinema filminde; *İbrahim* (Şener Şen) adında dört çocuklu, orta yaşlı, kendi halinde bir memurun hikâyesi anlatılmaktadır. Geçim sıkıntısı içindeki memur *İbrahim*; kira, faturalar, taksitler ve masraflar derken ayın sonunu getirmekte güçlük çekince pazarcılık, seyyar satıcılık ve bulaşıkçılık gibi ek işler yapmaya başlar. Ancak yine de ay sonunu getirmekte başarılı olamaz. Bir süre sonra aşırı

çalışma ve yorgunluk umutsuzluğa karışınca, *İbrahim* akıl sağlığını kaybeder ve çırılçıplak soyunup, kendini sokaklara atar. Bunun üzerine hemen akıl hastanesine kaldırılrsa da gazetelerin olayı haber yapması üzerine beklenmedik biçimde ünlenir. Nihayetinde reklam ajanslarından gelen teklif üzerine reklam yıldızı olur. Artık *İbrahim*, hem reklamcılar hem de gazeteciler tarafından istismar edilecektir. *İbrahim*'in istismarının meşru kılınmasında tiraj ve para yegane araçlardır. Zira gazeteciler için her şey tiraj, reklamcılar için ise her şey kampanya amacıyla yapılmaktadır. Bu yönüyle reklamcılar mesleki normları olmayan, etik ilkelerden bihaber, tüketiciye yönelik sorumluluk duymayan fırsatçı kişiler şeklinde temsil edilmektedirler. Öyle ki gazeteciler ile reklamcılar arasındaki çekişmenin ortasında kalan *İbrahim*, çok geçmeden bunların el birliğiyle yeniden akıl hastanesine yatırılmaktan kurtulamayacaktır.

Filmde reklamcı karakteri; ajans sahibi *Mösyö Jacques* ile ajans çalışanı olmak üzere toplam iki kişi üzerinden temsil edilmektedir. Buna göre ajans sahibi *Mösyö Jacques* (Zihni Küçümen); azınlık cemaatine mensup, lisan bilen, iyi eğitilmiş olduğu anlaşılan, orta yaşlı ve paragöz bir kimsedir.

Reklam Veren: Berbat!

Mösyö Jacques: Pardon?

Reklam Veren: Temizliğin yenisi olmaz kardeşim. Deterjan dediğin hepsi aynı malın soyu. Elin oğlu binmiş bir şarkıcının sırtına...

Mösyö Jacques: Bir şarkıcı da biz mi bulalım yani?

Reklam Veren: Ben öyle mi dedim? Ama ne bileyim yani şöyle halka daha yakın gelecek bir şöhret olsa. Şu "çıplak vatandaş" mesela... Yenilik istiyorum *Mösyö Jacques*!

(Reklam Veren çıktıktan sonra)

Mösyö Jacques: Nerden bulabiliriz bu adamı?

Ajans Çalışanı: Ciddi misiniz?

Mösyö Jacques: Yarım milyarlık reklam kampanyasını kaçırırım mı yani?

Yukarıda gösterilen diyalogda görüleceği üzere *Mösyö Jacques*'a göre iyi bir reklam her şeyden önce reklam verenin tatmin etmelidir. Bu maksatla reklam veren tarafından halkın içinden biri şeklinde işaret edilen yeni reklam yüzü olarak "Çıplak Vatandaş" *İbrahim*'in kullanılması için tereddüt göstermez. Amaca ulaşmak için her yolu mubah sayan *Jacques*, reklam verenleri memnun edebilmek için kampanyalarda yalan söylemekten çekinmez. Diğer yandan ajans çalışanı *Aziz*, *Mösyö Jacques*'ın sağ kolu olmanın dışında, en yakın yardımcı olarak reklam filmi çekimlerinden, reklam verenle yapılan görüşmelere kadar tüm aşamalarda gösterilmektedir.

Yönetmenliğini Başar Sabuncu'nun yaptığı "Çıplak Vatandaş" (1985) adlı sinema filminde yer alan reklamcılarının çalıştığı mekân temsilcileri profesyonel düzlemde sunulmaktadır. Buna göre reklam filmlerinin çekildiği stüdyolar, ses

ve ışık sistemleriyle kameralar ajans çalışanlarının uzmanlıklarına ilişkin ayırt edici farklılıklara temsil sunumlarında yer verilmektedir.

Tablo 3. Örneklem sinema filmlerine ait temsil kodları

Filmin Adı	Karakter Temsili	Mekân Temsili
Nereye Bakıyor Bu Adamlar (1976)	<p>Memduh: Yeşilçam sinemasına özgü geleneksel patron stereotipi: tez canlı ve öfkeli ajans sahibi. Diğer yandan paragöz, bencil ve fırsatçı.</p> <p>Tarık: Zeki, pratik ve iş bitirici ajans çalışanı. Ajans sahibi tarafından verilen tüm işlerin peşinden koşan, en yakın yardımcısı.</p>	<p>Mesleki bakımdan ayırt edici reklamcı temsili sadece ajans çalışanı <i>Tarık</i> tarafından kullanılan fotoğraf makinesiyle çekilen filmlerinin yıkandığı ve karta basıldığı karanlık odadır. Diğer yandan ajans sahibi dışında ajans çalışanları genç yaşlardaki kadın ve erkeklerdir. Ancak çalışanlara özgü uzmanlık ya da iş bölümü şeklindeki ayırt edici farklılıklara yer verilmez.</p>
Yüz Numaralı Adam (1978)	<p>Can: Fırsatçı ve paragöz ajans sahibi. Gerekliğinde yalan söylemekten ve muhataplarını istismar etmekten çekinmez.</p> <p>Ayşe: Ajans sahibinin aksine çözüm aramaktan yılmayan, çalışkan, azimli, tüketiciyi anlamaya çalışan ve iç görüyle hareket eden ajans çalışanı.</p>	<p>Reklamcılarının mesleki bakımdan ayırt edici temsili sadece ajans çalışanı <i>Ayşe</i> tarafından kullanılan fotoğraf makinesidir. Diğer yandan ajans sahibiyle birlikte ajans çalışanlarının çoğu genç yaşlardaki kadın ve erkeklerden oluşmaktadır. Ancak çalışanlara özgü uzmanlık ya da iş bölümü şeklindeki ayırt edici farklılıklara yer verilmez.</p>
Talihli Amele (1980)	<p>Mösyö Alber: Azınlık cemaatine mensup, lisan bilen, iyi eğitilmiş, orta yaşlı olmasına rağmen tenis oynayan oldukça hareketli ajans sahibi. Amaçlarına ulaşmak için her yolu mubah sayan, reklam verenleri memnun etmek için reklam içeriklerinde yalan söyle(t)mekten çekinmeyen, paragöz ve çıkarıcı.</p> <p>Haluk: Ajans sahibi <i>Mösyö Alber</i>'in sağ kolu olmasının dışında; paragöz, fırsatçı ve yozlaşmış ajans çalışanı.</p>	<p>Mekân temsili profesyonel düzlemde sunulmaktadır. Buna göre çekim yapılan stüdyolar, kameralar, fotoğraf makineleri ile çalışanların uzmanlıklarına dair ayırt edici farklılıklara yer verilmektedir.</p>

Çıplak Vatandaş (1980)	Mösyö Jacques: Azınlık cemaatine mensup, iyi eğitilmiş ve lisan bilen, orta yaşlı ajans sahibi. Amaçlarına ulaşmak için her yolu mubah sayan, reklam verenleri memnun etmek için reklam içeriklerinde yalan söyle(t)mekten çekinmeyen paragöz ve çıkarıcı. Aziz: Ajans sahibi <i>Mösyö Jacques</i> 'ın sağ kolu, yardımcısı, ajans çalışanı.	Mekân temsili profesyonel düzlemde sunulmaktadır. Buna göre çekim yapılan stüdyolar, ses ve ışık sistemleriyle kameralar çalışanların uzmanlık alanlarına dair ayırt edici farklılıklara yer verilmektedir.
-------------------------------	---	---

Aşk ve Ceza (2010/2011)

Yönetmenliği Kudret Sabancı tarafından yapılan "Aşk ve Ceza" (2010/2011) adlı televizyon dizisinin birinci bölümü 5 Ocak 2010 yılında yayınlanmış, iki sezon halinde toplam altmış iki bölümün ardından sona ermiştir. Dizide bir reklamcı olan *Yasemin* (Nurgül Yeşilçay) adlı genç kadının hikâyesi anlatılmaktadır. *Yasemin*, düğününden birkaç gün önce nişanlısı ile en yakın arkadaşının ihanetine uğraması ardından insanlara karşı güvenini kaybeder. Yaşadığı duygusal sarsıntının etkisiyle bir gece kulübünde karşısına çıkan *Savaş* (Murat Yıldırım) ile birlikte olduktan sonra düşürdüğü kolyesi dışında hiçbir iz bırakmadan ortadan kaybolur. Hamile kalan *Yasemin*'in hayatını düzene koyma çabalarıyla, *Savaş*'ın *Yasemin*'i aramaktan vazgeçmeyişi arasındaki gelgitlerden beslenen dizinin anlatısında reklamcılar, reklam faaliyetleri ve reklam ajansı çalışma koşulları dolaylı olarak temsil edilmektedir.

Yasemin'in reklamcılık kariyeri müşteri temsilcisi olarak çalıştığı "XL Media" adlı reklam ajansında başlamakta ve sonrasında reklam ajansı sahibi olarak devam etmektedir. Dizi akışı dâhilinde oldukça renkli ve modern bir çalışma ortamı eşliğinde reklam ajansında çalışan yirmi kişilik genç kadın ve erkek çalışanlar gösterilmektedir. Ancak *Yasemin*'in dışında ajans çalışanları arasında birkaç karaktere yer verilmektedir. Buna göre *Yasemin* dışında dizide temsil edilen reklamcı karakterler; "XL Media" adlı reklam şirketinin 50'li yaşlarındaki ortağı *Bora* (Cenk Ertan) ile diğer ortak 30'lu yaşlarındaki *Sevgi* (Nazan Kesal) adındaki kişilerdir.

Dizide temsil edilen reklamcı karakterlerin ayırt edici özellikleri şöyle sıralanabilir: *Yasemin* yirmili yaşlarında iyi eğitilmiş, lisan bilen, çalışkan ve azimli biridir. Ajansın sahiplerinden *Bora* ise sert üslubu ve ajans çalışanlarına karşı kaba davranışlarıyla dikkat çekmektedir. Diğer ortak *Sevgi* ise dizi genelinde daha sade ve mesafeli bir yönetici olarak temsil edilmektedir.

Küçük Ağa (2014/2015)

Yönetmenliğini Aysun Akyüz ile Erol Özlevi'nin yaptığı "Küçük Ağa"

(2014/2015) adlı televizyon dizisinde; anne ve babası ayrılmış *Mehmet Can* (Berke Zincidi) adlı bir çocuğun gözünden aile üyeleri ve yakın çevresinin yaşadıkları hikâye edilmektedir. *Mehmet Can*'ın bir hekim olan annesi *Sinem* (Birce Akalay) ile reklam ajansında müşteri temsilcisi olan babası *Ali* (Sarp Levendoğlu) arasındaki romantik gelgitlerden beslenen dizinin ilk bölümü 28 Ocak 2014 günü yayınlanmış, iki sezon halinde toplam elli bölüm devam etmiştir. Dizide geleneksel değerlere bağlı taşralı bir aileden gelen *Ali* ile görece modern ve kentli bir aileden gelen *Sinem*'in ailelerinin itirazlarına rağmen üniversite yıllarında evlenmeleri, çocuk sahibi olmaları, ardından da bir dizi yanlış anlaşılmalara, bitmek bilmeyen kıskançlıklar ve gerilimlerle dolu gündelik hayatları hikâye edilmektedir. Başlangıçta aileleriyle kūs olan *Sinem* ile *Ali*, oğulları *Mehmet Can* doğduktan sonra aileleriyle barışırlar. Diğer yandan küçük *Mehmet Can* son derece afacan olmasına karşın yaptığı her yaramazlığın ardından sevimsizliğiyle kendini affettirmesini bilmektedir.

Dizide reklamcı karakterler; "BNK Creative Agency" isimli bir reklam ajansında genel müdür olarak çalışan *Yeşim* (Banu Zorlu), yaratıcı direktör *Bülent* (Ozan Çobanoğlu) ve müşteri temsilcisi *Ali* üzerinden temsil edilmektedir. *Yeşim*, *Bülent* ve *Ali* 30'lu yaşlarında ve aralarında resmî olmayan samimi ilişkileriyle hiyerarşi dışı görünürler. Ajansın reklam üretim süreçlerinin odağında müşteri temsilcisi olarak çalışan *Ali* vardır. *Ali*, reklam verenlerle yapılan toplantılara yön vermekte, reklam verenler için hazırlanan sunumları yapmaktadır. Reklam üretiminde yaratıcı süreçler dâhil olmak üzere pek çok aşama *Ali*'nin sahip olduğu yetenekler sayesinde aşılabilmektedir.

Diğer yandan deli dolu ama duygusal ve sevecen bir karakter olan *Ali*, *Sinem* ile evlenip baba olunca sorumluluklarının bilincine varmış; ailesinin üzerine titreyen baba ve eş haline gelmiştir. *Ali*'nin bir reklamcı olarak pek çok defa tekrarlanan başarısı genellikle aileye, ailenin önemine ve aile hayatına yaptığı vurgularla öne çıkan reklam metinlerine bağlanmaktadır. Zira *Ali*, reklamcı üzerinden tarif edilen yaşam tarzları aksine geleneksel bir aileden gelmekte ve eşyle inişli çıkışlı bir ilişkiye sahip olsa da ailesine son derece düşkün bir adamdır. Bu minvalde dizinin 32. bölümünde bir sigorta şirketi için *Ali* tarafından hazırlanan reklam içeriği "Aile, İnsanın Hayatta Sahip Olabileceği En İyi Sigortadır" cümlesiyle başlamakta; "Önce Ailenize Sonra Bize Güvenin" cümlesiyle sona ermektedir. Benzer şekilde dizinin 41. bölümünde bir inşaat şirketi için *Ali* tarafından hazırlanan reklam içeriğinde de "aile ve yuva" vurgusu bulunmaktadır. Diğer yandan inşaat şirketinin sahibinin aileye önem vermesi nedeniyle *Yeşim* ile *Bülent*'in, o sırada eşyle ayrı yaşıyor olmasına rağmen, *Ali*'nin "mutlu" evliliğine vurguyla kampanyayı almaya çalışmaları dikkat çekicidir.

Dizide yer alan reklamcılarının çalıştıkları mekân temsili çoğu zaman toplantı odası ve toplantı masası etrafında tamamlanan çekimlerden oluşmaktadır. Reklam verenlere sunulmak üzere hazırlanan video çekimleri dâhil olmak üzere sunumlarda yer alan ve profesyonel hazırlık gerektiren tasarım ya da çekimlerin hazırlanma aşamaları dizinin akışı içinde çoğu zaman gösterilmemekte ve

mekân temsili bağlamında teknik ayrıntılara yer verilmemektedir. Dolayısıyla dizide mekân temsiline kısmen profesyonel düzlemde sunulduğu söylenebilir.

Hayatımın Aşkı (2016)

15 Mayıs 2016 tarihinde yayınlanmaya başlanan ve 17 bölüm ardından sona eren “Hayatımın Aşkı” (2016) adlı televizyon dizisinin yönetmenliği Hakan Kırkavaç tarafından üstlenilmiştir. Dizide “Ajans 237” adındaki reklam ajansında metin yazarı olarak çalışan *Gökçe* (Hande Doğandemir) ile ajans sahibi *Demir* (Serkan Çayoğlu) arasındaki romantik gerilimden oluşan gönül ilişkisi hikâye edilmektedir. Dolayısıyla dizide bir yandan iki reklamcı arasındaki duygusal yakınlıklar hikâye edilirken; diğer yandan bir reklam ajansının çalışma koşulları, iş ilişkileri ve reklam üretim süreçlerine dolaylı olarak değinilmektedir.

Dizi akışında reklam üretim süreçlerine ilişkin göndermeler yapıldığı sahne ve sekanlarda genellikle yirmi ila otuz kişilik genç kadın ve erkeklerden oluşan ajans çalışanları, açık ofis olarak tasarlanmış çalışma mekânlarında birbirleriyle iletişim halinde gösterilmektedir. Diğer yandan dizi akışında yer verilen reklamcı karakterler ve bu karakterlere ilişkin temel özellikler şöyle sıralanabilir: *Gökçe*, üniversitede reklamcılık eğitimi almış, yirmili yaşlarında, yardımcı metin yazarıdır. *Demir*, otuzlu yaşlarında ajans sahibi ve reklamcıdır. *Hulusi*, ajansın kurucusu ve *Demir*’in babası, yetmişli yaşlarda tecrübeli bir reklamcıdır.

Erkenci Kuş (2018/19)

Yönetmenliği Çağrı Bayrak tarafından yapılan “Erkenci Kuş” (2018/19) adlı televizyon dizisinin ayırt edici özelliği anlatının odağında ilk kez bir reklam ajansına yer verilmesidir. Bu minvalde reklamcı karakterler temsil edilmekte ve ajans çalışma usulleriyle reklam üretim süreçlerine geniş olarak yer verilmektedir.

Dizide babasının mahalle bakkalında çalışan zeki, içten, dürüst ama pataatsız *Sanem* (Demet Özdemir) adlı genç kızın “Fikri Harika Reklam Ajansı”nda işe başlamasıyla gelişen olaylar anlatılır. Aslında bir gün yazar olmayı hayal eden *Sanem*, beyaz yakalı bir ofis çalışanı olmayı pek istemese de anne ve babasının ısrarıyla ablası *Leyla*’nın (Öznur Serçeler) çalıştığı reklam ajansında işe başlar. Ajansın teşvik edici rahatlığı, eğlenceli organizasyonları ve çalışma ortamının sıcaklığı çok geçmeden genç kızın hoşuna gider ve yetenekleri fark edilir fark edilmez iyi bir reklamcı olarak pek çok kampanya ve projeye katkıda bulunur.

Dizide *Sanem*’in ardından geniş olarak yer verilen *Can* (Can Yaman), ajans sahibinin oğlu olmasının yanı sıra ajansın önemli çalışanlarından biri olarak temsil edilir. *Can*, düzenli bir ajans çalışanı görünümü vermez; aksine doğa sporları

yapmaktan, gezmekten, gezdiği yerlerin fotoğraflarını çekmekten hoşlanan tarzıyla vurgulanır. *Can*'ın ayırt edici farklılığı; geleneksel Yeşilçam sinemasına özgü “yeteneksiz, kaba, çalışanlara yönelik istismarcı davranışlarda bulunmayı alışkanlık haline getirmiş şımarık veliaht” yerine “iyi eğitilmiş, yetenekli, tarz sahibi, mütevazı hatta çalışanlar tarafından bir ikon haline getirilecek denli özenilen” bir karakter şeklinde temsil edilmesidir. Benzer motif, *Can*'ın kardeşi ve ajans yöneticisi *Emre* (Birand Tunca) ile ajans sahibi babası *Aziz* (Ahmet Somers) için de geçerlidir. Şirket sahipleri olarak çalışanlarına yönelik içten davranışlarıyla yakınlıklarının altı çizilerek pozisyonları meşrulaştırılmaktadır.

Tablo 4. Örneklem televizyon dizilerine ait temsil kodları

Dizi Adı	Karakter Temsili	Mekân Temsili
<i>Aşk ve Ceza</i> (2010/2011)	<p>Yasemin: Yirmili yaşlarında iyi eğitilmiş, lisan bilen çalışan, hırslı ve azimli bir reklamcı olarak temsil edilmektedir.</p> <p>Bora: Ajansın sahiplerinden, kaba üslubu ve ajans çalışanlarına karşı sert sözleriyle dikkat çekmektedir.</p> <p>Sevgi: Sade ve çevresine karşı mesafeli bir reklamcı olarak temsil edilmektedir.</p>	<p>Dizide reklamcılarının mesleki bakımdan ayırt edici temsilleri modern ofis ortamıyla sınırlı tutulmuştur. Diğer yandan çalışanların lisan bilgileri ve eğitilmiş olduklarına ilişkin anırtırma yapılmaktadır. Ajansın adı dâhil olmak üzere (<i>XL Media</i>) ajans çalışanlarının sıfat ve görev tanımlarına ilişkin bilgilere diyaloglarda yer verilmektedir.</p>
<i>Küçük Ağa</i> (2014/2015)	<p>Yeşim: Ajans genel müdürü. Otuzlu yaşlarında, yaşam tarzı itibarıyla varlıklı olduğu anlaşılabilir, bekâr kadın. Kentli, iyi eğitilmiş ve ajans hiyerarşisinde üst düzeyde yer almasına rağmen reklam üretim süreçlerinde inisiyatif sahibi değil.</p> <p>Ali: Ajans müşteri temsilcisi. Urfalı geleneksel bir aileden geliyor. Reklam verenlerle yapılan toplantılara katılıyor, yaratıcı süreçler dâhil olmak üzere içerik üretiminde rol alıyor ve reklam verenlere yapılan sunumları hazırlıyor.</p> <p>Bülent: Ajansın yaratıcı direktörü, otuzlu yaşlarında bekâr. Reklam içeriklerinin yaratım süreçleri dâhil olmak üzere yakın arkadaşı <i>Ali</i>'nin desteğine ihtiyaç duyuyor.</p>	<p>Dizide reklamcılarının mesleki bakımdan ayırt edici temsilleri modern ofis ortamıyla sınırlı. Diğer yandan ajansın adı da dâhil olmak üzere (<i>BNK Creative Agency</i>) ajans işleyişinde yer alan çalışanların sıfatlarına ve görev tanımlarına dizi akışı dâhilinde detaylı olarak yer verilmekte. Diğer yandan reklam verenlere sunulmak üzere hazırlanan video çekimleri dâhil olmak üzere sunumlarda yer alan ve profesyonellik gerektiren tasarım ve çekimlerin teknik ayrıntıları dizinin akışı içinde gösterilmemektedir.</p>

<p>Hayatımın Aşkı (2016)</p>	<p>Gökçe: Üniversitede reklamcılık okumuş, iyi eğitilmiş, yirmili yaşlarında yardımcı metin yazarı.</p> <p>Demir: Otuzlu yaşlarında ajans sahibi reklamcı.</p> <p>Hulusi: Ajansın kurucusu ve <i>Demir</i>'in babası, yetmişli yaşlarda tecrübeli reklamcı.</p>	<p>Dizide reklamcılarının mesleki bakımdan ayırt edici temsil-leri modern ofis ortamıyla sınırlı. Diğer yandan ajansın adı dâhil olmak üzere (<i>Ajans 237</i>) ajans çalışanlarının görev tanımlarına dizi akışı dâhilinde yer verilmektedir. Diğer yandan profesyonel hazırlık gerektiren video çekimleri dâhil olmak üzere sunumlarda yer alan tasarım ve çekimlerin teknik ayrıntıları dizi akışında gösterilmemektedir.</p>
<p>Erkenci Kuş (2018/2019)</p>	<p>Sanem: Gelecekte başarılı bir yazar olmayı hayal eden <i>Sanem</i>, beyaz yakalı bir ofis çalışanı olmayı pek istemese de, anne ve babasının ısrarıyla ablasının çalıştığı reklam ajansında işe başlar. Ajansın teşvik edici rahatlığı, eğlenceli organizasyonları ve çalışma ortamının sıcaklığı çok geçmeden genç kızın hoşuna gider ve yetenekleri fark edilir, edilmez; iyi bir reklamcı olarak pek çok kampanya ve projeye katkıda bulunur.</p> <p>Can: Ajans sahibinin oğlu olmasının yanı sıra ajansın önemli çalışanlarından biri olarak temsil edilir. Diğer yandan <i>Can</i>, düzenli bir ajans çalışanı görünümü vermez aksine doğa sporları yapmaktan, gezmekten, gezdiği yerlerin fotoğraflarını çekmekten hoşlanan tarzıyla vurgulanır.</p> <p>Emre: <i>Can</i>'ın küçük kardeşi <i>Emre</i> (Birand Tunca) ile ajans sahibi babası <i>Aziz</i>'in (Ahmet Somers) çalışanlara yönelik içten davranışlarının altı çizilerek pozisyonları meşrulaştırılmaktadır.</p>	<p>Dizinin ayırt edici özelliği bir reklam ajansına (<i>Fikri Harika Reklam Ajansı</i>) anlatının odağında yer verilmesi, reklamcı karakterlerin yüksek sayıda temsil edilmesi ve anlatı akışı dâhilinde reklam üretim süreçlerine detaylı olarak yer verilmesidir. Ajansın mekânsal temsili; renkli çalışanlar, yaratıcılığı teşvik eden rahat çalışma koşulları, çalışanların katıldığı eğlenceli organizasyonlar ve sıcak ilişkiler üzerinden olumlanmaktadır. Dizide "patronun oğlu" temsiline köklü değişim göze çarpar. Buna göre patronun oğlu, geleneksel Yeşilçam sinemasına özgü "yeteneksiz, kaba, çalışanlara yönelik istismarcı davranışlarda bulunmayı alışkanlık haline getirmiş şımarık veliaht" yerine "iyi eğitilmiş, yetenekli, tarz sahibi, mütevazı hatta çalışanlar tarafından bir ikon haline getirilecek denli özenilen" karakter olarak temsil edilmesidir. Benzer motif <i>Can</i>'ın kardeşi ve ajans yöneticisi <i>Emre</i> ile ajans sahibi babası <i>Aziz</i> için de geçerlidir. Şirket sahipleri olarak çalışanlarına yönelik içten davranışları ve yakın ilgilerinin altı çizilerek pozisyonları meşrulaştırılır.</p>

Tartışma ve Sonuç

Medya temsilleri, iletişim çalışmaları çerçevesinde önemli bir araştırma konusu olarak öne çıkmaktadır. Medya temsilleri aracılığıyla izler kitle üzerinde oluşturulan etkinin ölçülmesi maksadıyla sinema ve televizyon yapımları odağa alınarak pek çok kapsamlı araştırma gerçekleştirilmiştir. Çalışma dâhilinde örneklem olarak belirlenen ve temelde birer medya metni olarak kabul edilen toplam sekiz temsil üzerinde yapılan araştırma; reklamcı karakterlerin temsil tercihlerinde göze çarpan dönemsel eğilimleri tartışmakta ve dönemsel eğilimler bağlamında somutlaşan değişim üzerinde durmaktadır.

Bahse konu değişim; Türkiye'nin 1980'li yıllardan başlayarak güçlü bir şekilde hissedilen 24 Ocak 1980 tarihinde alınan kararlar çerçevesinde uygulamaya alınan ekonomi politikaları ve anılan politikaların uygulanması bakımından kolaylık sağlayacak 1982 Anayasası'nın kabulü sonrasında iktisadi, sosyal ve politik hayatta meydana gelen köklü dönüşümden kaynaklanmaktadır. Buna göre; uzun yıllardır uygulanan ithal ikameci iktisadi sistemin terk edilerek, tüm kurum ve kurallarıyla serbest piyasa ekonomisine geçilmesi, "liberalleşme yolunda atılan güçlü bir adım" (Çavdar, 2013) olduğu gibi başta iktisadi, politik ve kültürel düzlemde ülkenin dönüşümünde etkili olmuştur. Bu çerçevede çalışma kapsamında "Türkiye'nin 1970'li yıllardan günümüze geçirmiş olduğu siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşüm sonrası pek çok şeyin yanı sıra sinema ve televizyon yapımlarında reklamcı kimliğinin temsil tercihlerinin de dönüşmüş olduğu" şeklindeki başlangıç varsayımını kanıtlamak maksadıyla ikili dönemselleştirme ve amaçlı örneklem yöntemiyle tespit edilen medya temsilleri incelenmiştir. Bahse konu dönemselleştirme sınırları dâhilinde kalacak şekilde yapılan inceleme neticesinde 1970 ila 1980'li yıllarda çekilen sinema filmlerinde reklamcı kimliğinin temsiline yönelik etik ilkeler üzerinden dile getirilen eleştirel bakış açısının, 2000'li yıllardan itibaren ülkenin geçirdiği siyasi, iktisadi ve kültürel dönüşümün etkisiyle değiştiği temsil tercihlerinde gözle görülür dönüşüm meydana geldiği sonucuna varılmıştır. Sonuç olarak 2000'li yıllardan itibaren çekilen sinema ve televizyon yapımlarında yer verilen tarz sahibi ve zengin reklamcı karakterler aracılığıyla reklamcılığın kolay para kazanılan ve rahat çalışma koşullarıyla olumlu bakış açısı, 1970 ila 1980'li yıllarda çekilen sinema filmlerinde gözlenen reklamcı kimliğinin temsiline yönelik kötücül bakış açısının yerini almıştır.

Kaynakça

- Akyüz, A. ve Özlevi, E. (Yön.) (2014-2015). *Küçük ağa* [Televizyon Dizisi]. Türkiye: Erler Film.
- Bayrak Ç. (Yön.) (2018-2019). *Erkenci kuş* [Televizyon Dizisi]. Türkiye: Gold Film.
- Berger, A. A. (1993). *Kitle iletişiminde çözümleme yöntemleri*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Çavdar, T. (2013). *Türkiye'nin demokrasi tarihi*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Cemalcılar, İ. (1994). *Pazarlama*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Coyne, T. (1997). Sampling in qualitative research. Purposeful and theoretical sampling; Merging or clear boundaries. *Journal of Advanced Nursing*, 26(3), 623-630.
- Dijk, T. A. (1999). Söylemin yapıları ve iktidarın yapıları. M. Küçük (der.), *Medya iktidar ideoloji*. Ankara: Ark Yayınları.
- Erdoğan, İ. (2002). *İletişimi anlamak*. Ankara: Erk Yayınları.
- Gülsoy, T. (1999). *Reklam terimleri ve kavramları sözlüğü*. İstanbul: Adam Yayınları.
- Harms, J. ve Kellner, D. (1991). Toward a critical theory of advertising. *Current Perspectives in Social Theory*, 11, 41-67.
- Haug, W. F. (1986). *Critique of commodity aesthetics*. Minneapolis: University of Minnesota Press.
- Heper, M. (2011). *Türkiye'nin siyasal hayatı*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Kazgan, G. (2005). *Türkiye ekonomisinde krizler*. İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Kellner, D. (2011). Cultural studies, multiculturalism and media culture. B. Youssman (der.), *Gender, race, and class in media: A critical reader*. California: Sage Publications.
- Ketche (Yön.) (2016). *Hayatımın aşkı* [Televizyon Dizisi]. Türkiye: Lucky Red Film & TV.
- Larrain, J. (1994). *Ideology and cultural identity*. London: Polity Press.
- Liamputtong, P. (2013). *Qualitative research methods*. Melbourne: Oxford University Press.
- Marshall, G. (1999). *Sosyoloji sözlüğü* (O. Akınhay ve D. Kömürcü, çev.). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Moscovici, S. (1984). *The phenomenon of social representations*. Cambridge: Cambridge Press.
- Odabaşı, Y. (2002). *Pazarlama iletişim yönetimi*. İstanbul: MediaCat Kitapları.
- Sabancı, K. (Yön.) (2017-2018). *Aşk ve ceza* [Televizyon Dizisi]. Türkiye: TMC Film.
- Sabancı B. (Yön.) (1985). *Çıplak vatandaş* [Sinema Filmi]. Türkiye: Uzman Filmcilik.
- Seden, O. F. (Yön.) (1976). *Nereye bakıyor bu adamlar* [Sinema Filmi]. Türkiye: Erman Film.
- (Yön.) (1978). *Yüz numaralı adam* [Sinema Filmi]. Türkiye: Çan Film.
- Yılmaz, A. (Yön.) (1980). *Talihli amele* [Sinema Filmi]. Türkiye: Alfa Film.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Katkı Oranı: Ayşe Koncavar (%50), Mustafa C. Sadakaoğlu (%50)

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Author contribution rate: Ayşe Koncavar (50%), Mustafa C. Sadakaoğlu (50%)

EVLİ BİREYLERİN EVLİLİK DOYUMU İLE PROBLEMLİ İNTERNET KULLANIMI VE ALEKSİTİMİ DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ*

Selin GÜNEŞ**, Seda Gökçe TURAN ***

Gönderim Tarihi: 20.12.2021 - Kabul Tarihi: 10.02.2022

Güneş, S. ve Gökçe Turan, S. (2022). Evli bireylerin evlilik doyumu ile problemlİ internet kullanımı ve aleksitimi düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Etkileşim*, 9, 142-168.
doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.159

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekteŐirilmiŐtir.

Öz

Bu araştırmanın amacı, evli bireylerin problemlİ internet kullanımı ve aleksitimi (kişinin duygularını fark etme, ayırt etme, tanıma ve ifade etmede zorluk yaşaması) düzeylerinin evlilik doyumuna etkisini incelemektir. Nicel yöntemlerden çıkarımsal araştırma modeliyle tasarlanmış araştırmaya 18-65 yaş aralığında 244 kişi katılmıŐtır. Korelasyon ve çoklu regresyon analizleri yapılan araştırmada, aleksitimi düzeyi ve evlilik doyumu puanları arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r=0.25$, $p< 0.01$), problemlİ internet kullanımı ve evlilik doyumu puanları arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r=0.31$, $p<0.01$) bir ilişki saptanmıştır. Standart regresyon analizi bulguları incelendiğinde model anlamlı bulunmuŐ olup ($p<0.05$) sadece problemlİ internet kullanımının ($t=3.24$, $p=0.00$) evlilik doyumunu yordadığı tespit edilmiştir. Evlilik doyumu düzeyleri, katılımcıların cinsiyetlerine ve çocuk sahibi olma durumuna göre değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmazken katılımcıların yaşlarına göre değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. 30-65 Yaş aralığındaki katılımcıların evlilik doyumu düzeylerinin, 18-30 yaş aralığındaki katılımcıların evlilik doyumu düzeylerinden yüksek olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: evli bireyler, evlilik doyumu, problemlİ internet kullanımı, aleksitimi.

*Bu çalışma 2021 yılında Bahçeşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile DanıŐmanlıĐı Yüksek Lisans Programında tamamlanan "Evli Bireylerin Evlilik Doyumu ile Problemlİ İnternet Kullanımı ve Aleksitimi Düzeyleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi" isimli yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

**Uzman, Bahçeşehir Üniversitesi, Aile DanıŐmanlıĐı Yüksek Lisans Programı,
selingunes64@gmail.com, Orcid: 0000-0002-1495-7108

***Doktor Öğretim Üyesi, Bahçeşehir Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksek Okulu, Bournemouth Üniversitesi Misafir Öğretim Üyesi, sedagokce.turan@vsh.bau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6563-1378

EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN MARRIAGE SATISFACTION AND PROBLEMATIC INTERNET USE AND LEVELS OF ALEXITHYMIA AMONG MARRIED COUPLES*

Selin GÜNEŞ**, Seda Gökçe TURAN ***

Received: 20.12.2021 - Accepted: 10.02.2022

Güneş, S. ve Gökçe Turan, S. (2022). Evli bireylerin evlilik doyumu ile problemleri internet kullanımı ve aleksitimi düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Etkileşim*, 9, 142-168.
doi: 10.32739/etkileşim.2022.5.9.159

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

The purpose of this study is to examine the contribution of problematic internet usage and alexithymia (difficulty in recognizing, distinguishing, recognizing and expressing one's emotions) levels of married individuals to marital satisfaction. 244 people between the ages of 18-65 participated in the study. According to the results, there was a low level of positivity between alexithymia level and marital satisfaction scores ($r = 0.25$, $p < 0.01$), and a moderate positive direction between problematic internet use and marital satisfaction scores ($r = 0.31$, $p < 0.01$). When the standard regression analysis findings were examined, the model was found to be significant ($p < 0.05$) and that only problematic internet use ($t = 3.24$, $p = 0.00$) predicted marital satisfaction. It was found that the marital satisfaction levels of the 30-65 age range participants were higher than the marital satisfaction levels of the 18-30 age group.

Keywords: married individuals, marital satisfaction, problematic internet use, alexithymia.

*This article is derived from the master thesis titled "Examination of the Relationship Between Marriage Satisfaction and Problematic Internet Use and Levels of Alexithymia Among Married Couples" at Bahçeşehir University, Graduate School of Social Sciences, Family Counselling Programme, in 2021.

**Specialist, Bahçeşehir University, Family Counselling Programme,
selingunes64@gmail.com, Orcid: 0000-0002-1495-7108

***Assistant Professor/ PhD, Bahçeşehir University, Vocational School of Health Services and Guest Lecturer in Bournemouth University, sedagokce.turan@vsh.bau.edu.tr, ORCID: 0000-0002-6563-1378

Giriş

Bir toplumun kültürel, sosyal alanlarda devamlılığının sağlanması, bireylerin bir araya gelerek aile kurmalarıyla mümkün olabilmektedir. Kültürden kültüre değişiklikler gözlemlense de evlilik, bireylerin aile kurmasına vesile olan evrensel bir kurumdur (Çelik ve İnanç, 2009). Bu kurumun sürekliliğinde payı olan etkenlerden biri, içinde bulunulan evlilik ilişkisinden sağlanan doyumdur. Evlilik doyumu tanım olarak, bireylerin evlilik ilişkilerinden ne derece tatmin olduklarını, ilişkiden sağlanan mutluluğun derecesini ifade eder (Çelik ve İnanç, 2009). Evlilik ilişkisinden yüksek düzeyde doyum elde edebilmek, eşlerin beklentilerinin gerçekleşmesiyle ve memnuniyet düzeyleriyle ilişkilidir (Buluş ve Bağcı, 2016). Buluş ve Bağcı'ya (2016) göre, evlilik ilişkisinden sağlanan doyum eşler arasındaki iş birliğini ve evlilik ilişkisinden elde edilen memnuniyet düzeyini etkilemekte, evliliğin sağlıklı bir şekilde devamlılığı açısından önem arz etmekte olduğu için evlilik doyumunu etkileyen değişkenlerin incelenmesinin evlilik ilişkilerinde sağlanan doyum olumlu yönde arttırmaya destek olacağı düşünülmektedir. TÜİK verileri incelendiğinde her geçen sene boşanma oranlarında artış olduğu gözlemlenmekte olup bu durum, evlilik doyumunu etkileyen nedenler üzerinde yoğunlaşılmasının önemini ortaya koymaktadır (TÜİK, 2020).

İnternet günlük hayatımızda birçok sebeple kullandığımız, hayatı kolaylaştıran bir araçtır. Günlük işlerin yapılması, iletişim kurulması veya eğlenceli vakit geçirmek gibi birçok amaçla kullanılabilir. Kullanım alanının genişliğine ve sıklığına bakıldığında, internetin problemleri kullanımı olası bir durumdur. İnternetin problemleri kullanımı; beklenenden, planlanandan daha uzun sürelerde internette vakit geçirilmesi ve buna bağlı olarak günlük hayatı olumsuz etkileyebilecek düzeyde fiziksel, sosyal, akademik, mesleki bozulmaların gözlemlenmesi şeklinde ifade edilebilir (DiNicola, 2004). Tanım göz önünde bulundurulduğunda, problemleri internet kullanımının evlilik ilişkilerinden sağlanan doyumunu da etkileyebileceği düşünülmektedir. Evli bireylerin interneti yoğun kullanımı sonucunda ilişkilerinde problemler oluşabilir ve bu durum evliliklerini olumsuz yönde etkileyebilir (Karaca, 2007). Evli bireylerin problemleri internet kullanımları sonucunda eşlerine daha az zaman ayırdıklarını, daha az etkileşimde bulduklarını yapılan araştırmalar ortaya koymaktadır (Karaca, 2007). İnternet kullanımı, evli bireylerin iletişiminde ve taleplerinin karşılanmasında olumsuz etkiler yaratıyorsa, bireylerin evlilik doyumunda azalma söz konusu olabilir. İnternet kullanımına ek olarak evlilik doyumunu etkilediği öngörülen bir diğer kavram da aleksitimidir. Aleksitimi, kişinin duygularını fark etme, ayırt etme, tanıma ve ifade etmede zorluk yaşaması olarak açıklanabilir (Koçak, 2002). Bu tanımdan yola çıkıldığında evli bireylerin, duygularını anlamlandırmada ve ifade etmede güçlük yaşamalarının, ilişki memnuniyetlerini olumsuz yönde etkileyebileceği ve evlilik doyumlarının düşmesine neden olabileceği düşünülmektedir. İlgili literatür tarandığında evlilik doyumunun cinsiyet rolü, eş tutumları, birlikte geçirilen zaman, iletişim, cinsel doyum, mesleki doyum, psikolojik ve fizyolojik sağlık, problem çözme becerisi, ego durumları, sosyo-ekonomik dü-

zey gibi değişkenler ile bir arada çalışıldığı görülmektedir (Hünler ve Genzz, 2003). Türkiye’de problemlı internet kullanımı, aleksitimi düzeyi ve bunların evlilik doymu ile ilişkisini bir arada ele alan herhangi bir araştırmaya rastlanmaması sebebiyle bu çalışmada, konuya ve literatüre katkı sağlayacağı düşünülen evlilik doymu ile problemlı internet kullanımı ve aleksitimi düzeyleri arasındaki ilişkiler incelenmiştir.

Bu araştırmanın amacı problemlı internet kullanımı ve aleksitimi düzeylerinin evlilik doymuna katkılarını incelemektir. Ayrıca araştırma sorularıyla elde edilen bazı sosyodemografik değişkenlere (cinsiyet, yaş, iş durumu, aylık gelir düzeyi, eğitim düzeyi, evlilik süresi, ocuk sahibi olup olmadıkları) göre evlilik doymu puanları arasında istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık olup olmadığını belirlemektir. Bu amaçlar doğrultusunda, aşağıdaki araştırma sorularına cevaplar aranmıştır:

a. Evli çiftlerin evlilik doymunda; problemlı internet kullanımının, aleksitimi düzeylerinin yordayıcı bir rolü var mı?

b. Cinsiyet, yaş, aylık gelir düzeyi, eğitim düzeyi, evlilik süresi, ocuk sahibi olunmasına göre evlilik doymu istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösteriyor mu?

Yöntem

Bu araştırma, dışarıdan herhangi bir müdahale olmadan iki ya da daha çok değişken arasındaki ilişkinin incelendiği korelasyonel araştırma modelinde tasarlanmıştır (Büyüköztürk vd. 2019) ve araştırmada nicel yöntemler kullanılmıştır. Bu alışma, evlilik doymu ile problemlı internet kullanımı ve aleksitimi arasındaki ilişkinin incelendiği çıkarımsal bir çalışmadır. Aynı zamanda cinsiyet, yaş ve ocuk sahibi olma durumu değişkenlerine göre ilişki doymununun farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiřtir¹.

Araştırmanın bağımlı değişkeni evlilik doymu, bağımsız değişkenleri ise problemlı internet kullanımı ve aleksitimi düzeyidir.

Araştırmaya 122 kadın ve 122 erkek olmak üzere 244 kişi katılmıştır. Örneklem grubu 18-65 yaş aralığındaki bireylerden oluşmaktadır. Katılımcılara ait sosyo demografik bilgiler *Tablo 1*’de, katılımcılara ait tanımlayıcı istatistikler ise *Tablo 2*’de gösterilmiştir.

¹ çalışmanın etik kurul raporu T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulunun 2020/01 tarihli toplantısı 20021704-604.01.01 sayı numarasıyla onaylanmıştır.

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik bilgiler

Değişkenler	Kategoriler	N	Yüzde
Cinsiyet	Kadın	122	50.0
	Erkek	122	50.0
Yaş	18-30	122	50.0
	31-65	122	50.0
Çalışma Durumu	Evet	212	86.9
	Hayır	32	13.1
Eğitim Durumu	İlkokul	1	0.4
	Ortaokul	0	0
	Lise	22	9.0
	Yüksekokul	16	6.6
	Üniversite	159	65.2
	Yüksek Lisans/Doktora	46	18.9
Evlilik Süresi	1-5 Yıl	186	76.2
	6-10 Yıl	32	13.1
	11-15 Yıl	12	4.9
	16-20 Yıl	2	0.8
	21 Yıl ve üzeri	12	4.9
Çocuk Sahibi Olma	Evet	103	42.2
	Hayır	141	57.8
Aylık Gelir	0-2000	2	0.8
	2000-4000	29	11.9
	4000-6000	55	22.5
	6000 +	158	64.8
Toplam		244	100

Katılımcıların yüzde 50.6'sı kadın, yüzde 49.4'ü erkek, yüzde 50.2'si 30-65 yaş aralığında, yüzde 49.8'i ise 18-30 yaş aralığında, yüzde 86.5'i çalışmakta, yüzde 64.9'u üniversite mezunu, yüzde 75.7'si 1-5 yıllık evli, yüzde 56.6'sı çocuk sahibi değil ve yüzde 64.1'inin aylık geliri 6000 TL ve üzeridir (Tablo 1).

Tablo 2. Tanımlayıcı istatistikler

Değişkenler	N	Min.	Mak.	Ort. (\bar{x})	Std. Sapma
Evlilik Doymu	244	13	47	23.40	7.23
Problemlil İnternet Kullanımı	244	33	154	70.08	28.05
Aleksitimi	244	20	80	50.49	12.44

Ölçek puanlarının ortalamalarına bakıldığında; Evlilik Doymu Ölçeğinin ortalaması 23.40 ($ss \pm 7.23$), Problemlil İnternet Kullanımı Ölçeğinin ortalaması 70.08 ($ss \pm 28.05$) ve Toronto Aleksitimi Ölçeğinin ortalaması 50.49 ($ss \pm 12.44$)'dur (Tablo 2).

Veri toplama araçları

Evlilik doymu ile problemlil internet kullanımı ve aleksitimi düzeyleri arasındaki ilişkinin incelendiği bu çalışmanın verileri online olarak toplanmıştır. Çalışma gönüllülük esasına dayalı gerçekleşmiştir. Demografik bilgilerinin toplanabilmesi için katılımcılardan sosyo-demografik bilgi formu doldurmaları ve çalışmaya katılan tüm katılımcılardan bilgilendirilmiş onam formu doldurmaları istenmiştir. Problemlil internet kullanımı ve aleksitimi düzeylerinin evlilik doymuna katkılarını incelemek amacıyla; Evlilik Doym Ölçeği, sağlıklı ya da sağlıksız internet kullanımını incelemek amacıyla; problemlil internet kullanımı ölçeği ve aleksitimik özellikleri kuramsal bilgilere uygun bir biçimde ölçmek amacıyla; Toronto Aleksitimi Ölçeği kullanılmıştır. Veri toplama araçları ile ilgili detaylı bilgiler aşağıdaki gibidir.

Sosyo-demografik bilgi formu

Gereken literatür taraması yapılarak oluşturulan sosyo-demografik bilgi formu, 8 adet sorudan oluşmuş ve sorular araştırmacı tarafından hazırlanmıştır. Formun soruları; cinsiyet, yaş, çalışma durumu, eğitim durumu, evlilik süresi, çocuğun sahibi olma, çocuk sayısı ve aylık gelir durumunu içermektedir. 18-30 yaş aralığı ve 30-65 yaş aralığı ikiye ayrılan yaş değişkeninde, 30 yaş 6 ay ilk gruba 30 yaş 6 aydan sonrası ise ikinci gruba dahil edilerek analiz edilmiştir.

Evlilik doym ölçeği (EDÖ)

Bu ölçek Çelik ve Yazgan-İnanç (2009) tarafından evlilik doymunu ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek üç alt ölçekten oluşmaktadır. Birinci alt ölçek;

“aile”, ikinci alt ölçek; “cinsellik” ve üçüncü alt ölçek; “benlik” tir. EDÖ 5’li Likert tipi bir ölçek olup, ifadeler; “bana tamamen uygun” (1), “bana hiç uygun değil” (5) şeklinde derecelendirilmektedir. Toplam 13 maddeden oluşan EDÖ’nün iç tutarlılık katsayısı 0.83 olarak bulunmuştur. Alt ölçeklerin iç tutarlılık kat sayıları; aile için 0.83, cinsellik için 0.81 ve benlik için 0.75 olarak elde edilmiştir. Elde edilen değer, ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir. Buna ek olarak test tekrar test çalışması kapsamında elde edilen 0.83 korelasyon katsayısı ölçeğin güvenilir olduğunun bir diğer göstergesi olarak değerlendirilmiştir. EDÖ’nün alt ölçeklerinin test tekrar test analizleri sonucunda elde edilen katsayıları; aile alt ölçeği için 0.80, cinsellik alt ölçeği için 0.83 ve benlik alt ölçeği için ise 0.74 bulunmuştur (Çelik ve Yazgan-İnanç, 2009). Ölçekteki 8 olumsuz madde; 1., 2., 5., 8., 10., 11., 12. ve 13. maddelerdir ve değerlendirme sırasında bu maddeler ters puanlanması gerekmektedir. Ölçekten en fazla 65 ve en az 13 puan alınabilmektedir.

Problemlili internet kullanımı ölçeği (PIKÖ)

Bu ölçek Ceyhan, Ceyhan ve Gürcan (2007) tarafından internet kullanımının, sağlıklı ve sağlıksız kullanım düzeylerini ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Ölçek üç faktörden oluşmuştur. İlk faktör internetin olumsuz sonuçları, ikinci faktör sosyal fayda/sosyal rahatlık ve üçüncü faktör ise internetin aşırı kullanımı şeklinde belirlenmiştir. Toplam 33 maddeden oluşan PIKÖ’nün iç tutarlılık katsayısı 0.95 olarak bulunmuştur. İç tutarlılık kat sayıları: internetin olumsuz sonuçları (1. Faktör) için 0.94, sosyal fayda/sosyal rahatlık (2. Faktör) için 0.85 ve internetin aşırı kullanım süresi (3. Faktör) için 0.75 olarak elde edilmiştir. Elde edilen değer ölçeğin yüksek düzeyde iç tutarlılığa sahip olduğunu göstermektedir bulunmuştur. Ayrıca test tekrar test çalışması kapsamında elde edilen 0.83 korelasyon katsayısı ölçeğin güvenilir olduğunun bir diğer göstergesi olarak değerlendirilmiştir. 33 maddelik 5’li Likert tipi olan ölçek kişilerin internet bağımlılığını ölçen bir araç değildir. Ölçekten alınacak en düşük puan 27, en yüksek puan ise 135 olup, 7. ve 10. maddeler tersten puanlanmaktadır. Ölçek sonucunda yüksek puan alındığında internet kullanımının kişiyi sağlıksızlaştırdığını, bu durumdan kişinin yaşantısının da olumsuz etkilenebileceğini ve bağımlılık gibi bir patolojiye meyil olabileceği belirtilir (Ceyhan vd. 2007).

Toronto aleksitimi ölçeği (TAÖ-20)

Bagby ve arkadaşları (1988) tarafından aleksitimik özellikleri kuramsal bilgilere uygun bir şekilde ölçmek amacıyla geliştirilmiştir. Güleç ve arkadaşları (2009) tarafından Türkiye’de geçerlik ve güvenilirliği yapılmıştır. Ölçek üç alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar; “duyguları tanımada güçlük” (1. faktör), “duyguları söze dökmeye güçlük” (2. Faktör) ve “dışa dönük düşünme” (3. Faktör) alt ölçekleridir. Toplam 20 maddeden oluşan TAÖ-20’nin iç tutarlılık katsayısı 0.78 olarak bulunmuştur. Alt ölçeklerin iç tutarlılık katsayıları; 1. faktör içim

0.57, 2 faktör için 0.57 ve 3. faktör için 0.67 olarak saptanmıştır (Güleç vd. 2009). 5'li Likert tipi ölçek olan TAO-20' de 4., 5., 10., 18., ve 19. Maddeler ters biçimde puanlanmaktadır. Ölçekten alınan yüksek puanlar yüksek aleksitimik düzeyi gösterir.

Verilerin toplanması

Araştırmada veri toplama araçları olarak, Sosyo-Demografik Bilgi Formu ve Evlilik Doyumu Ölçeği (EDÖ), Problemlı İnternet Kullanımı Ölçeği (PİK) ve Toronto Aleksitimi Ölçeği (TAO-20) ölçekleri kullanılmıştır. Katılımcılardan kartopu örnekleme modeliyle, çevrimiçi olarak, gönüllük çerçevesi içinde toplanmıştır. İnternete (www.docs.google.com) aktarılmış olan ölçek bataryasıyla, ilk etapta ulaşılabilen evli bireylere e-posta ve sosyal medya aracılığıyla ulaşılmış olup bu katılımcılar aracılığıyla başka evli bireylere de ulaşılarak örnekleme genişletilmiştir. Verilerin toplanmasında çevrimiçi yöntemler kullanılarak daha hızlı bir şekilde daha çok katılımcıya ulaşılması hedeflenmiştir. Ölçek bataryası; çalışmanın amacından, gönüllülük esasından, ölçeklerin kısaca tanıtımından, ölçeklerin doldurulma koşullarından, verilerin kullanılma durumundan, gizlilikten, kimsenin etkisi altında kalınmadan ve boş bırakılmadan doldurulması gerektiğinden bahsedilen bilgiler içeren bir onam formu ile birlikte sunulmuştur. Verilerin toplanması ortalama üç ay sürmüş olup ilk etapta 251 evli katılımcıya ulaşılmıştır.

Verilerin analizi

Katılımcılar veri toplama araçlarını bir arada doldurmuşlardır. Gerçekleştirilen ilk normallik testlerinde ölçüt değişken olan evlilik doyumunun normal dağılım göstermediği saptandığı için ilgili analizler yürütülmüş, uç değerlere sahip 7 katılımcı tespit edilmiş ve örneklemden çıkarılmıştır. Ardından 244 katılımcının verileriyle araştırma sorularına uygun istatistiksel teknikler seçilmiş ve ilgili analizler gerçekleştirilmiştir.

Çalışmanın ölçüt değişkeni evlilik doyumunu, yordayıcı değişkenleri ise problemlı internet kullanımı ve aleksitimi düzeyleridir. Hipotezler test edilmeden önce bu değişkenlerin normal dağılım gösterip göstermediklerine bakılmıştır. Korelasyon ve çoklu regresyon analizleri ile değişkenler arasındaki ilişkiler incelenmiştir. İlk olarak ölçüt değişken ile sürekli yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkilere, normal dağılım gösterdikleri için, *Pearson* korelasyonu ile bakılmıştır. Bu araştırmada, evlilik doyumunun yordayıcıları oldukları düşünülen değişkenlerle ilgili yeterli düzeyde çalışmalara rastlanmamış olması gerekçesiyle, standart regresyon analizinin tercih edilmesi uygun bulunmuştur. Standart regresyon analizi ile ölçüt değişkenin yordayıcı değişkenler bazında varyansının açıklanma yüzdesini ve yordayıcı değişkenlerin toplam varyansı açıklama yüzdeslerini keşfetmek hedeflenmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2013).

Ek olarak cinsiyet grupları (kadın, erkek), yaş grupları (18-30, 30-65) ve çocuk sahibi olma durumuna (evet, hayır) göre evlilik doyumu puanları arasında fark olup olmadığına *t testi* uygulanarak bakılmıştır. Analizde kullanılmayacak olan demografik değişkenlere (çalışma durumu, mezuniyet durumu, evlilik süresi ve aylık gelir) çalışma grubunu tanımlamak için yer verilmiş olup, gruplar arasındaki sayı farkları çok olduğu için yanlı bir sonuç elde etmemek adına *t testi* veya *anova* testinin uygulanmamasına karar verilmiştir.

İstatistiksel analizler, SPSS (*Statistical Package for Social Sciences*) 20 paket programı ile yürütülmüştür. Yüzde 95 güven aralığında $p < 0.05$ anlamlılık düzeyi kabul edilmiştir.

Bulgular

Sürekli değişkenler ile bağımlı ölçümsel değişkenin normallik sayılıştırılmasının karşılamasıyla ilgili bulgular

Sürekli değişkenler olan problemlili internet kullanımı, aleksitimi ve bağımlı ölçümsel değişken olan evlilik doyumu puanlarının normal dağılım gösterip göstermedikleri, betimsel istatistikler başlığı altında olan *Skewness-Kurtosis* (çarpıklık-basıklık) değerlerine bakılarak incelenmiştir. Değişkenlerin normal dağılımlarına ilişkin sonuçlara *Tablo 3*'te yer verilmiştir.

Tablo 3. Çalışma değişkenlerinin betimsel istatistik değerleri ve normallik testi sonuçları

Değişkenler	Evlilik Doymu	Problemlili İnternet Kullanımı	Aleksitimi
N	244	244	244
Ortalama	23.49	70.08	50.49
Standart sapma	7.23	28.05	12.44
En küçük değer	13.00	33.00	20.00
En büyük değer	47.00	154.00	80.00
Çarpıklık	0.909	0.920	0.162
Basıklık	0.507	0.123	-0.692

Skewness-Kurtosis (çarpıklık-basıklık) değerlerine bakıldığında evlilik doymunun çarpıklık değeri 0.909, basıklık değeri 0.507 problemlili internet kullanımı çarpıklık değeri 0.920, basıklık değeri 0.123; aleksitiminin çarpıklık değeri 0.162, basıklık değeri -0.692 olarak saptanmıştır. Değişkenler incelendiğinde çarpıklık ve basıklık değerlerinin -2 ile +2 arasında bulunmasından dolayı, verilerin normal dağıldığı varsayılmıştır. (George ve Mallery, 2010). Bunlara ek olarak hipotez testlerin ve parametrik testlerin kullanımı için olanak sağlayan ve araştırmanın ölçüt değişkeni olan evlilik doyumu ölçütünün normal dağılım göstermesi, bu yöntemlerin kullanımı için uygun olarak kabul edilmiştir (Geor-

ge ve Mallery 2010, Stevens 2009).

Ölçüt ve yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkiler ile ilgili bulgular

Analizi yapılan bağımsız değişkenler (problemler internet kullanımı ve aleksitimi) arasında ve bu değişkenlerle ölçüt değişken (evlilik doyumu) arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığı *Pearson* korelasyonu ile incelenmiştir. Çoklu regresyon analizinin uygulanabilmesi için bağımsız değişkenler arasında yüksek bir korelasyonun bulunmaması beklenir. Korelasyon katsayısının mutlak değerinin 0.80 ve üzerinde (Garson, 2006) çıkması durumu çoklu bağlantı olduğunu göstermektedir. Korelasyon katsayılarının bu değerin (0.80) altında çıkması, bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantı belirtisine rastlanmadığına işaret etmektedir (Alpar, 2003). Ölçüt ve yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkiler ile ilgili analizlere aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 4. Çoklu standart regresyon analizindeki ölçüt değişken ile yordayıcı değişkenler arasındaki Pearson korelasyonları

	1	2	3
1.Evlilik Doyumu	1		
2.Problemler İnternet Kullanımı	0.31**	1	
3.Aleksitimi	0.25**	0.63**	1

** $p < 0.01$ * $p < 0.05$

Evlilik doyumu düzeyleri ile problemler internet kullanımı puanları arasında orta düzeyde pozitif yönlü ($r=0.31$, $p < 0.01$), aleksitimi seviyeleri ile arasında düşük düzeyde pozitif yönlü ($r=0.25$, $p < 0.01$) istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmuştur (Tablo 4).

Aynı zamanda bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantının bulunup bulunmadığına korelasyon matrisi incelenerek bakılmış olup, bağımsız değişkenler arasında 0.80 ve üzerinde bir korelasyon değerinin olmadığı saptanmıştır. Tablo 4 incelendiğinde bağımsız değişkenler olan problemler internet kullanımı ve aleksitimi seviyesi arasındaki korelasyon değerinin orta düzeyde olduğu bulunmuştur ($r=0.63$, $p < 0.01$).

Tablo 5. Çoklu standart regresyon analizindeki ölçüt değişken ile yordayıcı değişkenler arasındaki Pearson korelasyonları

	1	2	3	4	5	6	7	8	9
1.BA	1	0.25**	0.29**	0.05	0.15	0.16	0.12	0.16	0.12
2.AA	0.25**	1	0.08	0.08	0.09	0.05	0.01	0.1	0.01
3.CA	0.29**	0.08	1	0.22**	0.45**	0.37**	0.29**	0.26**	0.22**
4.İAK	0.05	0.08	0.22**	1	0.64**	0.76**	0.43**	0.45**	0.38**
5.SFR	0.15*	0.09	0.45**	0.64**	1	0.66**	0.54**	0.45**	0.46**
6.İOS	0.16*	0.05	0.37**	0.76**	0.66**	1	0.57**	0.52**	0.51**
7.DTG	0.12	0.01	0.29**	0.43**	0.54**	0.57**	1	0.73**	0.46**
8.DSDG	0.16*	0.1	0.26**	0.45**	0.47**	0.52**	0.73**	1	0.53**
9.DDD	0.12	0.01	0.22**	0.38**	0.46**	0.51**	0.46**	0.53**	1

** p<0.01 * p<0.05

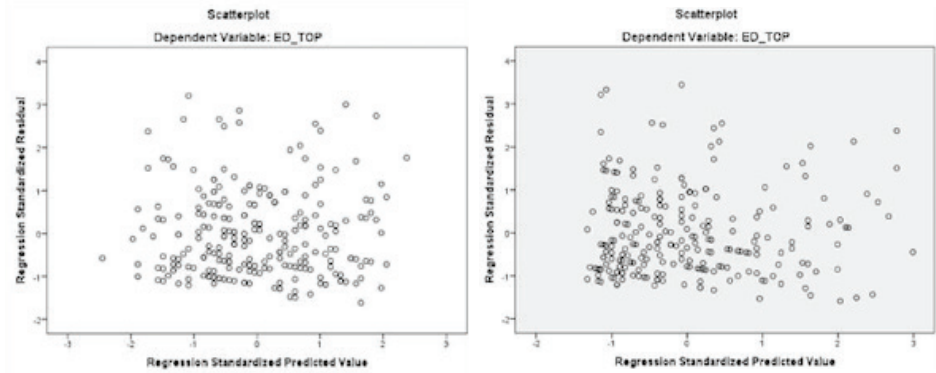
Ölçüt değişken olan evlilik doyumunun benlik alt boyutu puanları ve aile alt boyutu puanları ile bağımsız değişkenler problemleri internet kullanımının (internetin olumsuz sonuçları, sosyal fayda / rahatlık, internetin aşırı kullanımı) ve aleksitiminin (duyguları tanımada güçlük, duyguları söze dökmede güçlük, dışa dönük düşünme) alt boyutları arasında bir ilişki tespit edilmemiştir (Tablo 5). Ölçüt değişken olan evlilik doyumunun cinsellik alt boyutu puanları ile bağımsız değişkenlerden problemleri internet kullanımının internetin aşırı kullanımı alt boyutu ile düşük düzeyde pozitif yönlü ($r=0.22$, $p<0.01$), sosyal fayda / rahatlık alt boyutu ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r=0.45$, $p<0.01$), internetin olumsuz sonuçları alt boyutu ile orta düzeyde pozitif yönlü ($r=0.37$, $p<0.01$); bağımsız değişkenlerden aleksitiminin duyguları tanımada güçlük alt boyutu ile düşük düzeyde pozitif yönlü ($r=0.29$, $p<0.01$), duyguları söze dökmede güçlük alt boyutu ile düşük düzeyde pozitif yönlü ($r=0.26$, $p<0.01$), dışa dönük düşünme alt boyutu ile düşük düzeyde pozitif yönlü ($r=0.22$, $p<0.01$) istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmuştur (Tablo 5). Aynı zamanda bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantının bulunup bulunmadığına korelasyon matrisi incelenerek bakılmış olup, bağımsız değişkenler arasında 0.80 ve üzerinde bir korelasyon değerinin olmadığı saptanmıştır (Tablo 4).

Bağımsız değişkenlerin evlilik doyumunu yordamasıyla ilgili bulgular

Çoklu standart regresyon analizlerini gerçekleştirmek için çoklu eş doğrusallık, hataların normal dağılımı, gözlemlerin bağımsızlığı, eşvaryanslılık (*homoscedasticity*) ve uç değerlerin olmaması (Laerd Statistics, 2015) gibi sayılıtların sağlanması amacıyla hazırlayıcı analizler yapılmıştır. Araştırmanın bağımsız değişkenleri olan problemlı internet kullanımı ve aleksitimi ile ölçüt değişken olan evlilik doyumunu değişkeni arasında, istatistiksel olarak anlamlı ilişkiler olduğu saptanmıştır (*Tablo 4*). Hataların bağımsızlığı ya da başka bir ifadeyle gözlemlerin bağımsızlığı sayılıtlarının karşılandığını teyit etmek için *Durbin-Watson* istatistiği incelenmiş olup 2.00 değerine yakın bir değer (1.69) olduğu bulunmuştur. Gerçekleştirilen ilk normallik testlerinde ölçüt değişken olan evlilik doyumunun normal dağılım göstermediği görülmüş, ardından veri setindeki ilgili maddelere ilişkin puanlar z puanına dönüştürülerek uç değerler kontrol edilmiştir (Tabachnick ve Fidell, 2007). Aynı zamanda histogram ve kutu çizgi grafiği de incelenerek uç değerlerin tespiti sağlanmıştır. Bu dönüştürme işleminin ardından standart puanları ± 3.00 değerlerini aşan 7 katılımcının örneklemden çıkarılması uygun görülmüştür. Akabinde tekrar uygulanan normallik testlerinde verilerin normal dağılım gösterdiği çarpıklık ve basıklık değerlerine bakılarak kabul edilmiştir (*Tablo 3*).

Ölçüt değişken olan evlilik doyumunu ile kurulmuş olan modelde standart regresyon analizi yapılarak *Leveraj* değerlerine ve *Cook'un Uzaklık değerlerine* bakılmıştır. *Leveraj* değerinin 0.20'ye yakın olduğu, *Cook'un Uzaklık değerinin* 1.00'dan yüksek olmadığı saptanmıştır. Ölçüt ve yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkilerin doğrusal olup olmadığını incelemek adına standartlaştırılmış artıklar ile standardize edilmiş yordanmış değerlerin bulunduğu saçılım grafiklerine aşağıda yer verilmiştir (*Şekil 1*).

Şekil 1. Ölçüt ve yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkiler için standartlaştırılmış artıklar ile standardize edilmiş yordanmış değerler arasındaki saçılım grafiği

Saçılım grafiklerine bakıldığında ilişkinin doğrusal olduğu görülmektedir. Bu grafikler, eşvaryanslılık sayılıtlarının da karşılandığını belirtmektedir. Çoklu

eş doğrusallık sayılıtısının karşılanıp karşılanmadığını tespit etmek için ölçüt değişken ve sürekli yordayıcı değişkenler arasındaki *Pearson* korelasyonları incelenerek (Tablo 4) 0.80 değerinden yüksek bir değer olmadığı görülmüştür. Ek olarak yordayıcı değişkenlerin tolerans değerleri incelenmiş olup en küçük tolerans değerinin 0.598 olduğu tespit edilerek 0.1 değerinden yüksek oldukları anlaşılmıştır. Sonuç olarak regresyon analizlerinin gerçekleştirilebilmesi için kontrol edilen temel varsayımların karşılandığı kabul edilmiş ve evlilik doyumunun yordayıcılığı incelenmiştir.

Bağımsız değişken sayısı göz önünde bulundurularak çoklu regresyon modeli kurulmuştur. Ölçüt değişkenin yordanmasında her bir bağımsız değişkenin, diğer bağımsız değişkenlerden farklı olarak ne kadar katkıda bulunduğunu ve ortak etkilerini değerlendirebilmek adına (Tabachnick ve Fidell, 2001), kullanımı diğer yöntemlere nazaran Tabachnick ve Fidell (2013) tarafından önerilen standart çoklu regresyon yöntemi kullanılmıştır. Evlilik doyumunun, problemlerli internet kullanımı ve aleksitimi değişkenleri tarafından yordayıcılığının incelendiği analizi içeren tabloya aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 6. Evlilik doyumunun yordanması ile ilgili standart regresyon analizi bulguları

Değişken	B	SH _b	β	t	p
Sabit	16.31	1.85		8.82	0.00
Problemlerli İnternet Kullanımı	0.07	0.02	0.26	3.24	0.00
Aleksitimi	0.05	0.05	0.08	1.06	0.29

Tablo 6'da yer alan standart regresyon analizi bulguları incelendiğinde model anlamlı bulunmuştur ($p < 0.05$). Yapılan analizlerin gösterdiği üzere, sadece problemlerli internet kullanımının ($t=3.24$, $p=0.00$) anlamlı katkı sağladığı tespit edilmiştir. Problemlerli internet kullanımı değişkeni evlilik doyumunu değişkeni varyansının yüzde 100'ünü (düzeltilmiş $R^2=0.92$) açıklamıştır. ($F[2;241]=13.35$, $p=0.00$) Bu doğrultuda evli bireylerin evlilik doyumlarının yordanması konusunda gerçekleştirilen standart regresyon analizi sonuçlarına göre varyansın yüzde 92'sinin açıklandığı tespit edilerek problemlerli internet kullanımının anlamlı bir yordayıcı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Aleksitimi seviyelerinin ise anlamlı bir düzeyde katkı sağlamadığı sonucuna varılmıştır. Standardize edilmiş regresyon katsayısının (β) işareti incelendiğinde, problemlerli internet kullanımı (0.26) ile evlilik doyumunu arasındaki ilişki pozitif yönlüdür (Tablo 6).

Cinsiyete göre evlilik doyumunun farkına ilişkin bulgular

Katılımcıların cinsiyetlerine göre evlilik doyumunun farklılaşp farklılaşmadığı *t testi* uygulanarak tespit edilmiştir. Aşağıda verilen tabloda sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 7. Katılımcıların cinsiyetlerine göre evlilik doyumu düzeylerinin farkına ilişkin t testi sonuçları

Cinsiyet	Sayı	Ortalama	Levene Std. varyans Sapma _____ denkliği testi		sd	t	P	
			F	p				
Kadın	122	23.81	7.28					
Erkek	122	22.99	7.20	0.255	0.614	242	0.885	0.377

Evlilik doyumu düzeyleri, katılımcıların cinsiyetlerine göre değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($t(242)=0.885$; $p=0.377>0.05$) (Tablo 7).

Yaşa göre evlilik doyumunun farkına ilişkin bulgular

Katılımcıların yaşlarına göre evlilik doyumunun farklılaşıp farklılaşmadığı t testi uygulanarak tespit edilmiştir. Aşağıda verilen tabloda sonuçlar yer almaktadır.

Tablo 8: Katılımcıların yaşlarına göre evlilik doyumu düzeylerinin farkına ilişkin t testi sonuçları

Yaş	Sayı	Ortalama	Levene Std. varyans Sapma _____ denkliği testi		sd	t	P	
			F	p				
18-30	122	21.89	6.82					
30-65	122	24.92	7.32	1.274	0.260	242	-3.343	0.001

Evlilik doyumu düzeyleri, katılımcıların yaşlarına göre değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir ($t(242)=-3.343$; $p=0.001<0.05$) (Tablo 8). Bu tabloya göre, 30-65 yaş aralığındaki katılımcıların evlilik doyumu düzeyleri ($\bar{X}=24.92$), 18-30 yaş aralığındaki katılımcıların evlilik doyumu düzeylerinden ($\bar{X}=21.89$) yüksektir.

Çocuk sahibi olunması durumuna göre evlilik doyumunun farkına ilişkin bulgular

Katılımcıların çocuk sahibi olma durumlarına göre evlilik doyumunun farklılaşp farklılaşmadığı *t testi* uygulanarak tespit edilmiştir. Aşağıda verilen tabloda sonuçlar yer almaktadır:

Tablo 9. Katılımcıların çocuk sahibi olma durumlarına göre evlilik doyumu düzeylerinin farkına ilişkin *t testi* sonuçları

Levene Std. Çocuk Sahibi olma durumu	Sayı	varyans Sapma _____ denkliği testi			sd	t	P		
		p							
Evet	122	24.09	7.26						
Hayır	122	22.90		1.021	0,313	7.19	242	1.267	0.206

Evlilik doyumu düzeyleri, katılımcıların çocuk sahibi olma durumlarına göre değerlendirildiğinde istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır ($t(242)=1.267$; $p=0.206>0.05$) (Tablo 9).

Tartışma

Bu çalışmada, bağımsız değişkenler olan problemlerli internet kullanımı ve aleksitimi ile evlilik doyumu değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olup olmadığını incelemek için korelasyon analizleri yapılmıştır. Bu doğrultuda ölçüt değişken olan evlilik doyumu ile anlamlı bir ilişkisi olduğu tespit edilen bağımsız değişkenlerin yordayıcılığına bakılmıştır. Araştırmada standart regresyon analizi yürütüldüğü için evlilik doyumunun yordayıcıları olarak düşünülen değişkenler hakkında bir buluş yapılması amaçlanmış, yordayıcı değişkenlerin teker teker sağladığı katkıya ve toplam varyanstaki payına bakılmıştır. Ek olarak yaşa, çocuk sahibi olma durumuna ve cinsiyete göre evlilik doyumu seviyesinin farklılaşp farklılaşmadığı *t testi* analiziyle incelenmiştir.

Ölçüt ve yordayıcı değişkenler arasındaki ilişkilere yönelik bulguların yorumlanması

Bu çalışmada ölçüt değişken evlilik doyumu ile bağımsız değişkenler; problemlerli internet kullanımı ve aleksitimi düzeylerinin istatistiksel olarak anlamlı

bir ilişkiye sahip oldukları saptanmıştır. Katılımcıların evlilik doymu puanları ile problemlı internet kullanımı puanları arasında orta düzeyde pozitif yönlü, aleksitimi seviyesi puanları arasında ise zayıf düzeyde pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon bulunmuştur. Aynı zamanda evlilik doymu cinsellik alt boyutu ile problemlı internet kullanımının internetin aşırı kullanımı alt boyutu ile düşük düzeyde pozitif yönlü, sosyal fayda / rahatlık alt boyutu ile orta düzeyde pozitif yönlü ve internetin olumsuz sonuçları alt boyutu ile orta düzeyde pozitif yönlü; aleksitiminin duyguları tanımada güçlük alt boyutu ile düşük düzeyde pozitif yönlü, dışa dönük düşünme alt boyutu ile düşük düzeyde pozitif yönlü istatistiksel olarak anlamlı bir korelasyon tespit edilmiştir. İlgili yurtiçi ve yurt dışı literatür taraması yapıldığında bu araştırmada elde edilen evlilik doymu ile problemlı internet kullanımı ve alt boyutları arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğuna dair bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple elde edilen sonucun olası nedenleri üzerine aşağıda tartışılmıştır.

Literatür incelendiğinde, internet bağımlılığının sosyalleşme ile ilişkisi olduğunu tespit eden araştırmalar (Grohol, 1999; Suler, 1996; Chou ve Hsiao; 2000) bulunmaktadır. Kişinin sosyal ağları kullanarak birtakım ihtiyaçlarını (aidiyet hissi, sosyal olarak biliniyor olma ve sosyal destek ihtiyacı) giderdiği gözlenmiştir. Bu çalışmanın sonucuna göre çiftlerin bu ihtiyaçlarını birbirleriyle ya da çevresindekilerle giderdikleri ve bu durumun evlilik doymularını olumlu bir şekilde etkilediği düşünülebilir. Katılımcıların interneti birlikte vakit geçirme amacıyla da yoğun bir biçimde kullandıkları ve bu yüzden çiftler arasında bu durumun sorun teşkil etmediği düşünülebilir.

Erberk ve arkadaşları (2005), evlilik doymu tanımını, kişilerin evliliklerinde hissetmiş oldukları bireysel mutluluk ve hoşnutluk olarak ifade etmektedir. Bu çalışmaya göre çiftlerin evliliklerinde öznel mutluluğu ve hoşnutluğu hissediyor olduğu, birbirlerine özel alan yarattıkları ve internet kullanımını sorun etmedikleri varsayılırsa çiftlerin evlilik doymularının olumsuz etkilenmediği düşünülebilir.

Araştırmanın diğer bulgusu, aleksitimi düzeyi ile evlilik doymu puanları arasında pozitif yönde bir ilişki olduğudur. Aleksitiminin tanımı ve iki değişken arasındaki ilişkileri inceleyen araştırmalar dikkate alındığında çıkan sonuç beklenmedik bir sonuçtur. İlgili literatür tarandığında aleksitimi ile evlilik doymu arasında negatif yönde ilişki tespit eden araştırmalara rastlanmıştır (Panahi vd. 2018; Bingöballı, 2020). Bu araştırmada elde edilen sonucun olası nedenlerinden biri; katılımcıların bir kısmının duygularını anlamlandırmada, ifade etmede güçlük yaşamalarına rağmen, bu güçlüğü fark edemeyip evlilik ilişkilerini olumlu olarak değerlendirerek yüksek doym sağladıklarını düşünmeleri ve bu doğrultuda cevaplar vermeleri olabilir.

Sonuçlar bireysel olarak değerlendirilmeyerek ortalamalarla yapılan işlemler neticesinde ilişkili çıkmıştır. Aleksitimi seviyesi bireysel olarak yüksek çıkan bir katılımcının evlilik doymunu orta veya düşük düzeyde bildirmiş olma olasılığı da mevcuttur. Farklı bir bakış açısıyla bakıldığında; bireysel bazda aleksitimi

puanları çok yüksek olmayabilir. Dolayısıyla ilişkiler değerlendirilirken sosyal desteğin varlığı, yakınlık algılanmış, doyum bildirmelerine yeterli düzeyde hissedilmiş olabilir. Bazı araştırmacılara (Lesser 1985; Beştepe 1997) göre aleksitimi sosyo-kültürel bir durumdur. Katılımcıların kültürel açıdan yetiştirilme tarzları göz önünde bulundurulduğunda aleksitimi düzeyleri açısından yanıltıcı bir sonuç elde edilmiş olabilir. Duyguların ifade edilmesini örseleyici bir yetiştiriliş tarzı benimsenmiş ailelerde yetişmiş olabilirler. Bu ailelerde yetişen bireyler duygularını anlamlandırabilse bile ifade etme konusunda öğrendikleri şekilde kendilerini engelleyebilirler. Kültürel etkiler altında güçlü bir imaj çizebilmek için olumsuz duygularını saklama eğiliminde olabilirler. Türkiye, Batı ülkelerine göre toplulukçu kültürün özelliklerini gösteren bir ülkedir. 1980 yılından itibaren Türkiye’de toplulukçu kültürden bireysel kültüre doğru bir değişim yaşanmasına rağmen (Göregenli, 1995; İmamoğlu, 1998; Kağıtçıbaşı, 1998), Türkiye’de hâlâ toplulukçu kültürün etkisinin hakim olduğu belirtilmektedir (Hofstede, 1980; Kağıtçıbaşı, 2010; Mesquita, 2001; Uskul vd. 2004). Toplulukçu kültürün hakim olduğu topluluklarda kişiler kendi duygularından ziyade çevresindekilerin duygularına hassasiyet göstermektedirler. Türk kültürü göz önünde bulundurulduğunda duyguların ifade edilmesi ve duygular hakkında konuşulması çok yaygın bir durum değildir (Dökmen, 1995; Kağıtçıbaşı, 1998). Bu çalışma sonucunda çiftler, duygularını ifade etmeye ihtiyaç duymadıklarını, bu durumun normal olduğunu ve bu konuyla ilgili herhangi bir problem yaşamadıklarını düşünmüş olup, sorulara buna yönelik cevap vermiş olabilirler.

Duygusal zekâ kuramı çerçevesinde bakıldığında, ilişkiden sağlanan doyum, duyguların doğru bir şekilde anlamlandırılabilmesi ve ifade edilebilmesiyle ilişkilidir (Mayer Caruso ve Salovey, 2000). Bu araştırmada aleksitimi seviyelerinin ve evlilik doyum puanlarının pozitif yönde ilişkili oluşu, katılımcıların duygularını yeterli düzeyde anlamlandıramayıp ifade edememelerinden kaynaklı olabilir. Buna bağlı olarak katılımcılar evlilik ilişkilerindeki doyum düzeyini de yanlış değerlendirmiş olabilirler.

Bağımsız değişkenlerin evlilik doyumunu yordamasıyla ilgili bulguların yorumlanması

Yapılan analizler sonucunda evli bireylerin evlilik doyumunu yordamada aleksitimi değişkeninin katkısı bulunmazken problemlerli internet kullanımı değişkeninin evlilik doyumunu yordadığı bulunmuştur. Elde edilen bulgular ışığında evlilik doyumunu değişkeninin, problemlerli internet kullanımı ($\beta=0.26$) tarafından güçlü bir değerle, pozitif yönde yordandığı tespit edilmiştir. Bu değişken için, toplam varyansın büyük bir kısmını (%0.92) açıklayarak önemli bir veri oluşturduğu söylenebilir. Elde edilen sonuçla, problemlerli internet kullanımı davranışı puanlarının artmasının evlilik ilişkisinden sağlanan doyumun artmasına katkı sağladığı sonucuna ulaşılmaktadır.

Elde edilen sonuç ilgili literatür de tarandığında farklı ve beklenmedik bir sonuçtur çünkü yapılan araştırmaların sonuçları problemlı internet kullanımı davranışının evlilik ilişkisinden sağlanan doymu azalttığı yonundedir (Aylıkçı, 2018). Bu sebeple araştırmanın sonucu literatüre farklı bir bakış açısı sunabilir. Bu bulgu doğrultusunda, araştırmaya katılan evli bireylerin, problemlı internet kullanımı davranışlarına rağmen aşağıda bahsedilecek olan olası sebeplerden dolayı evliliklerinden sağladıkları doymun pozitif yonde yordandığı soylenebilir. Olcut değişkenler ile yordayıcı değişken arasındaki ilişkiyi yorumlarken bahsedilen olası sebeplere ek olarak bahsedilebilecek sebeplere aşağıda değinilecektir.

Miller ve Steinberg (1975) tarafından ortaya atılan 'Kişilerarası İletişime Dair Sosyal Biliş Kuramı'na gore; insanlar cenvrelerindeki bireyler hakkındaki inançlarını, edindikleri bilgileri, onlara yonelik tutumlarını kapsayan "bilgi bankası" adını verdikleri deneyimlerinden yola çıkarak iletişime gevmektedirler. Bu sürecin evli çiftler arasında kurulan iletişimde de bu şekilde ilerlediğini belirtmektedirler (Miller ve Steinberg, 1975).

Partnerini olduğu haliyle kabul eden, geleneksel rollerden sıyrılmış bir şekilde görebilen çiftlerin, evlilik doymularının daha yüksek olduğu, çünkü partnerinin otantik özelliklerinin kabul görüyor olmasının, eşler arasında uyumlu ve eşitlikçi bir ilişkinin varlığını işaret etmesinin olası olduğunu düşündürebilir. Bu araştırmada da eşlerden sadece birinin problemlı internet kullanımı puanı yüksek olabilir; yani uzun süreler internette vakit geçiriyor olabilir ve diğer eş, partnerinin bu davranışını yargılamayarak anlayışla karşılıyor ve kabulleniyor olabilir. Bu sayede karşılıklı anlayışın olduğunu ve sınır ihlalinin algılanmadığını düşündüren bu kabul, evlilik doymunu olumlu yonde etkiliyor olabilir. Kişilerin kendi davranışlarının sorumluluğunu almasının kabul görölmesi, kişilerin eşlerinin davranışlarına karşı kontrolcü bir tutum sergilemeyerek suçlamıyor olmaları ve partnerlerini olduğu gibi kabul etmeleri; partnerlerden herhangi birinin problemlı internet kullanımı puanının yüksek çıkmasına rağmen evliliklerinden sağladıkları doymu olumsuz etkilemediği düşünülebilir. Partnerlerden en az birinin güvenli bağlanmaya sahip olması olasılığı neticesinde eşinin yoğun internet kullanımına rağmen, kendisine karşı ilgi ve sevgisinden şüphelenmiyor olduğu ve ilişkisinin olumlu taraflarına, ilişkinin bütününe odaklanabildiği, bu sayede evlilik ilişkisinden sağlanan doymun da yüksek çıktığı düşünülebilir (Brassard vd. 2009). Bu çıkarımı destekleyebilecek bir araştırma Hamamcı (2005) tarafından gerçekeştirilmiştir. Araştırmanın sonucu, evli bireylerin gerçekeşi olmayan ilişki inançları ile evlilik doymu arasındaki ilişkide, evlilik doymu düzeyi yüksek olan katılımcıların, evlilik doymu düzeyi düşük olan katılımcılara göre daha az gerçekeşi olmayan inançlara sahip olduklarını ortaya koymuştur (Hamamcı, 2005).

Sosyal bir varlık olan insan için iletişim kurmak temel bir ihtiyaçtır. Dolayısıyla evlilik kurumunun birleştirdiği bireyler de sürekli olarak sözlü ya da sözsüz bir şekilde birbirleriyle iletişim kurma ihtiyacı hissederler. Bir evlilik iliş-

kisinin doyurucu olduğundan bahsedebilmek için; eşler arasındaki iletişimin niteliğine, ne düzeyde bir etkileşime sahip olduklarına bakılması önemlidir (Özügurlu, 2013). Bu doğrultuda mevcut iletişim becerileri eşler arasındaki uyumu ve dolayısıyla evlilik ilişkisinden sağlanan doyumunu etkileyebilmektedir (Yalçın, 2014). Bu araştırmada da partnerlerden en az birinin problemleri internet kullanımı puanının yüksek olması, uzun süre internette vakit geçiriyor olması; eşler arasındaki iletişimin niteliğini olumsuz yönde etkilemiyor olabilir ve birbirleriyle ihtiyaç duydukları düzeyde, yeterli ve sağlıklı bir iletişim kurmaya devam ediyor olabilirler. Eşler arasındaki bu nitelikli iletişim de evliliklerinden sağladıkları doyumunu olumlu yönde etkiliyor olabilir.

Bu çalışmanın pandemi sürecinde yapılmış olması göz önünde bulundurulduğunda, kişilerin internet kullanımının yoğun olmasında pandemi sürecinin etkisinden söz edilebilir. İnternetin erişilebilir olması, alışveriş, eğlence ve iş gibi alanlarda internetin sunmuş olduğu imkanlar değerlendirildiğinde, bu etkilerin internet kullanımını artırmış olduğu ve bunun bir problem olarak değerlendirilmediği düşünülebilir.

Cinsiyete göre evlilik doyumunun farkına ilişkin bulguların yorumlanması

Bu araştırmada katılımcıların evlilik doyumunu düzeylerinin, cinsiyet değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Kadınların ve erkeklerin evliliklerinden sağladıkları doyumun benzer düzeyde olduğu, cinsiyet değişkeninin evlilik doyumunu ile anlamlı bir farklılaşma göstermediği bulunmuştur.

Literatür tarandığında bu araştırmanın sonucuyla benzer sonuca ulaşan araştırmalara rastlanmıştır (Fışıloğlu, 1992; Tezer, 1994; Çelik, 2006; Acar, 1998; Güven, 2005; Soyer, 2006). Bu çalışmalardan biri Kabasakal ve Soylu'nun (2016) evli bireylerin evlilik doyumunun cinsiyet ve eş desteğine göre incelemek amacıyla İzmir'de 522 evli bireyin katılımıyla gerçekleştirdikleri çalışmadır. Çalışmada evlilik doyumunun cinsiyete göre anlamlı bir fark göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bir diğeri Taşköprü'nün (2013) Türkiye'nin farklı illerinde yaşamını sürdüren 323 katılımcıdan oluşan evlilik doyumunu ile problem çözme becerileri, stresle başa çıkma ve evlilik süresi arasındaki ilişkinin incelendiği araştırma sonucunda, cinsiyete göre evlilik doyumunu puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark bulunmamıştır.

Literatür incelendiğinde bu araştırmanın sonucundan farklı sonuca ulaşan yani evlilik doyumunun cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği çalışmalar da mevcuttur. Kadınların evlilik doyumunu düzeylerinin erkeklerin evlilik doyumunu düzeylerine göre daha düşük bulunduğu (Hasta, 1996; Gökmen, 2001; Arvas, 2017) araştırmalara rastlanmıştır. Bingölballı (2020) yapmış olduğu araştırmada erkeklerin evlilik doyumunu düzeylerinin kadınlara göre daha düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Yaş göre evlilik doymunun farkına ilişkin bulguların yorumlanması

Bu araştırmada katılımcıların evlilik doymu düzeylerinin, yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği bulunmuştur. 30-65 yaş aralığındaki katılımcıların evliliklerinden sağladıkları doymun, 18-30 yaş aralığındaki katılımcıların evliliklerinden sağladıkları doymdan yüksek düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

İlgili literatür tarandığında, Tezer (1994) tarafından evlilik ve iş doymu arasındaki ilişkide bazı demografik değişkenlerin rolünü incelemek amaçlı yapılan araştırmada bu sonucu destekleyen bir sonuca ulaşıldığı görülmüştür. Araştırmada, evliliğin ilk üç yılında çocuk sahibi olunmasıyla evlilik doymunun azalmasını ilişkili bulmuşlar ancak yaş ilerledikçe yani çocuk yetişkin olduğunda evli partnerlerin her ikisinin de evlilik ilişkilerinden sağladıkları doymda artış olduğu gözlemlenmiştir (Tezer, 1994). Evli bireyler yaşları ilerledikçe, birlikte geçirilen zaman arttıkça ilişkilerine yapmış oldukları yatırımın etkisiyle daha fazla emek harcama eğiliminde olabilmektedirler ve bu doğrultuda ileriki yaşlarda evlilik ilişkilerinden sağladıkları doym da artabilmektedir (Heaton ve Albrecht, 1991).

Bir diğer olası sebep, sosyo duygusal seçicilik kuramı ile açıklanabilir. Bu kuramda, yaşlı ve genç bireylerin kendilerine koymuş oldukları amaçların birbirinden farklı olduğu; gençlerin bilgi eğilimli amaçlar koyarken yaşlı bireylerin amaçlarının duygusal eğilimli olduğu belirtilmiştir (Carstensen ve Charles, 1999). Carstensen (1992) tarafından geliştirilen kuramda, yaş ilerledikçe bireylerin, duygusal doyma daha fazla önem verdikleri için, partnerleriyle birlikte vakit geçirmekten mutlu oldukları, tanıdıkları kişilerle zaman geçirmeyi tercih ettikleri ifade edilmektedir. Bu açıklamadan yola çıkarak bu araştırmanın sonucu için katılımcıların yaşları ilerledikçe partnerlerine ve ilişkilerine odaklanmış olabilecekleri, 30-65 yaş aralığındaki katılımcıların evlilik doymlarının bu durumdan olumlu yönde etkilenmiş olabileceği, bu yüzden daha yüksek bir sonuç elde edilmiş olabileceği söylenebilir.

Erikson (1963) tarafından geliştirilen psikososyal gelişim kuramına göre, hayat evreleri sekize ayrılmıştır ve her bir evrede çeşitli hedeflerin tamamlanması gerektiği öne sürülmüştür. Bu hedefleri tamamlama süreci beraberinde çatışmaları ve sonuçlarını da getirebilmektedir. Erikson'a (1963) göre 20-30 yaş arasındaki bireylerin gelişim evresi, yakınlık karşısında yalnızlıktır. Bu evredeki bireyler, sosyal ilişkiler kurma ve sürdürülebilirlik eğilimindedirler. Aile kurma, cinsel yaşam, iş ve statü sahibi olma gibi yüksek sorumluluk gerektiren hedefleri barındırmaktadır. Bu evrede bireyler, yalnız kalma kaygısıyla birlikte kendilerine zarar vereceğini düşündükleri ortamlardan uzaklaşmayı isteyebilirler. Bu kaygı halinden uzaklaşabilmesi için kişilerin aile kurma, güven duyma, çevresine faydalı olma gibi hedefleriyle birlikte iş hayatındaki başarı ve statü sahibi olma gibi hedefleri arasında bir denge ilişkisi kurması gerekmektedir (Erikson, 1982). Bu araştırmaya katılmış olan 18-30 yaş aralığındaki katılımcıların evlilik doymu düzeylerinin 30-65 yaş aralığındaki katılımcılardan daha

düşük çıkmasının sebeplerinden biri, bu katılımcıların evlilik ilişkileriyle diğer hedefleri arasında bir denge oluşturamamalarından ve bu yüzden içsel bir çatışma yaşamalarından kaynaklı olabilir. 18-30 yaş arası bireylerin hayata dair farklı uğraş öncelikleri olması; yeni iş hayatına atılma ve devamlılık sağlama, yeni bir düzen, ekonomik kaygılar gibi olası nedenler evlilik ilişkilerindeki dengelerini etkilemiş, önceliklerini farklılaştırmış ve farklı çatışmalara girmelerine neden olmuş olabilir. Bu süreç de evlilik doyumu düzeylerinin daha düşük çıkmasına katkı sağlamış olabilir. Yine aynı kurama göre Erikson (1982) 30-60 yaş arasındaki bireylerin gelişim evresi, üretkenlik karşısında durağanlaşmadır. Bu araştırmaya katılmış 30-65 yaş arasındaki bireyler, bir önceki yakınlığa karşı yalnızlık evresini tatminkar bir şekilde tamamlayabilmiş, iş hayatı ve evlilik hayatı gibi hedefleri arasındaki dengeyi sağlayabilmiş olabilirler (Erikson, 1983). Bu sayede şu andaki evlilik ilişkilerinden diğer yaş grubuna göre daha yüksek doyum sağlıyor olabilirler.

Bu çalışmanın sonucundan farklı olarak Taşköprü'nün (2013), 183 kadın 140 erkek evli katılımcıyla gerçekleştirdiği araştırmasında yaş değişkeni ve evlilik doyumu arasındaki fark incelendiğinde; 21-30 yaş arası kişilerin evlilik doyumlarının 41-50 ve 51-60 yaş gruplarına göre daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Buna ek olarak, 31-40 yaşındaki kişilerin evlilik doyumlarının 41-50 yaş grubuna kıyasla daha yüksek olduğu sonucu da elde edilmiştir.

Çocuk sahibi olma durumuna göre evlilik doyumunun farkına ilişkin bulguların yorumları

Bu araştırmada katılımcıların evlilik doyumu düzeylerinin, çocuk sahibi olma durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Çocuk sahibi olan katılımcılarla çocuk sahibi olmayan katılımcıların evliliklerinden sağladıkları doyumun benzer düzeyde olduğu tespit edilmiştir.

Alan yazın taraması yapıldığında, bu araştırmanın sonucuna benzer şekilde çocuk sahibi olanlar ile olmayanların evlilik doyumu düzeylerinde anlamlı bir farklılık bulmayan araştırmalara rastlanmıştır (Glenn, 1990; Yıldırım, 1992; Acar, 1998; Berk, 2009). Bu araştırmalardan biri, Güngör (2007) tarafından 1024 evli bireyin katılımıyla evlilik doyumunu ile evliliğe hazır oluş düzeyi, evlilikte özyetkinlik, psikolojik belirtiler, streste başa çıkma tarzları, duygusal tutarsızlık, özenetim ve yumuşak başlılık gibi kişilik özellikleri arasındaki ilişkileri incelemek amacıyla yürütülmüş ve bu araştırmanın sonucuna benzer bir sonuç elde edilerek çocuk sahibi olanlar ile olmayanların evlilik doyumu puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunamamıştır.

Bu araştırmada elde edilen sonuçtan farklı olarak çocuk sahibi olanların evlilik doyumu puanlarının daha yüksek bulunduğu (Yavuzer, 2004), ya da çocuk sahibi olmayanların evlilik doyumu puanlarının daha yüksek bulunduğu (Belsky, 1990; Algaç ve Çatay 2007) araştırmalara da rastlanmıştır. Bu araştırmalardan

biri, Callan (1984) tarafından 50 çocuk sahibi olmayan ve 41 çocuk sahibi olan çiftin katılımıyla gerçekleştirilmiş olup çocuk sahibi olan çiftlerin evlilik doym puanları çocuk sahibi olmayan çiftlerin puanlarından daha yüksek olduğu bulunmuştur. Çocuk sahibi olan çiftlerin evlilikleriyle ilgili daha az sorun yaşayıp, boşanma durumunu daha az söyledikleri belirtilmiştir. Bir diğer Kore ve Amerikalı 230 çiftin katılımıyla gerçekleştirilen çalışma sonucunda, çocuk sahibi olmayan kadınların evlilik doymu, çocuk sahibi olan kadınlara göre daha yüksek çıkmıştır. Erkek katılımcılarda ise çocuk sahibi olanlar ile olmayanların evlilik doymu puanları arasında anlamlı bir fark elde edilmemiştir. Bunun sebebi olarak ise; erkeklerin çocuk bakımını üstlenmemeleri ve kadınların çocuk bakımı sorumluluğunu almaları olduğu ifade edilmiştir (Rho, 1989'dan akt. Çınar, 2008). 1785 erkek ve 2241 kadın katılımcıyla yapılan bir diğer çalışmada ise benzer sonuçlar elde edilmiştir. Çocuk sahibi olmayı istemedikleri için çocuğu olmayan katılımcıların evlilik doymuları, çocuk sahibi olan katılımcılardan yüksek olduğu saptanmıştır (Kukay, 2005'ten akt. Çınar, 2008).

Sonuç ve Öneriler

Bu araştırmada evli bireylerin problemler internet kullanımı davranışlarının ve aleksitimi düzeylerinin evlilik doymunu yordayıcı rolü incelenmiştir. 122'si kadın, 124'ü erkek, 18-65 yaş aralığında toplam 244 katılımcıyla çalışma yürütülmüş, aşağıdaki sonuçlar elde edilmiştir.

Sonuçlar

- a. Problemler internet kullanımı ile evlilik doymu arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır.
- b. Aleksitimi düzeyi ile evlilik doymu arasında pozitif yönde bir ilişki saptanmıştır.
- c. Cinsellik ile internetin aşırı kullanımı, sosyal fayda/ rahatlık ve internetin olumsuz sonuçları aralarında pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur.
- d. Cinsellik ile duyguları tanımda güçlük, duyguları söze dökmede güçlük ve dışa dönük düşünme arasında pozitif yönde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.
- e. Benlik ve aile puanları ile internetin olumsuz sonuçları, sosyal fayda/ rahatlık, internetin aşırı kullanımı ve duyguları tanımda güçlük, duyguları söze dökmede güçlük ve dışa dönük düşünme arasında bir ilişki tespit edilmemiştir.
- f. Evli bireylerin evlilik doymununun yordanmasında aleksitimi düzeyinin anlamlı bir katkısı olmadığı tespit edilmiştir.
- g. Problemler internet kullanımı değişkeninin evli bireylerin evlilik doymunu yordamada anlamlı katkı sağladığı, bu yordayıcının açıklayıcı varyansı-

nın önemli bir yüzdeye sahip olduğu tespit edilmiştir.

h. Problemlili internet kullanımı puanı arttıkça evlilikten sağlanan doyumun arttığı bulunmuştur.

i. Katılımcıların evlilik doyumu düzeylerinin, cinsiyete ve çocuk sahibi olma durumlarına göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır.

j. Katılımcıların evlilik doyumu düzeylerinin, yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterdiği; 30-65 yaş aralığındaki bireylerin evlilik doyumu puanlarının, 18-30 yaş aralığındaki bireylerin evlilik doyumu puanlarından yüksek olduğu bulunmuştur.

Öneriler

Yurt içi ve yurt dışı literatür tarandığında, araştırmada incelenmiş olan değişkenlerin hepsini bir arada içeren bir araştırmaya rastlanmamıştır. Problemlili internet kullanımı ve aleksitimi değişkenlerini inceleyen araştırmaların sınırlı olması, bu alanda yapılacak daha fazla çalışmaya ihtiyaç duyulduğunu göstermektedir. Bu araştırmada sadece evli bireylerin evlilik doyumu düzeyleri üzerinden değişkenler incelenmiştir. Aynı değişkenlerin, sadece evli çiftlerle değil romantik ilişkiye sahip bireylerle de incelenmesinin literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Acar, H. (1998). *Ankara'da sosyal hizmetler ve çocuk esirgeme kurumu genel müdürlüğüne bağlı sosyal hizmet kuruluşlarında çalışan üniversite mezunu evli personelin evlilik doyumları* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Algaç, G. ve Çatay, Z. (2007). Evlilik süresinin ilişki yürütme tutumlarına ve evlilik memnuniyetine etkisi. *IV. Ulusal Aile ve Evlilik Terapileri Kongresi*, (16-18). İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi.
- Aylıkçı, Ç. (2018). *Evli bireylerin problemlili internet kullanımı ile evlilik doyumu arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Belsky, J. (1990). Children and marriage. E. D. Fincham ve T. N. Bradbury (ed.), *The psychology of marriage* (172-200). Guilford Press.
- Berk, M. (2009). *Evli öğretmenlerin yüklenme tarzları ve evlilik doyum algılarının bazı demografik değişkenler açısından incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Adana: Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Beştepe, E.E. (1997). *20 soruluk Toronto Aleksitimi Skalası geçerlik ve güvenilirlik çalışması* (Yayımlanmamış uzmanlık tezi). Ankara: Ankara Numune Eğitim ve Araştırma Enstitüsü.

tırma Hastanesi.

- Bingöballı, E. (2020). *Evli çiftlerde aleksitimik özelliklerin evlilik doyumuyla ilişkisinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Gelişim Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü.
- Brassard, A., Lussier, Y. ve Shaver, P. R. (2009). Attachment, perceived conflict, and couple satisfaction: Test of a meditational dyadic model. *Family Relations*, 58, 634-646.
- Bucci, W. (1997). *Psychoanalysis and cognitive science: A multiple code theory*. NY: Guilford Press.
- Buluş, M., ve Bağcı, B. (2016). Evlilik doyumu: Aile yılmazlığı ve etkili iletişim becerilerinin rolü. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(40), 136-152.
- Büyükköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2019). *Eğitimde bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Callan, V. J. (1984). Childless and marital adjustment. *Journal of Marriage and The Family*. 5(4), 210-214.
- Carstensen, L. (1992). Social emotional patterns in adulthood: Support for socioemotional selectivity theory. *Psychology and aging*. 7(3), 331-338.
- Carstensen, L. ve Charles, C. (1999). Taking time seriously: A theory of socio emotional selectivity. *American Psychologist*, 54(3), 165.
- Ceyhan, E., Ceyhan, A. A. ve Gürçan, A. (2007). Problemlı internet kullanımı ölçeğinin geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri Dergisi*, 7(1), 387-416.
- Chou, C. ve Hsiao, M. C. (2000). Internet addiction, usage, gratification, and pleasure experience: The Taiwan college students' case. *Computers & Education*, 35(1), 65-80.
- Çelik, M. ve İnanç, B. Y. (2009). Evlilik doyum ölçeği: Geçerlik ve güvenilirlik çalışmaları. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18(2), 247-269.
- Çelik, C. K. (2006). *Eğitim yöneticilerinin mesleki tükenmişlikleri ile evlilik doyumları arasındaki ilişki* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Tokat: Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi.
- Çınar, L. (2008). *Evlilik doyumu: Cinsiyet rolleri ve yardım arama tutumu* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- DiNicola, M. D. (2004). *Pathological internet use among college student: The prevalence pathological internet use ve its correlates* (Yayımlanmamış doktora tezi). The Faculty of The College of Education of Ohio University.
- Dökmen, Ü. (2000). *Yarına kim kalacak? Evrenle uyumlama sürecinde varolmak gelişmek uzlaşmak*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Erberk, E., Beştepe, E., Akar, H., Eradamlar, N. ve Alpkan, R. L. (2005). Evlilik uyumu. *Düşünen Adam Dergisi*, 18(1), 39-47.
- Erikson, E. H. (1982). *The life cycle completed*. New York: W. W. W. Norton and Co, 32-33.
- Erikson, E. H. (ed.). (1963). *Youth: Change and challenge*. Basic books.
- Fıfıloğlu, H. (1992). Lisansüstü öğrencilerin evlilik uyumu. *Psikoloji Dergisi*, 7, 16-23.
- Glenn, N. (1990). Quantitative research on marital quality in the 1980's: A critical view. *Journal of Marriage and the Family*, 52(4), 818-831.
- Gökmen, A. (2001). *Evlü eşlerin birbirlerine yönelik kontrolçülük ve bağımlılık algılarının evlilik doyumu üzerindeki etkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Göregenli, M. (1995). Kültürümüz açısından bireycilik-toplulukçuluk eğilimleri: Bir başlangıç çalışması. *Türk Psikoloji Dergisi*, 10(35), 1-14.
- Grohol, J. (1999). Too much time online: Internet addiction or healthy social interactions? *CyberPsychology & Behaviour*, 2(1), 395-401.
- Güngör, H. C. (2007). *Evlilik doyumunu açıklamaya yönelik bir model geliştirme* (Yayımlanmamış doktora tezi). Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Güven, N. (2005). *İlişkilerle ilgili bilişsel çarpıtmalar ve evlilikte problem çözme becerilerinin evlilik doyumu ile ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- Hamamcı, Z. (2005). Dysfunctional relationship beliefs in marital satisfaction and adjustment. *Social Behavior and Personality*, 33(4), 313-328.
- Hasta, D. (1996). *Ev işi paylaşımı ve ev işi paylaşımında hakkaniyet algısı ile evlilik doyumu ilişkisi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi.
- Heaton, T. B. ve Albrecht, S. L. (1991). Stable unhappy marriages. *Journal of Marriage and the Family*, 747-758.
- Hofstede, G. (1980). *Culture's consequences: International differences in work-related values*. Beverly Hills, CA.: SAGE.
- Hünler, O. S. ve Gençöz, T. (2003). Boyun eğici davranışlar ve evlilik doyumu ilişkisi: Algılanan evlilik problemleri çözümünün rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(51), 99-108.
- Imamoğlu, O. (1998). Individualism and collectivism in a model and scale of balanced differentiation and integration. *Journal of Psychology*, 132(1), 95-105.
- Kabasakal, Z. ve Soylu, Y. (2016). Evli bireylerin evlilik doyumunun cinsiyet ve eş desteğine göre incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 5(4), 208-214.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1998). *Kültürel psikoloji: Kültür bağlamında insan ve aile*. İstanbul: Evrim Yayınevi.

- _____ (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi kültürel psikoloji*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Karaca, M. (2007). *Sosyolojik bir olgu olarak internet gençliği: Elaziğ örneği* (Yayımlanmamış doktora tezi). Elaziğ: Fırat Üniversitesi.
- Koçak, R. (2002). Aleksitimi: Kuramsal çerçeve tedavi yaklaşımları ve ilgili araştırmalar. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 35(1), 183-212.
- Lesser, I. M. (1985). Current concepts in psychiatry: Alexithymia. *The New England Journal of Medicine*, 312(11), 690-694.
- Mesquita, B. (2001). Emotion in collectivist and individualist contexts. *Journal of Personality and Social Psychology*, 80(1), 68-74.
- Mayer, J. D., Salover, P. ve Caruso, D. (2000). *Models of emotional intelligence*. R. J. Sternberg (ed.), *The Handbook of intelligence* (396-429). New York: Cambridge University Press.
- Miller, G. R. ve Steinberg, M. (1975). *Between people*. Chicago: Science Research Associates
- Özüğurlu, K. (2013). *Evlilik raporu*. İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.
- Panahi, M. S., Hoseinzadeh, A., Razaghpour, M. ve Hosieni, N. (2018). Formulating a model for the relationship between alexithymia, social support, loneliness, and marital satisfaction: Path analysis model. *Journal of family medicine and primary care*, 7(5). 1068.
- Soyer, A. (2006). *An exploration of masculinity, femininity, sexual fantasy and masturbation as predictors of marital satisfaction* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara: Orta Doğu Teknik Üniversitesi. Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Suler, J. (1996). Why is this thing eating my life? Computer and cyberspace addiction at the "palace". <http://www.usr.rider.edu/~suler/psycyber/eatlife.html>. 05 Temmuz 2021.
- Tabachnick, B. G. ve Fidell, L. S. (2001). *Using multivariate statistics*. Needham Heights, Boston, MA: Allyn and Bacon.
- _____ (2013). *Using multivariate statistics*. Boston, MA: Pearson Education.
- Taşköprü, M. (2013). *Evlilik doyumu ile problem çözme becerileri, stresle başa çıkma ve evlilik süresi arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: İstanbul Bilim Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezer, E. (1994). Evlilik ve iş doyumu ilişkisi: İkili çatışmalar ve bazı demografik değişkenlerin rolü. *Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 2(1), 1-12.
- Uşkul, A. K., Hynie, M. ve Lalonde, R. N. (2004). Interdependence as a mediator between culture and interpersonal closeness for Euro-Canadians and Turks. *Journal of Cross-Cultural Psychology*, 35, 174-191.

Yalçın, H. (2014). Evlilik uyumu ile sosyodemografik özellikler arasındaki ilişki. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 3(1), 250-261.

Yıldırım, İ. (1992). *Evli bireylerin uyum düzeylerini etkileyen bazı etmenler* (Yayınlanmamış Doktora tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Onam Bilgisi: Katılımcılar işlem öncesinde bilgilendirilmiş, onam formu imzalatılmıştır.

Etik Kurul Onayı: T. C. Bahçeşehir Üniversitesi Bilimsel Araştırma ve Yayın Etiği Kurulu'nun 20021704-604.01.01 sayılı numaralı etik kurul onayı bulunmaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Yazar Katkı Oranları: Selin Güneş (%50), Seda Gökçe Turan (%50).

Participant informed consent: Participants were informed before the data collection and they were asked to sign a form of consent.

Ethics committee approval: The ethics committee approval has been obtained from T. C. Bahçeşehir University Scientific Research and Publication Ethics Committee with report number 20021704-604.01.01.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Author contribution rate: Selin Güneş (50%), Seda Gökçe Turan (50%).

THE SOUND OF PROTEST - THE DEVELOPMENT OF POLITICAL MUSIC IN TURKEY BETWEEN HYBRIDIZATION AND CULTURAL HERITAGE

Seçkin SÖYLEMEZ*

Received: 28.01.2022 - Accepted: 25.03.2022

Söylemez, S. (2022). The sound of protest - The development of political music in Turkey between hybridization and cultural heritage. *Etkileşim*, 9, 170-192.
doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.160

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

This paper examines the genesis and development of politicized popular music in Turkey from a political science perspective. For a better understanding of specific factors influencing the content and music, or path dependencies arising from them, a discourse-theoretical framework based on the work of Michel Foucault is used. The main focus of the study is on the genre of Turkish Anatolian Rock of the 1960s and 1970s, which appears as a musical reservoir of hybrid musical forms and political lyricism.

Keywords: Anatolian Rock, political science, protest music, world music.

* Research Associate, University of Duisburg-Essen, Institute for Political Science, seckin.soeylemmez@uni-due.de, ORCID: 0000-0002-9012-858X

PROTEST MÜZİK - MELEZLEŞME VE KÜLTÜREL MİRAS ARASINDA TÜRKİYE'DE SİYASAL MÜZİĞİN GELİŞİMİ

Seçkin SÖYLEMEZ*

Gönderim Tarihi: 28.01.2022 – Kabul Tarihi: 25.03.2022

Söylemez, S. (2022). The sound of protest - The development of political music in Turkey between hybridization and cultural heritage. *Etkileşim*, 9, 170-192.
doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.160

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Bu makalenin temel amacı, Türkiye'de siyasallaşan popüler müziğin doğuşunu ve gelişimini siyaset bilimi perspektifinden incelemektir. İçeriği ve müziği etkileyen belirli faktörleri veya bunlardan kaynaklanan yol bağımlılıklarını daha iyi anlamak için Michel Foucault'nun çalışmasına dayanan bir söylem-teorik çerçeve kullanılmaktadır. Çalışmanın ana odak noktası, melez müzik formları ve politik lirizmin bir müzik deposu olarak ortaya çıkan 1960'lar ve 1970'lerin Türk Anadolu Rock müziğidir.

Anahtar Kelimeler: Anadolu Rock, siyaset bilimi, protest müzik, dünya müziği.

* Öğretim Üyesi, Duisburg-Essen Üniversitesi, Siyaset Bilimi Enstitüsü,
seckin.soylemez@uni-due.de, ORCID: 0000-0002-9012-858X

Introduction

Ever since the success of Grammy-nominated Dutch-Turkish band Altın Gün, the Turkish psychedelic genre is experiencing a global revival. The band's cover songs of Turkish folk-rock classics, such as "Kaymakamın Kızları", "Cemalım" and "Tatlı Dile Güler Yüze" does not only enchant European dance aficionados, moreover, the specific sound of these tracks secures the band a place in the realm of world music. Yet Turkish rock of the 60s and 70s has played an important role in the global music market long before the success of Altın Gün. For example, it has been an important source of sample material in the electro and rap music scene for quite some time. "Supermagic" by Mos Def and "Easy Rider" by Action Bronson are only two recent examples of the influence of Turkish psychedelic sound on contemporary popular music.

One aspect that is often overlooked because of the current international reception is that a large number of these covered and sampled pieces have a latent to direct political character. Thus, the form, as well as the content of early Turkish folk-rock, often reflects the social tensions as well as the political struggles of its context of origin. In this respect, the genre of Anadolu Rock (also known as Anatolian Rock), as the current of Turkish- psychedelic is called in Turkey today, is considered to be the forerunner of contemporary Turkish protest music. With regard to its hybrid forms of expression and the processed Anatolian motifs, it also represents a kind of counter-hegemonic cultural discourse, which has had a lasting impact on the understanding of Turkish music in general. From a social science perspective, the political character of Anatolian Rock and its inherent discursive relation to socio-political developments of its time is an interesting and far too little researched object of study.

On this basis, the main purpose of this paper is to examine the genesis and development of politicized popular music in Turkey from the perspective of political theory - namely by recourse to a constructivist reading of Michel Foucault's work on the relationship between discourse, knowledge and power. In this context, the study does not center on the discursive action -in this case, the artistic manifestations of Anatolian Rock- as in the 'Theory of Hegemony' (Laclau/Mouffe), but rather on the socio-political discursive contextualities that provide the knowledge formations for the concrete materialization of Anatolian Rock. This approach not only allows us to develop an explanatory model for the thoroughly hybrid character of Anatolian Rock but also to discursively contextualize the emergence of comparable musical genres in Turkey, such as "Turkish Nueva Canción" of the 80s and Özgün Müzik of the 90s.

Although this article is written primarily from a political science perspective, it intends to stimulate further interdisciplinary research by setting a general context for the comprehension of the specific relation between politics and music in recent Turkish history. The approach outlined in this article can therefore be described as exploratory, as it intends to contribute to overcom-

ing the lack of literature on the topic of political music in Turkey. So, it should first be noted that the interrelation between popular music and political developments in Turkey is a field that has been publicly discussed only to a limited extent, especially within the academic arena. Christoph Ramm provides a possible explanation in noting that “Turkish pop and rock music of the sixties was not ‘exotic’ enough to generate much academic attention” (2020: 273). Nevertheless, the aspect of the “exotic” seems to be the main factor for a substantial emphasis on “aesthetics” of Turkish rock, reflected by the emergence of according literature in recent years (Spicer 2018; Işık Dursun 2019; Gedik and Ergun 2019; Gültekin 2019; Baysal 2018; Lund 2018). While a large number of these works focus on the genuine sound of different genres as well as mostly cultural aspects, studies on concrete political references remain outnumbered (Way 2015; Ramm 2020; Güler and Oran 2020; Güler 2016).

Still, fruitful approaches can be found in cultural studies, especially the reception of the music of the 1960s and 1970s. The aspect of hybridity in Turkish music seems particularly worth mentioning. In particular, Holger Lund’s decolonial approach opens up a view into the nature of Turkish music in the course of the “first wave of global pop” (Lund, 2013, 2019). The mixture of Western instruments and original Anatolian content within rock music, or the Arabic influences on Turkish arabesque music show that the Turkish musical landscape, at least in terms of its forms of expression, has a very inclusive character. Considering the objective of a political analysis of Turkish music, i.e. the reception of its politicized content, a focus on hybridity however does not go far enough. In search of the right political science theory to serve the objective, one can encounter a variety of scientific approaches, of which three will be discussed below and brought together within the framework of a discourse-theoretical model.

Theoretical Framework

In the reception of the nature of popular music products specifically and cultural products in general, one often finds a reference to the concept of the *Kulturindustrie* (culture industry) developed by the critical theorists Max Horkheimer and Theodor W. Adorno (2002). Certainly, this work represents a central point of reference for the theoretical examination of the production and functionality of culture in late capitalism and makes an important contribution to better understanding the commercial marketing of culture. In the present article, however, another of Adorno’s writings seems far more interesting: *Ästhetische Theorie* (Aesthetic Theory). In this collection of posthumously published writings, Adorno describes, among other things, forms of artistic expression as the “societal antithesis to society” (1973: 19). In this respect, “social struggles, class relations” are embedded in the structure of art products (1973: 350). The contextualization of this unruliness of culture within the basic framework of social dependencies seems interesting insofar as it

opens a link to another well-known post-Marxist reception of culture. Even though at a later stage Adorno states “Paradoxically, [art] has to bear witness to the irreconcilable and at the same time tend to reconcile it; this is possible for it only in its non-discursive language” (1973: 251), the effective power of art within discursive relations must not be completely negated. In particular, the functioning of art as a counter-narrative within the social contexts in and against which it takes place virtually begs for a hegemony-theoretical consideration, as we can see in the works of Antonio Gramsci (1971).

In his historical analysis of the Italian Risorgimento, Antonio Gramsci develops his concept of hegemony. He understands hegemony as “[A] condition in process in which a dominant class (in alliance with other classes or class fractions) does not merely rule a society but leads it through the exercise of ‘moral and intellectual leadership’” (Storey, 2018: 79). If the state consolidates its power, not primarily through violence, but through the production of consenting ideas and the control of culture, then, according to the Marxist activist Gramsci, it is necessary to gain control over culture. This approach shows that alongside hegemony, for Gramsci there are also always free spaces in which forms of cultural resistance can develop, ultimately being the breeding ground for counter-hegemonic projects. However, hegemonic and counter-hegemonic or resistant culture do not develop in isolation from one another. As Ernesto Laclau and Chantal Mouffe describe it -in the tradition of Gramsci- their relationship is more like agonism than antagonism (2012). In this sense, the counterculture and its products, as in Adorno’s elaboration of the “societal antithesis to society”, are based on the same foundation as the culture of hegemony. This state of affairs illustrates the immanence of the respective social framing, which provides the knowledge for the emergence and development of an artistic counterculture. Since the post-Marxist perceptions of cultural products -remaining true to their materialist tradition- deal with the question “what” the socio-political task of art is or should be, they partially obstruct the question “how” art or artistic counterculture comes into being. By adding a third discourse-theoretical approach, however, the overcoming of this problem seems to be quite possible.

In “Archaeology of knowledge”, Foucault states that discourses are to be understood as the totality of linguistic practices that systematically form the objects of which they speak (2002: 58). This underscores the character of the relationship between language and reality, thus discourses -in contrast to structuralist perceptions such as Saussure’s- are primarily forms of appearance and represent the circulation of valid knowledge (Keller, 2011: 98). This conception can also be clearly demarcated from normative ideas of discourse, such as in the works of Jürgen Habermas. Foucault’s discourse is not an “arena of communicative action” (Biebricher, 2005: 75) through which an objective truth is to be developed and which takes place as a singular process between a limited circle of participants. The Foucauldian discourse is omnipresent and subject to respective social-contextual orders. Following the remarks of “The

order of discourse”, Renate Martinsen therefore describes discourse as the totality of statements that establish the order of thinking, speaking and acting on a particular topic in a particular spatial and temporal context (2012: 62). In doing so, any discourse repeatedly builds on what has already been said and resembles a continuity of discontinuities in its course. In its development, discourse thus does not steer toward any objective truth, rather it constructs genuinely dependent truths in different eras and social contexts. On the basis of his historical-comparative work on the processes of knowledge production in different historical periods of the Occident, Foucault thus concludes that our knowledge of the world is discursively mediated (Kammler et al, 2008). Based on this premise, the German linguist Sigfried Jäger states: “Discourses do not merely reflect reality. Rather, discourses not only shape but even enable (social) reality. Discourses can thus be understood as material reality *sui generis*” (Jäger and Maier, 2009: 36).

According to this understanding the discourse of music, with its inherent class relations (Adorno), its hegemonic or counter-hegemonic functionality (Gramsci), is nourished by knowledge formations and ideas of the overall societal discourse surrounding it. The decisive factor, whether a counter-hegemonic momentum can develop in the discourse of music, depends in this sense on the created discursive references, which are fed by existing knowledge formations. This act of targeted referencing of knowledge outside the existing hegemony can only be triggered by events that result in the questioning of the prevailing norms - at least within a certain part of society. If a reference to the emergence of modern protest music is made at this point, it should be noted that protest and politicized popular music are inextricably linked in the popular imaginary to social change and youth revolt (Haycock, 2015: 424). The global social upheavals of the 1960s are in this respect decisive events, which gave central impulses for the emergence of new and above all politicized forms of music in various parts of the world. The specific individual developments, on the other hand, especially the concrete processes of the politicization of music and the forms of expression, are to be perceived within the specific socio-discursive frameworks of the individual countries. In this respect, the understanding of the protest character of certain musical pieces as well as of the genre of protest music as a whole within a country and in this case in Turkey can only be determined by means of a genealogical approach.

The discursive context of Turkish protest music can be considered as embedded within two central settings. First, within the global discourse of music which was partly captured by the aspect of hybridity. Hence, the world music perspective certainly provides information about the aesthetic developments of Turkish music as a whole, it does only allow a limited understanding of the development of the content and politicization of popular music. Therefore, it is necessary to secondly understand a far more specific level of discursive embedding: namely the socio-political discourses of the Turkish society. This is particularly important given the functionality of historical and symbolic ref-

erences which constitute a central element of music culture in Turkey. These symbols not only feed on Anatolian collective identification but also contain direct references to current socio-political developments. The partial politicization of the Turkish musical landscape and the resulting current of protest music must therefore be understood within this immediate political context of recent Turkish history.

It should be mentioned that this work does not include a full survey of discursive contextualities of protest music in Turkey. Rather, it is an account of crucial political and musical events, which exert a direct “discursive” influence on each other¹. The discourse-theoretical understanding of the development of music applied here therefore functions more as a heuristic structural model that can be used to explain the development of Turkish music as well as its inherent hybridization tendencies.

Prologue: The Center-Periphery Split and State Influence on Music

Although the emergence of Turkish protest music is mainly considered a phenomenon of the 1960s, a certain historical contextualization is necessary especially for a deeper understanding of the lyrical references of the later politicization of popular music products. Based on this, two-path dependencies appear to be particularly important: The Ottoman musical culture, with its tension between court and folk music and the attempt to canonize Turkish music in the course of the foundation of the modern Turkish republic. The first condition that sets the framework here is the fundamental center-periphery divide in Ottoman society, which is characterized by the unequal dualism between an urban elite and a rural general population (Mardin, 1973). The power of this social cleavage can also be seen in the reception of music. Taking this as a starting point, Ottoman palace music (*Saray Mûsikîsi*) developed, beginning in the 14th century and experienced its heyday in the 16th century, parallel to court lyricism (*Divan Edebiyatı*) (Soydaş, 2011; Arslan and Aksit, 2014). Both movements were characterized by a strong Persian and Arabic influence. In this sense, Ottoman court music, for example, followed the Arabic *makam* and was realized in a monophonic or heterophonic form². While at court the poetry of High Ottoman was received, folk music in simple Turkish -the so-called *türkü*- dominated among the general population. Accompanied also by

¹ In this respect, no discourse-analytical methodology is applied. Nevertheless, central pieces of protest music should lend themselves to a more profound individual consideration in future analyses, for example following critical-discourse methods (Jäger, 2009; Weiss und Wodak, 2007).

² Since I limit myself in the following to the contrast and the political connotations of the music, only a short recourse to the Ottoman music takes place at this point. This is not to say that the form -which is still received today under the name of *Geleneksel Türk Sanat Müziği* has not undergone further developments. At this point, reference is made to the valuable work of the musicologist Kurt Reinhard (1972).

monophonic sounds - e.g. those of the *saz* - these songs told (and still tell) of classical love motifs, but also heroic sagas (*destan*) and religious stories (*deyiş*). Especially the cumulative contents of everyday experiences and religious symbolism lead to the fact that folk songs throughout Ottoman history were also used as carriers of rebellious content and, especially in the late empire, were viewed skeptically by the state authority.

This cultural difference between the court and the common people was partially abolished in the course of the Young Turkish Revolution of 1908. Not only was the power of the sultan significantly curtailed after the reintroduction of the Ottoman constitution but the triumph of the Party of Unity and Progress (*İttihat ve Terakki Cemiyeti*) also established a new kind of informal appreciation of popular culture. This state of affairs was certainly decisive for the spread of nationalist literature, such as that of Namık Kemal and Tevfik Fikret, in everyday Turkish. Parallel to this, non-canonical folk music in simple Turkish also became widespread. Especially in the course of the First Balkan War (1912-1913) and the subsequent Turkish-Italian War (1911-1912), dissemination of the soldier's song within society can be observed. This dissemination -of these mostly regional sounds- was further intensified in the context of the mobilization for and events during the First World War (Anikeeva, 2016). Even today, a large number of the nationally known *türkü* originate from this period and are still associated with aspects like heroism and sacrifice (Çakır, 2020).

While no real attention had been paid to the political functionality of music in the bourgeois phase of the Ottoman Empire, this changed with the establishment of the Republic. Considering that the political center-periphery divide previously had no real implications for the reception of music, the new leadership under Mustafa Kemal Atatürk assigned cultural issues an important role relatively early on. For the first time, the state provided impulses for the purposeful use of music. These efforts were embedded in the overarching goal of creating a new western orientated national consciousness with a Turkish and secular connotation, as the foundation of the emerging nation (Rumpf and Steinbach, 2004; Gökçedağ, 2007). Following an avant-garde understanding from above (Bağce, 2015) this new approach not only negated the old regime, it also opposed it with a new cultural agenda. As Lund mentions: "The Turkish Republic itself, as constructed by Kemal Atatürk and his chief ideologist Ziya Gökalp, was founded on the idea of combining East and West. Musically, this combination was realized by building hybrids of Eastern and Western elements" (2021). From a discursive perspective, the state thus began to define what forms of expression were part of the legitimate musical discourse - comparable to Foucault's definition of the field of sayable statements (2002: 36). As a result, *alaturka* music, i.e. the understanding of music in the Ottoman period, was not only delegitimized, it was fought against ideologically. In 1934, İsmail Hakkı Baltacıoğlu, a member of the Fine Arts Commission of the Ministry of Education, described all *alaturka* music as inherently reactionary and called for its disposal (Üstel, 1993: 295). Since the elimination of

the old music could only be established through the establishment of a new musical understanding, the state took on the task of constructing a genuinely Turkish secular musical culture.

Beginning in 1926, the state specifically sent employees of the Ministry of Culture to rural Anatolia with the task of recording and canonizing folk literature and songs (Gökçedağ, 2007; Nazlı, 2010). This process (*derleme*), coordinated by the state, also had a repressive ideological component. In this regard, dialect and textual content that was not considered Turkish enough was translated into simple Turkish and thus “adapted” to the ideological expectations of the time (Bates, 2011: 2). How much musical heritage of non-Turkish speaking minorities in Anatolia fell victim to this practice can hardly be assessed from today’s perspective. Nonetheless, the practice of *derleme* made an important contribution to the establishment of a centrally coordinated cultural policy. This was particularly important since prior efforts by the government to establish western cultural formats such as opera or ballet had failed (Safa, 1960: 99). In this context, isolated efforts to expand the monophony of folk music to include polyphonic arrangements also represented a further setback³. The archival material would only experience its real impact with the spread of radio in the 1960s⁴.

A Coup as a Door Opener for Musical Development

Until the second wave of global democratization (Huntington, 1993), in the course of which the one-party system in Turkey ended, the military-backed central state had a fundamental monopoly on the development of music. It seems all the more interesting that the fundamental liberalization of music discourse was only made possible by the intervention of the Kemalist military circles in 1960. From the perspective of political science’s reception of democratic development in Turkey, it should be noted that the military played an important role in politics as “Guardians of the Republic” until the 1990s. In the years between 1960 and 1997, for example, two military coups, two memoranda overthrowing the government and several coup attempts by various juntas were the work of the Turkish strike forces. Democracy scholars, in particular, have therefore always pointed to the vulnerability of Turkey’s political system in the face of this illegitimate political actor when explaining the democratic deficit in the country (See Kramer, 2001 as but one example of many).

Contrary to this reception, however, it is often disregarded that the military did not always appear as a repressive authority and sometimes even ap-

³ One intermediate approach is certainly the choral performance of folk music on state radio. In this way, at least the vocal monophony can be overcome. See: (Karahasanoğlu and Skoog, 2009: 57 mentioned in Ramm 262).

⁴ It should be mentioned here that the rearrangement of Turkish folk songs via Western instruments was carried out especially in institutions such as the village institutes (Öztürk and Melis, 2019).

peared as a progressive driving force. In Turkey itself, for example, there is a long-lived debate about the evaluation of various juntas and their influence on the country's democratic development. Most recently, the content of this debate was picked up by the international scientific community through the publication of "The Democratic Coup" by Ozan Varol (2012). In his work, Varol explicitly refers to the Gürsel junta of May 27, 1960, the first successful military coup in Turkey's Republican history. Most recently, this intervention is attributed, primarily in left-wing Kemalist circles, with a demonstrable democratizing effect. The reason for this is that, unlike subsequent military interventions, the junta under the leadership of Cemal Gürsel had a decisive influence on the socio-political and cultural liberalization of the country. While the previous Menderes government had pursued a very restrictive policy of prohibition under the pretext of fighting communism, the progressive junta constitution of 1961 revised many of these measures. Perhaps the most striking example of this is that the new Basic Law allowed the formation of an openly socialist party for the very first time. The Workers' Party of Turkey (*Türkiye İşçi Partisi*, TİP), founded in the same year, was not only able to participate freely in party competition, but it also succeeded in getting "socialist deputies" into the Turkish parliament in the course of the 1965 elections. The creation of new possibilities of political positioning was accompanied to the same extent by liberalization of cultural discourse. The import of foreign literature and its translation into Turkish, which had previously been heavily regulated, was *de facto* abolished by the military government. In addition to the import of world literary classics, political literature was now legally translated into Turkish. In addition to the works of Marx and Lenin, for example, the poetry volumes of Nazım Hikmet -who had been in exile in the Soviet Union since 1951- could also be sold. It should be noted that this process was not limited to socialist cultural products. In the same period, conservative circles also imported ideological writings, including the works of Sayed Qutub⁵.

Parallel to the setting of new political and cultural impulses, it can also be seen that new musical currents began to gain a foothold in Turkey. Although Songül Karahasanoğlu and Gabriel Skoog (2009) correctly state that some Western music and films were already introduced before the coup -including movies starring Elvis Presley- a proven success of foreign music can only be seen after 1961⁶. The effect of the Elvis movies and his particular sound especially seem to have been decisive for the growing interest among the listeners. Imitating Presley's style the chanson singer Erol Büyükburç recorded the first commercial success in Turkish rock history with his English song "Little

⁵ Qutub's book *Al-Adala al-Ijtima'iyya fi'l-Islam (Social Justice in Islam)*, published in 1949, was translated into Turkish in 1962.

⁶ In their article, the authors also discuss the spread of light Western music (*hafif batı müziği*), inspired by French chanson and jazz, but the popularity of this music is limited to a specific urban-bourgeois clientele. On this basis, I do not believe that there was any real establishment of contemporary Western forms of music in Turkey before 1961.

Lucy" (1961) and was promptly crowned as the *Turkish Elvis* by the press. Later greats of Anatolian Rock also tried their hand at adapting the *Rockabilly* motif. In 1962, Erkin Koray's single "It's so long" was released, while on the single cover of "The Jet" Barış Manço, the later pop-folk legend, turned to the camera in a black leather overall. This process of localizing global pop by adapting western music, partly in a linguistic but mainly in an expressionist way, appeared as a popular practice of the 1960s (Ramm: 259). Although the arrangement *aranjman* culture, i.e. performing already popular western chanson music in Turkish language, existed until the late 1970s, it ceased to play a prominent role in the mid-1960s. This was primarily due to a decisive - discourse-relevant - event, which initiated a qualitative change in the reception of music.

With the singing competition 'Altın Mikrofon' (Golden Microphone), the daily newspaper *Hürriyet* initiated the first private music event for contemporary Turkish music in 1965 (Ergun, 2017). In essence, the competition was a deliberate move by the private media to counter the raw adaptation of Western music. This was also due to the strict rules of the competition: "The participating groups had to play folk songs from traditional Turkish repertoire with non-Turkish instruments" (Ramm: 262). The Golden Microphone competition was significant in that not only did young bands achieve national prominence through it, but the reinterpretation of folk music outlined here also went on to define the structure of a common practice. While the prize in the first year went to Yıldırım Gürses for his chanson-heavy song "Gençliğe Veda", the following year the band Silüetler won with their reinterpretation of the folk music classic "Lorke". Until 1968, the event had developed into the most important mouthpiece of local rock music due to the success of bands such as the Silüetler and Mavi Işıklar ("Çayır Çimen Geze Geze"). While the musical influence of bands such as the Beatles -ever since 1968- can hardly be denied, artists now increasingly turned to the rich repertoire of Turkish folk music. Preference is initially given to melodies and rhythms of various folk dances (*halay, zeybek, horon* and others), which are characterized by simple lyrics. Classical themes such as longing and love are paraphrased through rural Anatolian symbolism. Prime examples of this are the track "Arpa Buğday Daneler" by the band Haramiler or "Leblebi" by Modern Folk Üçlüsü. Turkish folk-rock was primarily dance and entertainment music in the mid-60s⁷. This changed

⁷ One aspect that seems particularly interesting here is the parallelism between the development of rock music in the US and Turkey. In the North American context, too, it can be seen that from the mid-1960s onward, the majority of blues and country songs were reinterpreted as rock music (see, for example, Creedance Clearwater Revival and others). In this respect, the positivist and productive reference to one's own musical cultural heritage seems to be a powerful stimulus. Thus, among others, the members of the English rock band Pink Floyd describe that in their early creative phase, especially the Southern blues from the U.S. had a massive influence on the development of their own musical style. A deepening of this comparison would offer itself especially from a music-historical perspective.

with the increasing social politicization in the context of the student protests in 1968 which set new discursive frameworks for the hybrid reception of folk music.

1968 and the Politicization of Popular Music

1965 was not only a fateful year for Turkish rock-pop, it was also a turning point for political developments in Turkey. In the parliamentary elections of that year, the successor party to the Democratic Party - which had been dissolved with the coup of 1960 - the Justice Party (*Adalet Partisi*, AP) under Süleyman Demirel, won in a landslide victory of 52.9 per cent. This result was not only a rebuke to the Republican People's Party (*Cumhuriyet Halk Partisi*, CHP), which was favored by the military but also the first sign of impending political tensions. A new development was that, parallel to the rifts between the AP and the CHP, a third, albeit marginal, opposition to the left of the CHP emerged in the form of the TİP. Meanwhile, the strong ideological heterogeneity within the TİP was leading to a fragmentation of the left, in which the student youth, in particular, was increasingly moving toward extra-parliamentary opposition. This movement found organizational materialization through the founding of the Federation of Debating Clubs (*Fikir Kulüpleri Federasyonu*, FKF) on December 17, 1965. In October 1969, this formation took the name Revolutionary Youth (*Devrimci Gençlik*, *Dev-Genç*) and became the nucleus of several armed leftist organizations.

When students in Istanbul and Ankara organized the first protests against the Vietnam War and U.S. imperialism, interest in the situation of workers and peasants in their own country also grew. To a certain extent, these political interests were reflected in the music that was consumed. Whereas the focus had previously been on reinterpreting innocuous folk songs, in this phase, young people discovered the musical resistance narratives of Anatolia. Poems by Pir Sultan and Köroğlu which had been turned into folk songs for centuries and that told of resistance and fighting tyrants were particularly popular. The saying of the folk poet and nomadic Turkmen rebel Dadaloğlu "ferman padişahın dağlar bizimdir" ("The decrees to the Sultan, the mountains are ours") became in this period the slogan of an entire generation. On the music market itself, the strong reference to rural melodies was reflected in the success of folk interpretations by Fikret Kızılok's arrangement of Aşık Veysel's "Uzun ince bir Yoldayım" and Tülay German's "Burçak Tarlası".

From 1968 onward, central figures emerge within Anatolian Rock genre. One of them, who would become a pioneer of politicized rock in the course of the 1970s, was Cem Karaca. In the second half of the 1960s, he released the record "Ümit Tarlaları" ("Fields of Hope") as the lead singer of the band Apaşlar. For the first time, the criticism of the feudal status in rural Anatolia was addressed from a rock music perspective. Subsequent singles, such as "Emrah" (1967), "Zeyno" (1969), and "Dadaloğlu" (1970), not only demonstrate the suc-

cess of this new musical amalgamation of latent political content within the rock genre, they also illustrate the indirect discursive connectivity between musicians and the political left (Güler and Oran 2020: 115). In this respect, the growing student disobedience and the attempt of an intergenerational closing of ranks with the country's working-class also functioned as an impetus for the overall discourse on popular music.

Politically, meanwhile, Turkey was slipping towards the next coup. Starting in the summer of 1968, repeated bloody confrontations between left-wing students and the police, who increasingly cooperated with right-wing groups, took place. The temporary climax of these clashes is the so-called "Bloody Sunday" ("Kanlı Pazar") which occurred on February 16 1969 in İstanbul's Beyazıt Square and resulted in two deaths and several injured persons. While the political discourse hardens, the music strikes far more melancholic tones. In 1969, the song "Bu Son Olsun" ("let this be the end") was released, which represented a break with the dance-heavy modern folk of bands such as the Modern Folk Üçlüsü or individual artist like Selçuk Alagöz. In this phase, the sounds of the Anatolian Rock were more and more displaced by militant marches. It is worth noting that within this process, a large number of marches from the Ottoman and early republican stage were given new lyrics. For example, student leader Deniz Gezmiş was reportedly eager to initiate the Ottoman Plevne March at demonstrations. The reason for this was the passage "why does a brother shoot at a brother" which reflected the confrontation between different political camps at the time (Feyizoğlu, 2017). Likewise, the hymn of the Dev-Genç was a modification of "Eskişehir Marşı" from the independence war (1919-1923). On a political level, this development was symptomatic of the growing disconnect between student protest and established politics in the country, as well as a sign of growing militancy among young people.

In view of these developments, it should be emphasized that while there was no organic relationship between the student protest movement and the production of music in the late 60s, strong discursive links were evident. The student-left counterculture appeared as a source of new ideas for a discourse that was processed by various artists through recourse to the rebellious heritage of Anatolian folk music. Probably the most important output of this discursive referencing was the establishment of politicized pop music, which in terms of its form showed all signs of hybridization of East and West, but in its content had clear references to history and specific narratives of Turkish folk music. In this sense, this process can be understood as harmonization of western forms of expression with continuities of the Anatolian folk music culture, which was genuinely political within the framework of a rebellious zeitgeist.

Meanwhile the national radio station TRT, in particular, was doubly skeptical of Anatolian Rock. These reservations did stem not only from the politically critical content of the new songs but also from how Western and genuinely Turkish music were brought together as a whole. In this respect, the loss of

the state monopoly over musical discourse also marked the ultimate failure of a repressive policy of recreating Turkish music. In this respect, it was not surprising that TRT applied a strict censorship policy toward Anatolian Rock (Ramm 2020: 267). But before this tug-of-war between the censorship authorities and the music industry could fully unfold, the military intervened once more. The de facto coup of March 12, 1971, finally drew a political line under the liberal experiment of 1961. The brutal crushing of the leftist student movement, mass imprisonment, and the execution of former student leaders Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan, and Hüseyin İnan on May 6, 1972, were the last act in the history of the Turkish 1968 movement. For a short time, silence reigned in the country. In this respect, the intervention of the military also represented a caesura for the burgeoning politicization tendencies in the music discourse of that time.

The Golden Era of Anatolian Rock

With the military intervention of 1971, the country's political stopwatch was set to zero. It is all the more surprising that, in retrospect, this year was probably the most important in the history of Anatolian Rock. Primarily responsible for this development was the band Moğollar around Cahit Berkay and Taner Öngür. Following the release of their instrumental singles "Behind the dark" and "Garip", the band secured a three-year contract with the CBS record company in 1970. The following year, they recorded their album "Anadolu Pop" in Paris, for which they were awarded France's most prestigious music prize, the *Grand Prix du Disque*. The album also hit Turkey like a bomb. Songs like "İlgaz", "Toroslar" and "Ağrı Dağı Efsanesi" not only redefined the sound of this new genre from scratch, the title of the album was eponymous for the entire genre. The psychedelic influence of bands like The Doors, Pink Floyd and Jefferson Airplane were most groundbreaking for Turkish rock in this phase. However, while Western bands focused on Indian-ethnic sounds, the representatives of Anatolian Rock continued to swear by the rustic sounds of Anatolia. In this sense especially, the years following 1972 were decisive for the genre, which would later internationally be known under the name of "Turkish Psychedelic".

The international success of Anatolian Rock as well as the global rise of Rock Music brought about a vast number of Turkish bands that set out to find their own unique sound. By the middle of the decade, the Turkish music market was flooded with Anatolian Rock. Music groups such as Kurtalan Ekspres, Üç Hürel, Dadaşlar and the Kardaşlar developed classics of the Turkish rock genre out of a sometimes-experimental momentum. Barış Manço's "Dağlar Dağlar" (1970), Erkin Koray's "Goca Dünya" (1972) and 3 Hürel's "Sevenler Ağlarmış" (1974) were not only on everyone's lips, they also exerted a decisive influence on the rest of pop music in the country. A good example of this was the song "Ayrılık olsa bile" by the Afro-Turkish singer Esmeray. Furthermore, vital con-

tributions to the growing popularity of Anatolian Rock were also made by the soundtracks of successful feature films such as “Ağrı Dağı Efsanesi” and “Selvi Boylum Al Yazmalım”, composed by Cahit Berkay. Although the focus of the content was once again on the symbolism of rural Anatolia, this was increasingly linked to current social issues, such as migration.

From the middle of the 70s onwards Turkish society faced remarkable changes. Two political developments seemed to be decisive in this context. First, the CHP under Bülent Ecevit who won the elections in 1973 and 1977 was taking a strong social democrat course⁸. Second, after the general amnesty of 1974, many former leaders of the 1968 movement were released from their imprisonment. In this sense, the political left spectrum was experiencing a strong influx of new impulses, both legal and illegal. Likewise, however, an “anti-communist” and militant push took place in the right-wing spectrum through the formation of the ultra-nationalist Nationalist Movement Party (*Milliyetçi Hareket Partisi*, MHP). Overall, the general political discourse and, as a result, the political identification behavior of the population was increasingly and decisively shaped by left-right perceptions. As seen earlier, the art and culture scene were not detached from this general discursive influence. Film and music seized on the criticism of social grievances, most of which was voiced by left-wingers⁹. The central problems that were addressed comprised the situation of the workers, the living conditions in rural Anatolia, and the fate of migrant workers in the banlieues of western metropolises. Strong references to these new social conditions were also detected in the popular music of this period. While the burgeoning Anatolian Rock of the late 1960s still contained mostly tentative, indirect political references, these appeared far more blatant in the 1970s. From a discursive perspective, the success of Turkish Rock and Pop Music -in terms of form and content- had an increasingly strong influence on the general music industry in the country. From this point on, also artists from other genres tried out forms of interpretation that had strong links to the style of the young rock bands. One of them was the former chanson singer Özdemir Erdoğan, who sang about the social downside of the migrant reality in his song “Gurbet” and thus created a timeless classic of the Anadolu Pop genre (Söylemez, 2019).

Thus, it could be seen that parallel to the dominance of the latently politicized Anatolian Rock, far more politicized and militant music was emerging. Today often subsumed under the term *devrimci müzik* (“revolutionary music”),

⁸ An interesting example is the book “Bu Düzen Değişmeli” (“This System Must Change”) by Bülent Ecevit from 1968, in which he describes the need for land reforms.

⁹ Since I will not discuss Turkish film in this article, I would like to point out a specific example for the influence of the leftist discourse on cinema: In 1978, the film *Maden* was released, starring Cüneyt Arkin and Tarık Akan, which deals with the labor struggle of mine workers. The film ends with the slogan “Workers of all countries unite”. Comparable direct references can be found in the films of Yılmaz Güney, whose oeuvre requires explicit consideration and is therefore only touched upon here.

a marginalized but openly ideological form of protest music emerges during this period. This development is undoubtedly embedded in the growing political tensions and the resurgence of the extra-parliamentary left-wing opposition. Striking about this musical development was, that it distanced itself in form and content from pop music-heavy Anatolian Rock. This music, which was far more traditional and in parts more militant, did not have a common musical reference point, but rather was characterized by the work of various individual artists such as Ruhi Su, Aşık İhsani, Mahsuni Şerif and many more. One example from this period was the album “Nazım’ın Türküsü” by Zülfü Livaneli from 1978. Reinterpreting the poems of Hikmet, Livaneli constructed a calm but far more political counterpart to Anatolian Rock. While *Devrimci Müzik* was limited to a small, highly politicized audience, Anatolian Rock experienced its golden era.

At the First of May celebrations in Taksim Square, the songs of Cem Karaca, Selda Bağcan and Edip Akbayram blared from the speakers. The latently politicized Anatolian Rock had reached a level of mass compatibility that it would not experience again in this form. In 1978, the increasing political polarization of Turkish society reached its peak. The confrontation between left-wing and right-wing groups sank the country into civil war-like conditions. With the pogroms of Kahramanmaraş (1978) and Çorum (1980), violence reached an entirely new level. On September 12, 1980, the military finally intervened. This time, however, the junta did not initiate a new political start of the country; instead, it marked the beginning of a military dictatorship that lasted for four years.

The End of the Anatolian Rock Era and New Forms of Politicized Music

In retrospect, the 1980 coup was probably the most profound caesura in recent Turkish history. Not only because the military pushed for structural changes in the state system, but also because the brutality of the fight against anything considered as “political” caused a lasting sociopolitical trauma within society. As a result, the cultural discourse experienced a double “cleansing”. The military’s policy of banning and censorship was only one immediate step in this process which led to the imprisonment of many artists and the exilement of just as many. The second aspect was the creation of an atmosphere of fear, which not only nipped political content in the bud but also forced adaptation. While artists like Cem Karaca chose the path of political exile, other greats of the once politicized Anatolian Rock adapted to the circumstances and emptied their music of any political content. For example, on his 1981 album “Sözüm Meclisten Dışarı”, which features stylistic classics such as “Alla beni pulla beni”, and “Dönence”, Barış Manço sang about the differences between a hamburger and a lahmacun on his track “lahburger”. In this respect, Barış Manço’s music, which would continue to occupy an important place on the music market in the early 1990s, was a striking example of how references

to socio-political events were decisive for the development of Anatolian Rock. The omission of socio-political feedback in the music discourse, due to the repression of the junta, led to a complete stagnation of further development of the genre. It seemed even more astonishing that it was in this phase of double repression, and the resulting self-disciplining of musical discourse, that a completely new sound emerged that structurally possessed the pretensions of revolutionary music but nevertheless acted so subversively that it was able to escape military censorship. In contrast to the rock of the 1970s, this new form of musical protest was no longer oriented around musical currents in the west, but around the resistance music of Latin America, the *nueva canción*.

A certain opening to new forms of music had already taken place in the time preceding the coup, particularly in revolutionary musical discourse. Among the university students in particular, various smaller bands oriented themselves toward forms of Latin American *Nueva Canción*. It should be noted that the Latin American reference was not new in circles of the Turkish left. Barely a decade earlier, the writings of Che Guevara and Carlos Marighella, or narratives of the struggle of the Guerrilleros in Cuba or the Tupamaros in Uruguay, had provoked political upheavals within the left. The growing interest in forms of political resistance in Latin America also led to attempts of cultural unity in the late 1970s. The band Yeni Türkü, founded in 1978, played a pioneering role in the spread of this new musical style, which was inspired by bands such as Inti-Illimani and Qualipaypun. Even the name “Yeni Türkü” was a direct translation of the Spanish words “Nueva Canción”. While the band’s 1979 album “Buğdayın Türküsü”, was still strongly politicized with tracks that reinterpreted famous political marches such as “Bir Mayıs”, the influence of the coup, which was pushing towards depoliticization, became equally evident in their work. In their 1983 album “Akdeniz Akdeniz”, the mélange of Anatolian instruments and Latin American sounds took precedence over the lyrics. A similar approach was taken by the band Ezginin Günlüğü, founded in 1982.

From the mid-1980s onward, a new political wind blew in Turkey. With the 1983 parliamentary elections, the military had reluctantly handed over political power to a civilian government. The new prime minister, Turgut Özal, and his liberal-conservative Motherland Party (*Anavatan Partisi*, ANAP) set Turkey on a neoliberal course. But a short time later, it became clear that the government’s new economic policy would bring new challenges. Large-scale privatizations of state property and the opening of the Turkish market for foreign investments drove money into the economic cycle, while at the same time causing disastrous social consequences. As the economy grew the gap between rich and poor widened. The middle-class ideal based on the U.S. model did not bed down in Turkey. The short-term political truce started to crumble. The leftists, who were thought to be dead, began to form again, and with them a new political-musical approach. Contrary to the Anatolian Rock of the 70s, this newly emerging musical discourse was much more related to the new political struggle.

One of the most important and long-lived musical formations from this period is the band Grup Yorum, founded in 1985. The importance of this band, which released its first album “Sıyrılıp Gelen” in 1986, was significant in that it pioneered the genre of political music. Thus, the band members considered (and even today consider) themselves primarily as part of a broader political struggle, within they fight on the “musical front”. This militant view of the functionality of music became a central feature of the band from the very beginning. For example, the album “Haziranda Ölmek Zor” from 1988 contained propagandistic songs such as “Diriliş” and “Berivan”, which called for participation in the revolutionary struggle. Another distinctive but only emphasized feature of the band was its affiliation with a militant left-wing group. Nonetheless, Grup Yorum’s songs have become a general accompaniment to social struggles since the 1990s at the latest till today. In particular, the Turkish-language reinterpretation of the Italian partisan song “Ciao Bella” is today considered one of the most played pieces at political events of the left-wing spectrum.

In retrospect, the emergence of genuinely political bands such as Grup Yorum, and later comparable groups such as Grup Baran, Grup Munzur, Umuda Ezgi and many others, follows a practice functionally similar to that of Anatolian Rock: The mélange of foreign musical forms of expression with motifs of the resistance narrative anchored in the collective memory of Turkey’s society. Thereby, the ideologization of the Turkish *Nueva Canción* showed that the intention of the political was ranked above the musical aspects. The combative content did not allow any sign of weakness in this regard. A different, but not less political reference, could be seen in another musical development at the end of the 80s, which would be marketed from the mid-90s under the term of *Özgün Müzik* (“original” or “protest music”). In contrast to previous forms of politicized music, *Özgün Müzik* borrowed heavily from arabesque music. *Arabesk*, which emerged in the peripheries of the metropolises at the same time as Anatolian Rock and was often referred to as the music of pain, was genuinely apolitical (Yarar 2008; Özgür 2006). Especially in leftist circles, it was therefore ridiculed as the music of the “Lumpenproletariat” and actively fought against within the music discourse itself. In the mid-80s, this dogma was broken by an individual artist: Ahmet Kaya.

Migrating with his family from the east of the country to İstanbul as a child, he spent his youth in the turmoil of the 1970s. During this period, he was part of a leftist movement, played the saz at demonstrations, and was briefly imprisoned for reciting a poem. In 1987, Kaya’s album “Yorgun Demokrat” (“The Tired Democrat”) was released, followed by “Başkaldırıyorum” (“I Rebel”) in 1988. Musically and in terms of content, the two albums were tantamount to a fist bump against the elitist understanding of political music. Kaya sang about the narrative of a defeated left, a remnant of the 1970s - battered and exhausted. For the first time also, people outside the left spectrum could identify with this content. Soon it was said that Kaya’s songs were heard loudly in

left-wing circles, quietly in conservative ones, and silently by right-wingers. The starting point for Kaya's lyrics were often the poems of a new generation of lyricists who did not fit the type of Nazım Hikmet. Here, interpersonal longings go hand in hand with social criticism. Poems by Hasan Hüseyin Korkmazgil or Yusuf Hayaloğlu, like Kaya's voice, are angular and unembellished (Söylemez, 2020).

At the beginning of the 1990s, domestic tensions once again dominated Turkey. Civil war-like conditions prevailed in the east of the country, and the population was worn down in the struggle between the state's security forces and the Kurdish-separatist PKK. At the same time, the sociopolitical confrontation between conservative and secular camps were intensifying. Political assassinations became once again the order of the day. At the same time, the disinhibited economic policies of the 1980s were taking revenge, and the Turkish economy lurched from one crisis to the next. Kaya's albums, as well as those of the band Grup Yorum, sold millions of copies during these years. As a consequence of this success, the collective term of *Özgün Müzik* was applied consumptively to all forms of left-wing politically motivated music from this period on. However, the peak of *Özgün Müzik* was also the beginning of its decline. From the mid-1990s, general interest in *Özgün Müzik* declines rapidly. One reason for this is undoubtedly the wear and tear of the political motifs that were used since the 1970s. Although the albums of individual artists such as Kayas continued to sell well, politicized music in general was developing -once again- into a marginalized phenomenon addressing only a specific clientele.

Conclusion: The Outcome of Anatolian Rock

From a theoretical perspective, there was already a latent politicizing urge in the fundamental essence of the Turkish Republic's musical culture. The attempt of the state to canonize the collective musical memory of the Anatolian peoples and their dogmatic adaptation to new political ideals was an important factor here. The reaction to these efforts were as reflective as they were revolutionary. Thus, along with the emergence of new oppositional political currents, a counter-hegemonic musical discourse also developed, which reacted to the attempts to control music by recourse to the antagonistic content of that very music. The early blending of Anatolian folk music and Western rock music was therefore not only oriented towards new political discourses but also showed itself to be open to concepts of musical and content hybridity from the very beginning. The musical counter-hegemony of early Anatolian Rock thus resulted from the overall social discursive development of Turkey in the late 1960s. In this sense, music also distanced itself more and more from traditional discursive structures, parallel to the strengthening of extra-parliamentary/student oppositions. While this led to social polarization on a political level, a free and experimental approach emerged in musical discourse. The

sound of the 70s, labeled as psychedelic, was a direct consequence of these developments.

However, the deepening spiral of violence in the political arena also brought about a radical break in the music. The armed confrontation between right-wing and left-wing groups therefore also forced music to take a clear position. *Devrimci Müzik*, which subordinated artistic freedom to political objectives, was only one result of this. The renewed state intervention in the form of the coup of 1980 only drew a final line under the already terminated development process of Anatolian Rock. Only with the stabilization of the political system do the possibilities of linking political and musical discourses arise again. Attempts to adapt the *Nueva Canción*, however, now followed fixed framework conditions. The state's pressure to impose sanctions was just as powerful as the clear guidelines of oppositional political groups. The avant-garde thought of bands like Grup Yorum could only be interrupted briefly by the rise of individual artists like Ahmet Kaya. Overall, however, the influence of politicized music was increasingly losing its grip on Turkey's overall social music discourse. *Özgün Müzik* is now one genre among many others, addressing a more or less clearly defined audience and finding it difficult to break out of its self-imposed framing.

Nonetheless, protest music continues to play an important role throughout the 1990s. Many songs of Anatolian Rock, as well as *Özgün Müzik*, are now integral parts of Turkey's collective musical memory. Above all, the latter genre is also the pioneer of today's popularity of ethnic music, in which the linguistic and cultural diversity of Turkey is reflected. It is thanks to Anatolian Rock as well as *Özgün Müzik* that musical dogmas of form and language could be softened and finally broken from the beginning of the 2000s. Without this preliminary work, the production and distribution of music in Kurdish, Armenian, Circassian or Lazi would be unthinkable today. Ultimately, the history of Anatolian Rock reflects a variety of historical and socio-political influences, which are decisive for today's musical diversity in Turkey. The politicization of this music and its links to political developments in Turkey may not be a unique feature of this genre, but they are fundamentally responsible for its emergence and evolution.

References

- Adorno, T. W. (ed.) (1973). *Ästhetische theorie*. 1. Aufl. Suhrkamp-Taschenbuch Wissenschaft 2. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- _____ (2002). Résumé über kulturindustrie. *Kursbuch medienkultur: Die Maßgeblichen theorien Von Brecht bis Baudrillard* (202-208). Stuttgart: Dt. Verl.-anst.
- Anikeeva, T. A. (2016). To the question of poetry and folk songs of Turkey about the First World War. *БЕСТНИК*, 257.

- Arslan, M. and Akşit, A. (2014). Toplum tarafından divan edebiyatının algılanması üzerine bir araştırma. *Turkish Studies-International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 9(3).
- Bağçe, H. E. (2015). Dilemmas of democratization in Turkey with special reference to "Modernization from above". *İnsan&İnsan*, 4.
- Baysal, O. (2018). Reconsidering "Anadolu pop". *Rock Music Studies*, 5(3), 205-219.
- Biebricher, T. (2005). *Selbstkritik der moderne: Foucault und Habermas im Vergleich*. Campus Verlag.
- Çakır, Ö. (2020). Çanakkale türküsü'nün öyküsü. *2148-0877*.
- Ergun, L. (2017). The Golden Microphone as a moment of hegemony. *Made in Turkey: Studies in Popular Music (75-88)*. New York: Routledge.
- Feyizoğlu, T. (2017). *Deniz-Bir isyancının izleri*. Artcivic.
- Foucault, M. (2002). *The archaeology of knowledge*. London: Routledge Classics.
- Gedik, A. C. and Ergun, L. (2019). Looking beyond the republic of love or hate in Turkey: Studies in popular music. *IASPM Journal*, 9(2), 92-104.
- Gökçedağ, N. L. (2007). *Atatürk dönemi müzik ideolojisi ve günümüze yansımaları* (Unpublished master thesis). İstanbul: Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gramsci, A. (1971). *Hegemony*. na.
- Güler, M. A. (2016). 1970'li yıllarda Türkiye işçi sınıfını Cem Karaca şarkıları ile okumak. *Çalışma ve Toplum*, 49(2).
- Güler, M. A. and Oran, S. (2020). Emegın özneleşmesi bağlamında Türkiye'de politik rock'un gelişimi. 1305-6182.
- Gültekin, S. (2019). *Turkish psychedelia the revival of Anatolian pop*.
- Huntington, S. P. (1993). *The third wave: Democratization in the late twentieth century*. University of Oklahoma Press.
- Işık Dursun, Z. I. (2019). *The Turkish psychedelic music explosion: Anadolu psych, 1965-1980*. Taylor & Francis.
- Jäger, S. and Maier, F. (2009). Theoretical and methodological aspects of Foucauldian critical discourse analysis and dispositive analysis. *Methods of Critical Discourse Analysis*, 2, 34-61.
- Kammler, C., Parr, R. and Schneider, U. J. (2008). *Foucault-Handbuch*. Leben J Werk J Wirkung. Stuttgart, Weimar.
- Karahasanoğlu, S. and Skoog G. (2009). Synthesizing identity: Gestures of filiation and affiliation in Turkish popular music. *Asian Music*, 40(2), 52-71.
- Keller, R. (2011). *Diskursforschung*. Springer.
- Laclau, E. (2012). *Politics and ideology in Marxist theory: Capitalism, fascism, popu-*

lism. Verso Trade.

- Lund, H. (2013). Anatolian rock: Phenomena of hybridization. "*Beitrag im Rahmen der Tagung*", *This is the Modern World—For a Social History of Rock Music*, Université Charles-de-Gaulle Lille 3.
- _____ (2018). Pop und hybrid-pop. *Archive dekolonialisieren: Mediale und epistemische Transformationen in Kunst, Design und Film* (241-250).
- _____ (2019). *Decolonizing pop music*.
- Mardin, Ş. (1973). Center-periphery relations: A key to Turkish politics?. *Daedalus*, 169-190.
- Martinsen, R. (2012). *Negative theoriesymbiose. Die machtmodelle Von Niklas Luhmann und Michel Foucault im Vergleich*. Nomos Verlagsgesellschaft mbH & Co. KG.
- Nazlı, U. (2010). Erken Cumhuriyet Dönemi'nde Türkiye'de müziğin dönüşümü. *Erciyes İletişim Dergisi*, 1(4).
- Özgür, İ. (2006). Arabesk music in Turkey in the 1990s and changes in national demography, politics, and identity". *Turkish Studies*, 7(2), 175-190.
- Öztürk, A. A. and Akay, M. (2019). Köy Enstitülerinde kültür dersi olarak: Müzik eğitimi. *IV. Uluslararası Rating Academy Kongresi "Köy Enstitüleri ve Eğitimde Yeni Arayışlar"*, 27.
- Ramm, C. (2020). "Turkey's "light" rock revolution-Anadolu Pop, political music, and the quest for the authentic. *Turkey in Turmoil*, 256-278. De Gruyter Oldenbourg.
- Reinhard, K. (1972). Grundlagen und ergebnisse der erforschung Türkischer musik. *Acta musicologica*, 266-280.
- Rumpf, C. and Steinbach, U. (2004). Das politische system der Türkei. *Die Politischen Systeme Osteuropas*, 847-886. Springer.
- Safa, P. (1960). *Türk inkılâbına bakışlar*. Ötüken Neşriyat AŞ.
- Soydaş, E. (2011). Musical performance at the Ottoman court in the sixteenth and seventeenth centuries. *PERFORMA'11 Proceedings and Abstracts Book*.
- Söylemez, S. (2019). Eine reise in die welt des Anadolu rock: Marx, die Beatles und der Türkische Elvis. <https://www.maviblaue.com/25/03/2019/ein-turkischer-elvis-deutsche-songs-und-politischer-einfluss-eine-reise-in-die-welt-des-anadolu-rock/>.
- _____ (2020). Ahmet Kaya und die geschichte der özgün müzik: Das gegen teil von popmusik. <https://www.maviblaue.com/14/07/2020/ahmet-kaya-und-die-geschichte-der-ozgun-muzik/>. 1 September 2021.
- Spicer, D. (2018). *The Turkish psychedelic explosion: Anadolu psych 1965-1980*. Watkins Media Limited.

- Storey, J. (2018). *Cultural theory and popular culture: An introduction*. Routledge.
- Varol, O. O. (2012). The democratic coup d'état. *Harv. Int'l LJ*, (53), 292-356.
- Way, L. C. S. (2015). Spaces of protest in Turkish popular music. *Relocating Popular Music* (27-43). Springer.
- Weiss, G. and Wodak, R. (eds.) (2007). *Critical discourse analysis*. New York: Palgrave Macmillan.
- Yarar, B. (2008). Politics of/and popular music: An analysis of the history of Arabesk music from the 1960s to the 1990s in Turkey. *Cultural Studies*, 22(1), 35-79.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

COVID-19 PANDEMİ SÜRECİNDE AŞI HABERLERİ VE HABER DOĞRULAMA PLATFORMLARI: “DOĞRULUK PAYI” VE “TEYİT” ÖRNEKLERİ*

Mehmet YUMRUTAŞ**

Gönderim Tarihi: 12.02.2022 - Kabul Tarihi: 29.03.2022

Yumrutaş, M. (2022). Covid-19 pandemi sürecinde aşı haberleri ve haber doğrulama platformları: “Doğruluk Payı” ve “Teyit” örnekleri. *Etkileşim*, 9, 194-222 doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.161

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekteőirilmiőtir.

Öz

Dijital medya mecraları, “yanlış bilgi” ve/veya “sahte haber”in hızlı biçimde üretilerek kitlelere ulaşmasına aracılık etmektedir. İçinden geçtiğimiz Covid-19 pandemi süreci göz önüne alındığında, hastalıktan korunmada en etkin metot olarak görölen aşılar ile ilgili birçok sahte haberin üretilmesi, “infodemi” olarak da adlandırılan olgunun öne çıkan örneklerinden birini oluşturmaktadır. İnsanları doğru bilgilendirme amacıyla hareket eden haber doğrulama platformları, yanlış bilgi ve/veya sahte haberlerin saptanması konusunda, “infodemi” ile mücadelede de önemli bir rol üstlenmektedir. Bu araştırmada, seçilen örnekler üzerinden, doğrulama platformlarının medyada yer bulmuş Covid-19 aşıları hakkındaki yanlış bilgi ve sahte haberlerini konu alan doğrulama faaliyetleri incelenmektedir. Covid-19 aşılarıyla ilgili haberlerin; Türkiye’de Covid-19 vakaları görölmeden önce başladığı, aşılarla ilgili iddiaların neredeyse tamamına yakınının sosyal medya kaynaklı olduğu ve doğrulama neticesinde %92’sinin “Yanlış” olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19 aşıları, dijital medya, sahte haber, infodemi, doğrulama platformları.

* Makale, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Halkla İliőikiler ve Tanıtım Bölümü Doktora programında, Prof. Dr. Tuğba ASRAK HASDEMİR’in “Yeni İletişim Teknolojileri ve Halkla İliőikiler” adlı dersi kapsamında üretilmiştir.

** Doktora Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, yumrutasmehmet@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0114-9387

VACCINE NEWS AND FACT-CHECKING PLATFORMS IN THE COVID-19 PANDEMIC: EXAMPLES OF “DOĞRULUK PAYI” AND “TEYİT”*

Mehmet YUMRUTAŞ**

Received: 12.02.2022 - Accepted: 29.03.2022

Yumrutaş, M. (2022). Covid-19 pandemi sürecinde aşı haberleri ve haber doğrulama platformları: “Doğruluk Payı” ve “Teyit” örnekleri. *Etkileşim*, 9, 194-222 doi: 10.32739/etkileşim.2022.5.9.161

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

Digital media channels mediate the rapid production of “false information” and/or “fake news” to reach the masses. Considering the Covid-19 pandemic, the production of many fake news about vaccines, which is seen as the most effective method in preventing disease, is one of the prominent examples of the phenomenon called “infodemic”. The fact-checking platforms also play an important role in the fight against “infodemic” by detecting false information and/or fake news. In this research, the verification activities of fact-checking platforms on false information and fake news about Covid-19 vaccines that have been covered in the media were examined through selected samples. It has been concluded that the news about Covid-19 vaccine started before Covid-19 cases were recorded in Turkey, most of the claims about vaccines were originated from social media, and as a result of verification, 92% of them were “False”.

Keywords: Covid-19 vaccines, digital media, fake news, infodemic, verification platforms.

* This study was carried out within the scope of Prof. Tuğba ASRAK HASDEMİR’s “New Communication Technologies and Public Relations” course in Ankara Hacı Bayram Veli University, Public Relations and Publicity Department, PhD program.

**PhD Student, Ankara Hacı Bayram Veli University, Institute of Graduate Programs, yumrutasmehmet@gmail.com ORCID: 0000-0003-0114-9387

Giriş

Çağımızın nitelendirilmesinde kullanılan “bilgi çağı”, “dijital çağ”, “internet çağı”, “post truth-hakikat sonrası çağ”, Manuel Castells ile Van Dijk gibi düşünürlerin ifadesiyle “ağ toplumu” gibi terimler ve kavramsallaştırmalar, bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişimiyle yaşanan değişimlerin önemini, boyutunu farklı biçimlerde işaret etmektedir. Dijitalleşmenin giderek hızlandığı çağımızda bireyler, sosyal ağlar vasıtasıyla haberlerin oluşturulmasına ve yayılmasına aktif olarak katılmaktadır. Dijital mecralar ve İnternet, habere ulaşmada geleneksel medyanın önüne geçmiş durumdadır. *Oxford Üniversitesi Reuters Enstitüsü 2021 Dijital Haber Raporu’na* göre Türkiye’de habere ulaşmada kullanıcıların başvurduğu ana kaynak olarak ilk sırada % 81 ile çevrim içi kaynaklar (sosyal medya dâhil) yer almaktadır (2021: 109). Sağlıkla ilgili konularda bilgi kaynağı olarak belirtilen iletişim mecraları arasında da ilk sırada İnternet (%48,6) yer almaktadır (Sağlık Bakanlığı, 2018: 83).

İnternet bağlantılı cep telefonu kullanan bir kişi, tek başına herhangi bir konuda bilgi ve/veya haberi üretip dijital medya vasıtasıyla dolaşıma sokabilmekte ve/veya başkaları tarafından üretilen bilgi ya da haberin tüketicisi olabilmektedir. Böylelikle bilgi ve/veya haber kaynaklarının sayısında devasa bir artış olmakta, bilgi ve/veya haber üretimi profesyonellikten uzaklaşmakta, medya etiği gözetilerek yapılan bir faaliyet olmaktan giderek çıkmaktadır. Üretilen bilgi ve/veya haberlerin doğruluğunu kontrol da zorlaşmaktadır. Bu gibi durumlar, günümüzde, yanlış bilgi ve sahte haber (*fake news*) sorununu daha da görünür kılmaktadır. Ayrıca üretilen yanlış bilgi veya sahte haberler, menşeyinden çıktığı anda dijital medyanın marifetiyle dünyanın bir ucundan diğer ucuna saniyeler içerisinde ulaşabilmektedir. Nitekim içinden geçilmekte olan pandemi sürecinde, Covid-19 hastalığı ve aşısıyla ilgili onlarca yanlış bilgi ve sahte haberin dijital medya mecralarında dolaşımına tanıklık edilmektedir. Tıpkı korona virüsün kısa sürede salgın halini alarak pandemiye dönüşmesi gibi, yanlış bilgi ve sahte haberler de bu süreçte “yanlış bilgi salgını” olarak kavramsallaştırılan infodemiye dönüşmüştür (*World Health Organization [WHO], ty.-a*).

Yanlış bilgi ve sahte haber sorunu yeni olmamakla birlikte, dijital medya ile daha yaygın biçimde ve daha sık olarak karşımıza çıkmaya başlamıştır. Milenyumla İnternetin yaygınlaşarak daha fazla kullanılmaya başlaması, yeni medya mecralarının çoğalması, haber üretmenin ve yaymanın kolaylaşması, doğru bilgi ve habere olan ihtiyacın önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Sahte haberlerin ve yanlış bilgilerin yeni medya mecraları üzerinden çok hızlı bir şekilde kitlelere yayılabildiği göz önüne alındığında doğru bilgi ve habere ulaşmada kişiler tek başına yetersiz kalabilmekte, başkalarının yardımına ihtiyaç duyabilmektedir. Böyle durumlarda kullanıcıların, şüpheli bilgi ve haberlerin doğruluğunu kontrol edebileceği doğrulama mekanizmalarına gereksinimleri ortaya çıkmaktadır. Bu gereksinimlerin karşılanması, bir haberin doğru ya da yanlış olduğuna dair çatışmalı görüşlerin söz konusu olduğu ve kafa karışıklığının yaşandığı durumlarda daha da işlevsel hale gelmektedir. Haber doğrulama

gerekliğinin tarihi çok eskilere gitse de internet ve yeni medya ortamlarının sağladığı olanaklar, aynı zamanda dijital medya mecralarında internet doğrulama platformlarının da doğuşuna sebep olmuştur (Kavaklı, 2019).

İnternet doğrulama platformları "...birincil ve ikincil kaynakların araştırılması yoluyla kamuya yapılan açıklamalarda doğrulanabilir iddiaların değerlendirilmesini" sağlamaktadır (Brandtzaeg ve Folstad, 2017: 65). İlk olarak 2000'li yılların başında Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) ortaya çıkan doğrulama platformları, kısa bir süre sonra Türkiye'de de kurulmaya başlanmıştır. Bu platformlar arasında yer alan "Doğruluk Payı" ve "Teyit" adlarını taşıyan doğrulama platformları, özellikle Covid-19 pandemi sürecinde ortaya çıkan sağlık konularında yüzlerce iddia, yanlış bilgi ve sahte haberlerin doğrulanmasında aktif rol almışlardır.

Bu çerçevede makalede, seçilen örnekler üzerinden, doğrulama platformlarının medyada da yer bulmuş, Covid-19 aşılı hakkında yanlış bilgi ve sahte haberleri konu alan doğrulama faaliyetlerinin incelenmesi amaçlanmaktadır. Bu amaca ulaşmak için Uluslararası Doğruluk Kontrol Ağı (*International Fact Checking Network* [IFCN]) üyesi olarak Türkiye'de faaliyet gösteren "Doğruluk Payı" ve "Teyit" adlı haber doğrulama platformlarının, Covid-19 aşılıyla ilgili olarak doğrulamasını yaptıkları iddialar incelenmektedir. Ayrıca doğrulama platformları muhabirlerinin yanlış bilgi ve sahte haberlerin yayılmasına karşı halkın bilinç düzeyini artırma adına "bülten, dosya ve teyitpedia" adı altında yaptıkları bilgi ve haberler ele alınmaktadır. Veriler, platformların web sayfalarından elde edilmiştir ("Teyit" platformunun <https://teyit.org/> web sayfasındaki İçerikler sekmesi altındaki *Analiz, Dosya, Teyitpedia* ve *Ekipten* başlıkları altında; "Doğruluk Payı" platformunun <https://www.dogrulukpayi.com/> web sayfasındaki *Doğruluk Kontrolleri* ve *Bültenler* başlıkları altında elde edildi). Ayrıca bu iki platformun sosyal medya hesaplarında (*Instagram, Twitter, Facebook* ve *YouTube*) etkileşimsellik sağlandığından takipçilerin/abonelerin olaylara bakış açılarını görmek için tartışmalar ve yorumlar da gözden geçirilmiştir. Bu doğrultuda Covid-19 aşılıyla ilgili iddia ve haberlere ilişkin takipçilerin görüşleri hakkında bir fikir elde edilmesi amaçlanmıştır.

Bu araştırma tanımlayıcı ve açıklayıcı niteliksel bir çalışmadır. Doğrulama platformlarının 01.01.2020-31.12.2021 tarihleri arasındaki iki yıllık süreçte Covid-19 aşılıyla ilgili medyada yer bulan iddia, bilgi ve haberlerin konusu, kaynağı, yıllara göre dağılımı ile haberlerin doğruluk ve sahtelik durumunu da belirttikleri raporlar betimsel araştırma yaklaşımı ile incelenmektedir. Betimsel araştırmalarda yüzde, frekans, dağılım gibi betimsel istatistiklerden yararlanılmaktadır (Gliner vd. 2015: 96). Araştırmada her iki platformun da incelediği haberler tematik olarak analiz edilmiştir. Buna göre Covid-19 aşılıyla ilgili doğrulama yapılan iddialar

- a) Aşıların etkinliğine yönelik iddialar,
- b) Aşıların içeriğine ve üretim sürecine yönelik iddialar,

- c) Aşıların zararlarına ve yan etkilerine yönelik iddialar,
- d) Aşılarla ilgili siyasal, toplumsal ve ekonomik içerikli iddialar

olarak sınıflandırılarak frekans analizi kapsamına alınmıştır. Bu kapsamda elde edilen veriler tablo ve grafikler halinde gösterilerek, araştırmanın bulgular kısmı oluşturulmuştur.

Çalışma 2020 ve 2021 yıllarında “Doğruluk Payı” ve “Teyit” platformlarının Covid-19 aşılarıyla ilgili incelemeye aldığı iddia, bilgi ve haberlerle sınırlıdır. Belirtilen tarih aralıklarının seçilme nedeni Covid-19 hastalığının 2020 yılında pandemiye dönüşmesi, akabinde aşı ve bağışıklama önerilerinin gündeme gelmesi ve çalışmanın yapıldığı 2021 yılında da devam etmesidir. *Doğruluk Payı* ve *Teyit* platformlarının seçilme nedeniyse Türkiye’de faaliyet gösteren her iki platformun da IFCN imzacısı (üyesi) olması ve Covid-19 aşılarına yönelik iddia, bilgi ve haberleri gündeme en sık getiren platformlar olmasıdır.

Makalede, sırasıyla Covid-19 pandemi sürecinin genel özellikleri ve bu süreçte Covid-19 aşıları, aşılama (bağışıklama) süreci ile ilgili önemli bilgi ve tartışmalara yer verilmektedir. İzleyen bölümde ise, bilgilenme hakkı, doğru bilgi ve habere ulaşmak başta olmak üzere, birçok bakımdan önemli sorunlar yaratan “sahte haber”, “yanlış bilgi” kavramları ve pandemi döneminde sıklıkla gündeme gelen “infodemi” terimi, örneklerden de yararlanarak ele alınıp değerlendirilmektedir. Makalenin üçüncü bölümü, Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama platformlarının genel çalışma biçimleri ile makale kapsamında doğrulama faaliyetleri incelenen *Doğruluk Payı* ve *Teyit* doğrulama platformlarının tanıtımına, organizasyon yapısına, işleyişine, çalışma prensipleri ve metodolojisine ayrılmıştır. Bu bölümü, Covid-19 aşıları ve aşılama sürecine ilişkin haber ve bilgilerin, *Doğruluk Payı* ve *Teyit* doğrulama platformları tarafından incelenmesi çerçevesinde ulaşılan bulgular ve bu bulguların değerlendirildiği dördüncü bölüm izlemektedir. Çalışma kapsamında elde edilen veri ve bulgular sonuç bölümünde bütünlüklü biçimde tartışılmakta ve buradan hareketle önerilere yer verilmektedir.

Pandemi Süreci, Covid-19 Aşıları ve Bağışıklama

Pandemi, bir enfeksiyon hastalığının salgına dönüşmesi, ortaya çıktığı bölgenin sınırlarını aşması ve tüm dünyayı etkileyen küresel salgın halini almasıdır. Dünya tarihinde dönem dönem pandemiler yaşanmıştır. Veba (kara ölüm), kolera, çiçek, Asya gribi, İspanyol gribi, domuz gribi ve kuş gribi gibi salgınlar dünya tarihindeki pandemilere örnek olarak verilebilir (Artvinli, 2020: 44, 52). Salgın yapan hastalıklar, McLuhan’ın deyimiyle giderek *küresel bir köy* halini alan dünyada daha sık duyulmaya başlamıştır. İçinde bulunduğumuz 21. yüzyılın ilk 21 yılı içerisinde birçok salgın ve pandemi yaşanmıştır. SARS, Ebola ve Zika virüsünün sebep olduğu salgınların yanında Kuş gribi, Domuz gribi ve son olarak Covid-19 hastalıkları pandemiye dönüşmüş durumdadır. Pandemiye dönüşen hastalıkların yayılmasında nüfusun artması, kıtalar ve uluslararası mübadele-

nin ve seyahatlerin artması önemli faktörler arasındadır. Nitekim Covid-19 salgını da bu faktörlerin etkisiyle 2019 yılı Aralık ayında Çin'in Wuhan eyaletinde ilk vakanın görülmesinin ardından kısa bir süre sonra tüm dünyaya yayılmıştır. Covid-19, 2020 yılı Ocak ayında Dünya Sağlık Örgütü [DSÖ] tarafından pandemi olarak kabul edilmiştir (WHO, ty.-b).

Aşılar, bağışıklık sistemini uyararak hastalığa karşı koruma sağlayan biyolojik ürünlerdir. Bir başka deyişle aşı, bir enfeksiyona karşı sağlıklı insan ve hayvanları korumak amacıyla hastalık yapma kabiliyetinden arındırılmış mikroorganizmaların çeşitli yollardan vücuda verildiği biyolojik ürünlerin genel adıdır (Türk Tabipleri Birliği, 2018: 13). Aşı, canlı vücuduna oral (ağız), kas içi ve deri altı gibi çeşitli yollardan verilerek mikroorganizmanın mikrop veya toksinlerine karşı vücutta savunma geliştirir. Böylece insan vücudu, gerçek mikropla karşılaştığında önceden geliştirilmiş savunma sistemi ile hastalığa karşı koruma sağlamış olur. *Bağışıklama* olarak adlandırılan bu durum ile birçok hastalığın kontrolünde (kızamık, verem vb.) ve ortadan kaldırılmasında (çiçek) başarı sağlanmıştır. Bağışıklık aşı ile sağlanabildiği gibi hastalığın geçirilmesi yoluyla da sağlanabilmektedir. Aşılarla ilgili önemli bir özellik de aşıların türlerine göre belirli bir süre koruma sağlamalarıdır. Bazı aşılar tek doz bazıları birkaç dozda ömür boyu bağışıklık sağlarken bazıları daha kısa süreli bağışıklık sağlamaktadır. Bu sebeple dönemsel olarak tekrarlanabilmektedir. Örneğin Verem aşısı tek doz ömür boyu bağışıklık sağlarken, Tetanoz aşısı beş yılda bir tekrarlanmaktadır. Öte yandan gerek aşı ile gerekse hastalığı geçirme yoluyla tam bir bağışıklık sağlanamamakta ve kişiler tekrar tekrar hastalığa yakalanabilmektedir. Influenza aşısı ve hastalığı bu duruma örnek olarak verilebilir. Ancak bu tarz örnekler azınlıkta olup ölümcül olan birçok enfeksiyon hastalığından (difteri, boğmaca, tetanos, kızamık, hepatit, menenjit, çocuk felci, verem, kuduz vb.), aşı ile korunma sağlanmaktadır. Hatta etkin bir aşı uygulaması sayesinde hastalıklar eradike (etkeni dahil hastalığın ortadan kaldırılması) edilmektedir. Dünyada eradike edilen hastalığa çiçek hastalığı örnek olarak verilebilir. Etkin bir aşılamaya sayesinde hastalık eradike edilmiş ve 1976 yılından bu yana dünyada çiçek hastalığı görülmediği için aşılamaya son verilmiştir.

Aşılar, laboratuvar koşullarında yapılan araştırmalar ile mikroorganizmanın izole edilmesi, hayvan deneyleri ve insanlarda yapılan uygulamalarla "faz" adı verilen çalışma evreleriyle tamamlanmaktadır. Aşının etkinliği kanıtlanana kadar geçen sürede yapılan klinik çalışmalar, etik kurallar çerçevesinde ve gönüllülerin katılımı ile gerçekleştirilmektedir. Aşının yanıt (antikor) oluşturup oluşturmadığı ve yan etkileri takip edilerek yetkili kurumlardan lisans alınıp seri üretime geçilir ve kitlelerin aşılmasına yoluna gidilir. Aşıların pandemi durumlarında günümüz teknolojisi ile 3-6 ay arasında hazırlanabileceği belirtilmektedir (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2019: 113). Nitekim DSÖ 3 Haziran 2021 itibarıyla Covid-19'a karşı *AstraZeneca/Oxford, Johnson & Johnson, Moderna, Sinopharm* aşıları ile Türkiye'de de uygulanan *Pfizer/BionTech* ve *Sinovac* aşılarının güvenlik ve etkinlik için gerekli kriterleri karşıladığını değerlendirmiştir (WHO, 2021). Türkiye'de üretilen ve ithal edilen aşılar ise

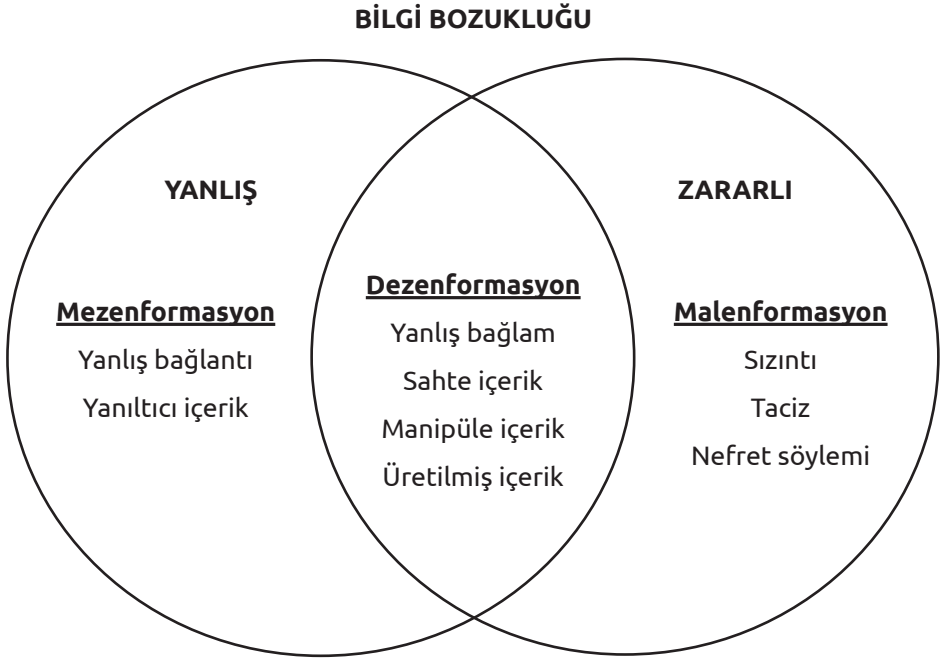
Sağlık Bakanlığı Türkiye İlaç ve Tıbbi Cihaz Kurumunun ruhsatlandırma sürecine tabidir (Türk Tabipler Birliği, 2018: 15). Türkiye’de bağışıklama hizmetlerini düzenleme yetkisi de Sağlık Bakanlığı uhdesindedir (Resmî Gazete, 14 Aralık 1983).

Sahte Haber, Yanlış Bilgi ve İnfodemi

Sahte haber (*fake news*) “genellikle siyasi görüşleri etkilemek için veya şaka olarak oluşturulan, internet veya diğer medyalar vasıtasıyla yayılan, haber gibi görünen asılsız haberler” şeklinde sözlük anlamında kullanılmaktadır (Cambridge Dictionary, 2022). İnsanlık tarihi kadar eski olan yanlış bilgi aktarımının kitleler düzeyinde etkisine 1938 yılında ABD’de George Orson Welles ve arkadaşlarının dünyayı uzaylıların istila ettiğini anlatan “Dünyalar Savaşı” adlı radyo tiyatrosu örnek olarak verilebilir. Radyoyu dinleyen binlerce Amerikalı, tiyatrodaki senaryo gereği okunan sahte haber metnine inanarak sokaklara dökülmüştür. Bu olayda can ve mal kayıpları yaşanmış, ayrıca uzaylılardan kaçmak için dağlara sığınan insanlar uzun süre şehirlere indirilememiştir. Kitleleri etkileyen sahte haberlere 1955 yılında Selanik’te Atatürk’ün doğduğu evin bombalanması şeklindeki sahte haber sonucu Rumlara ve Türk olmayan diğer milletlere karşı İstanbul’da yaşanan “6-7 Eylül olayları” örnek olarak verilebilir (Akkuş, 2020). Daha yakın tarihlerde dijital medyanın ABD başkanlık seçimleri ve İngiltere’nin Avrupa Birliği’nden ayrılmasına etki eden “Cambridge Analytica” skandalı, yanlış bilgi ve sahte haberin siyasal ve sosyal hayata olan etkilerine örnek olarak gösterilebilir.

Yanlış bilgi ve sahte haberlerin savaş, terör olayları, doğal afet gibi kriz durumlarında daha fazla üretildiği ve daha hızlı yayıldığı dikkat çekmektedir (Kazaz ve Akyüz, 2019: 37). Aynı şekilde insan ve toplum sağlığını ilgilendiren salgın hastalık ya da ilgili korkuların kamuoyunda arttığı kriz ortamlarında, dijital medya mecralarındaki yanlış bilgi ve sahte haberler hızla yayılmaktadır (Ünal ve Taylan, 2017). Dijital çağda güven ve gerçeklikle ilgili sorunlar üzerine çalışan Claire Wardle, dijital mecralardaki yanlış bilginin ve/veya sahte haberin en yaygın yedi türü olarak en düşük zararlıdan en yüksek zararlıya doğru olmak üzere; “hiciv/parodi, hatalı ilişkilendirme, çarpıtma, bağlamdan koparma, taklit, manipülasyon ve uydurma” şeklinde bir sınıflama yapmıştır (2020: 9). Yanlış bilgi ve sahte haber türü olarak üç farklı bilgi veya haber bozukluğundan bahsedilmektedir (bkz.: Şekil 1).

Şekil 1. Bilgi ve haber bozuklukları (Wardle ve Derakhshan, 2017: 5).

Şekil 1’de belirtilen bilgi bozukluğu türlerinden mezenformasyon, yanlış bilginin art niyet olmaksızın paylaşıldığı, ancak zarar vermediği durumdur. Dezenformasyon, yanlış bilginin kasten zarar verme amacı ile paylaşılmasıdır. Malenformasyon ise genellikle özel kalacak şekilde tasarlanmış doğru bilgilerin art niyetli olarak kamuoyu ile paylaşılmasıdır (Wardle ve Derakhshan, 2017: 5).

“Bilgi bolluğu”, “yanlış bilgi salgını” olarak kavramsallaştırılan infodemi, yanlış bilginin yanı sıra fazla bilgi ve tıbbi jargonu içeren teknik bilginin varlığını da kapsamaktadır. DSÖ infodemiye “bir hastalık salgını sırasında dijital ve fiziksel ortamlarda yanlış veya yanıltıcı bilgiler içeren çok fazla bilginin varlığı” olarak tanımlamaktadır. Infodemi, kişilerde sağlığa zarar verebilecek kafa karışıklığına ve risk alma davranışlarına neden olabilmektedir. Bunun yanında hükümetlere ve sağlık yetkililerine güvensizliğe yol açabilmekte ve halk sağlığına müdahaleyi olumsuz yönde etkileyebilmektedir. DSÖ, infodemiyle mücadele için topluluğun endişelerini ve sorularını dinlemeyi, risk anlayışını ve sağlık uzmanı tavsiyesinin teşvikini, yanlış bilgilere karşı dayanıklılık oluşturmayı, toplulukları olumlu eylemlerde bulunmaya teşvik etmeyi ve güçlendirmeyi önermektedir (WHO, ty.-c).

Infodemi ile mücadele etmek adına Covid-19 hastalığının görülmesini müteakip DSÖ tarafından “Salgın Bilgi Ağı (EPI-WIN)” kurulmuştur. DSÖ, bu ağ aracılığıyla toplumların Covid-19 hakkında güvenilir kaynaklardan doğru ve anlaşılması kolay tavsiye ve bilgilere zamanında erişim sağlamasını, sosyal

medya ve diğer kaynaklarda ortaya çıkan mitlerin ve sahte haberlerin önüne geçilmesini amaçlamıştır (WHO, ty.-d). Bu doğrultuda Türkiye’de de bir takım faaliyetlere başlanmıştır. Sağlık Bakanlığınca Covid-19 hastalığı ve aşısıyla ilgili “Covid-19 Bilgilendirme Platformu” (<https://covid19.saglik.gov.tr>) ve “Covid-19 Aşısı Bilgilendirme Platformu” oluşturulmuştur. Bu platformlar yanında Bakanlığın resmi *WhatsApp, Facebook, Instagram, Twitter* ve *YouTube* gibi sosyal medya hesapları, infodemiye engellemek için sağlık iletişimi amacıyla kullanılmıştır. Covid-19 aşlarıyla ilgili iletişim faaliyetlerinde aşılardan içeriği, üretimi, dağıtımını ve izlemine ilişkin bilgilere yer verilmiştir. Bu platformlardan Covid-19 aşısı uygulanacak gruplar, günlük uygulanan aşı sayıları, aşı sözlüğü ve sıkça sorulan sorular başlıkları altında Covid-19 hastalığı ve aşılara yönelik bilgilendirmeler yapılmaktadır (T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Aşısı Bilgilendirme Platformu, ty.).

Akkuş (2020) korona virüsten korunmada “14 Kural” ilkesinde olduğu gibi infodemiden korunmada da “14 kural” belirlemiştir. Bu kurallar şu şekildedir:

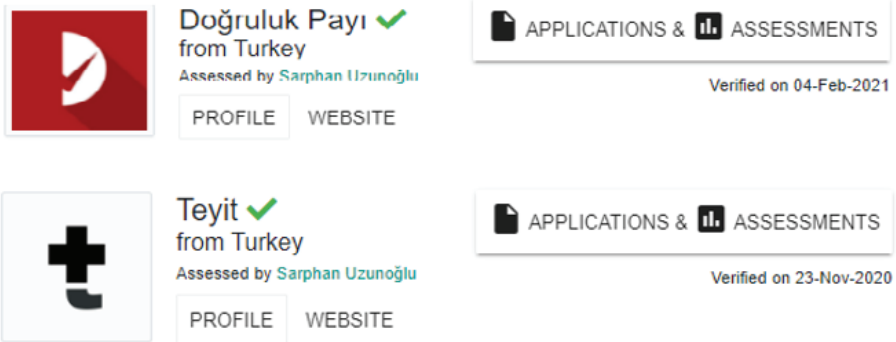
1. Kişiyeye gelen bilginin veya okunan haberin kaynağı araştırılmalıdır.
2. Kaynağı bulunmayan bilgilere her zaman şüphe ile yaklaşılmalıdır.
3. Haberi veya bilgiyi kimin yazdığı araştırılmalıdır.
4. Bilgisine başvuru alan kişinin bilgi verdiği konuda yeterince yetkin olup olmadığı kontrol edilmelidir.
5. Bir bilgi kişiyeye çok ilgi çekici ve sansasyonel geliyorsa doğruluğundan şüphe duyulmalı ve araştırmaya başlanmalıdır.
6. Bilgi veya haberi paylaşmadan önce doğru olup olmadığı kontrol edilmelidir.
7. Kişiyeye gelen bilginin veya okunan haberin tarihi kontrol edilmelidir.
8. Haberin veya bilginin bir şaka sitesinden alınıp alınmadığı kontrol edilmelidir.
9. Bilginin doğruluğundan emin olmak için en az üç farklı yerden doğruluğu araştırılmalı ve içerikleri karşılaştırılmalıdır.
10. Görsellerin üzerinde herhangi bir değişiklik yapıp yapılmadığı kontrol edilmelidir.
11. Tersten arama yöntemi ile görselleri daha önce başkasının paylaşmış olup olmadığını araştırılmalıdır.
12. Çevreden, sürekli şüpheli içerikler paylaşan kişiler uyarılarak bilgilerini teyit etmeye davet edilmelidir.
13. Resmi sosyal medya hesaplarının açıklamaları dikkate alınmalıdır.
14. Kişiler, yeni medya okuryazarlığı konusunda kendilerini geliştirmelidir.

Doğrulama Platformlarına Genel Bir Bakış

İlk olarak internetin ve yeni medya mecralarının da anavatanı olan ABD’de ortaya çıkan “İnternet Doğrulama Platformları”, daha sonra birçok ülkede ortaya çıkmaya başlamıştır. Doğruluk platformlarının ortak amacı, medyada yer bulan yanlış bilgi ve sahte haberlerin doğruluğunu araştırmak şeklinde özetlenebilir. 2014 yılında dünyada çoğu gelişmiş ülkelerde olmak üzere 44 internet doğrulama platformunun varlığından söz edilirken (Çiçeklioğlu, 2019: 54) bu sayı 2022 yılı başında 102 farklı ülkede, 349’u aktif 112’si inaktif toplamda 461’e ulaşmıştır (*Duke Reporters’ Lab*, 2022).

Dünya çapındaki doğrulama platformlarının sayısının artması, bu platformları bir araya getirerek onların faaliyetlerine belli bir standardizasyon ve hesap verilebilirlik sağlama ihtiyacını doğurmuştur. Bu amaçla 2015’te ABD’nin Florida kentinde “Poynter Medya Çalışmaları Enstitüsü” bünyesinde Uluslararası Doğruluk Kontrol Ağı (*International Fact Checking Network - IFCN*) kurulmuştur. IFCN haber doğrulama platformları için ilkeler kodunu (*Code of Principles*) belirlemiştir. İlkeler kodunu ve bu ilkelere uymayı taahhüt eden doğrulama platformları, IFCN imzacısı olarak bu ağa üye olmakta ve IFCN imzacısı rozeti almaktadır. Platformların üyelik kontrolleri her yıl gözden geçirilmekte ve koşulları yerine getiren platformların üyelikleri yenilenmektedir. Ocak 2022 itibarıyla IFCN’e üye 145 doğrulama platformunun 115’i IFCN’in onaylanmış imzacısı durumundadır. Geriye kalan 8’inin geçerlilik tarihlerine bir aylık bir süre kalmış olup yenileme işlemlerini başlatmaları için bir bildirimde bulunularak üç ay süre tanınmış, 22’sinin ise süresi dolmuş olup ilkeleri yenilemeleri gerektiği hatırlatılmıştır (IFCN, ty.-a). Türkiye’den bu ağa üye olan iki doğrulama platformu bulunmaktadır (*Şekil 2*).

Şekil 2. Türkiye’de IFCN aktif üyeliği bulunan doğrulama platformları (IFCN-b, ty.)

Şekil 2’de görüldüğü üzere bu iki platform, Kadir Has Üniversitesi Öğretim Görevlisi Dr. Sarphan Uzunoğlu tarafından değerlendirilerek onaylanmıştır. Türkiye’de IFCN ilkelerini tanıyan ve tamamlayan ilk platform *Doğruluk Payı*

olup 05 Haziran 2017’de IFCN imzacısı olmuştur. Hemen ardından 25 Temmuz 2017’de *Teyit*, IFCN ilkelerini tanıyarak IFCN üyeliğini almıştır. Değerlendirme; tarafsızlık ve hakkaniyetli davranma, kaynakların şeffaflığı, finansal ve organizasyonel yapının şeffaflığı, metodolojinin şeffaflığı ile analizlerin açık ve güvenilir düzeltilmesi ilkelerine uygunluğa göre yapılmaktadır. İlkeleri yerine getiren platformlar, IFCN imzacısı olabilmekte ve *Şekil 3*’teki rozeti almaktadır.

Şekil 3. Uluslararası doğruluk kontrolü ağı imzacısı rozeti (IFCN, ty.-b)

İnternetin ve dijital medya mecralarının çoğalması, daha fazla kullanılmaya başlaması, bilgi/haber üretmenin ve yaymanın kolaylaşması, doğru bilgi ve habere olan ihtiyacını da beraberinde getirmiştir. Bu kapsamda Türkiye’deki doğrulama platformlarının internetin yaygınlaşmasına paralel olarak artışa geçtiği söylenebilir (*Tablo 1*).

Tablo 1. Türkiye’de faaliyet gösteren doğrulama platformları (Platformların web sayfalarından derlenmiş olup alfabetik olarak sıralanmıştır.)

Doğrulama Platformunun adı	Yayına başlama tarihi ve yeri	IFCN Üyeliği
Bilim Kazanı	Belirtilmemiş	Yok
Doğrula	Belirtilmemiş	Yok
Doğruluğu Ne	Belirtilmemiş, Konya	Yok
Doğruluk Payı	2014, İstanbul	Aktif Üye
Evrım Ağacı	Belirtilmemiş, ABD	Yok
Fact-Checking Turkey	2015, İstanbul	Yok
Günün Yalanları	2015, İstanbul	Yok
Malumatfuruş	Belirtilmemiş	Yok
Teyit	2015, Ankara	Aktif Üye
Yalansavar	2009, ABD	Yok

Tablo 1’de görüldüğü üzere Türkiye ile ilgili faaliyet gösteren 10 adet doğrulama platformunun olduğu tespit edilmiştir. Bu platformlardan ilki, ABD’nin Palo Alto şehrinde eleştirel düşünce ve bilim tutkunlarının bir araya gelerek oluşturduğu gönüllü bir platform olarak tanımlanan *Yalansavar* platformudur.

Platformun kuruluş amacı, “sağlıklı bir toplum için elzem olan eleştirel düşünce alışkanlığını yaymaya katkıda bulunmak ve muhtelif asılsız iddiaları irdelemek” olarak belirtilmiştir (Yalansavar, ty.). “Günün Yalanları” platformu ile “Bosphorus Global-Küresel” projesi olan “Fact-Checking Turkey”, daha çok dış basında Türkiye hakkında çıkan haberler hakkında doğruluk kontrolü yapmaktadır (Fact-Checking Turkey, ty.).

Doğruluk Payı Doğrulama Platformu

Doğruluk Payı, ilk olarak “Ortak Gelecek İçin Diyalog Derneği’nin” bir girişimi olarak 20 Haziran 2014’te yayın hayatına başlamıştır. Siyasi partilerin vaatleri, siyasilerin demeçleri, gündeme dair söylemler, programlar, çarpıtmalar, aldatmalar, doğrular ve yanlışlar arasında siyasi okuryazarlığı artırmak amacıyla kurulmuştur. İzlemedeyiz Derneği’nin ve İzlemedeyiz Derneği İktisadi İşletmesi’nin bir projesi olarak imtiyaz sahibi, “İzlemedeyiz” adına yönetim kurulu başkanı Batuhan Ersun’dur (*Doğruluk Payı*, ty.-a).

Doğruluk Payı, doğrulaması yapılan haberle ilgili olarak iddianın konusunu, kaynağını, yayılmaya başladığı tarihi ve mecrayı/mecraları; doğrulamayı yapan personel bilgisini, yayın tarihini, güncelleme tarihini ve metnin yaklaşık okuma süresini belirtmektedir. “İddia edildi” ifadesi hiperlink şeklinde olup üzerine tıklandığında haberin yer aldığı mecraya yönlendirilmektedir (*Şekil 4*).

Şekil 4. “Doğruluk Payı” platformunun doğrulayacağı iddiaya ait bilgiler (Doğruluk Payı, 2021)

The screenshot displays the Doğruluk Payı platform interface. At the top, there is a navigation bar with 'GÜNDEMDE' and 'Covid-19' (highlighted in red). The article is by 'EMRE GÜNGÖR' and was published on '10 Mayıs 2021'. The main headline is 'Aşı ve İlaçların Hastalık Ürettiği ve Bağışıklık Sistemini Çökerttiği İddiası'. Below the headline, there is a text block stating: 'Bir Instagram sayfası tarafından 6 Mayıs 2021 tarihinde yapılan paylaşımda aşı ve ilaçların hastalık ürettiği iddia edildi.' Below this, it says 'Paylaşımda geçen metin şu şekilde:'. A quote follows: '“ Aşı ve kimyasallar hastalık üretir, hastalığı tedavi etmek için kullanılan ilaçlar yeni hastalıklar üretir, üretilen yeni ilaçlar ve yöntemler insanlık tarihinde görülmemiş hastalıklar üretir... Bu kısır döngü immün sistem çökene kadar devam eder.' The interface also includes social media sharing buttons for Facebook, Twitter, LinkedIn, and E-Posta.

Doğruluk Payı'nın doğrulama süreci "seçme, analiz, değerlendirme, kamuya sunma, düzeltme ve geribildirim" aşamalarından oluşmaktadır (*Doğruluk Payı*, ty.-b).

Seçme işlemi şu şekilde gerçekleşmektedir. Editörler, ilk olarak medyada şüpheli paylaşımları, siyasi tartışmayı etkileme potansiyellerini dikkate alarak önceliklendirmektedir. Paylaşımların ön değerlendirmesindeki yayılım sıklığı ve şüphe durumu dikkate alınarak analiz edilecek paylaşımlar belirlenmektedir. Ayrıca platformun sosyal medya mecralarındaki takipçilerinin ihbarları da dikkate alınarak ön değerlendirme için seçme işlemi yapılmaktadır.

Analiz sürecinde, seçilen paylaşımların içerdiği türe göre değerlendirme şekli değişebilmektedir. Görsel içeriklerin teknik araçlarla orijinalliği kontrol edildikten sonra metinsel içeriklerle olan uyumları diğer güvenilir kaynaklarla karşılaştırılmaktadır. Bu kaynakların kontrol edilmesinde kamuya açık verilerin kullanılması önceliklidir. Doğrulama işi için gerekli kaynakların kamuya açık olarak erişilemediği durumlarda (güvenilirlik ve geçerliliği ayrıca değerlendirmeye tabi tutulmak üzere) resmî ve gayriresmî dokümanlar ile taraf ve uzman görüşleri de asıl delilleri destekleyici olarak kullanılabilir. Analiz sürecinde kaynaklar, güvenilirlik ve geçerlilik hiyerarşisini dikkate alarak değerlendirilmektedir.

Değerlendirme süreci sonunda "doğru, yanlış, kısmen yanlış ve belirsiz" şeklinde ayrı renk göstergeleri olan dört farklı etiketleme kullanılmaktadır. "Doğru"; analiz sonucunda ortaya çıkan deliller sonucunda incelenen paylaşımın tam olarak doğru bilgileri taşıdığını göstermektedir. Renk göstergesi yeşildir. "Yanlış"; analiz sonucunda ortaya çıkan delillere göre incelenen paylaşımın tamamen yanlış bilgileri taşıdığını göstermektedir. Renk göstergesi kırmızıdır. "Kısmen yanlış"; analiz sonucunda ortaya çıkan deliller doğrultusunda incelenen paylaşımın içerisinde hem doğru hem de yanlış bilgiler taşıdığını göstermekte olup renk göstergesi turuncudur (*Şekil 5*). "Belirsiz"; analiz sonucunda paylaşımın doğru ya da yanlışlığına dair güvenilir delillere ulaşılamadığını göstermektedir.

Şekil 5. Doğruluk Payı doğrulama süreci renk göstergeleri

Doğrulama sürecinin sonunda doğrulama raporu yazılarak platformun web sayfası ve sosyal medya mecraları vasıtasıyla kamuoyuna sunulmaktadır. *Doğ-*

ruluk Payı, Türkçe yayın yapmaktadır. Analiz süreci ve yararlanılan kaynaklar da kamuoyu ile paylaşılmaktadır. Kamuoyu ile paylaşılan doğrulamalar sonrası alınan geribildirimler dikkate alınarak gerekli düzeltmeler ve güncellemeler hem *Facebook* üçüncü taraf doğruluk kontrolü sisteminde hem de *Doğruluk Payı* internet sitesinden yapılmaktadır.

Teyit Doğrulama Platformu

Teyit, ilk olarak 2015 yılında faaliyete başlamıştır. Kurucusu, Mehmet Atakan Foça'dır. *Teyit*, Ankara merkezli doğrulama platformu olup kuruluş amacı yaygın bilinen yanlışları, sosyal medyanın gündemine oturan şüpheli bilgileri, medyanın gündeme getirdiği iddiaları ve şehir efsanelerini birçok alanda doğrulama yaparak internet kullanıcılarının doğru bilgiye ulaşmasını sağlamaktır. Aynı zamanda birincil haber kaynağı olarak interneti kullanan yurttaşların, eleştirel düşünme alışkanlığı kazanmasını ve dijital okuryazarlık düzeyini artırmayı amaçlamaktadır (*Teyit*, ty.-a).

Teyit, doğrulaması yapılan haberle ilgili olarak doğrulamayı yapan personel bilgisini, yayın ve güncelleme tarihini, iddianın kaynağına, konusuna, yaklaşık okuma süresine, hangi sosyal medya hesaplarından ne kadar etkileşim aldığına (paylaşım tespiti), iddianın yanıltıcı yönüne ve kanıtlara yer vermektedir (*Şekil 6*).

Şekil 6. Teyit platformunun doğrulayacağı iddiaya ait bilgiler (Teyit, 2021)

FDA'nın Covid-19 aşısının kalp krizi riskini 71 kat artırdığını söylediği iddiası

YANLIŞ

YANILTICI YÖNÜ

Bulgular

- Aşılar ve İlgili Biyolojik Ürünler Danışma Kurulu, Amerikan Gıda ve İlaç Dairesi'ni temsil eden bir kurul değil. Kurul tavsiye niteliğinde yorumlarda bulunuyor.
- Steve Kirsch iddialarındaki verileri VAERS'e dayandırıyor fakat VAERS'teki veriler kanıtlanmış yan etkileri göstermiyor.

KANITLAR

- NHT, F.D.A. Advisory Panel Recommends Pfizer Boosters for Older People and Others at High Risk
17/09/2021

Paylaşım Tespiti

- @ErikanTrukten, 846 etkileşim aldı. 20/09/2021
- @gulmet, 654 etkileşim aldı. 20/09/2021
- @ErikanTrukten, 1.518 etkileşim aldı. 20/09/2021
- @gulmet, 1.533 etkileşim aldı. 21/09/2021

Teyit doğrulama süreci "tarama, seçme, araştırma ve sonuç" aşamalarından oluşmaktadır (*Teyit*, ty.-b).

Tarama süreci, *Teyit* editörlerinin günlük haberleri ve sosyal medya gündemindeki konuları, dijital araçlar vasıtasıyla kontrol etmesiyle başlamaktadır. Bunun için *Dubito* isimli bir yazılımdan yararlanılmaktadır. Aynı zamanda okurların gönderdiği şüpheli haberler ile yaygın olarak doğru bilinen yanlışlar ve şehir efsaneleri de bu taramanın kapsama alanı içerisinde tutulmaktadır. Platform, “Paylaşım Tespiti” adı altında aynı sayfada ilgili iddianın hangi hesaplar tarafından hangi tarihlerde ne kadar etkileşim aldığını vererek bu iddianın doğrulanması yoluna gidildiğini belirtmektedir.

Seçme işleminde öncelikle şüpheli haberler arasında bir eleme yapılmaktadır. Hangi şüpheli haberin inceleneyeceği ve analize tabi tutulacağı “virallik, önem ve aciliyet” unsurlarından en az birini taşımasına dayanarak karara bağlanmaktadır. İçeriğin *viral* olması, hayati risklere ya da çatışma ihtimaline yol açabilecek derecede önemli olması veya doğrulamanın gecikmesi halinde *ciddi riskler* doğurma ihtimali hesaba katılarak yapılmaktadır.

Araştırma aşaması, temel gazetecilik metotlarının dijital araçlarla bir arada kullanılmasıyla gerçekleştirilmektedir. *Doğrulama El Kitabı*'nda bahsedilen temel metotlarla birlikte, kaynaklara ulaşmaya ve onları doğrulamaya varan karmaşık yöntemleri de içermektedir.

Sonuç aşamasında, yapılan araştırmada elde edilen somut veriler ve olgular ortaya konularak rapor hazırlanmaktadır. Rapor, elde edilen tüm verileri ve olguları kapsayacak şeffaflıkta, verilerin gösterdiği kadarıyla iddiayı ne kadar doğrulayıp, ne kadar yanlışladığını anlatan olabildiğince basit anlaşılır bir dille hazırlanmaktadır. Sonuç ve analiz aşamasında, “doğru, yanlış, karma ve belirsiz” şeklinde ayrı renk göstergeleri olan dört farklı etiketleme yapılmaktadır. “Doğru”, incelenen iddianın doğru olduğuna dair veriler elde edildiği anlamına gelmektedir, renk göstergesi yeşildir. “Yanlış”, incelenen iddianın yanlış olduğuna dair veriler elde edildiği anlamına gelmekte olup renk göstergesi kırmızıdır. “Karma”, incelenen iddianın hem doğru hem de yanlış bilgiler içerdiğine dair veriler elde edildiği anlamına gelmektedir ve renk göstergesi mordur. “Belirsiz”, incelenen iddiaya dair veriler elde edilmiş olduğu ancak bu verilerin iddianın doğru, yanlış ya da karma olduğuna dair bir sonuca ulaşmak için yeterli olmadığı anlamına gelmekte olup renk göstergesi sarıdır. *Teyit*, doğrulaması yapılan bilgi veya haberleri, web sayfası ve sosyal medya hesaplarından paylaşmaktadır. *Teyit* Türkçe, İngilizce ve Azerbaycanca yayın yapmaktadır.

Covid-19 Aşısı Haberleri ve Doğrulama Platformları: “Doğruluk Payı” ve “Teyit” Örnekleri

Doğrulama platformlarının 01.01.2020-31.12.2021 tarihleri arasındaki iki yıllık süreçte Covid-19 aşısıyla ilgili medyada yer bulan iddia, bilgi ve haberlerin konusu, kaynağı, yıllara göre dağılımı ile haberlerin doğruluk ve sahtelik durumunu da belirttikleri raporların betimsel araştırma yaklaşımı ile incelendiği bu çalışmada haberler tematik olarak analiz edilmiştir. Buna göre Covid-19 aşıla-

ıyla ilgili doğrulaması yapılan iddialar;

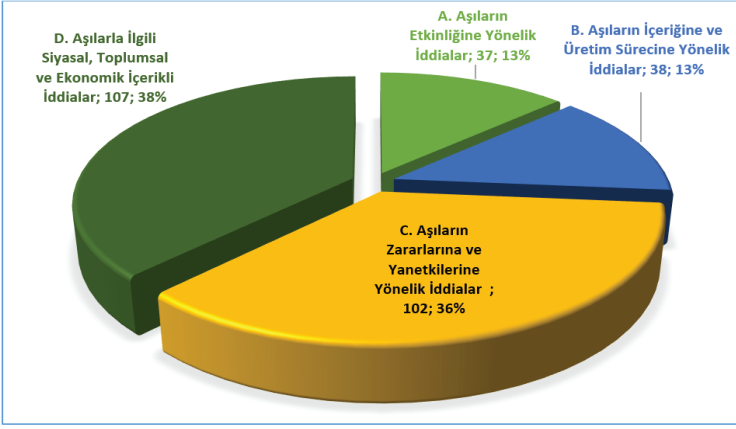
- a. Aşıların etkinliğine yönelik iddialar: Aşıların pandemide etkili ve koruyucu olmadığı ve olamayacağına dair iddialardır. Bu iddialara DSÖ Avrupa genel direktörünün pandeminin bitmesinde aşının etkisi olmadığını açıkladığı, aşıların hiçbir salgını bitirmediği, hiçbir pandemiyi iki yıldan fazla sürmediği ve aşı ile bitmediği, Hindistan'da *Ivermektin* kullanımıyla Covid-19'un bittiği şeklindeki haberler örnek olarak verilebilir.
- b. Aşıların içeriğine ve üretim sürecine yönelik iddialar: Aşıların içerisinde cenin, meni, domuz kanı, çip gibi materyallerin olduğu, faz çalışmalarının tamamlanmadan kullanıldığına yönelik iddialardır. Bu iddialara *Johnson&Johnson* aşısının prospektüsünün gizlendiği, *Pfizer-BioNTech* aşısının grafen maddesi içerdiği ve aşıların faz-3 aşamasının yapılmadığı şeklindeki haberler örnek olarak verilebilir.
- c. Aşıların zararlarına ve yan etkilerine yönelik iddialar: Aşıların uygulandıktan hemen sonra ve/veya gelecekte ortaya çıkacak yan etkileri, zararları ve hatta ölümcül olduğuna dair iddialardır. Bu iddialara Covid-19 aşılarının insan vücudunda zehir ürettiği, *mRNA* aşılarının beş on sene içerisinde ciddi hastalıklara yol açacağı ve Covid-19 aşılarının kan rengini değiştirdiği şeklindeki haberler örnek olarak verilebilir.
- d. Aşılarla ilgili siyasal, toplumsal ve ekonomik içerikli iddialar: Hastalığın egemen güçler tarafından aşığı satmak için bilinçli olarak üretildiği, üreticilerinin/çalışanlarının aşı olmadığı ve ülkeler arasında farklı uygulamalar olduğuna dair iddialardır. Bu iddialara *Moderna* aşısının 2019 yılında bulunduğu, ABD yüksek mahkemesinin evrensel aşılamayı iptal ettiği ve Bill Gates'in aşılarla dünya nüfusunu azaltmayı amaçladığı şeklindeki haberler örnek olarak verilebilir.

Doğrulama platformlarının incelemiş olduğu yanlış bilgi ve sahte haberler, toplumdaki sağlık okuryazarlık düzeyinin yeterli olmadığına bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Nitekim yapılan bir araştırmada "mükemmel" (%7,7) ve "yeterli" (%23,4) düzeydeki sağlık okuryazarlığı düzeyi toplamda % 31,1 iken "yetersiz" (%30,09) ve "sorunlu-sınırlı" (%38,0) düzeydeki sağlık okuryazarlığı düzeyi toplamda %68,9 olarak tespit edilmiştir (Sağlık Bakanlığı, 2018: 78).

Doğruluk platformları iki yıllık süreçte Covid-19 aşılarıyla ilgili 156'şar toplamda 312 adet konuyu incelemişlerdir. Bunlardan 284'ü iddia kontrolü, yanlış bilgi ve sahte haber incelemesi iken 28'i halkın bilinç düzeyinin artırılarak infodeminin önüne geçmek için platform muhabirlerince kaleme alınan "bülten, dosya, teyitpedia" adı altındaki bilgilendirme yazılarıdır.

Platformların incelediği bu iddia, yanlış bilgi ve sahte haberlerin konularına göre dağılımı *Şekil 7'*de sunulmuştur.

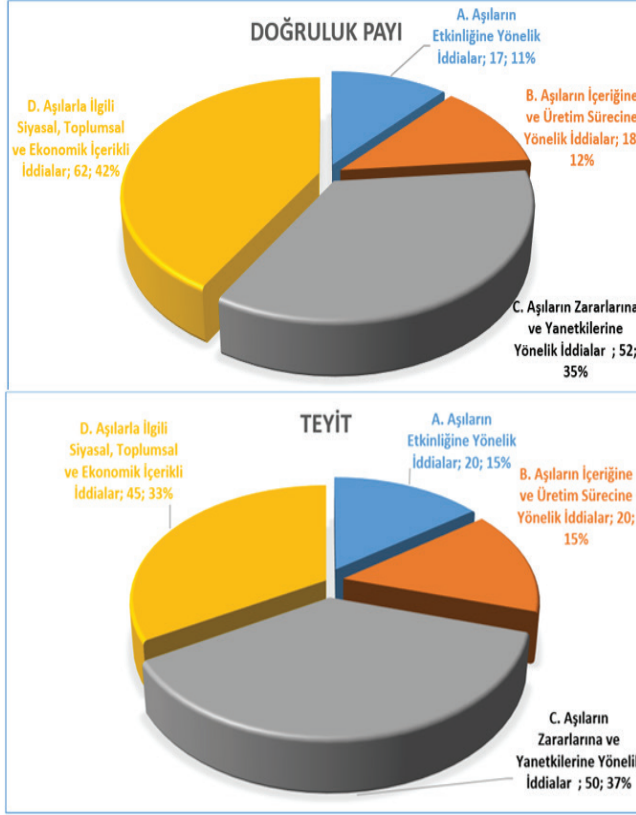
Şekil 7. Doğrulama platformlarındaki iddia ve haberlerin konularına göre dağılımı (sayıları ve yüzdeleri)

Şekil 7’de görüldüğü üzere her iki platformdaki iddialar, Covid-19 aşılarının etkinliği, içeriği, üretim süreci, zararları, siyasal, toplumsal ve ekonomik içerikli komplo teorileri, şehir efsaneleri ve safsatalardan oluşmaktadır. Her iki platformun da incelediği toplam 284 iddia içerisinde en fazla siyasal, toplumsal ve ekonomik içerikli iddialar (%38) yer almaktadır. Bu tarz iddialarda; Covid-19 hastalığının aşı ve ilaçların satılması için egemen güçler tarafından üretildiği, aşuların dünya nüfusunun azaltılmasının bir gereği olduğu, yeni iletişim teknolojilerinden 5G ile ilişkilendirildiği, ünlülerin aşılınması ve ülkelerdeki farklı uygulamalara dair haberler yer almaktadır. İkinci olarak aşının zararlı olduğu ve yan etkilerine dair iddialar (%36) yer almaktadır. Bunlardan belli başlıları “aşuların ölümcül olduğu, aşuların hastalık yaptığı, insanların DNA’sını değiştireceği, zonaya sebep olduğu, iç organlarda ve kalpte iltihaplanma yaptığı, aşı olanlarda bayılma başta olmak üzere birçok yan etkiler ortaya çıktığı” şeklinde savlar içermektedir. Üçüncü olarak (%13) aşuların içeriğine ve üretim sürecine yönelik olarak; “aşuların etkinliği kanıtlanmadan insanlarda kullanılmaya başlandığı, cenin, domuz ve maymun genlerinin enjekte edilerek insanların genetiğiyle oynanacağı, çip takılarak kontrolün sağlanacağı, Faz-III çalışmalarının tamamlanmadığı” şeklinde haberler yer almaktadır. Son olarak (%13) aşuların hastalığı önlemede ve pandemiyi kontrol altına almada etkinliğinin olmadığına yönelik olarak; “aşuların koruyuculuğunun çok düşük olduğu, koruyuculuk süresinin kısa olduğu, yeni varyantlara aşuların etkisinin olmadığı” şeklinde iddialar ileri sürülmektedir.

Doğruluk platformlarının iki yıllık süreçte inceledikleri yanlış bilgi ve sahte haber iddialarının doğruluk platformlarına göre konuların dağılımı Şekil 8’de sunulmuştur.

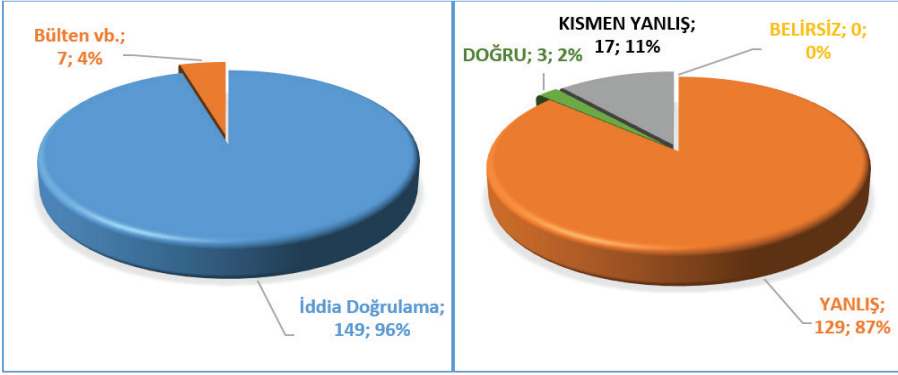
Şekil 8. Doğruluk Payı ve Teyit platformunun incelediği yanlış bilgi ve sahte haber iddialarının konularına göre dağılımı (sayıları ve yüzdeleri)

Şekil 8'de görüldüğü üzere yanlış bilgi ve sahte haber iddiaları, *Doğruluk Payı*'nda en fazla siyasal, toplumsal ve ekonomik içerikli (%42) iken *Teyit*'te daha çok aşıların zararlarına ve yan etkilerine (%37) yöneliktir.

Doğruluk Payı'nın çalışma kapsamındaki iddia kontrolü, yanlış bilgi ve sahte haber incelemesi ile "bülten" adı altındaki bilgilendirme yazıları ve doğrulama sonuçları şu şekildedir (Şekil 9).

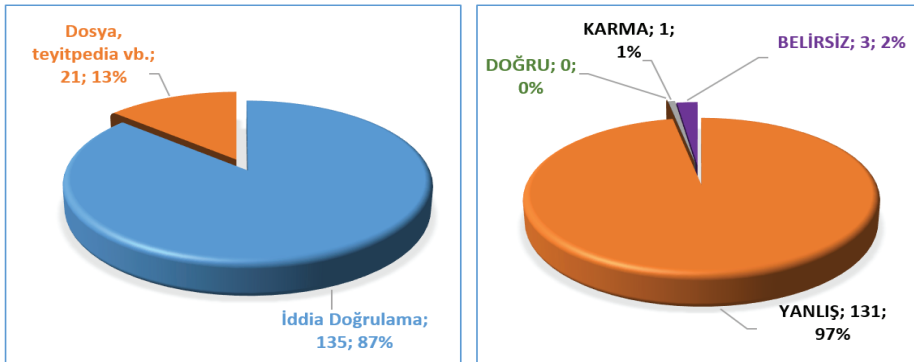
Şekil 9. Doğruluk Payı platformunun Covid-19 aşılı ile ilgili yanlış bilgi ve sahte haber türlerinin dağılımı ve doğrulama sonuçları (sayıları ve yüzdeleri)

Şekil 9'da görüldüğü üzere Doğruluk Payı, iki yıllık süreçte Covid-19 aşılı ile ilgili toplamda 156 haber yapmıştır. Bunlardan 149'u (%96) medyada aşılı ile ilgili yer alan iddia, yanlış bilgi veya sahte haberlerin doğrulaması şeklinde incelenirken geriye kalan 7'si (%4), platform muhabirlerinin "Bülten" adı altında Covid-19 aşılı ile ilgili olarak yanlış bilgi ve sahte haberlerin yayılmasına karşı kullanıcıların bilgisinin artırılmasını amaçlayan yazılarından oluşmaktadır. Doğrulaması yapılan 149 haberden 129'unun (%87) "Yanlış" (sahte haber) olduğu sonucuna varılırken %2'sinin "Doğru" olduğu tespit edilmiştir. Geriye kalanlar ise "Kısmen Yanlış"tır. Sonuçlandırılmayan "Belirsiz" haber bulunmamaktadır. "Doğru" olan haberler ABD'deki aşı üreticilerinin davalardan muaf olduğu, Çek Cumhuriyeti'nin çocukları aşılama kararı aldığı ve Covid-19 aşılı etkinlik oranlarını gösteren tablodur.

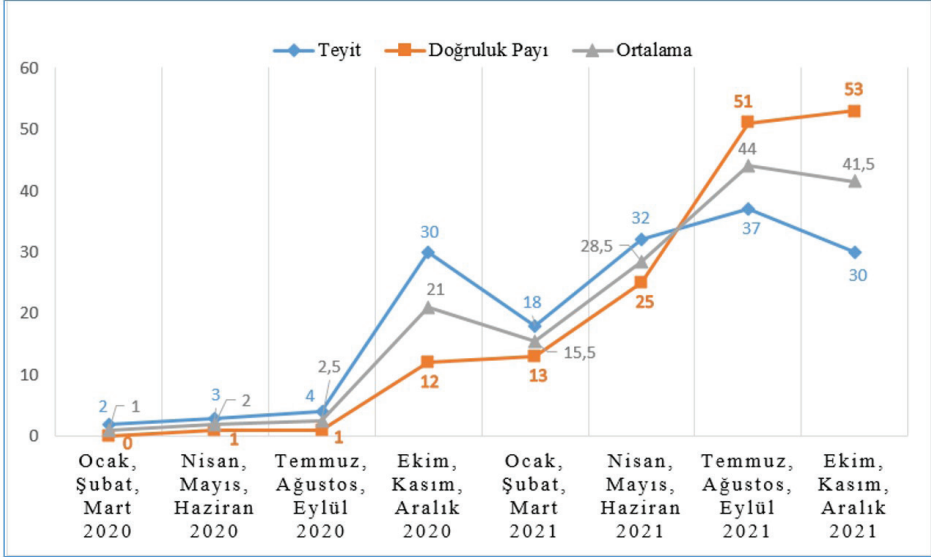
Teyit'in çalışma kapsamındaki iddia kontrolü, yanlış bilgi ve sahte haber incelemesi ile "dosya, teyitpedia" adı altındaki bilgilendirme yazıları ve doğrulama sonuçları şu şekildedir (Şekil 10).

Şekil 10. Teyit platformunun Covid-19 aşılı ile ilgili yanlış bilgi ve sahte haber türlerinin dağılımı ve doğrulama sonuçları (sayıları ve yüzdeleri)

Şekil 10'da görüldüğü üzere Teyit platformu, iki yıllık süreçte Covid-19 aşısıyla ilgili toplamda 156 haber yapmıştır. Bunlardan 135'i (%87) medyada aşılara ilgili doğrulaması yapılan yanlış bilgi veya haberlerdir. Geriye kalan 21'i (%13), "Dosya" ve "Teyitpedia" adı altında Covid-19 aşılı ile ilgili olarak yanlış bilgi ve sahte haberlerin yayılmasına karşı kullanıcıların bilgisini artırılması amacıyla platformu muhabirlerinin bilgilendirme yazılarından oluşmaktadır. Aşıların nasıl üretildiği, hangi aşamalarının olduğu ve dünyada ve Türkiye'de devam eden aşı çalışmalarından bahsedilmektedir. Ayrıca aşı karşıtlığına dair bilgilendirmeler de yer almaktadır. Doğrulaması yapılan 135 iddianın 131'i (%97) "Yanlış" (sahte haber) iken bir (%1) iddia "Karma", üç (%2) iddia ise "Belirsiz"dir yani doğruluğu ya da yanlışlığı sonuçlandırılmamıştır. İncelenen iddia ve haberlerin hiçbiri "Doğru" bulunmamıştır. "Belirsiz" olan iddialar, Brezilyalı doktorun aşı denemeleri nedeniyle hayatını kaybettiği ve aşı olan bir kişinin titredığı yönündeki bir videonun doğruluğu veya yanlışlığı sonuçlandırılmamıştır. Türkiye'nin 1940'larda 40 çeşit aşı üretirken 2020 yılında hiç aşı üretmediği iddiasının hem doğruluk hem de yanlışlık payı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Doruk Şahin'in (2018) Teyit platformunu incelediği çalışmasında bu oranlar "Yanlış" %75,6; "Doğru" %13,3; Karma %8,9 ve "Belirsiz" %2,2 olarak tespit edilmiştir. Doğrulama platformlarında Covid-19 aşılına yönelik 2020 ve 2021 yıllarında doğrulaması yapılan iddia ve haberlerin üçer aylık dönemlere göre dağılımı şu şekildedir (Şekil 11).

Şekil 11. Pandemi sürecinde Covid-19 aşılıyla ilgili doğrulaması yapılan iddia ve haberlerin üçer aylık dönemlere göre dağılımı

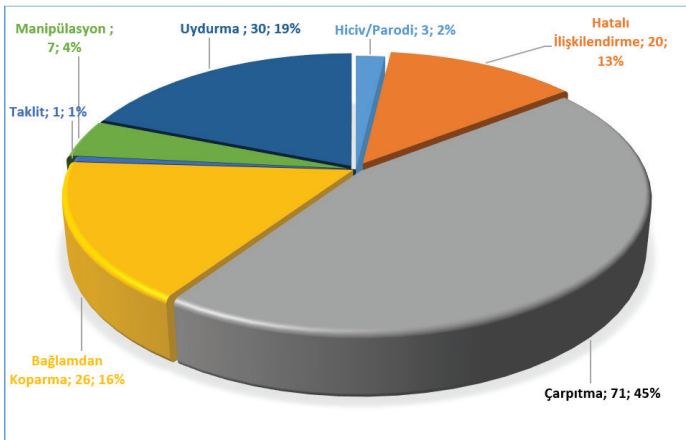

Şekil 11'deki grafiğe göre Covid-19 vakalarının Türkiye'de görülmeden

önce aşı ile ilgili haberlerin medyada yer almaya başladığı anlaşılmaktadır. Zira Covid-19 salgınının aşı ile önlenebileceği hem tarihsel hem de bilimsel kanıtlara dayanmaktadır. Sağlık Bakanlığı Ulusal Pandemi Planı'nda, bu tarz pandemilerde hastalıktan korunmada ve hastalığın kontrolünde aşı ve aşılamaya çalışmaları vurgu yapılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü, 2019). Aynı grafikte Covid-19 aşılarıyla ilgili haberlerin 2020 yılının son üç aylık döneminde artışa geçtiği görülmektedir. Bu dönemde özellikle Türkiye'de yetkililerin açıklamalarına göre pandemide ikinci dalga yaşanmaktaydı ve aynı zamanda Çin'den gelecek olan Covid-19 aşısıyla ilgili tartışmalar sürmekteydi. Türkiye'de aşılamaya, 14 Ocak 2021'de sağlık personeli ve riskli gruplar öncelikli olmak üzere başlatılmıştır. Ardından 02 Nisan 2021'de Almanya'dan gelen aşılarla birlikte aşılamaya hız verilmiştir. Almanya'dan gelen aşıların uygulanmaya başlamasıyla birlikte platformların incelediği iddia, bilgi ve haber sayıları tekrar artışa geçmiştir. Nitekim Nisan, Mayıs ve Haziran 2021'de iddiaların artmaya başladığı görülmektedir. Bu süreçte tam kapanma, aşılamaya hız verilmesi ile yapılan aşıların 2. ve 3. doz uygulanması yönünde yetkililerin açıklamalarına paralel aşılarla ilgili iddiaların ve haberlerin de arttığı söylenebilir. Yine 2021 yılının son üç aylık döneminde de aşılarla ilgili doğrulaması yapılan iddiaların ve haberlerin artışının devam ettiği görülmektedir. Bu dönemdeki iddia ve haberlerin fazla olması, Covid-19'un yeni varyantlarının vaka sayılarındaki artışlar, aşıların yeni varyantlara etkisi, koruyuculuk süresi, tekrar dozların uygulanması konusunda yetkililerin açıklamaları ve aşının önemine yapılan vurguya karşılık; aşının etkili olmadığı, aksine zarar verdiği yönünde karşıt düşüncelerin ve pandeminin devam etmesine yönelik aşılarla ilgili üretilen komplo teorilerinin dijital medya mecralarında daha fazla yer almasıyla açıklanabilir.

Covid-19 aşılarıyla ilgili ortaya atılan iddia ve haberler incelendiğinde yanlış bilgi türünün yedisinin de olduğu görülmektedir. Örnek olarak *Teyit* platformunun incelediği iddiaların yanıltıcı yönü *Şekil 12*'de belirtilmiştir.

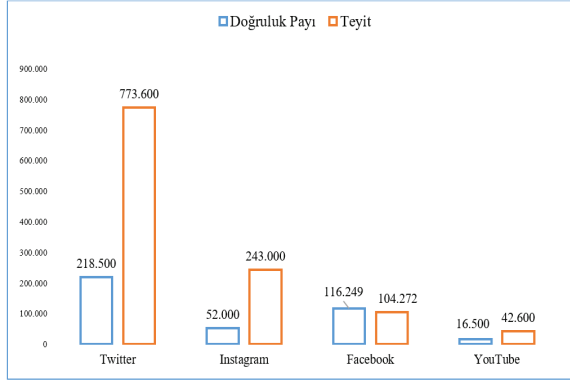
Şekil 12. "Teyit" platformunun incelediği iddiaların yanıltıcı yönünün dağılımı (sayıları ve yüzdeleri)

Şekil 12’de görüldüğü üzere *Teyit* platformunun incelediği haberlerden 131’i sahte haber olup bu haberlerin yarıya yakını (%45’i) yedi yanlış bilgi türünden “Çarpıtma” yoluyla oluşturulduğu yönündedir. Ardından en fazla yanlış bilgi türü olarak “Uydurma” (%19) ve “Bağlamdan Koparma” (%16) gelmektedir. En az (%1) “Taklit” türü yer almaktadır. Pandeminin ilk altı ayında Covid-19 ile ilgili sahte haberlerde bu oran %43,5 ile “hatalı ilişkilendirme” olarak tespit edilmiştir (Çavuş, 2020).

İncelenen doğrulama platformları web sitelerinin yanı sıra sosyal medya mecralarını da kullanmaktadır. Doğrulaması yapılan bilgi veya haberler *Facebook*, *Twitter*, *Instagram* ve *YouTube* gibi mecralarda paylaşılabilir olanağına sahip olup ilgili haber sayfasında belirtilmektedir. Platformların sosyal medya hesaplarının Ocak 2022 itibari ile yaklaşık takipçi/abone sayıları şu şekildedir (Şekil 13).

Şekil 13. Doğruluk Payı ve Teyit platformunun sosyal medya takipçi/abone sayıları

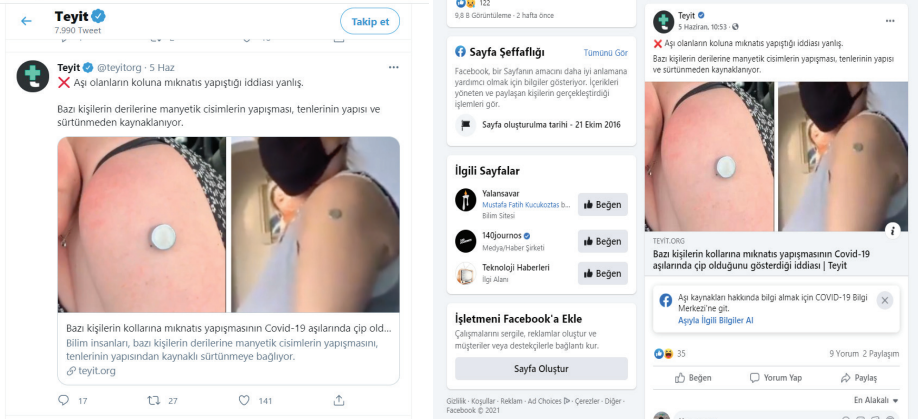
Doğruluk Payı sosyal medya hesaplarında “Doğruluğun Sesini Birlikte Yükseltelim” mottosu kullanırken *Teyit* kendini “İnternetteki şüpheli bilgileri inceleyen doğrulama platformu” olarak tanımlamaktadır. Şekilde görüldüğü üzere *Teyit* platformunun sosyal medya takipçi/abone sayısı toplamda *Doğruluk Payı*’na göre yaklaşık üç kat daha fazladır. *Doğruluk Payı* ve *Teyit*, doğru bilgiyi geniş kitlelere yayma amacıyla web sayfalarının yanında sosyal medya hesaplarından da paylaşımda bulunarak geniş kitlelere ulaşma gayreti gütmektedir. Takipçiler bu haberleri *retweet*, etiketleme, bağlantıyı kopyalayıp kendi sayfasında paylaşma gibi seçenekler ile kendi sosyal medya hesaplarında takipçileriyle paylaşma olanağına sahiptir. Nitekim her iki platformun sosyal medya hesaplarındaki paylaşımların, bu şekilde diğer takipçiler ile paylaşıldığı görülmektedir. Ayrıca dijital medya ortamlarının etkileşimsellik özelliği doğrultusunda takipçilerle tartışmalar gerçekleşmektedir.

Covid-19 aşılıyla ilgili iddiaların ve doğrulamaların sonucunun paylaşıldığı sosyal medya hesaplarındaki tartışmaların görünümü şu şekildedir: Her iki platformun da *Facebook* sayfasından etkileşim çok az iken *Instagram* ve

Twitter’da ilgili bilgi/habere yapılan yorumlar Facebook’a göre daha fazladır. Buradaki yorumlarda aşının önemli olduğunu, aşılarını yaptırıp herhangi bir sorunla karşılaşmadıklarını dile getirenlerin yanında aşıya karşı düşüncelerini dile getirenlerin aynı minvalde tartışmalar yaptığı görülmektedir. “Oyunun büyük olduğu” ve Covid-19’un pandemi değil bir “PLANdemi” olduğu yönünde iddialar ortaya atılmıştır. Bunun yanında Covid-19 aşıları ile ilgili iddiaları çok gülünç olarak bulan, bu kadar da olmaz tarzında yorumlar yer almaktadır. Bu iddiaları ortaya atanlara inanan insanların olduğunu düşünmek bile istemeyenlerin yanı sıra, bu tarz safsatalara inanan binlerce insan olduğu yönünde de çokça yorum yer almaktadır.

Platformların sosyal medya hesaplarındaki tartışmalara bakıldığında aşıya inanan ve güvenenler ile aşı tereddüdü ve karşıtlığı içinde olanların kutuplaşmış durumda olduğu söylenebilir. Daha az sayıda ise ılımlı düşünenler bulunmaktadır. Örneğin “Aşı olanların kollarına mıknatıs yapıştığı iddiası yanlış. Bazı kişilerin derilerine manyetik cisimlerin yapışması, tenlerinin yapısı ve sürtünmeden kaynaklanıyor” paylaşımına (Şekil 14) gelen yorumlarda bu tarz iddiayı gülünç ve gündeme alınamayacak kadar basit bulanların yanında, iddianın yanlış olduğuna inanmayanlar ve iddianın gerçek olduğunu bizzat kendilerinin tanık olduklarını dile getiren yorumlar yer almaktadır.

Şekil 14. “Teyit” platformunun Twitter ve Facebook hesabından yaptığı paylaşım örneği (Teyit-c, 2021; Teyit-d, 2021)

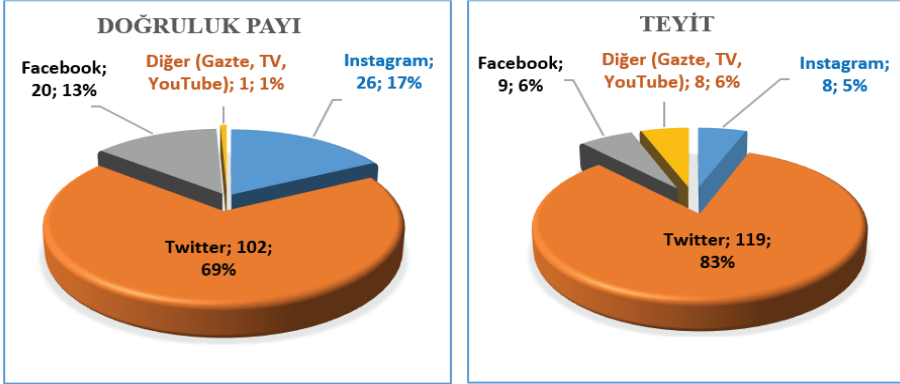
Şekil 14’teki paylaşımlar sonrası etkileşimsellik sağlanmış ve takipçiler bu paylaşım ile ilgili düşüncelerini şu şekilde dile getirmişlerdir: “Bunlara inanan aşı olmasın ciddi den tartışma uzamasın. Zaten aşı az, zekâda rekabeti ortadan kaldıralım :)” yanıtına bir başka kullanıcının “Zeki kardeş benim aşı hakkımı da alabilirsin istersen de ...ünden vurdurursun daha zeki ve ölümsüz olursun.” şeklinde cevabı, yine bir başka kullanıcının “Tamam da teyit kardeş sadece aşı olan yere yapışmasını neyle açıklıyorsun? Bizzat kendim denedim üstte dur-

muyor altta durmuyor sadece aşı olan yerde durması çok tuhaf, aşı karşıtı biri değilim ama bunun daha detaylı açıklanması gerek.” Öte yandan “ne kadar çok avanak var memlekette.” şeklinde hakaretimiz yorumlara rastlanmaktadır.

Sosyal medyadaki tartışmalarda kullanıcıların doğrulama platformlarına yönelik endişeleri de yansıtılmaktadır. “Teyitin de teyiti yapılmalı”, “kimin için çalışıyorsunuz” şeklindeki yorumlar aslında doğrulama sitelerine karşı olan çelişik düşüncelerin yansımasıdır. Zira doğrulama hizmetleri çevrimiçi mezenformasyona ve dezenformasyona karşı önemli bir rol oynasa da kullanıcıların onlara gerçekten güvenip güvenmedikleri hakkında çok fazla bir şey bilinmemekte (Keten, 2019) ve doğrulama platformlarının sahte haberle mücadelede ne denli etkin bir rol oynayabileceğine dair şüphe ve endişeler, bu oluşumların sorgulanmasına da yol açmaktadır (Kavaklı, 2018). Güveni güçlendirmek için, doğrulama platformlarının iddiaların seçim ve analiz sürecinin açık ve şeffaf bir biçimde belirtilmesi, finans kaynakları, ilişkili olduğu kurum ve kuruluşların belirtilmesi bu platformlara olan güveni artıracak unsurlardır (Brandtzaeg ve Folstad, 2017: 65).

Doğrulama platformları aşı ile ilgili doğrulamaya alınan iddia, yanlış bilgi ve sahte haberin kaynağını, hangi tarihlerde yayılmaya başladığını ve etkileşimsellik durumunu belirtmektedir. Doğrulama platformlarının Covid-19 aşılılarıyla ilgili haberlerin yer aldığı medya mecraları şu şekildedir (Şekil 15).

Şekil 15. Doğrulama platformlarının Covid-19 aşılılarıyla ilgili medyadaki sahte haber kaynakları (sayıları ve yüzdeleri)

Şekil 15'te görüldüğü üzere aşilar ile ilgili belirtilen sahte haberlerin infodemiye dönüşmesinde hem geleneksel hem de sosyal medya mecraları rol almaktadır. Ancak başat rol, *Twitter* başta olmak üzere sosyal medya mecralarındadır. Yegen (2018), Doruk Şahin (2018) ile Soğukdere ve Öztunç'un (2020) çalışmalarında da sahte haberlerin en fazla *Twitter*'da olduğu görülmektedir. Ayrıca sosyal medya kullanıcılarının önemli bir kısmı, gerekli eğitim ve bilinçten yoksundur. Onlar, sosyal medyada yayınlanan her türlü içeriği gerçek

olarak kabul etmektedir (Gönenç, 2018: 131). Bu durum sahte haberlerin dolaşıma girerek infodemiye dönüşmesinde etkili olmaktadır. Covid-19 gibi tüm toplumların etkilendiği pandemi sürecinde, sağlık konularına yönelik bilgilerin yayılmasında artış olmuştur. Bu tarz kitleleri etkileyen ve toplumun tamamını ilgilendiren durumlarda İnternetin, sosyal medyanın etkin bir rol oynadığı hatta çoğu zaman algı yönetiminin başat aktörü olduğu da bilinmektedir (Kırık ve Özkoçak, 2020).

Sonuç

Covid-19 Pandemisi, pandemi ile birlikte infodemiye gündeme getirmiştir. Pandemi ile mücadelede ve hastalığın ortadan kaldırılmasında en etkili metot olan aşılara dair üretilen “yanlış bilgi” ve “sahte haberin” infodemiye dönüşmesi, “doğru bilgi” ve “doğru habere” ulaşmanın önemini bir kez daha gözler önüne sermiştir. Bu süreçte dijital medya mecralarının yaygın olarak kullanılmaya başlanması, her geçen gün bu mecralardaki kullanıcı sayısının artması, yalan bilgi ve sahte haberlerin daha geniş kitlelere ulaşmasına aracılık etmektedir. Doğru bilgilerle toplumu bilgilendirerek yanlış bilgi ve sahte haberin yayılmasını önlemek ve medyadaki yanlış bilgi ve sahte haberlerin doğruluğunu araştırmak amacıyla ortaya çıkan doğrulama platformlarının, dijital medya mecralarının yaygınlaşmasına paralel bir seyirle artış gösterdiği bilinmektedir. Bu bir zorunluluk olarak addedilebilir. Zira “yalan”, ışık hızında dünya üzerinde dolaşırken “doğru” ardından yetişememekte veya çok geç kalmaktadır. Jonathan Swift’in deyişiyle “yalan uçmakta, doğru ardından topallayarak gelmektedir.”

Çalışmada incelenen doğrulama platformlarının inceledikleri iddialara bakıldığında, yanlış bilgi ve sahte haberlerin ülkeler ve kıtalararası dolaşarak küresel bir hal aldığı görülmektedir. Infodemi olarak kavramsallaştırılan bu durum, yaşanmakta olan pandemi sürecinde daha görünür hale gelmiştir. Pandemi gibi küresel kriz dönemlerinde yaşanan iletişim faaliyetlerinde, *doğrunun* da en az *yalan* kadar hızlı olması gerekir ki kriz daha az hasarla atlatılabilsin. Bu bağlamda yanlış bilgi ve sahte haberi üretip yaymada bir yeri olan dijital medya mecralarından, her sorunun çözümünü de içinde barındırması gerçeğinde olduğu gibi, doğru bilgi ve haberi üretme ve yayma konusunda da olumlu biçimde yararlanılabilir ve yararlanılmaktadır.

Covid-19 aşılılarıyla ilgili olarak yanlış bilgi ve sahte haberlerin; aşılardan etkinliği, içeriği ve üretim süreci, zararları ve yan etkileri ile siyasal, toplumsal ve ekonomik içerikli olarak üretildiği görülmektedir. Çalışma sonucunda; sahte habere konu olan yanlış bilgi ve iddiaların en yüksek oranda aşılardan siyasal, toplumsal ve ekonomik içeriklerine yönelik olarak üretildiği (%38) ortaya çıkmaktadır.

Doğruluk Payı ve *Teyit* platformlarının Covid-19 aşılılarıyla ilgili incelediği haber/ bilgi başlığı altındaki iddiaların doğruluk ve sahtelik durumuna bakıldığında, iddiaların %92’sinin “Yanlış”, ancak %1 oranında “Doğru” olduğu tespit

edilmiştir. Sahte haberlerin çoğunluğunu ise %45 oranıyla yanlış bilgi türü olan “Çarpıtma” oluşturmaktadır.

Covid-19 aşlarıyla ilgili tartışmaların, pandemiyle birlikte gündeme gelmesine karşın, Türkiye’de aşı uygulaması başlamadan önce salgının yeni bir dalgası ile karşılaştığı 2020 yılının son üç aylık döneminde artışa geçtiği ve 2021 yılının ilk üç ayında düşüşe geçip sonrasında tekrar artarak zirve yaptığı görülmektedir. Bu bağlamda aşılarla ilgili yapılan sahte haberlerin infodemiye dönüştüğü dönemlerde kamuoyunun doğru bilgilere olan gereksiniminin de arttığı söylenebilir. Nitekim infodemiye önlemek adına DSÖ’nün ‘Salgın Bilgi Ağı’nı oluşturması, Sağlık Bakanlığı’nın hem Covid-19 hastalığı hem de aşısı için ayrı bir platform oluşturması, bu gereksinimleri karşılamaya yönelik çabalaradır.

Çalışmada; yanlış bilgi ve sahte haberin, küçük bir bölümünün geleneksel medya kaynaklı olduğu ancak bu nitelikteki bilgi ve haberlerin kaynaklarının neredeyse tamamına yakınının *Twitter* başta olmak üzere sosyal medya mecraları olduğu görülmektedir. Makale kapsamında incelenen doğrulaması yapılan haberler, her iki doğrulama platformunun web sayfaları ve sosyal medya hesaplarından yapılan paylaşımlarla takipçilere ulaştırılmaktadır. Araştırma kapsamında yer alan doğrulama platformlarından *Teyit*; *Doğruluk Payı* platformuna göre yaklaşık olarak üç kat daha fazla takipçi/aboneye sahiptir ve bu yönüyle sosyal medyada daha öne çıkmaktadır. Covid-19 aşlarıyla ilgili platformlarca incelenen iddialara, doğrulamalara ve sosyal medyadaki tartışmalara bakıldığında, kullanıcıların, aşı yanlısı ve karşıtı şeklinde kutuplaştıkları görülmektedir.

Doğrulama platformlarının etkinliğine yönelik tartışmalar sürse de platformların yanlış bilgi sahte haberin doğrulanmasında önemli bir işleve sahip oldukları görülmektedir. Bununla birlikte, gerek genel olarak dijital medya ürünlerinin daha sağlıklı biçimde üretimi ve tüketimi konusunda gerekse çalışma kapsamında ele alınan yanlış bilgi ve sahte haberin fark edilmesi bakımından medya okuryazarlığı şemsiyesi altında yer alan dijital medya okuryazarlığı bilgi ve becerilerinin bireylere kazandırılmasına yönelik girişimler de ayrı bir öneme sahiptir. Covid-19 pandemisinde özellikle hastalığın kontrolünde ve önüne geçmede en önemli unsur olan aşılarla dair yanlış bilgi ve sahte haberlerin infodemiye dönüşmesi, toplumların sağlığını tehdit etmektedir. Toplumun sağlığını tehdit eden böyle bir durumda, sağlık okuryazarlığı bilgi ve becerileri de çok önemli olmaktadır. Medya ve sağlık okuryazarlığı, internet ve bilgi deryasında sörf yapanlar için bir pusula niteliği taşımaktadır. Günümüze ve geleceğe yönelik öneriler olarak, internette sağlık bilgisi arama davranışı içerisine girenlerin medya ve sağlık okuryazarlığı düzeylerinin artırılması yönündeki faaliyetlere ağırlık verilmesi vurgulanabilir. Kaldı ki içinde bulunduğumuz yüzyıl, bu tarz farklı okuryazarlık bilgi ve becerilerini zorunlu kılmaktadır.

Kaynakça

- Akkuş, T. (2020). İnfodemi: S“algı”n 2.0. *TRT Akademi/Salgın Yayıncılığı*, 210-215.
- Artvinli, F. (2020). Salgınların tarihi: Toplumsal ve siyasal açıdan kısa bir bakış. Türk Tabipler Birliği (ed.), *Covid-19 pandemisi altıncı ay değerlendirme raporu* (43-59). Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Brandtzaeg, P. ve Folstad, A. (2017). Trust and distrust in online fact-checking services. *Communication of the ACM*, 65-71.
- Castells, M. (2008). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür. Birinci cilt ağ toplumunun yükselişi* (E. Kılıç, çev.). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Çavuş, G. (2020). Salgının en gözde yanlış bilgileri. <https://teyit.org/salginin-en-gozde-yanlis-bilgileri>. 30.01.2022.
- Çiçeklioğlu, A. Ş. (2019). *Yeni medyada içerik doğrulama platformları: Teyit.org örneği* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Dijk, J. V. (2018). *Ağ toplumu* (Ö. Sakin, çev.). İstanbul: Epsilon Yayınevi.
- Doğruluk Payı* (2021). Aşı ve ilaçların hastalık ürettiği ve bağışıklık sistemini çökerttiği iddiası doğru mu?. <https://www.dogrulukpayi.com/dogruluk-kontrolu/asi-ve-ilaclarin-hastalik-urettigi-ve-bagisiklik-sistemini-cokerttigi-iddiasi>. 30.07.2021.
- _____ (tarih yok-a). Hakkımızda. <https://www.dogrulukpayi.com/sayfa/hakkimizda>. 01.07.2021.
- _____ (tarih yok-b). Metodoloji. <https://www.dogrulukpayi.com/sayfa/metodoloji>. 25.06.2021.
- Doruk Şahin, Ö. (2018). Hakikat ötesi (post-truth) dönemde doğrulama platformları: Teyit.org örneği. *Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi ve İletişim Araştırmaları Derneği “Dönüşen Dünyada İletişimin Rolü” Uluslararası Sempozyumu* (151-162). KKTC: Uluslararası Kıbrıs Üniversitesi.
- Duke Reporters’ Lab*. (2022). Fact-checking. <https://reporterslab.org/fact-checking/>. 20.01.2022.
- Fact-Checking Turkey*. (tarih yok). About us. <http://factcheckingturkey.com/about-us> 14.07.2021.01.08.2021.
- Fake News (2022). *Cambridge Dictionary*. <https://dictionary.cambridge.org/us/dictionary/english/fake-news>. 25.01.2022.
- Gliner, J. A., Morgan, G. A. ve Leech, N. L. (2015). *Uygulamada araştırma yöntemleri: Desen ve analizi bütünleştiren yaklaşım* (V. Bayar, çev.). Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Gönenç, Ö. (2018). *Medyada algı yönetimi*. İstanbul: Der Yayınları.
- International Fact Checking Network [IFCN]*. (tarih yok-a). The commitments of the

- code of principles. <https://www.ifcncodeofprinciples.poynter.org/know-more/the-commitments-of-the-code-of-principles>. 30.01.2022.
- (tarih yok-b). Verified signatories of the IFCN code of principles. <https://www.ifcncodeofprinciples.poynter.org/signatories>. 30.01.2022.
- Kavaklı, N. (2019). Yalan haberle mücadele ve internet teyit/doğrulama platformları. *Erciyes İletişim Dergisi*, 6(1), 663-682. doi: 10.17680/453398.
- Kazaz, M. ve Akyüz, S. S. (2019). *Sahte haber*. Konya: Literatürk Yayınları.
- Keten, E. T. (25 Ağustos 2019). *Doğruluk kontrolü (fact-checking) endüstrisi ve yalanla "mücadele"*. <https://t24.com.tr/yazarlar/emre-tansu-keten-sosyal-medya/dogruluk-kontrolu-fact-checking-endustrisi-ve-yalanla-mucadele,23552>. 10.01.2022.
- Kırık, A. M. ve Özkoçak, V. (2020). Yeni dünya düzeni bağlamında sosyal medya ve yeni koronavirüs (Covid-19) pandemisi. *Sosyal Bilimler Dergisi/The Journal of Social Science*, (45), 133-154.
- Resmî Gazete. (1983). *Sağlık Bakanlığının teşkilat ve görevleri hakkında kanun hükmünde kararname* (181 Sayılı KHK). Resmi Gazete Sayısı; 18251.
- Reuters Institute. (2021). *Digital news report 10th edition*. https://reutersinstitute.politics.ox.ac.uk/sites/default/files/2021.06/Digital_News_Report_2021_FINAL.pdf. 30.07.2021.
- Soğukdere, Ş. ve Öztunç, M. (2020). Sosyal medyada koronavirüs dezenformasyonu. *Kastamonu İletişim Araştırmaları Dergisi*, (5), 59-85.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Covid-19 Aşısı Bilgilendirme Platformu. (tarih yok). Sıkça sorulan sorular. <https://covid19asi.saglik.gov.tr/TR-77694/sikca-sorulan-sorular.html>. 10.12.2021.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü. (2019). *Pandemik influenza ulusal hazırlık planı*. Ankara.
- T.C. Sağlık Bakanlığı Sağlığın Geliştirilmesi Genel Müdürlüğü. (2018). *Türkiye sağlık okuryazarlığı düzeyi ve ilişkili faktörleri araştırması*. Ankara: Özyurt Matbaacılık
- Teyit* (2021). FDA'nın covid-19 aşısının kalp krizi riskini 71 kat artırdığını söylediği iddiası. <https://teyit.org/analiz-fdanin-covid-19-asisinin-kalp-krizi-riskini-71-kat-artirdigini-soyledigi-iddiasi>. 30.01.2022
- (2022). <https://www.facebook.com/207787009653168/posts/1217778075320718/> (ileti). 30.07.2021.
- (tarih yok-a). Değerlerimiz. <https://teyit.org/degerlerimiz>. 01.07.2021.
- (tarih yok-b). Editoryal Kurallar-Yayın İlkeleri. <https://teyit.org/metodoloji>. 12.07.2021.
- (tarih yok-c). <https://twitter.com/teyitorg/status/1401084975773069314> (ileti). 30.07.2021.

- Türk Tabipleri Birliği. (2018). *Birinci basamak sağlık çalışanları için aşı rehberi* (N. Etiler, yay. haz.) Ankara: Türk Tabipleri Birliği Yayınları.
- Ünal, R. ve Taylan, A. (2017). Sağlık iletişiminde yalan haber-yanlış enformasyon sorunu ve doğrulama platformları. *Atatürk İletişim Dergisi*, (14), 81-100.
- Wardle, C. (2020). Bilgi düzensizliği ağı. C. Silverman (ed.), *Doğrulama El Kitabı* (M. C. Yılmaz, ev. ed.) (9-15). European Journalism Centre (EJC) Yayınları.
- Wardle, C. ve Derakhshan, H. (2017). *Information disorder: Toward an interdisciplinary framework for research and policy making*. Strasbourg: Council of Europe report.
- World Health Organization [WHO]. (2021). Status of COVID-19 Vaccines. https://who.int/pqweb/sites/default/files/documents/Status_COVID_VAX_23Dec2021.pdf. 10.01.2022.
- _____ (tarih yok-a). Infodemic. https://www.who.int/health-topics/infodemic#tab=tab_1 10.12.2021. 21.06.2021.
- _____ (tarih yok-b). Coronavirus disease (COVID-19) pandemic. <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019>. 05.06.2020. 15.07.2021.
- _____ (tarih yok-c). EPI-WIN: WHO Information network for epidemics. <https://www.who.int/teams/risk-communication>. 30.07.2021.
- _____ (tarih yok-d). About EPI-WIN. <https://www.who.int/teams/risk-communication/about-epi-win>. 20.12.2021.
- Yalansavar*. (tarih yok). Yalansavar - Sık sorulan sorular. <https://yalansavar.org/yalansavar-sik-sorulan-sorular/> 20.06.2021.
- Yegen, C. (2018). Doğru haber alma hakkı ve sosyal medya dezenformasyonunu Doğrululuk Payı ve Yalansavar ile tartışmak. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 101-121.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.
ıkar atışması: ıkar atışması bulunmamaktadır.
Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

ON THE CURRENT SITUATION OF CREATIVE INDUSTRIES IN TURKEY

Erman M. DEMİR*

Received: 01.02.2022 - Accepted: 23.03.2022

Demir, E. M. (2022). On the current situation of creative industries in Turkey. *Etkileşim*, 9, 224-239. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.162

This study complies with research and publication ethics.

Abstract

The Creative Industries [CI] have become an increasingly popular political and academic discussion topic in the world over the past three decades. In Turkey, it is a concept that has come to the fore recently and is the subject of relatively few academic publications. Although it is noteworthy that the studies on the subject in Turkey have started to enrich, especially in the last five years, it is quite optimistic to say that a solid discussion ground has been established. In the field of public policy, there are many efforts that explicitly or implicitly refer to the idea of CI. On the other hand, it seems that CI are not defined as a holistic and coordinated policy area. In the light of the presumption that the potential changes created by CI, especially its social effects, are handled without questioning, it can be stated that the relations of unique cultural values to sectors have become complicated. This study is a compilation made in order to lay the groundwork for the realization of original studies on the creative sectors, to add dimension to the CI discussion and to draw attention to policymaking on this issue.

Keywords: creative industries, cultural industries, creative economy, Turkey.

*PhD/Researcher, Başkent University, Creative and Cultural Industries Research Center, medemir@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7123-5742

TÜRKİYE'DE YARATICI ENDÜSTRİLERİN MEVCUT DURUMU ÜZERİNE

Erman M. DEMİR*

Gönderim Tarihi: 01.02.2022 - Kabul Tarihi: 23.03.2022

Demir, E. M. (2022). On the current situation of creative industries in Turkey. *Etkileşim*, 9, 224-239. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.162

Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.

Öz

Yaratıcı Endüstriler [YE] son otuz yıl içerisinde dünyada giderek yaygınlaşan politik ve akademik tartışma konusu haline gelmiştir. Türkiye'de ise yakın zamanda gündeme gelen ve nispeten daha az sayıda akademik yayına konu olan bir kavramdır. Özellikle son beş yıl içerisinde Türkiye'de konu üzerine çalışmaların zenginleşmeye başlaması dikkat çekse de, sağlam bir tartışma zemini tesis edildiğini söylemek için oldukça iyimser olmak gerekir. Kamu politikaları alanında ise YE düşüncesine açık ya da örtük olarak başvuran pek çok çalışma vardır. Buna karşın YE'nin bütüncül ve koordineli bir politika alanı olarak tanımlanmadığı görülmektedir. YE'nin toplumsal etkileri başta olmak üzere yarattığı potansiyel değişimleri sorgulanmadan ele alındığı ön kabulü ışığında, özgün kültürel üretimin sektörlerle ilişkilerinin karmaşıklaştığı ifade edilebilir. Bu çalışma, yaratıcı sektörlerle ilişkin özgün çalışmaların gerçekleştirilmesi için zemin hazırlamak, YE tartışmasına boyut kazandırmak ve bu konuda politika üretilmesine dikkat çekmek amaçlarıyla yapılan bir derlemedir.

Anahtar Kelimeler: yaratıcı endüstriler, kültür endüstrileri, yaratıcı ekonomi, Türkiye.

*Doktor-Araştırmacı, Başkent Üniversitesi, Yaratıcı Kültür Endüstrileri Araştırma ve Uygulama Merkezi, medemir@baskent.edu.tr, ORCID: 0000-0002-7123-5742

Introduction

According to a widely accepted definition, Creative Industries [CI] is a framework concept consisting of industries that create employment and welfare on the basis of intellectual property by incorporating individual creativity and talent (DCMS¹, 2001: 9). In the last 30 years, political and academic discourse centered on the economic potential of CI has been rising (Flew, 2017; Florida, 2012; Hartley, 2005). The creative economy context, which is shaped around CI and includes creative and cultural products and copyrights, is seen as an important source of transformation (Howkins, 2002). Thus, in this context, instead of the importance given to material production in the past, the focus is on the production of cultural symbols led by ideas and creativity, and the economic value of non-material production, which emphasizes the commodity value of knowledge.

Policies for CI focus on the intersection of culture, arts, humanities and technological innovation. CI are considered to support innovation capacity through the creation of new products, supporting service/product production and marketing activities. In addition, the demand created by the creative industries is considered to be important for the development of new technologies, especially in the field of information and communication. In short, it is stated that CI, which is prone to diversity and innovation by nature, has a positive effect on innovation capacity (Müller et al, 2009).

As Rosso states, (2012: 5-7) an example of this approach is the European Union [EU] document *Creating an Innovative Europe*, where design, service sector and culture-based creativity (non-technological innovations) is defined as an important tool for Europe's competitive growth potential. Discussing the contribution of creativity and cultural production to the competitive capacity of innovation in the *EU's Material Innovation and Research in Creative Industries* report, it addresses the issues of increasing employment in the EU by finding new ways to increase cooperation and synergy between scientists, engineers and the CI.

The concept of innovation, which is closely related to economic development, is based on the abilities and ideas of the individual. Modern management researchers consider the individual as their primary unit of study, while invoking psychological theories to reveal the secrets of innovation and motivation. In this respect, the importance attributed to human capital in policies coincides with the approach of CI concept that focuses on individual potential. It can be counted as indicators of the importance of human capital development aspect of CI in policy documents, reports of international organizations and national strategies in the recent period (Hesmondhalgh and Baker, 2011).

Some researchers argue that CI have broader implications than their own existence and is therefore very attractive to policymakers and managers. CI

¹United Kingdom Department for Culture, Media & Sport.

set an example for all industries by providing a model of the type of worker required by flexible capitalism (Gill and Pratt, 2008). This form of work shapes young people's expectations by legitimizing the uncertainty and risks associated with informal employment practices or freelance work (Merkel, 2019). In other words, CI bring together the two conflicting dimensions of entrepreneurship: producing innovations and managing risks (Schumpeter, 2013), within the individual who takes responsibility for his/her career and job security in exchange for freedom (Banks, 2007).

Whether approached from a critical or mainstream perspective, the global developments in the last 30 years indicate that CI have rapidly increased their economic importance. It is obvious that this field, which is presented as a means of generating welfare for developing countries including Turkey, has attracted more attention in the recent period. In this study, policies and practical works on CI in Turkey are compiled and main approaches in research are questioned. The first purpose of this review is to give an idea about whether the necessary ground has been formed to assist the development of theoretical discussions on CI. For this purpose, it is briefly discussed how the objectives of the CI are included in political texts, sectoral and managerial practices. The second aim is to develop a better understanding of researchers' approaches to the CI as a research object. All this information aims to shed light on the characteristics of CI in Turkey as a research area, by presenting the general situation faced by researchers dealing with the subject. Additionally, due to the complexity of CI data in Turkey, and the scarcity of publications in English on this subject, this study provides a starting point for researchers of international comparative studies that also included Turkey in its sample.

One of the most important contributions of this study is that it tries to combine different institutions' CI efforts in a way that there can see the common points or differences, which has never been done before in Turkey. It is beyond the scope of this study to convey the theoretical debate in Turkey on CI, the creative economy or the cultural industries comprehensively.

This study aims to review strategic documents of governmental institutions and related papers of affiliate institutions referenced in these official documents. In accordance with the common CI policies in Western countries, the strategic documents of the Ministry of Culture and Tourism [MoCT] (*Kültür ve Turizm Bakanlığı*), Ministry of Industry and Technology [MoIT] (*Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı*), and Ministry of Commerce [MoC] (*Ticaret Bakanlığı*) were examined; then, a keyword search was made in the reports and documents produced by the institutions affiliated with the ministry. In line with the aim of this study, academic papers, research or review articles, proceeding books and books are not included. Keywords for the selection of documents are identical to the keywords of this study. A total of 39 documents and reports are used for this study.

CI in Public Policies and Practices

It would be appropriate to start the evaluation of the CI by questioning how this relatively new concept for Turkey is included in policies. In this respect, development plans are important reference sources as basic documents that define economic and social development. When the first statements regarding CI are traced in policy documents, it is seen that the subject started to be mentioned in the early 2000s.

Development Plans are high-level economic policy documents prepared for 5-year periods. *Eighth Development Plan Intellectual Property Rights Specialization Commission* draws attention to the creation of a culture that values creativity and idea generation and the protection of intellectual property rights under the title of rewarding creativity and innovation (*Devlet Planlama Teşkilatı*² [DPT], 2007). In the aforementioned plan, the main purpose of the education system is expressed as raising “productive and creative information age people” (DPT, 2000: 82). While the same expression was preserved in the following development plan, in the *Tenth Development Plan*, under the title of education, the main objective was to raise “productive and happy individuals equipped with the basic knowledge and skills required by the information society” (*Kalkınma Bakanlığı*³ [KB], 2013: 31). The first of the goals listed in the same plan was determined as “Qualified People, Strong Society”, and the following lines emphasized the importance of “raising healthy individuals with high knowledge, skills and abilities regarding work and life in order to strengthen human capital” (KB, 2013: 29-30). From this point of view, the idea of associating human capital development with welfare in the background of CI policies (Hesmondhalgh, 2007) seems to have been included in the content of Turkey’s development plans approximately twenty years ago.

Although the way of thinking on which the concept is based could be traced in the plans, the concept of CI was not explicitly applied until the last development plan. For the first time, the expression of Creative Industries was included in the *Tenth Development Plan*. Under the *Urban Transformation and Housing* title of the plan, a policy limited to creative cities (Landry, 2008) is stated as “applications that support innovative and value-added sectors, creative industries, and high-tech and environmentally friendly production in urban transformation projects” (KB, 2013: 128). Also, under the title of *Art*, “the contribution of the culture industry to national income, exports and promotion of the country” (KB, 2013: 45) is mentioned. This situation, which is partially due to the classification logic of the plan, shows that the concept of CI is not comprehensively reflected in the plan. In addition, references to the idea of CI in terms of the creative intellectual capital, urban development and promoting the country are handled in a fragmented way.

Another important policy area related to the issue arises from the relation-

²State Planning Organization.

³Ministry of Development.

ship between copyright and the CI. Turkey has been a member of the World Intellectual Property Organization [WIPO] since 1976⁴. Today, the Ministry of Culture and Tourism (MoCT), General Directorate of Copyrights is the official institution responsible for the coordination of copyrights. Although the official institution responsible for the CI in Turkey has not been clearly identified yet, it seems useful to examine the plans and policies of MoCT due to its two international areas coordinated by the General Directorate of Copyrights: the target of developing CI in *The Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions* by UNESCO, and the activities carried out with WIPO.

In the *2010-2014 Strategic Plan* of the MoCT, the establishment of an effective copyright system at international standards is specified as the target. However, the plan does not refer to the concept of CI directly related to the emergence of copyrighted products. While the self-sufficient creative worker/artist image of the CI concept (Banks, 2007) is implicitly emphasized from time to time, it is predominantly mentioned about the preservation of culture and the promotion of the arts. In the strategic plan for the next period of *2015-2019*, the development and support of CI concerning copyright were counted among the strategic objectives (MoCT, n.d).

In the context of copyright, where legal regulations come to the fore, we can talk about an ecosystem consisting of legal professionals working in the field of intellectual property and rights holder artists, distributors or producers. With the contribution of Collecting Societies, the focus is on making and implementing legal regulations. In addition, some steps are being taken for copyrighted creative production works and therefore for CI. Efforts on CI so far by MoCT are summarized in the table below:

Table 1. Efforts on CI so far by MoCT

Year	Subject of Study/Report
2013	Project on Measuring the Contribution of Copyright-Based Industries to the Cultural Economy
2016	European Union twinning project named "Strengthening the Existing Copyright System for the Development of Creative and/or Cultural Industries"
2017	Turkey's participation in the UNESCO, The Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions, which includes the development of Cultural Industries
2019	Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions Focused on Supporting the Cultural Industries Consultation Meeting (two in March and October)

⁴Turkey became a WIPO member with the decision of the Council of Ministers dated 14 August 1975 and numbered 7/10540 which is published in 12 May 1976.

2019	Copyright Education Center cooperation protocol with 6 universities carrying out research and training activities in the fields of intellectual property, culture industry and cultural policies
2020	Culture Industries Support and Incentive Guide
2020	Report of Measuring the Impact of Culture Industries on the Turkish Economy
2021	Copyright Education Center cooperation protocol with 4 universities carrying out research and training activities in the fields of intellectual property, culture industry and cultural policies
2021	Creative Culture Industries Incubation Centers Report
2021	"Preparing Youth for Creative Economy: Incubation Centers and Entrepreneurship in the World and in Our Country" Panel
2021	"The Future Belongs to Youth" Cultural Industries Support Program

As seen above, the importance given to CI by the MoCT is increasing systematically, although it is expressed with different concepts, CI entrepreneurship is on the agenda. As can be seen in the following paragraphs, the development of enterprises and entrepreneurs in CI is also one of the priority issues in the projects coordinated by the Ministry of Industry and Technology (MoIT).

For the last ten years MoIT's activities on CI mainly focus on the gaming industry. These supports by the ministry, which increased with the effect of TOGED's⁵ lobbying efforts that explain the importance and future of the sector, ensured the worldwide success of the gaming industry in Turkey. KOSGEB⁶, a subsidiary of the MoIT, provides various incentives and supports to game industry entrepreneurs.

MoIT is the regulatory agency in Turkey for entrepreneurship, which is a very important aspect of CI. The process that started with the technology centers established by KOSGEB, an affiliate of the MoIT in the past, within the framework of university-industry cooperation, turns into the establishment of *Technology Development Zones* with the law enacted in 2001⁷. CI are not mentioned in this law and related regulation, which is the only place where entrepreneurship and incubators are defined in the legislation. Definitions in the legislation emphasize entrepreneurial activities focused on technological innovations. In this case, according to this legislation, it can be thought that CI are limited to the digital art, media and gaming sectors, where the internet and software areas intersect with creative content. In addition, creative employees other than software developers and designers cannot be supported in the MoIT incentive funds system, which guides entrepreneurs.

⁵ Turkish Game Developers Association (*Türkiye Oyun Geliştiricileri Derneği*, TOGED).

⁶ Small and Medium Enterprises Development Organization (*Küçük ve Orta Ölçekli Sanayi Geliştirme ve Destekleme İdaresi Başkanlığı*, KOSGEB).

⁷Technology Development Zones Law No. 4691.

In this context, design activities were included in the scope of support in the law⁸ enacted in relation to the R&D Reform Package published in the Official Gazette (*Resmî Gazete*) on February 26, 2016. Currently, 7,804 people are employed in 366 design centers within the body of private sector organizations within the scope of the support of design centers, which are closely related to the production of high value-added technological products by MoIT. The approach at this point is to associate the design, which is an important part of CI, with industrial activities as a unit of a particular company. It is not possible to develop design centers as structures that provide outsourcing services to companies, and to employ independent designers in this support system. Although the support of MoIT in the field of design is a positive factor for the development of CI, it can be argued that the way the support is given does not fully cover the flexibility and diversity dynamics of the creative economy. Instead, it encourages design activities to be carried out by an industry-specific, full-time team within the companies themselves.

MoIT is also the Contracting Authority for management of contracting and implementation of projects under Competitiveness and Innovation Sector Operational Programme [CISOP] (*Rekabet Edebilirlilik ve Yenilik Sektörü Operasyonel Programı*). CISOP 2014-2020, which is co-financed by the EU from Instrument for Pre-Accession Assistance (IPA), has a project call division for *Creative Industries* under the *Private Sector Development* action. Within the scope of the program, a call for *Creative Industries* was made in 2019. The projects announced in 2021, which were deemed appropriate to be supported by the applications made to this call, are listed in the table below:

Table 2. Projects appropriate for support

No.	Project & Owner
1	IDEA4ISTANBUL (Istanbul Industrial Design Center Project), İstanbul Chamber of Commerce
2	KHAS YEP Kadir Has University Creative Industries Platform, İstanbul
3	CREATE in İZMİR: Cultural and Creative Industries Entrepreneurship Center, İzmir Economy University
4	Emergence of Creative Industries and Transformation of Economy through Innovative Technologies: Games, Wearables and New Generation Film-making - ECIT, METU, Ankara
5	Developing Digitalization and Creativity Ecosystem in Kütahya, Kütahya Municipality

Another address for project support is development agencies affiliated with MoIT. The traces of CI concept can be seen in the regional plans of the agencies. CI were included in the 2014-2023 draft regional plans of the development agencies of Turkey's three big cities. İstanbul Kalkınma Ajansı⁹

⁸ Law No. 5746 on Supporting Research, Development and Design Activities.

⁹ İstanbul Development Agency.

[İSTKA], positions the theme of originality on creativity and innovation. In the plan, it is emphasized that the CI should be counted among the sectors with high competitive power and the share of employment and production should be increased (İSTKA, n.d). *Ankara Kalkınma Ajansı*¹⁰ [ANKARAKA] defines CI as an important potential in terms of achieving the high value-added economy in Ankara (ANKARAKA, n.d.). *İzmir Kalkınma Ajansı*¹¹ [İZKA] counts supporting all CI, primarily design, among its regional development goals (İZKA, n.d). Some examples of the projects and reports made by the agencies in this context are as follows:

Table 3. Examples of the projects and reports made by the agencies

Year	Subject
2010	İSTKA, Creative Industries Financial Support Program (Two separate sub-programs for businesses and non-profit institutions)
2012	İSTKA, Creative Industries Development Financial Support Program (For Businesses)
2013	İZKA, İzmir Cultural Economy and Cultural Infrastructure Inventory and İzmir Cultural Economy Development Strategy
2015	İSTKA, Creative Industries Development Financial Support Program (For Businesses)
2016	İSTKA, Innovative and Creative Istanbul Financial Support Program (For non-profit institutions)
2016	ANKARAKA, Digital Game Industry Report
2017	İSTKA supported report, Film Industry in Turkey
2017	İSTKA supported report, Situation Analysis of the Film Industry in Istanbul and Future of the Industry Analysis Report
2018	İSTKA, Innovative and Creative Istanbul Financial Support Program (For non-profit institutions)
2020	ANKARAKA, guided project, Establishment of Creative Industries Design and Training Center and Capacity Building of the Digital Game Industry in Ankara (ATOM) Project
2021	İSTKA, Creative Industries Financial Support Program (For non-profit institutions)
2021	İZKA, Analysis of Creative Industries in Turkey at the Level of İİBS-2 Regions: A Look at İzmir

These efforts of development agencies generally aim to create employment and welfare by CI, based on the potential of the region. Projects, dominated by an instrumental view of culture and creativity as key tools for the reconstruction of the post-industrial economy, are mostly based on international examples and reports (e.g. United Nations Conference on Trade and

¹⁰ Ankara Development Agency.

¹¹ İzmir Development Agency.

Development CI data). As an example, the following statement can be presented in the CI Financial Support Program document conducted by İSTKA in 2012: "Within the scope of the program, it is aimed to activate the relations between creativity, culture, economy and technology, product content, production, marketing and distribution mechanisms and to contribute to the development with creative industries."

The theoretical basis of the above-mentioned CI projects and reports is mainly taken from the international literature and reports, and academic studies in Turkey are rarely included. The most striking point is that the studies do not refer to previous reports or studies (content, target, result, etc.) in the same list. Generally, reference is made to the general objectives in the development plans mentioned above.

As can be seen, the agenda for CI in MoIT's mandate is quite diverse and rich. However, it should be remembered that the concept of CI is not included in the policy documents and legislation of the MoIT. Similarly, CI were not mentioned in MoIT's last four strategic plans (2013-2017, 2018-2022, 2019-2023 and 2020-2024).

The most recent development in this field among the public authorities is the Department of Cultural Services & Creative Industries, which was established in 2021 under the Ministry of Commerce, General Directorate of International Service Trade. This unit appears to aim to support and develop international commercial achievements in the fields of CI, including the digital arts. On the other hand, CI or related concepts are not included in the ministry's 2019-2023 strategic plan.

Some other international collaborations in the field of culture are closely related to the expectations that establish the relationship between prosperity and creativity. In this regard, it would be explanatory to focus on Turkey's contributions within the body of UNESCO, which attaches great importance to the creative economy. For example, the UNESCO creative cities network includes the cities of Gaziantep, Hatay, Istanbul and Kütahya (UNESCO, n.d). This network aims for cities to choose and develop themes to direct their talents and energies towards specific sectors of CI.

Sector initiatives are also discussed as a separate area related to public policies. The first professional organization initiative in this field was established in Istanbul in 2012 with the participation of 18 professional organizations. Creative Industries Council Association (*Yaratıcı Endüstriler Konseyi*) aims to bring together CI related to intellectual and industrial property by bringing together professional organizations that produce creative services and/or products and provide creative added value. In recent years, Union of Chambers and Commodity Exchanges of Turkey (*Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği*) CI Assembly has accelerated its work. In the upcoming period, it is aimed to increase the visibility of the creative sectors with *Türkiye Kreatif Endüstriler Meclisi Ödülleri*

[TÜRKEM awards] (TOBB, 2021). Another example is the *Productivity in Creative Industries Congress* series, which was organized under the coordination of the Turkish Productivity Foundation (*Türkiye Verimlilik Vakfı*) with the aim of sustainable cultural development and fostering creative sectors that can compete with the world. The first of the congresses, which are planned to be held every three years, was held in Istanbul in 2018, and the second one was held in Ankara in 2021.

The British Council [BC] creative economy team nominates one country each year as a CI focus country. With reference to UNDP's Creative Economy report, BC determined Turkey, which is among the top three developing countries in creative services exports, as the focus country in 2014. This study aims to develop collaborations and new businesses in the field of creative economy between Turkey and the United Kingdom. In addition, capacity building studies were aimed to strengthen the relationship between technology, social development and economic welfare (BC, n.d). Since 2014, BC has organized the "Nesta Creative Entrepreneurship Program", which aims to create innovative business ideas in the fields of CI, four times in Turkey.

As seen above, policies and policy implementations in the CI field operate in a rich variety of applications. It can be stated that coordination is needed to ensure the efficiency of the resources spent and to establish the relationship between the works done.

Approaches to Creative Industries in Turkey

An important part of CI studies in Turkey are descriptive studies based on quantitative data. CI's studies focusing on economic size or contributions examine the creative sectors under different categories in official statistics, based on international taxonomies. In recent years, some inventory studies with the support of public institutions aim to provide data for measuring economic size and to make visible the employment and welfare creation potential of CI. In particular, these studies (Aksoy and Enlil, 2011; O. Demir, 2018; Öztürk, 2009; Ünsal, 2011), in which Istanbul stands out, mainly produce data on official statistics and make inferences on the regional structure and distribution of CI. In a previous study, the focus was on the CI cluster and it was stated that two important cities in this respect are Ankara and Istanbul (Lazzeretti et al, 2014). According to Demir's (2018) calculations, more than 46 thousand workplaces constituting 13.5% of the workplaces in the service sector in Istanbul are associated with CI. The author states that 15.6% of the total number of employees in Istanbul is related to CI.

As stated in the report titled "Creative economy outlook and country profiles: Trends in international trade in creative industries" published by the United Nations Conference on Trade and Development [UNCTAD] in 2015, Turkey is one of the first five countries among developing countries in cre-

ative commodity exports along with China, Hong Kong, India and South Korea. In the world ranking, Turkey rose from 16th to 12th place with an increase of 12% between 2003 and 2012 (UNCTAD, 2015). Studies that reference these encouraging data analyze the economic size of the sector focusing on the value produced in relation to welfare.

The added value generated by CI in Turkey in 2011 is approximately 35.5 Billion TL, constituting 2.73% of the GDP. According to the employment figures of the same year, approximately 1.3 million people, which constitute 5.40% of more than 24 million employees in Turkey, work in the creative culture industries and related fields (Aktaş and Doğanay, 2014). In 2015, it was reported that the creative industries accounted for \$47.64 billion and 6.4% of the national income (Şen, 2017). The export figures of the creative industries in Turkey increased from \$3.3 billion in 2003 to \$9.9 billion in 2014 (UNCTAD, 2015). Other studies suggest different rates. According to the data in the current reports, CI is an important field with a potential for development, with a contribution to GDP approaching 1.5% and an employment rate exceeding 4% (WIPO, 2017) in Turkey. In the latest report prepared by MoCT, it is stated that the contribution rate to GDP is at the level of 2.88% (*Telif Hakları Genel Müdürlüğü*¹², 2020).

Economic data is generally evaluated in the light of international statistics and the value produced by other countries and interpreted as indicators of positive development potential. In this context, it is stated that although the CI are not yet at the desired level, they have the potential to play an important role in innovation and economic growth in Turkey, but their economic size is quite low compared to traditional sectors (Lazzeretti et al, 2018).

In recent years, in academic studies on CI in Turkey, the emphasis has been on introducing the concept (Esen and Atay, 2017) or revealing the CI potential in Turkey (O. Demir, 2018; Ertürk, 2011; Sümer and Şataf, 2018; Yardımcı, 2016). It can be stated that the creative economy is generally considered as the focus of employment and welfare in this approach, except that few studies, which can be given as examples related to the concepts of digital labor (Bulut, 2014) or creative labor (E. M. Demir, 2018) include critical theoretical discussion on CI. It can be stated that orthodox Marxist critics evaluate creative labor in the focus of exploitation and alienation (Kaya, 2016) and do not discuss the concept of CI other than using it as an analytical category.

It has been mentioned above that CI are not sufficiently included in the policy documents and strategy documents of public institutions. In the literature, the public's lack or need for a strategy for CI is often emphasized (Ada et al, 2018; Binark, 2019; E. M. Demir, 2014; Dervişoğlu, 2013; Kaymas, 2019; Lazzeretti et al, 2014).

Thus, creative industries research approaches in Turkey can be reduced

¹² Directorate General for Copyright.

to 3 main paths at the expense of losing some important details. The first is mainstream research based on statistics and regional studies derived from them, and the second is studies that address critical debates on CI through labor and work practices. Finally, there are studies that deal with CI at the level of cultural policies or strategies. Although there is no comprehensive literature summary due to the limitations of this study, it should be stated that the mentioned studies constitute an important part of the Turkish literature on CI and represent emerging approaches. In order to eliminate the lack of strategic integrity in official documents, it should be stated that there is a need for studies that deal with the issue in a multidimensional way and combine theoretical discussions (including critical approaches) and field research.

Conclusion

As the number of academic research on CI is increasing in Turkey, the components behind the creative economy and CI concept are used explicitly or implicitly in incentive mechanisms, reports and various policy documents. It is still too early to say that this situation, which is thought to arise from the weight of the relationship established between human capital and economic development in the context of the information society, in the global economic discourse, constitutes the original axis.

Although CI is a freely used concept in the policy area in Turkey, CI is far from turning into a policy area. It should be stated that in terms of Turkey's cultural policies or development goals, there is no comprehensive approach similar to China's (Keane, 2013) or South Korea's (Binark, 2019) holistic perspective, which designs CI as a tool to spread soft power to the world. Unlike countries such as the UK (Higgs et al, 2008), Canada, Australia, New Zealand, Taiwan, South Korea and Singapore (Flew, 2005) and China (Keane, 2013), which incorporate CI into their national innovation strategies, CI policies in Turkey seem to be less specific and less coordinated.

It can be stated that much more work is needed to establish an academic research ground where CI is discussed from different perspectives in the context of Turkey's cultural and economic ecosystem. In a digitizing world, global success stories derived from CI often obscure concerns about the exploitation of labor in developing countries, the weaknesses in the rights and conditions of low-wage labor, and the diversity of cultural expressions. For this reason, at the end of this study, which aims to summarize the current situation in Turkey, it should be stated that there is a need for studies that discuss the aforementioned risks accompanying the so-called benefits, in the face of the rapid adoption of the arguments based on the globalizing creativity discourse and new business models that come with digitalization in Turkey.

CI is neither a magic wand nor a Trojan horse. When considered in an objective manner, it is a political discourse that lays the groundwork for a rich discussion. Turkey's transformation in the context of the creative economy

requires a broad view that does not exclude (a) the intersection of technology and culture, (b) the relationship between industrial capital types and cultural and social capital, (c) the place of culture, art and creativity in the creative economy, and (d) the sociological changes accompanying CI concept.

References

- Ada, S., Özertan, G., Artemel, M. N., Işık, M. and Ateş, D. (2018). Kültürel miras ve kültürel ifadelerin çeşitliliği. *Kreatif Endüstrilerde Verimlilik Kongresi*. İstanbul, Turkey: Ankara Bilim Üniversitesi.
- Ankara Kalkınma Ajansı [ANKARAKA]. (n.d). *Ankara bölge planı 2014-2023*. https://www.ankaraka.org.tr/tr/ankara-bolge-planı-2014-2023_295.html. 20.05.2021.
- Aksoy, A. and Enlil, Z. (2011). *Kültür ekonomisi envanteri İstanbul 2010*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Aktaş, R. and Doğanay, M. M. (2014). *Study on the economic contribution of copyright industries in Turkey*. Creative Industries Series. 8. Geneva: WIPO.
- Banks, M. (2007). *The politics of cultural work*. Palgrave.
- Binark, M. (2019). *Kültürel diplomasi ve Kore dalgası Hallyu: Güney Kore’de sinema endüstrisi k-dramlar ve k-pop*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- British Council. (n.d). *Creative industries focus country Turkey*. <https://www.britishcouncil.org.tr/en/programmes/arts/creative-industries-focus-country>. 14.10.2019.
- Department for Culture, Media & Sport [DCMS]. (2001). *Creative industries mapping document 2001*. London: Department for Culture, Media & Sport.
- Demir, E. M. (2014). Yaratıcı endüstriler. *İLEF Dergi*, 1(2), 87-107.
- (2018). Türkiye’de yaratıcı emek. *Moment Dergi*, 5(2), 174-194.
- Demir, O. (2018). Looking forward for İstanbul’s creative economy ecosystem. *Creative Industries Journal*, 11(1), 87-101.
- Dervişoğlu, G. (2013). *Yaratıcı endüstriler girişimi vizyon çalıştay çıktıları*. İstanbul: Reklamcılar Derneği.
- Devlet Planlama Teşkilatı [DPT]. (2000). *Sekizinci beş yıllık kalkınma planı 2001-2005*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- (2007). *Dokuzuncu beş yıllık kalkınma planı fikri haklar özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.
- Ertürk, İ. (2011). Yaratıcı ekonomi. 10. *Sanayi Kongresi: Dalgaları Yöneterek Geleceği Tasarlamak*, (101-104). İstanbul: İstanbul Sanayi Odası.
- Esen, Ü. B. and Atay, Ö. (2017). Ekonominin yeni yüzü: Yaratıcı ekonomi. *Sosyoekonomi*, 25(3).
- Flew, T. (2005). Creative economy. J. Hartley (ed.), *Creative industries* (344-360).

- Oxford: Wiley-Blackwell.
- _____ (2017). Cultural and creative industries. *Oxford Bibliographies*.
- Florida, R. (2012). *The rise of the creative class: Revisited*. Basic Books.
- Gill, R. and Pratt, A. (2008). Precarity and cultural work in the social factory? Immaterial labour, precariousness and cultural work. *Theory, Culture & Society*, 25(7-8), 1-30.
- Hartley, J. (2005). Creative industries. J. Hartley (ed.), *Creative industries* (1-40). Malden, MA: Blackwell.
- Hesmondhalgh, D. (2007). Creative labour as a basis for a critique of creative industries policy. G. Lovink and N. Rossiter (eds.), *My creativity reader* (61-69). Amsterdam: Institute of Network Cultures.
- Hesmondhalgh, D. and Baker, S. (2011). *Creative labour*. London: Routledge.
- Higgs, P., Cunningham, S. and Bakhshi, H. (2008). *Beyond the creative industries: Mapping the creative economy in the United Kingdom*. NESTA.
- Howkins, J. (2002). *The creative economy: How people make money from ideas*. London: Penguin.
- İstanbul Kalkınma Ajansı [İSTKA]. (n.d). *İstanbul bölge planı*. <https://www.istka.org.tr/planlama/istanbul-bolge-planı/>. 20.05.2021.
- _____ (2012). *Tamamlanan projeler*. <https://www.İSTKA.org.tr/projeler/tamamlanan-projeler/>. 24.12.2021.
- İzmir Kalkınma Ajansı [İZKA]. (n.d). *Strateji ve analizler*. <https://izka.org.tr/strateji-ve-analizler/>. 20.05.2021.
- Kaymas, S. (2019). Is development possible without cultural policies? Rethinking creative industries and sustainable development in the case of Turkey. *Creative Industries Journal*, 1-21.
- Kalkınma Bakanlığı [KB]. (2013). *Onuncu beş yıllık kalkınma planı 2014-2018*. Ankara: Kalkınma Bakanlığı.
- Keane, M. (2013). *Creative industries in China: Arts, design and media*. Polity.
- Landry, C. (2008). *The creative city: A toolkit for urban innovators*. London: Earthscan.
- Lazzeretti, L., Capone, F. and Innocenti, N. (2018). The rise of cultural and creative industries in creative economy research: A bibliometric analysis. L. Lazzeretti and M. Vecco (eds.), *Creative industries and entrepreneurship: Paradigms in transition from a global perspective* (13-34). Massachusetts: Edward Elgar Publishing.
- Lazzeretti, Luciana, Capone, F. and Seçilmiş, İ. E. (2014). Türkiye’de yaratıcı ve kültürel sektörlerin yapısı. *Maliye Dergisi*, 166(1), 195-220.
- Merkel, J. (2019). ‘Freelance isn’t free.’ Co-working as a critical urban practice to cope with informality in creative labour markets. *Urban Studies*, 56(3), 526-547.
- Ministry of Culture and Tourism [MoCT]/Kültür ve Turizm Bakanlığı. (n.d). *Strate-*

- jik planlar*. <http://sgb.kulturturizm.gov.tr/TR-139754/stratejik-plan.html>. 12.04.2021.
- Müller, K., Rammer, C. and Trüby, J. (2009). The role of creative industries in industrial innovation. *Innovation*, 11(2), 148-168.
- Öztürk, F. P. (2009). *İstanbul kent mekânında kültürel/yaratıcı endüstrilerin mekânsal dağılımı ve yer seçim kriterleri-beyoğlu örneği* (Unpublished master thesis). İstanbul Technical University: Graduate School.
- Rosso, L. (2012). *Materials research and innovation in the creative industries*. European Commission.
- Schumpeter, J. A. (2013). *Capitalism, socialism and democracy*. Routledge.
- Şen, F. (2017). *Türkiye’de kültür ekonomisinin boyutları*. İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Sümer, B. and Şataf, C. (2018). Employment opportunities in cultural and creative industries in Turkey. *International conference on good local governance*. Turkey: İzmir.
- Telif Hakları Genel Müdürlüğü. (2020). *Kültür endüstrilerinin Türkiye ekonomisine katkısının ölçülmesi: Dünya Fikri Mülkiyet Örgütü (WIPO) metodolojisi bağlamında telif haklarına dayalı endüstriler*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Telif Hakları Genel Müdürlüğü.
- Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği [TOBB]. (2021). *Creative industries council continues to come up with creative ideas*. <https://www.tobb.org.tr/Sayfalar/Eng/Detay.php?rid=11588&lst=Haberler>.
- United Nations Conference on Trade and Development [UNCTAD]. (2015). *Creative economy outlook and country profiles: Trends in international trade in creative industries*. United Nations Conference on Trade and Development.
- UNESCO. (n.d) *Creative cities network*. <https://www.unesco.org.tr/Pages/519/129/>. 12.05.2019.
- Ünsal, D. (2011). *İstanbul kültür ve sanat sektörü*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- World Intellectual Property Organization [WIPO]. (2017). *How to make a living in creative industries*. Geneva: World Intellectual Property Organization.
- Yardımcı, A. (2016). İçerdiği faaliyet gruplarına göre Türkiye’deki yaratıcı endüstri üzerine bir çalışma. *Finans Politik & Ekonomik Yorumlar*, 53(613), 65-77.

Ethics committee approval: There is no need for ethics committee approval.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Etik Kurul Onayı: Etik kurul onayına ihtiyaç bulunmamaktadır.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Etkileşim

Yorum

söyleşi

çeviri

eleştiri

FOTO MUHABİR SÖKMEN BAYKARA (1936-) İLE YAPILMIŞ BİR SÖZLÜ TARİH KAYDI

Muhammet Erdem DURU*

Duru, M. E. (2022). Foto muhabir Sökmen Baykara (1936-) ile yapılmış bir sözlü tarih kaydı.
Etkileşim, 9, 242-256. doi: 10.32739/etkileşim.2022.5.9.163

*Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.
This study complies with research and publication ethics.*

Bu sözlü tarih çalışması, Türkiye'nin önemli foto muhabirlerinden biri olan Sökmen Baykara'nın¹ tanıklıklarını ve birikimlerini kayda geçirerek, Türkiye'deki basın tarihi literatürüne katkı sağlamayı amaçlamaktadır. Sökmen Baykara ile 24 Ocak 2022 Pazartesi günü Antalya'daki evinde görüşme gerçekleştirilmiştir. Bu görüşme 2 saat 35 dakika sürmüştür ve sesli olarak kayıt altına alınmıştır. Görüşmenin kapsamını belirleyen sorular, kişisel ve mesleki özgeçmiş ile çalışma ilişkileri bağlamında sınırlandırılmıştır. Görüşmenin yazılı hale dönüştürülerek, Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi *Etkileşim*'e yayımlanması amacıyla gönderileceği Sökmen Baykara'ya iletilmiş, onamı alınmıştır. Sözlü tarih kaydının deşifre edilmesiyle oluşturulan metnin içeriğinde, Sökmen Baykara'nın gazetecilik faaliyetleri ön plana çıkartılmış, anlatının özgünlüğünün bozulmamasına özen gösterilmiştir. Metin içerisinde, eksik kalan ya da okuyucunun anlamakta zorluk çekeceğinin düşünüldüğü yerlere köşeli parantezle uygun bilgiler yerleştirilmiştir.

“Günde tek işkembe çorbası içiyordum”

1 Kasım 1936'da Antalya'da doğdum. Sekiz kardeşim var. Babam emniyet memuruydu, komiserdi. Sonra Bursa'ya gitmişiz. Tayin etmişler babamı oradan Kırklareli'ne. İkinci Dünya Savaşı sırasında oluyor bunlar hep. Kırklareli'nden de Antakya'ya verdiler. 1941-1942'de Antakya'ya gittik. Hatay'ı da 1939'da almışız. Yer yer sokak kavgaları var. Biz de askılı pantolonla geziyoruz o zaman. İlkokula Antakya'da başladım. Birinci sınıftan beşinci sınıfın yarısına kadar An-

¹ Sökmen Baykara ile yapılmış bir söyleşi için bkz. Dedeoğlu (2019). Sökmen Baykara'nın fotoğraflarından yapılmış bir seçki için bkz. Baykara (2022).

* Doktora Öğrencisi / 100/2000 YÖK Doktora Bursiyeri, Akdeniz Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, eduru07@gmail.com, ORCID: 0000-0003-4282-9645

Görsel 1. Sökmen Baykara (Sökmen Baykara arşivi)

takya'da okudum. Babamı tekrar Antalya'ya verdiler. Beşinci sınıfın yarısını da Antalya'da okudum. 1947-1948 yıllarında da ortaokula başladım. Buradan Niğde'ye gitmişiz. Bir buçuk sene orada kaldık sonra İzmir'e tayin ettiler babamı. İzmir'de de okudum. Babamlar memlekete gidince İzmir'de kalmak istemedim. Okuldan tasdiknameyi de aldım. İstanbul'a gidiyorum dedim. Gidiş o gidiş. İstanbul'da Taşkasap'ta gazetecilik okuluna kayıt oldum. Aksaray'dan git, Fındıkzade'den önceki sokaktadır.

Gazetecilik okulu ile ilgili şeyleri unuttum [Dersler ne vardı ne yoktu. Çok zaman geçti. Mesleki anılar daha ağır bastı o dönemden]. Sabah gidiyordum, öğlen saat 13.00 gibi bitiyordu. Sonra çalışmaya gidiyordum. Gazetecilik okulunda okurken, rahmetli oldu şimdi, Erdoğan Atak isimli bir arkadaşım var. *Yeni İstanbul* gazetesinde çalışıyordu. O da gazetecilik okulunda okuyor. "Sökmen, bizim orada foto muhabiri sıkıntısı var, iyi fotoğraf çekiyorsun bizim orada çalışır mısın?" dedi bana. "Çalışırım" dedim. Biraz çalıştım, beğendiler.

Yeni İstanbul gazetesinde çalışmaya başlamam böyledir. Gazetecilik aklımın ucundan bile geçmiyordu ama çok da hoşuma gitti. 150 lira maaş alıyordum. Okulun taksiti var. Okulun pansiyonu vardı, sonrasında [arkadaşlarla] dışarıda bir ev tuttuk. Para sıkıntısı vardı. Günde tek işkembe çorbası içiyordum. Bir buçuk yıl günde tek işkembe çorbasıyla geçti. Tabii kan kussak kızılıcak şerbeti içtik diyoruz. Öyle yetiştirmişim kendimi. İlk çektiğim fotoğraf Yahya Kemal'in

cenaze töreniydi. 1958'in 11. ayında vefat etti [Yahya Kemal]. O dönem iyi de çalışmaya başladım. Artık gazeteciliği de sevmeye başladım. Fotoğraf çekmeyi de seviyordum.

Ailem İstanbul'a gittiğimi biliyordu ama nerede olduğumu bilmiyordu. *Yeni İstanbul* gazetesinde fotoğraflarda imzam, adım çıkmaya başlayınca, konu komşu görmüş ve "Bu Sökmen sizin oğlunuz değil mi?" demişler. Ailem nerede olduğumu öğrenmiş oldu. Adresimi öğrenince babam bana para gönderdi. 30 lira. Zarfın içerisinde mektuplarla geliyor. Ben de parayı olduğu gibi iade ettim. Şimdi parayı kabul etsem, bak deli oğlan gitti oraya memnun değil paraya ihtiyacı var ki aldı diyecekler. Kısa bir mektup yazdım; "Ben çalışıyorum, 900 lira da maaş alıyorum" dedim. Halbuki ben 150 lira maaş alıyorum. Babamdan ikinci bir mektup geldi: "Oğlum biz çok zor durumdayız. 900 lira çok para, büyük para, bize para gönder". Öyle bir duruma girmiş oldum.

"Ağabeyimin Kore'den getirdiği makineyle foto muhabirliğe başladım"

Babamı Niğde'ye tayin etmişlerdi. Orada bizim bir aile dostumuzun yakını fotoğrafçımı: Foto Kamer. Ben de Niğde Lisesi'ndeyim. Bana körüklü bir [*Voigtländer* marka] fotoğraf makinesi verdi. 1/25 enstantanesi var en düşük, bir de 1/125'i vardı o kadar. Ben onlarla okuldan arkadaşların fotoğraflarını çektim. Hoşuma da gidiyordu. Niğde'de dağların resimlerini çekiyorum. O [Foto Kamer] basıyordu. Ben de kâr amacı filan gütmeksizin satıyordum. Herkese ucuz ucuz, fotoğrafın basıldığı fiyata göre satıyordum. Parayı da götürüp teslim ediyordum. Yani ben çektim Foto Kamer para kazandı. Yaşamım boyunca da böyle oldu. Fotoğrafa başlamam böyle.

Gazetede işe başlarken kendi makinem vardı. *Ricohflex* marka, ağabeyim Kore'den getirmişti. Bir de *Agfa* marka makinem vardı. O da 35 milimetrelilik çekerti ama yetersiz makineler. Onlarla çalıştım. Gazeteciler makinelerini kendi alırdı, kendilerinin makineleri olurdu². Kağıtları ve filmleri gazete temin ediyordu. *Kodak*, *Fuji* kullanırdık. Bize sıkı sıkı, "Peynir ekmek gibi film harcamayın" diye söylerlerdi. Biz giderdik fotoğraf çekmeye mesela İran Şahı gelmiş fotoğraf çekeceğim. Farah Diba da gelmiş beraberler. Makinenin içinde 12 tane poz var. Gazeteciler arasında iyi yere geçerdim. Açığı bulduğum gibi deklanşöre basardım. Bir gazetede kaç fotoğraf kullanılır? Bir veyahut iki tane hadi arka sayfa da yapsın üç tane beş tane. Bir tane çeker kurtarırsın, hiç olmazsa bir

² Sökmen Baykara benzer bir durumun *Hürriyet* gazetesinde çalıştığı dönemde de olduğunu belirtmiş, şu ifadeleri kullanmıştır: "Bir keresinde herkese flaş aldılar. Çok temiz kullanırım. Bizden daha kıdemli olan arkadaşlarımız daha hoyrat kullanıyor, bozuyor. Benim flaşımı almak istiyorlardı. Vermezdim. Onun haricinde makineyi vs. her şeyi kendi paramızla alıyorduk. *Hürriyet*'te şöyleydi; fotoğraf makinesi alacaksın mesela, sana kredi veriyor para veya dışardan getirtiyorlar, onlar da senin maaşından kesiyorlar, 10 ay".

fotoğrafım var dersin, diğerlerini ona göre yapardım. Bir olayı az kare ile hatta bir kare ile anlatmaya çalışırım.

“Yeni İstanbul gazetesinde şeflerim Mehmet Biber ve Ara Güler’di”

Yeni İstanbul gazetesi Şişhane’deydi o zamanlar. Altı katlı bir bina. En altta matbaa kısmı var. Diğer kısımlarda yazı işleri, müdüriyet gibi yerler var. Altıncı katta da klişehane ve fotoğrafhaneye var. Ben de altıncı katta fotoğrafhanedeyim. Çekiyorduk fotoğrafları gidiyorduk [fotoğrafhaneye]. O zaman spor şefimiz Sulhi Garan’dı. Sulhi Garan, Türkiye’nin ilk FIFA kokartlı hakemi. Onun haricinde gazetede Nizamettin Nazif Tepedelenlioğlu var. Reşat Enis var. Fikret Adil var. Orhan Koloğlu var. İlhan Bardakçı var. Tarık Buğra var. Bu gibi önemli isimlerle çalışıyorduk.

İlk çalıştığım yerde kim var şefim? Biri Mehmet Biber, diğeri Ara Güler. İki şefim vardı. Ara Güler arada bir gelirdi. Gerçekten çok iyi bir foto muhabirdi, büyük bir ustaydı, özel çalışırdı. Mehmet Biber de önce Almanya’ya sonradan da Amerika’ya gitti. Uzun yıllar orada kaldı. İki sene önce vefat etti. Ara Güler’den ben çok etkilendim.

Gazeteye gidince önce istihbarat defterine bakardık ‘neler var?’ diye. Zaten Mehmet Biber şefimdi. O pek gitmezdi [dışarıya]. Ara Güler de arada bir uğrardı. Mehmet Biber, ‘şuraya şuraya gideceksin’ diye bana talimat verirdi. Ben de çıkardım dışarıya, akşama uğrardım. Arada bir de telefon bedava ise “Ben buradayım. Gidilecek bir yer var mı?” diye sorardık. Ondan sonra Babıali’ye giderdik. Şeref Köylübay diye bir ağabeyim vardı. Ekseriyetle Şeref ağabey ile gezerdim. *Akşam* gazetesinde çalışırdı. Motosikleti de vardı. Yolda da neye rastlarsak, enteresan bulursak onları çekerdik. Gazeteye giderdik, şöyle şöyle haberini yazar, aşağıya verirdik.

Yeni İstanbul gazetesinde en sevdiğim kişilerden biri de Ali Karakurt’tu. Ali Karakurt polis-adliye muhabiriydi. Ortası delik bir şapkası vardı. Elinde torbasıyla gezer. İçine tükenmez kalem, kâğıt, bir de 35’lik rakısını koyardı. Daha büyük koymazdı çünkü taşınması kolay, bitince bir daha alırdı. *Milliyet* gazetesinden Abdi İpekçi kalkar giderdi Rusya’ya. O zaman Rusya’ya gitmek zor. Bir röportaj çıkartıyor. Başka bir gazeteci Hindistan’a gidiyor bir röportaj çıkartıyor. Bir başkası bir başka yerde röportaja gidiyor ama sene sonunda yarışmalar olduğunda [o zaman İstanbul Gazeteciler Cemiyeti’ydi şimdi Türkiye Gazeteciler Cemiyeti oldu] birinci Ali Karakurt seçilirdi. Ali Karakurt Anadolu’yu gezerdi. Ara Güler’le birlikte giderlerdi. Orada “Bilmediğimiz Anadolu” diye röportajlar yapardı. O birinci olurdu her zaman. Evde kavgası olurdu ara ara. Bana gelirdi kalmaya. “Ali ağabey bazen Almanca da konuşuyorsun nereden öğrendin?” diye sordum. “Bak Sökmen ağa, ben Almanya’da okumuşum” derdi. Kendisi yüksek uçak mühendisiydi. Eski Türkçe de öğrenmiş. Adliyeye gittiği zaman hakimler eski Türkçe yazıyorlar, buruşturuyorlar, çöpe atıyorlar. Akşamı bekler, çöplerden toplar getirir. Onları okurdu. Börekçi Ali Ünver bir cinayet işlemiş

çözüleliyordu. Hepsini [yazışmaları] topladı, etti, çıkardı. "Katil Ali Ünver'dir" dedi. Sonra [Ali Ünver için] idam kararı verdiler. Şimdi Mısır Çarşısı var ya orada idam edildi. Ben de fotoğraf çektim. Gittik resimleri çıkardık, bastık. Fotoğrafi gördüm bir ay yemek yiyemedim.

Görsel 2. Gazeteci Ali Karakurt (Sökmen Baykara arşivi)

Ali Karakurt böyle bir insandı, çok güzel bir insandı. Ara Güler de onun sayesinde çok çok fotoğraf çekmiştir. Nemrut fotoğrafları var ya işte Ali Karakurt ile gittiği zamanlarda çekmiştir. Ara Güler gerçekten iyi bir fotoğraf ustasıydı.

Akşam iş bittiği zaman çıkardık. Ben en fazla Ali ağabey ile çıkardım. Çünkü o bütün meyhanelere gidiyor. Her tarafta yeri var. Herkes iyi karşılıyor. Bazen kendi arkadaşlarımıza giderdik. Paramız olunca Çiçek Pasajı'na giderdik. Ay başı maaşımızı aldığımız zaman. Olmadığı zaman Tarlabası'nda Pano diye bir yer vardı oraya giderdik. Oraya sanatçı gelir, asker gelir, gazeteci gelir. Her türlü insan orada.

"Diğer gazeteler *Yeni İstanbul*'u bitirmek için derde düşmüşler"

Patron Habib Edip Törehan, İsviçre Zürih'te yaşar. Çok zengindir. 1948'de *Yeni İstanbul* gazetesini çıkarıyor. Ben 1958'de gittim. On sene sonra yani. *Yeni İstanbul* gazetesi rotatifi ilk getiren gazete. *Hürriyet* de atılıma geçmiş, sonra da o getirdi. Ludwig Erhard, Almanya'nın iktisat bakanı. Habib Edip Törehan da iktisat okumuş Almanya'da, onun arkadaşı. Erhard, Hitler'e de yakınmış. Onun sayesinde rotatifler geliyor *Yeni İstanbul* gazetesine. Babıali yeri ayrı, diğer gazeteler orada, bizimki Şişhane'de tek başına. Tirajı yüksek, gayet iyi. Bunun üzerine diğer gazeteler ne yapsak da bu *Yeni İstanbul*'u bitirsek diye derde düşmüşler.

Şimdi iki arkadaşsınız oturuyorsunuz ben de buradayım *Yeni İstanbul*'dan. Herhangi bir olaydan bahsediyorlar: "Öldü değil mi öldü? Yapma ya. Kimdi? Tito dedik ya kardeşim sana". Gazeteci bunu dinliyor bunu hiç araştırmadan "Tito Öldü" diye manşet. Sonra kafa aşağıya düşüyor *Yeni İstanbul* gazetesi.

Gazete mavi başlık çıkıyordu, mavi başlıkla çıkıyor diye Yahudi olayı, parmağı, izi var gibi şeyler konuşuluyor [bu ithamlar karşısında gazete kırmızı başlık çıkmaya başlıyor sonra]. Bu olaylar gibi sonrasında tirajı düşüyor. Babialı'nın tirajı en düşük gazetesiydi ama en zenginiydi. 150 lira veriyor ama tıkr tıkr ödüyordu.

Herkesin de bir kartı var. Binanın girişinde bir tane saat var. Gazeteye geldin sabahleyin hemen kartı makineye basıyorsun, deliyor. Çıkarken yine basıyorsun kaçta çıktın? Kaç defa çıktın, geldin? Aşağıda da Mösyö Kendal diye beyaz saçlı bir adam oturur. Türkçeyi az konuşur. Mösyö Kendal, SS (*Schutzstaffel*) subaymış. Polonya asıllı bir SS subayı. Bina 6 katlı ama asansörle kimseyi çıkartmazlardı. Sorumlu kişiler filan çıkardı. Yazı işleri müdürü veyahut genel yayın müdürü her neyse onlar. Habib Edip Törehan geldiyse o çıkar. Bir gün ben merdivenleri çıkıyorum karşımda bir adam. Biraz göbekli uzun boylu. Ben tabi yer verdim o da geldi durdu; "Siz burada mı çalışıyorsunuz? -Evet efendim burada çalışıyorum. Adınız? -Sökmen. Soyadınız? -Baykara. İyi, çalışın" dedi. İndi aşağıya, gazeteden çıktı. Mösyö Kendal uğurladı onu. Mösyö Kendal'a sordum kim olduğunu, "Habib Bey, tanımıyor musun?" dedi. Habib Edip Törehan oymuş, ilk defa tanışmış olduk. Aradan birkaç ay geçti. Gene çıkıyorum merdivenden. O da yürüyerek iniyormuş. Yine aynı yerde karşılaştık: "Siz bu gazetede mi çalışıyorsunuz? -Evet, efendim. İsminiz? -Sökmen. Baykara mı?" Sonra benim fotoğrafları beğeniyor galiba ki benim fotoğrafları kullanarak makale yazıyordu. İsviçre'ye her gün teleksle gazete gönderilir, kendisine bilgi verilirdi.

"Said Nursi'nin fotoğrafı hayatımın önemli eşiklerinden biri oldu"

Sene 1960. Said Nursi, 1 Ocak günü İstanbul'a geldi. Bütün gazeteler, 6-7 kişilik ekiplerle takip etti gelişini. Ben *Yeni İstanbul* gazetesinden tek başıma görevlendirildim. Nursi İstanbul'da Pierre Loti Otelinde kalıyordu. Gazetem de bana, "Sen de o akşam orada kal. Said Nursi'yi izle, fotoğrafını çek" dedi. Orada otelin karşısında hastane var. Oradan birkaç kare çektim. O zamanlar böyle teleobjektifler yoktu. "Uzaktan çektim ama yakından da çekebilirim" dedim. "Nasil çekebilirim? Balkondan girersen."

Bir metreden daha dar bir balkon ama 4 tane oda var orada. Tek balkon yani kapıları oraya açılıyor. Önce 31 numaralı odaya gittim. Kapıyı çaldım. Yabancıymış kapıyı yüzüme kapattı. İkinci odada ise bir çift vardı, 30 numarada. Odanın kapısını çaldım. Bir çift açtı kapıyı. "Sizin balkondan aşağının fotoğrafını çekeceğim bana izin verir misiniz?" dedim. Adam biraz sert baktı. "Bu izni verirseniz yatar kalkar sizin için dua ederim" dedim. İzni aldım, balkona çıktım. Çifte de, "Burası biraz karışık, başkası gelirse lütfen almayın" dedim. Beni

odaya aldıklarına pişman oldular. Çıktım balkona. İlerlemeye başladım. Diğer odada [29 numarada] müritleri kalıyor. Zübeyir Gündüzalp gibi Said Nursi'nin avukatı gibi kişiler kalıyor. Bu odanın onundan geçerken eğilerek geçtim fakat orada da leğen varmış, ses çıkarınca biraz bekledim. Ses kesildikten sonra kafamı kaldırdım bir baktım ki müritler sesi duymuşlar. Tepemde çok sayıda insan.

Said Nursi, 28 numaralı odada tek başına kalıyordu. Odası Sultanahmet Camii'ni görüyordu. Pencerenin kenarında yatağı var. Perdesi, tülü hep kapalı fakat ezan okunduğu zaman perdesini açıyordu. Ben balkondayken tam da namaz zamanıydı. Perdesini açmıştı. Fakat başımda müritler var. "Kader böyleymiş, çekemeyeceğim galiba" dedim. Ayağa kalktım. Herkes bana gülümsüyor. Ben de o esnada hızlıca, "Karşıya geçerim, 1-2 kare fotoğraf çekerim. Müdahale ederlerse çantayı, makineyi aşağıya atarım" diye düşündüm. Müdahale etmediler. O esnada heyecandan 12 pozluk makineye 2 kare fotoğraf çekebildim. Sonrasında müritler, "Bu fotoğrafı çektiğiniz. Üstat gördüğünde çok üzülecek. Sakın kimseye haber vermeyin. Söylerseniz, bundan sonrası için tedbir alırsız" dediler. Zaten kime söyleyeceğim [Söyley miyim?].

Biz fotoğrafı çekmeye Malik Tanyolaç'ın *Akşam* gazetesinden Şeref Köylübay ile birlikte gitmiştik. Aramızda konuşmuştuk kim fotoğraf çekerse diğerimize de versin diye. Fotoğrafı çektikten sonra aşağı indim, Şeref ağabey oradaydı. "Sen neredesin? Adam gidiyor" dedi. "Ağabey ben fotoğraf çektim" dedim. Şaşırıldı. "Nasıl çektin?" dedi bu sefer. "Balkona çıktım, namaz kılarken çektim" diye cevap verince Şerif ağabey yere düştü, kaldı. Birbirimize söz vermiştik ya fotoğrafları vereceğiz diye. Filmleri *Akşam* gazetesinde yıkadık [Yakın diye]. İki poz vardı. "Şerif ağabey bu senin için bu da benim için" dedim. Şerif ağabeye, Said Nursi'nin secdedeki fotoğrafını, filmiyle birlikte verdim. Bende de Said Nursi'nin elini fotoğraf çekme anlamında kaldırdığı fotoğrafı kaldı. O esnada diğer gazetecilerin yanına gittik. Biraz hava attı, Şeref Köylübay. Diğer gazetecilere fotoğrafları gösterdi. O zamanlar İlhan Demirel'ler, Rüçhan Ünver'ler, Alaattin Büte'ler var. "Kim bu?" dediler. Şeref Köylübay da "Şehzadebaşı Camii imamı" dedi, alay etti onlarla. Sonra, Said Nursi olduğunu söyledi.

Ertesi gün [2 Ocak'ta çektim fotoğrafı, 3 Ocak'ta basıldı. Gazete hâlâ durur bende] hangi fotoğrafı kendime aldıysam gazetem onu bastı. Ancak *Akşam* gazetesinde imza atılmamış ama beş farklı yerde Şerif Köylübay yazmışlar ve iki fotoğrafı da paylaşmışlar. Benim tadım kaçtı. *Yeni İstanbul* gazetesinin telefonları çalmaya başladı. Önce tebrik telefonları geldi. Sonra gazeteci arkadaşlar aramaya başladı. Küfürlerin biri bin para çünkü hepsi patronlarından azar işitmişti. "İnsanın başına kırk yılda bir böyle talih kuşu konar. Sen bunu teptin. Eğer fotoğrafları Şerif Köylübay çekmiş olsa sana hayatta vermezdi" dediler. Ben o dönem bir şey demedim. Bu fotoğrafın çekilmesinden 40 gün ya da 48 gün sonra Said Nursi vefat etti. Said Nursi vefat edince, Şerif ağabeye telefon ettim, "Sana hangi fotoğrafı verdiysem onu kullan benim fotoğrafımı kullanma" dedim. "Tamam" dedi. Yine her iki fotoğrafı birden kullandılar. Ben iyice üzüldüm. Bu yüzden yarışmalara giremedim. Halbuki genç yaşta, çiçeği

burnunda bir gazeteci olarak yılın gazetecisi seçilecektim. Prof. Dr. Çetin Özek o zaman *Yeni İstanbul* gazetesinin avukatı, beni üzgün görünce, "Akşam gazetesine tazminat davası açalım. 'Bu fotoğrafı Akşam gazetesi çekmemiştir' diye düzeltme yayınlattıralım" dedi. Sonrasında, dava açarsam iki gazetenin arası açılır diye patronlar beni ikna etmeye çalıştı. Mahkemeye dava açtım ancak 27 Mayıs olunca bütün davalar düştü. Bizim dava da düştü.

Said Nursi'yi çektiğim zaman gazeteden 500 lira ikramiye ile bir takım elbise, gömlek, ayakkabı verdiler.

Görsel 3. Said Nursi (Sökmen Baykara arşivi)

**"Said Nursi fotoğrafından sonra bütün gazeteler peşime düştü...
Ben *Hürriyet*'in teklifini kabul ettim"**

Said Nursi'nin fotoğrafını çektikten sonra bütün gazeteler peşime düştü. Yanıt vermedim. Çünkü o dönem askere gidecektim. Yarım maaş vermek durumunda kalacaklardı. Kurumları kandırmışım gibi olsun istemedim. Askerden dönünce *Hürriyet* 'gel çalışmaya başla' dedi. *Hürriyet*'e girmem tavsiyeden değil. Said Nursi'yi çektikten sonra onlar da diğer gazetelerle birlikte üstüme düştüler. Asker dönüşü teklifi kabul ettim. *Hürriyet*'e giderken [*Yeni İstanbul* gazetesin-

deki çalışma arkadaşlarım] toplandılar bir hatıra fotoğrafı çekildik. “Çok üzülüyoruz aramızdan ayrılıyorsun ama çok da seviniyoruz ülkenin en büyük gazetesine gidiyorsun” dediler.

Hürriyet'te “Ankara'ya gider misin?” dediler. “Giderim” dedim. “Ne kadar bir maaş uygun olur?” diye sordular. *Yeni İstanbul*'da 300 lira gibi bir şey olmuştu maaşım, artmıştı. “Ben pazarlık yapmam, ne kadar verirsiniz. Çalışmayı seviyorum” dedim. Bana 1100 lira para verdiler. Benim için çok para, biletimi de aldılar. 1965 yılının Ocak ayında Ankara'ya gittim. Ankara'ya *Hürriyet*'e gittim ama gitmezden önce, İstanbul'daki arkadaşlar bir durumdan bahsettiler: “Bak biz buradan Ankara'ya foto muhabir gönderiyoruz. Bir kulüp takıyorlar, bir şey yapıyorlar, palas pandıras geri gönderiyorlar. Kabul etmiyorlar, ‘Ankara'da foto muhabiri yok mu? Niçin gönderiyorsunuz?’ diye. Onun için sana ne yaparlarsa sineye çek. Ne diyorlarsa yap bizim için, kabullen bu işi”. Gerçekten öyle, anlattıklarından daha fazla. ‘Ofis boy’dan sonra gelen bir insanım Ankara bürosunda. Azarlar gibi konuşuyorlar. Bunu epey böyle götürdüm. *Hürriyet* o zamanlar ofset olarak küçük bir gazete de çıkarıyordu. Normal gazeteye ek olarak. Atladığımız haberler, atlattığımız haberler, gazete içindeki haberler yer alıyordu bu baskıda. Şu fotoğraftan şu haberinden dolayı herkese aylık ikramiye gönderiliyor. Bana fotoğraflardan para geliyor. Maaşım 1100 liradan fazla ikramiye geliyordu. Aradan 3 ay geçti bunlar hâlâ yüklendikçe yükleniyorlar bana. Ben de hiç ses çıkarmıyorum. Benim maaş 1400 lira oldu. İkramiye çok. Daha [çalışmamın] senesi dolmadı 1800 lira oldu. Bir süre sonra da oradakilerin davranışları da değişmeye başladı, alışmaya başladılar. Ben *Hürriyet*'te 28 yıl kaldım ama bana kötü davrananların çoğu gittiler.

“Haldun Simavi ve Erol Simavi arasında çok fark var”

Hürriyet'e ilk girdiğim zaman Haldun Simavi ve Erol Simavi, her ikisi de patrondu. Ankara'ya geldikten sonra uzun bir süre patronlarla karşılaşmadım. Sonra 1968'de *Günaydın* gazetesi çıkınca iki patron ayrıldı. *Hürriyet* Erol Simavi'de kaldı. *Günaydın*'ı da Haldun Simavi çıkardı. Haldun Simavi ve Erol Simavi arasında çok fark var. Erol Simavi sendikaya girerdi. Sendika ne diyor? Biz şunu istiyoruz. Yılda 8 maaş ikramiye diyor mesela. Patron: “İstedikleriniz tamam. Ben yılda 8 maaş ikramiye vermeyeceğim. On bir maaş ikramiye vereceğim”. Fazlasını verirdi. Haldun Simavi ise kapısının önüne sendikayı sokmaz. Gelir mesela sen zayıfsın, biraz kilo aldın. Haldun Simavi gelir, “Çocuğum sen çok kilo almışsın, hep oturuyorsun, çok tembelsin, aşağıya inerken muhasebeye uğra” der. Öyle iki dudak arasında bir nefes. Çıkardım, ettim. Erol Simavi'nin öyle bir sıkıntısı yok. Sendikaya açık, her şeye açık. Kiloya vs. bakmaz çalışmış olduğu olaya bakar. Erol Simavi çok iyi patrondu. Erol Simavi'yi sevmeyen yoktur.

Görsel 4. Sökmen Baykara, Melih Yalman, Çetin Emeç, Erol Simavi ve Tahsin Öztin ile birlikte (Sökmen Baykara arşivi)

“Yassıada komutanı Tarık Güryay ile yapılan röportaj *Hürriyet*’in tirajını çok düşürdü”

İlk girdiğim zaman gazetede genel yayın müdürü Necati Zincirkıran’dı. Sonra 1968’de Necati Zincirkıran ayrıldı. *Günaydın*’a geçti. *Hürriyet* gazetesi de genel yayın müdürlüğü koltuğuna Orhan Erkanlı’yı getirdi. Orhan Erkanlı kim? 27 Mayıs’ı yapan albaylardan bir tanesiydi. Bunlar daha sonra 14’ler olarak sürüldüler. Sonra tekrar geldiler. Orhan Erkanlı *Hürriyet*’in başına geldiğinde gazetenin tirajı 1 milyon 200 bindi. Orhan Erkanlı geldi. Tarık Güryay Yassıada komutanı, onunla ilgili bir röportaj yaptı. Başbakan Adnan Menderes, Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu, Maliye Bakanı Hasan Polatkan idam edildiği için millet zaten kızgın. Bu röportajlar çıkınca tiraj bir iniyor aşağıya. Orhan Erkanlı’yı gönderiyorlar. Nezh Demirkent geliyor ve 600 binlere, 700 binlere, 800 binlere çıkarıyor tirajı ama hiçbir zaman da 1 milyon 200 bin olmuyor artık.

“Kıbrıs Savaşı sırasında bardakla su alıp yüzümüzü yıkıyorduk”

Kıbrıs’ta 11 gün kaldım, cephede. Önce Lefkoşa’da Saray Otel’de kalıyorduk. Su, yemek hiçbir şey yok orada. Otelin altı revirdi. Yaralanan mücahitler oraya geliyordu. Ledra Palas da karşıdaydı. Atışlar oluyor hatta içeride sigara içmek yok çünkü sigara ışığını gördüğü zaman Ledra Palas’tan mermi atıyor. Bardakla su alıp yüzümüzü yıkıyorduk.

Kıbrıs Savaşı başlamadan önce Sampson Darbesi oldu. Sonrasında biz geceli-gündüzlü gazetedeyiz, ayrılmıyoruz, gitmiyoruz. Bir ara dinlenmek için yıl-

lık izinler açıldı. Marmaris'teyim. Giderken de "Herhangi bir olay olursa beni çağırın" dedim. Sampson Darbesi olunca beni çağırdılar, tatili yarıda kestim. Gazeteye döndüm. Başbakan Ecevit o zamanlar. Erbakan ile bir koalisyon kurmuşlar [O koalisyonun adını da *Cumhuriyet* gazetesi bir karikatürle paylaşmıştı. Karpuzla benzetiyorlar, dışı yeşil içi kırmızı]. Kıbrıs Harekâtı oldu, 20'sinde. Kıbrıs'a giren ilk gazeteci Cüneyt Arcayürek oldu. Nasıl gitti? O zamanlar Kara Kuvvetleri Komutanı Eşref Akıncı'ydı. Eşref Akıncı'nın oğlu Ajlan Akıncı bizim arkadaşımız, *Hürriyet*'te çalışıyor. Cüneyt ağabey Ajlan'ın babasıyla konuşmuş, çıkarma gemileriyle gitmiş. Ertesi gün Genelkurmay'dan imzalı harp muhabiri kartı geldi. Kalkıp Kıbrıs'a gittik. Yer yer sıkışık olaylar oluyordu. Cesetler yollarda. Hatta yerde bir Rum subayı yatıyor onun fotoğrafını çektik. İlerisinde de patlamamış 106'lık havan mermisi duruyor. Orada arkadaşım Kutlu Adalı'yı aradım. Sonradan öldürüldü. Benim ortaokuldan arkadaşım. Cephede buldum onu. Her gün 4 kaset film gönderiyordum gazeteye. O zamanlar uçak seferleri yok. Karartmalar var. Ankara'da Ersan Taksi'den [araç] kullanıyorduk biz, hariciye de oradan kullanıyordu. O zamanlar şimdiki gibi arabalar yok. Cüneyt ağabey onlara; "Adana'dan gidip Sökmen'in fotoğraflarını alacaksınız" diye söylemiş. Siyah-beyazlar [filmler] Adana'da kalacak, iki tane renkli filmi de direkt İstanbul'a götürüyorlar. Adana'da kalan iki siyah-beyaz [film] telefoto ile resim geçecekler. İki şoföre, "Yolda beklemek yok, her şeyinizi alın" diye talimat geliyor. TRT'nin torbası var. Bütün gazeteler zarflarımızı oraya koyuyoruz. Her gün 16.00'da helikopter kalkıyor. Ovacık'a götürüyor. Oradan da başka helikopterle Adana'ya götürülüyor. Adana'da da her gazete kendi zarfını alıyor. 26 Temmuz'da ilk defa tanklar çıkıyor. 300 tank çıkıyor. Biz de o 300 tank çıktığı zaman, Ergin Konuksever, Ümit Gürtuna ve bir gazeteci arkadaşımızla birlikteyiz. Hazım Remzi'nin arabasıyla geziyoruz. Hazım Remzi orada kırtasiyeci, Lefkoşa'da. Direksiyonlar solda değil sağda. Soldan gidiş, soldan geliş. Lefkoşa'dan Girne'ye gidiyoruz. 300 tank geliyor. Hazım Remzi selektör yapıyor [tanklara]. Ergin, "Ne yapıyorsun Hazım Remzi?" diye sordu. "E onlar bilmez buranın trafiğini az sonra kaza yapacak Mehmetçik" dedi Remzi. Ergin, "Burası savaş, üstümüzden geçecekler, mala ile kazısalar çıkmayız" dedi. Böyle anılar var Kıbrıs ile ilgili... Arşivimde de Kıbrıs'tan bir tane fotoğrafım yoktur. Hep gazeteye gönderdik filmleri, ayıramadık. Fotoğraflarımın çıktığı gazeteleri topladım daha sonra, onları saklıyorum.

"Kafam kırıldı ama makinemi vermedim"

Bir devlet insanı geldiği zaman fotoğraf çekmek için uzun uzun araştırdım. "Nasıl bir fotoğraf çekebilirim?" diye düşünürdüm. Gelen konunun zaaflarına bakardım. Meraklarına, hobilerine bakar, onları öğrenirdim. Bütün hazırlıklarımı yapar, çalışırım. Bir fotoğraf çekeceğim ama o fotoğraf nasıl bir fotoğraf olacak? Nasıl yapabilirim? O gün sabaha kadar uyuyamazdım ama ertesi gün de Cin Ali gibi gezerdim, çok değişik şeyler düşündüğüm için. Hatta bir defasında Ankara'dayız. Habib Burgiba geldi, Tunus Devlet Başkanı. Direklerde Türk bayrağı, Tunus bayrağı. Mağaza camekanlarında hep resimler. Gazeteden arka-

daşla geziyoruz, “Kim bu adam?” diyor, tanımiyor bile. Ben kim olduğumu biliyorum. Gittiğim zaman fotoğraf çekeceğim, bana engel olanlar oluyor. Onlarla mücadele ediyorsun fotoğraf çekmek için, onların [gelen konuklar] korumaları var, bizimkilerin korumaları var. Alan dar, jandarma var. Mücadele ediyorsun 1-2 tane fotoğraf çekmek için, fazla da çekemezsin zaten. Filmi çıkar- tak diyene kadar olaylar bitiyor. Onun için bekliyorum en uygun zamanı. Bir tane gazete için çekerim, kurtardık mı sonra düşündüğüm olayların peşine giderim.

NATO Genel Sekreteri Joseph Luns var, Hollandalı. Çok rahat bir adam. Basın toplantısı yaptı, çıktı. Herkes tebrik ediyor. Gömlek dağılmış, gerinirken fotoğraflarını çektim. Ben beklerdim hep, sonuna kadar beklerdim işi.

Ali Elverdi, mahkeme heyeti [Ankara Sıkıyönetim Komutanlığı 1 No’lu Mahkemesi Başkanı], Deniz Gezmiş için idam kararı verdi. Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan var. Üçüne de idam kararı. Slogan attılar, sonrasında miğferli askerler subaylar bunları aldı, götürüyor. Mamak Adliyesi’nin o koridorunda giderken, “Adalet mülkün temelidir” yazan yerden geçiyorlar. “Deniz” dedim, arkaya bir baktı. Yukarıda, ‘Adalet mülkün temelidir’ yazıyor, askerler kolunda, Deniz Gezmiş bana bakıyor, son fotoğrafı. Ondan sonra kimse göremedi çünkü cezaevinde idam ettiler.

Zorluklar vardı mesela intiharlarda çok değişik olaylar olurdu. Ankara, bir kız trenin önüne atlamış, olay yerinde hayatını kaybetmiş. Fotoğraf çekeceğim, *Brown* flaşları vardı, tuşlu, ölçülü. Ankara’da çalışıyorsun bir de ceket, kravat şeyler. Bir makine boynunda bir yanında flaşın. Şimdi orada da niye çekiyorsun filan diye geldiler yakınlarıymış. Babası, kardeşleri. Aldılar bizim flaşı kafama bir vurdular. Koca flaş ikiye ayırdı. Ben gene fotoğraf çektim tabii. Cüneyt Arcayürek rahmetli, beni hastaneye gönderdi. ‘Bir şey oldu mu, bakılsın’ diye. Kafayı kırdırdık ama makineyi vermedik.

“Fotoğrafları telefoto ile gönderirdik”

Fotoğrafları göndermek için telefotoyu kullanırdık. Diyelim Erzurum’da deprem oldu. Kalktık Erzurum’a gidiyoruz. Telefotumuz da yanımızda. Deprem olmuş filmleri nerede yıkayacaksın? Erzurum’da bulamıyorsun. Misal diyorum ancak Gediz’de de böyle oldu, başka yerde de böyle oldu. Eğer fotoğrafhane yoksa şehre yakın yer neresiyse bakarsın, PTT’ye [bakarsın] ama her PTT’ye değil. Kromportör olacak. Şehrin dışında, belki başka bir şehirde. Oraya gidiyoruz, filmleri orada yıkıyoruz. Çamur gibi yıkıyor zaten, basıyorsun. Sonra telefoto vermek için kromportör olan yere gidiyorsun. Orada yıldırım ödemeli basım diyorsunuz. Orada tabii şehirler arasının girmemesi lazım. Ne yapıyor telefoto? Telefotoda bir merdaneye fotoğrafı sarıyorsun, karşısında fotosel lamba var o tarıyor. Siyah, beyaz, gri ışığına göre ton veriyor, bunu ses enerjisine çeviriyor. Ses enerjisi telefonla gidiyor, telefoto bu. Radyo ile gönderiyorsan radyofoto. Karşı tarafta alıcı bu gelen ses enerjisini ışık enerjisine çeviriyor, oraya fotoğraf olarak gidiyor. Şehirler arası araya girip, “Konuşmanız daha devam ediyor mu?”

diye soruyor. “Lütfen araya girmeyin” diyorsun çünkü araya girince resimler çizgi çizgi çıkıyor. Zaten çamur gibi resimler. Arkasından da orijinal filmleri eğer varsa uçağa veriyorsun yoksa bir otobüse veriyorsun. Kaç günde gidiyorsa artık İstanbul’a. Şoförün adını, hangi şirketin otobüsü olduğunu, saat kaçta hareket ettiğini onu bildiriyorsun. İstanbul’dakiler de takip ediyorlar. Artık teknoloji o kadar ilerledi ki telefoto eskidi gitti.

Telefoto büyük bir alet. İngiliz üretimi var. Fransız üretimi var. Büyük, ağır. Bizimki 20 kiloluktu, İngiliz menşeli, biraz daha hafifti. Daha ağırları var. Omzumuza yüklüyorduk. On altı kilo da makineler, objektifler, filan. Neredeyse 40 kilo taşıyorduk. Bu gazeteci yelekleri biraz olsun kurtardı bizleri.

Görsel 5. Sökmen Baykara ekipmanlarıyla (Sökmen Baykara arşivi)

“Gazete dağıtım kamyonlarının yaptığı kazalar hiçbir zaman yazılmazdı”

Bayramlarda filan Antalya’ya ya da Adana’ya gideceğim. Otobüslerde, uçaklarda yer yok, dolmuş her şey. Gazete arabasıyla gideyim, kamyonla [diyorsun]. Onun üstü bıçak gibidir. Rüzgârı yarsın, rahat gitsin diye. Gazete arabalarına uçan tabut derlerdi. Kamyona biniyorsun, gidiyorsun. Şoför, “Bak, konuşmak yok. Arada sırada ben sana söylerim, sen cevap verirsin ama korkmak da yok öyle. Uyumak da yok” diye tembihliyordu. Şimdi arabanın içinde gazeteler var bir de şoför mahallinde bulunan gazeteler var kısa, onları paket olarak atacak.

Biraz gidiyoruz şoför, “Şimdi karşıda pijamalı biri çıkacak” diyor. Yol boyunca kimin, nerede, nasıl çıkacağını biliyor yani. Biz Adana’ya gidiyoruz, bir kamyon geçti yanımızdan çat diye bir ses. O kadar yakın ve süratli geçti ki bizim kamyonun dikiz aynasını da götürmüş.

Neyse kazalar olmasın diye taahhüt koymuşlar kamyonlar çok hızlı çünkü. Adana’ya gidiyorsun 6 saatten önce girmek yok. Bu kadar sürat yapılmasın diye. Tekir sırtlarına geldik. Şoför Haluk, “Buranın havası çok güzeldir, biraz gelelim” diyor. “Böyle her zaman gezer misin?” diye sordum. “Her zaman 4 saat 45 dakikada geliyorum, 6 saat sınırı gelince biraz Tekir sırtlarında dolaşım öyle giriyorum Adana’ya” diye yanıtladı.

Kazalar oluyor, bu kazaları da hiçbir zaman yazmazlar. Gazete kamyonları filan kaza yaptıklarında, çarpıştıklarında yazılmazdı. Kimse yazmaz çünkü kendi elinde [gazete].

“Politikacıların gazetecilerle diyalogları iyiydi”

İnönü ile başladım çalışmaya. Son iki cumhurbaşkanı hariç hepsinin fotoğrafını çektim. Çalıştığım siyasilerin hepsi gazetecilere yakındı. Politikacıların gazetecilerle diyalogları iyiydi. Öyle her şeye bozulmazlardı. Mesela Demirel.

Süleyman Demirel, Adalet Partisi’nin genel başkanı ama milletvekili değil. Geçici bir hükümet var. Başında Başbakan Suat Hayri Ürgüplü. Demirel’e de parti genel başkanı olduğu için bir araba tahsis ettiler. Başbakan Yardımcısı pozisyonundaydı. Sonraki günlerde Nazmiye Hanım’ın babası vefat ediyor. İslamköy’e gidiyorlar. Biz de gazeteci arkadaşım Ali Utku ile beraber [Demirel çiftinin] arabasını takip ediyoruz. Bir yerde mola verdiler. Bir şeyler yiyecekler. Biz de uzaklarında ayrı masaya oturduk. Süleyman Demirel bizi gördü: “Çocuklar niye orada öyle otursunuz? Gelin buraya”. Beraber oturduk. Orada ne varsa yedik. “Nereye?” dedi. “Sizi takip ediyoruz” dedik. “Anladım” dedi. “Orada nerede kalacaksınız?” “Bir otelde kalırız”. “Olmaz”. “Bizde kalacaksınız” dedi. İslamköy’deki evlerinde kaldık.

Demirel’in babası Yahya Bey, annesi Ümmühan Hanım, hayattaydı hepsi. Büyük kapısı olan bir ev. Eski evlerden. Kilitleri tabanca gibi. Anahtarı da büyüktür. Birinci kata odaların olduğu yere çıktık. Bize odamızın olduğu yeri gösterdiler. Yemek yiyoruz hep beraber. Kimler vardı? Koca reis vardı, Sadettin Bilgiç. Nuri Bayer, Ali İhsan Balım, İbrahim Tekin hep orada. Bu isimler 1965 seçimlerini kazandıktan sonra önemli yerlere geldiler. Yer sofrasında sahanda yumurta yiyoruz, fotoğraflar çekiyorum. Ya 3 gün ya 4 gün kaldık orada. Kerpiç evlerin pencereleri geniş. Demirel bazen oralara kestirmeye gidiyor, yatıyor. Öyle fotoğraflar çektim. “Bu fotoğraflardan bana gönder” dedi. “Fotoğraf veremem, gönderemem. Ben bunları olduğu gibi İstanbul’a gönderiyorum fakat sizi kırmazlar” dedim. İstemiş, göndermişler. Hiç gönül kırmazdı. Hoşgörülü bir insandı.

“Türkiye Foto Muhabirleri Derneği 1984 yılında kuruldu”

1984’de Ankara’da bir foto muhabirleri derneği kuralım diye konuşuldu. Halbuki ben İstanbul’dayken *Yeni Sabah*’ta çalışırken orada da bir foto muhabirleri derneği kurmaya kalkmışlardı. Demokrat Parti zamanıydı. Dernek kurulmuştu. İşte film, kağıtlar filan ne varsa hamuduyla götürüyorlar derneği kurdular diye, öbürlerine bir şey yok. Sonra lağvedildi bu dernek. Bakın, “Bu iş böyle böyle olmuştu, eğer böyle olursa burası da yürümez” dedim. Dernek kuruldu. Kurucu üyelerinden oldum. Özal zamanında kuruldu. Oradakiler, “Sökmen ağabey hiç kimse aday değil, bizim başkanımız sen olacaksın” dediler. Başkanlık yapamayacağımı belirttim. Kim iş yapacaksa o kişinin gelmesini uygun bulduğumu söyledim. İlk Rafet Üner oldu. Ondan sonra yine bana önerdiler yok dedim, ben yoğun çalışıyorum. Sonradan Bülent Hiçyılmaz yaptı. Abdurrahman Antakyalı yaptı. Şimdi de Rıza Özel yapıyor. Gayet güzel yürütüyorlar, çok ilerledi dernek. Türkiye Foto Muhabirleri Derneği köklü bir dernek oldu.

Türkiye Gazeteciler Cemiyeti, Ankara Gazeteciler Cemiyeti, Antalya Gazeteciler Cemiyeti üyesiyim. Türkiye Foto Muhabirleri Derneği kurucu üyesiyim. Basındaki bütün örgütlenmelerde varım neredeyse.

Yedi yılı *Yeni İstanbul* gazetesinde yirmi sekiz yıl da *Hürriyet* gazetesinde olmak üzere toplam 35 yıl gazetecilik yaptım. 1992 yılında emekli oldum. Fotoğraf benim her şeyim oldu artık. Her gün gazetede çalışıyormuşum gibi görüyorum kendimi. Sorumlu hissediyorum.

KAYNAKÇA

Baykara, S. (2022). *Gözle yazılan tarih fotoğraflarla Türkiye’nin yakın geçmişi*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.

----- (2022). Kişisel fotoğraf arşivi.

Dedeoğlu, T. (2019). *Şimdi onlar manşet*. Ankara: Gazeteciler Cemiyeti.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Teşekkür: Sökmen Baykara’nın arşivindeki fotoğrafların düzenlemesindeki desteklerinden dolayı Göktuğ Özgül’e teşekkür ederim.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.

Financial support: No funding was received for this study.

Acknowledgement: I would like to thank Göktuğ Özgül for his support in editing the photographs from Sökmen Baykara’s archive.

“SİYASAL İLETİŞİM: POLİTİK OLANI DÜŞÜNMEK VE ARAŞTIRMAK” ÜZERİNE BİR İNCELEME

İsmail Uğur AKSOY*

Aksoy, İ. U. (2022). “Siyasal iletişim: Politik olanı düşünmek ve araştırmak” üzerine bir inceleme. *Etkileşim*, 9, 257-269. doi: 10.32739/etkilesim.2022.5.9.164

*Bu çalışma araştırma ve yayın etiğine uygun olarak gerçekleştirilmiştir.
This study complies with research and publication ethics.*

Politik iletişim alanı, propaganda faaliyetlerinden rasyonel ikna tekniklerine, seçmenin oy verme davranışından siyasal kampanyalara, daha kapsayıcı bir çerçevede, erkli politik aktörlerin maksatlı politik eylem ve söylemlerine kadar farklı teoriler ve perspektifler üzerinden süregelmekte olan tanımlamalara konu edilmektedir. Alanın gerek politika bilimiyle gerekse iletişim bilimiyle kesişme uğraklarının bulunması, politikaya dair ortaya konulan kavrayışların farklılık arz etmesi ve disiplinin etkileşime açık olması politik iletişim söz konusu olduğunda, üzerinde uzlaşıya varılmış bir tanım geliştirmeyi güçleştirmektedir. Bu durumu doğrularcasına McNair (2003: 3), politik iletişime dair herhangi bir kitabın, kavramı birtakım hassasiyetler üzerinden tanımlamasının zor olduğunu; zira tanımın bileşenlerinin az ya da çok çeşitli tanımlamalara kendisini açtığını belirtmektedir. Alanı tanımlamanın zorluğunun yanı sıra politik iletişim yazınına göz atıldığında, alanın tam manasıyla ne zaman başladığına dair de bir müphemlik göze çarpmaktadır.

Ancak siyasal iletişim çalışmalarının günümüzdeki iletişim yazınında önemli bir yer teşkil ettiğine değinen Tokgöz (2010: 15), yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren siyasal iletişim mefhumunun teorik açıdan tanımlanmadan önce, ABD’de 1940’lı yıllardan itibaren başlayarak muhtelif deneysel siyasal iletişim çalışmalarının gerçekleştirildiğini belirtmektedir. Bilimsel manada ise politik iletişime dair akademik ilginin politikanın bilimselleşmesi sürecinde örgütlendiğini imleyen Köker (2007: 22), bahsi geçen akademik ilgiyi ihata¹ eden ön kabullerin 1950’lerle birlikte yönlendirilebilir ve düzenlenebilir politik toplum tahayyülünün profesyonellerce benimsenmesiyle meydana geldiğine dair iddiaya dikkat çekmektedir. Yasemin Ünlü ise (2022: 5) politik iletişimle ilgili gö-

¹ İhata etmek: Kuşatmak, çerçevelemek.

rüngüleri uzmanlığa indirgmeden tartışmak ve bu tartışmanın herkesi içerecek şekilde kapsayıcı bir usulle müzakere edilmesi bağlamında, demokratik bir politika ve politik iletişim kavrayışına acil bir gereksinim duyulduğuna vurgu yapmaktadır.

Yukarıda en basit haliyle politik iletişimin ne olduğuna, bilimsel açıdan ne zaman bir disiplin olarak kabul gördüğüne ve politik iletişim denildiğinde bağlamın önemine yer verilen kuramsal tartışma, Çiğdem Yasemin Ünlü ve İlker Özdemir'in editörlüğünde Siyasal Kitabevi'nden çıkan *Siyasal İletişim: Politik Olanı Düşünmek ve Araştırmak* kitabını anlamlandırmak açısından giriş niteliğindedir. *Siyasal İletişim*, en kapsayıcı şekilde, alanı erkli aktörler ve bilgiyi inşa eden politik iletişim uzmanlarıyla sınırlamak yerine imtiyazlı olanların politik söylemini deşifre ederek politik iletişimi salt profesyonellerin ilgi alanı olmaktan çıkarmayı teşvik eden demokratik bir politikanın ve politik iletişimin dönüşsel patikalarını tartışmaya açan önemli bir kaynak olma özelliği göstermektedir. Editörlerin aynı zamanda yazarlık rolü de üstlendiği *Siyasal İletişim* kitabı yekûnda üç bölümden oluşmakta olup kitap içinde farklı teoriler, öğretiler ve perspektifler üzerinden politik iletişim alanına fikri katkı sağlamayı ya da var olan birikimi eleştirel bir süzgeçle yeniden gözden geçirmeyi hedefleyen 9 siyasal iletişim araştırması yer almaktadır.

Alanında uzman bilim insanları tarafından kaleme alınan ve politik iletişim literatürüne katkı sunmayı temel düstur olarak gören *Siyasal İletişim* kitabının editörlerinden Çiğdem Yasemin Ünlü, Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Bilimleri Bölümü öğretim üyesi olup temel çalışma alanları politik iletişim, retorik ve konuşma analizleri üzerinedir. Kitabın diğer editörü İlker Özdemir de Çukurova Üniversitesi İletişim Fakültesi İletişim Bilimleri öğretim üyesidir. İlker Özdemir'in temel çalışma alanlarını popüler kültür, politik iletişim, kültürel araştırmalar, kültürlerarası iletişim ve etik oluşturmaktadır. Kitabın 'Giriş' kısmında Burak Özçetin'in *Medyatikleşme ve Gösteri Çağında Siyasal İletişim: Yeni Mecralar, Yeni Aktörler, Yeni Kurallar* adlı çalışması yer almaktadır. Günümüzde sosyal bilimcilerin, bilhassa da iletişim araştırmacılarının gitgide karmaşık bir hâl alan toplumsal gerçekliğin fotoğrafını çekmekte zorlandığı belirtilmektedir. Bu duruma binaen siyasal iletişimin muazzam bir dönüşüm sürecinde olduğuna işaret eden Özçetin, bu yazısında, siyasal iletişimin değişen ve dönüşen içeriğiyle farklılaşan uğraklarını gerek küresel gerekse Türkiye'deki bağlamından soyutlamadan incelemiştir. Kitabın genel mahiyetine dair bir çerçevenin çizilmeye çalışıldığı *Giriş* kısmında, siyasal iletişime dair alanda ortaya konulan tanımlamaların çeşitlilik arz ettiği vurgulanmaktadır. Siyasal iletişim yazınına sıkça göndermede bulunan Özçetin, bir disiplin olarak siyasal iletişimin tanımına dair ortak bir mutabakatın olmadığını ifade etmektedir. Siyasal iletişim söz konusu olduğunda, ilgili literatürde 'kurumsalçı', 'müzakereci' ve 'kültürelci' olmak üzere farklı geleneklerin var olduğuna değinen Özçetin, alana dair bir kavrayış elde etmek için bahsi geçen geleneklerin teorik, kavramsal ve metodolojik araçlarından faydalanılması gerektiğini imlemektedir. Siyasal iletişim tanımlamalarına dair analizini sürdüren Özçetin, süregelmekte

olan tanımlamalarda medya ve medyatikleşmenin kilit bir aktör olarak ön plana çıktığına dikkat çekmektedir. Medyatikleşmeyle bağlantılı olacak şekilde, alanda gösterileşme ve profesyonelleşme üzerinden de tartışmaların sürdürülmesine göndermede bulunularak siyasal iletişim çalışmaları dönemselleştirilme-ye çalışılmıştır. Siyasal iletişim alanındaki yönelim ve perspektiflerin evrensel olmaktan ziyade içinde bulunduğu coğrafyanın politik bağlamına göre farklı biçimler kazandığına vurgu yapan Özçetin, geçmişten günümüze siyasal iletişimin geçirdiği dönüşümleri mercek altına almaktadır. Foster’a atıfla siyasal iletişimin temelde pre-modern, modern ve post-modern olmak üzere üç farklı dönemde incelendiği bu yazıda, her bir dönemin kendine özgü siyasal iletişim pratikleri ayrıntılı bir şekilde okuyucuya aktarılmaktadır. Siyasal iletişimin medyatikleşmesinin yeni iletişim teknolojilerindeki gelişmelerden bağımsız ele alınamayacağını öne süren Özçetin, yeni medyanın sunduğu dolaylı iletişim pratiğinin gündelik yaşamın birçok katmanını derinden etkilediğini belirtmektedir. Bu doğrultuda medyatikleşme sürecinin siyasal pratiklerden iktisadi yapılaraya neredeyse toplumsal yaşamın her bir alanına nüfuz ettiğine işaret eden ve uzun erimli bir süreç olarak ifade edilen siyasetin medyatikleşmesi sürecine dair ayrıntılı bilgi aktarımında bulunan Özçetin, medyatikleşme sürecinin bir tezahürü olarak siyasal söylemin gösterileştiğini imlemektedir.

Böylelikle medyatikleşme, gösterileşme ve profesyonelleşmenin karmaşık bir biçimde birbirinin içine geçtiğine vurgu yapılmakta, böyle bir atmosferde seçmenin oy verme davranışının çeşitlilik içerdiği ve günümüz liberal demokrasininin de izleyici demokrasisi olarak kavramsallaştırıldığına dikkat çekilmektedir. Siyasetin medyatikleştiği bir dönemde endüstriyel alanda elde ettikleri bilgiyi politik kampanya süreçlerine aktaran ve rasyonelleştirilmiş ikna tekniklerini kullanan yeni politik profesyoneller de (Keskin, 2010: 68), sahip oldukları bilgi ve yetileri politik aktörlerin hizmetine sunmuştur. Dolayısıyla medyatikleşme ve gösteri halinin siyasetin yeni belirleyicisi olduğu izleyici demokrasisinde, seçmenlerin de partilerden öte adaylara oy verme eğiliminde olduğu bilinmektedir. Geçmişle mukayese edildiğinde günümüz demokrasilerinde yurttaşların yekpare olmadığını, değişip dönüştüğünü belirten Özçetin, siyasetin medyatikleştiği bir süreçte politik aktörler için imaj ve medyatik kaygıların da gün yüzüne çıktığını göstermektedir. Bu duruma koşut oluşturacak şekilde, siyasetin yeni bir hâl kazandığına göndermede yapılmakta ve yeni iletişim teknolojileriyle birlikte hem siyasetin hem de siyasal iletişim pratiklerinin radikal bir dönüşüm yaşadığına işaret edilmektedir.

Bu kapsamda yeni medyaya yönelik alanda ortaya konulan müspet ve menfi perspektiflere referansta bulunan Özçetin, olumlu açıdan yeni medyanın siyasal katılımı ve siyasal aktörlere erişimi kolaylaştırdığını ileri süren savlarla karamsar bir yönelim içinde yeni medyanın yalan haber başta olmak üzere her türlü dezenformasyona kapı araladığını imleyen menfi iddiaları sıralamaktadır. Nihayetinde yeni medyanın sunduğu iletişim olanaklarıyla popülist siyaset arasında bir ortak-yaşar ilişki olduğuna dikkat çekilmiş ve Latin Amerika ülkeleri başta olmak üzere birçok coğrafyada popülist politikacıların yeni ve eski

medyayı aktif bir şekilde kullandığına değinilmiştir. Böylelikle genelde yeni medyanın özelde ise sosyal medya mecralarının kitleleri devşirmek ve manipüle etmek isteyen popülist politikacılar için işlevsel bir özellik taşıdığına vurgu yapılmıştır.

Kitabın Birinci Bölümü “Siyasal İletişimin İmkânları ve Sınırları” başlığı altında üç farklı yazıdan meydana gelmektedir. Birinci bölümün ilk yazısı İlker Özdemir’in kaleme aldığı *Aktörler ve Seyirciler: Temsili Siyaset ya da Siyasetin Temsili* adlı çalışmadır. Siyasal iletişim araştırmalarında bir kimlik krizinin yaşandığına dikkat çeken Özdemir, siyasal iletişim faaliyetlerinin salt seçmenin oy verme davranışına veya seçim kampanyalarıyla kamuoyu yoklamalarına indirgenmesine karşı çıkmaktadır. Daha geniş bir yelpazede, siyasal iletişim görüngüsünün, iktidar-güç mücadelesi doğrultusunda neredeyse toplumsal yaşamın tüm katmanlarını etkilediğine yer veren ve bu duruma binaen siyasal iletişim pratiklerinin ikna ve topluma yön çizme faaliyetleri olarak görülmemesi gerektiğine değinen Özdemir, siyaseti profesyonel bir uğraş olarak konumlandıran yaklaşımların politik katılımı ve etkileşimi ihmal ettiğini vurgulamaktadır. Siyasetin salt profesyonellere veya uzmanlara özgü olmadığı göz önünde bulundurulduğunda, siyasal iletişim pratiklerinin de profesyonellik çerçevesinin dışına çıkılarak tartışılması gerektiğine dikkat çeken ve bu doğrultuda gerek bir akademik disiplin gerekse politik aktörlerin faaliyetlerini içeren bir uygulama sahası olarak siyasal iletişim alanında ortaya konulan çalışmaların nicel anlamda artış gösterdiğini belirten Özdemir, toplumsal yaşamın her katmanını kuşatan siyasal iletişimin, iktidar-güç ilişkilerinden soyutlanamayacağını belirtmektedir. Bu durumun doğal bir tezahürü olarak politik sistemden kitle iletişimüne, eğitimden toplumsal cinsiyete kadar oldukça geniş bir spektrumun siyasal iletişimin ilgi alanını teşkil ettiği ileri sürülmektedir. Siyasal iletişimin alanıyla koşut şekilde, siyasal aktörlere de parantez açan Özdemir, Eser Köker’e atıfla siyaset üreticileri, parlamento, politikacı vb. pek çok örgütlü gücün siyasal aktör olarak tanımlandığı bir süreçte, halkın ya da sıradan yurttaşların göz ardı edildiğini işaret etmektedir.

Politikacılarla sahip oldukları bilgi ve yetilerle onların yanında konumlanan profesyonellerin politik aktör olarak görüldüğü siyasal iletişim kavrayışının kaçınılmaz olarak politikanın asli aktörü olması gereken yurttaşları bütün politik işlevlerden soyutlama tehlikesine zemin hazırladığı vurguladığı makalesinde siyasal iletişimin kimlik kriziyle siyasetin kimlik krizinin birbirinden bağımsız ele alınmaması gerektiğini belirten Özdemir, siyasal iletişim uygulamalarının tüm yurttaşların iştirakine açık olması gerektiğini ifade etmektedir. Bu durumun bir yansıması olarak siyasal iletişimin yalnızca politik aktörler ve iletişim uzmanlarının ilgilendiği bir uğraş olmaktan çıkması gerektiğini savlayan Özdemir, yurttaşların siyasal iletileri olduğu gibi soğuran pasif-tüketiciler değil, siyasetin öznesi olarak konumlandırılması gerektiğinin altını çizmektedir.

Birinci bölümün ikinci çalışması, Halise Karaaslan Şanlı tarafından yazılan *Siyasal İletişim Araştırmalarının Genel Panoraması* başlığını taşımaktadır. Siya-

sal iletişime yönelik ilginin geçmişten günümüze değin gitgide arttığına vurgu yapan Şanlı, gerek siyasal gerekse iletişim alanında ortaya çıkan yeni görüngü ve olaylarla siyasal iletişime dair ilginin gelecekte de artacağına dair öngöründe bulunmaktadır. 1950’lerden itibaren siyasal iletişime ilişkin akademik ilginin başladığına değinilen yazıda, “sokaktaki adamın” da sürece eklenmesiyle siyasal iletişimin daha egemen bir konuma geldiği ileri sürülmektedir. Siyasal iletişim araştırmalarının hem küresel hem de Türkiye ölçeğinde var olan yönelimlerinin sınırlı bir hülâsasının takdim edildiği çalışmada, alana dair üzerinde uzlaşmaya varılmış ortak bir tanımın olmadığı da vurgulanmaktadır. Bu durumun gerekçelerini anlamlandırmaya çalışan Şanlı, alanın köklü tarihsel artalanı, farklı disiplinlerin sürece dâhil olması ve toplumsal yaşamdaki etkileşimin, kavramın içeriğinin değişip dönüşmesine yol açtığını ifade etmektedir. Dolayısıyla siyasal iletişimin karmaşık doğasına dikkat çekilerek alanın birtakım kalıplara indirgenemeyeceğine yer verilmektedir. Siyasal iletişime dair hem Türkçe hem de uluslararası yazınının incelendiği çalışmada, siyasal iletişim araştırmaları; ‘öncüllerin’ çalışmaları, öncülleri takip eden ‘gelişmeler’, ‘değişimler’ ve ‘dönüşüm’lere ilişkin analizler ve akabinde araştırma alanının ‘mevcut durumu’ ile egemen yönelimler üzerine bir değerlendirmede bulunulmuştur. Yukarıda ortaya konulan tasnif ışığında, alandaki öncül çalışmaların 1940’lı ve 1950’li yıllarda ekseriyetle yönetim düzeyindeki elitlerin eylem ve söylemleri çerçevesinde oluşturulduğuna değinen Şanlı, bilahare yönetici elitlere ilaveten medya etkilerinin de araştırmalarda ağırlık kazandığına işaret etmektedir. Ve ana akım olarak adlandırılan siyasal iletişim çalışmalarının kendi içinde homojen bir yapıda olmadığı vurgulanmış; bilakis farklılıklar içerdiğine değinilmiştir.

Ana akım yaklaşım içinde “politikanın öznesi yurttaşlar”ın sadece seçim süreçleri özelinde incelendiğine vurgu yapan Şanlı, çeşitli politik katılım biçimlerinin ihmal edildiğini imlemektedir. Öncül çalışmaların siyasal alanı hiyerarşik ve tek yönlü bir iletişim süreci olarak çözümlemesine getirilen eleştirileri serimleyen Şanlı, ana damar çalışmaların karşısında konumlanan ve yazında radikal veya alternatif gibi farklı adlarla anılan eleştirel çalışmaların da tıpkı ana akımda olduğu üzere bütünlükçü olmadığını belirtmektedir. Eleştirel çalışmalarla ana akım çalışmaların karşılaştırmalı olarak mercek altına alındığı yazıda, eleştirel yaklaşımın “politik” olanı yeniden anlamlandırdığı ve toplumsal bağlama önem atfedildiği görülmektedir. Böylelikle politik zaviyede önem teşkil eden iktidar-güç ilişkileri, toplumsal hareketler, çatışmalar ve ideoloji siyasal iletişim çalışmalarının gündemine girmiştir. Bu doğrultuda eleştirel teorisyenlerin ideolojik bir araç olarak tanımladığı medya ile politik ve ekonomik elitlerin çıkar ortaklığının araştırmalara konu edinildiğine dikkat çekilmektedir. Alanın güncel durumuna da parantez açan Şanlı, Batı’daki siyasal iletişim araştırmalarında ağırlığın seçim süreçleri, siyasal retorik, siyasal kampanyalar ve siyasal reklamcılık üzerine yoğunlaştığını belirtmektedir. Bilhassa liberal demokrasinin temel katılım aracı olarak görülen seçimlerin, siyasal iletişim araştırmalarındaki popülerliğini koruduğuna vurgu yapılmaktadır.

Yazının sonunda, siyasal iletişim alanına dair genel bir değerlendirmede

bulunan Şanlı, araştırma konuları bakımından güçlü politik aktörler, kampanyalar, medya ve seçmen olarak yurttaşlara odaklanmanın alanının sınırlılığını imlediğini belirtmekte ve siyasal iletişim araştırmacılarının, alanının sınırlarını aşacak daha derin perspektiflere ihtiyaç duyduğundan bahsetmektedir. Şanlı, bu kapsamda, görece az karşılığı olan demokrasi, değişen yurttaşlık tanımlamaları, kamusal ve aktivist hareketlerle yurttaş örgütlenmelerine dair yeni düşünsel patikaların, siyasal iletişim araştırmalarını gitgide daha zengin bir içeriğe kavuşturacağına dikkat çekmektedir.

Günseli Bayraktutan ve Gökhan Gürbüz tarafından kaleme alınan birinci bölümün son yazısı *Siyasal İletişim Çalışmalarının Yöntembilimsel İncelemesi-Türkiye'deki Lisansüstü Tezler Üzerinden Bir Analiz* adlı çalışmada Türkiye'de sosyal bilimler alanında ortaya konulmuş siyasal iletişim araştırmalarının metodolojik yaklaşımları ve kullanılan araştırma tekniklerinin incelendiği çalışmada, siyasal iletişim araştırmalarının yöntem bilim zaviyesinde analitik bir şekilde değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Siyasal iletişimin bilimselleşmesiyle siyasetin bilimselleşmesi sürecinin birbirine paralellik teşkil etmesinin metodolojik bir irdelemenin gerekçesini oluşturduğuna yer verilmektedir.

Bir alanın bilimselleşmesinin kaçınılmaz bir biçimde yöntemle ilgili olduğuna değinen Bayraktutan ve Gürbüz, muhtelif yöntemsel yaklaşımların kurumsallaşmasının tarihsel ve toplumsal bağlamdan soyutlanamayacağını savlamaktadır. Siyasal iletişim alanındaki tematik çeşitliliğin ve çoğulculuğun yöneme de sirayet ettiğine değinilmiş ve yöntem bilim açısından gelişmenin, sağlam bir teorik zemin üzerinden yükselmesi gerektiği belirtilmiştir. Türkiye'de 1990'lardan itibaren siyasal iletişime dair yazılmış lisansüstü tezlerin bibliyometrik bir çözümlemesinin gerçekleştirildiği çalışmada, Ulusal Tez Merkezi aracılığıyla "siyasal iletişim" veya "politik iletişim" anahtar sözcükleriyle oldukça ayrıntılı bir kaynak taraması ortaya konulmuştur. Bahsi geçen anahtar kavramlar üzerinden yapılan taramaya ilişkin ayrıntılı nicel bilgilerin paylaşıldığı yazıda, lisansüstü tezler, yüksek lisans ve doktora başlığı altında sınıflandırılmıştır. Bu kapsamda tarihsel açıdan alanda ortaya konulan ilk yüksek lisans tezlerinin yöntem ve teknik açısından zayıf kaldığı; ancak bu çalışmaların Türkiye'deki siyasal iletişim anlayışına bilimsel bir temel teşkil etme noktasında önemli bir özgül ağırlığa sahip olduğuna yer verilmiştir. Alandaki ilk çalışmaların yöntem ve teknik açıdan sınırlı olmasının bahsi geçen çalışmaları eksik ve yetersiz kılmadığına vurgu yapılmış ve alandaki nicel ağırlığın pozitivist epistemolojinin başatlığından kaynaklandığına işaret edilmiştir. Buna rağmen yüksek lisans düzeyinde ortaya konulan siyasal iletişim araştırmalarında nitel yöntemin de azımsanmayacak seviyede olduğunun altı çizilmiştir.

Yüksek lisanstan sonra doktora tezlerine dair değerlendirmelerde bulunan yazarlar, doktora tezlerini alan içi ve alan dışı bir şekilde tasnif etmişlerdir. Bu sınıflandırma neticesinde, alan içinde 'Halkla İlişkiler ve Tanıtım' bölümünün alan dışında ise 'Kamu Yönetimi' ve 'Toplumbilimi' disiplinlerinin ön plana çıktığı görülmüştür. Doktora tezlerinin sayıca yüksek lisanstan az olmasının en

büyük sebebinin Türkiye’deki doktora programlarının görece azlığı olduğuna yer verilmiştir. Yazının sonuç ve öneriler kısmında, siyasal iletişim alanındaki öğretimi ve metodolojik yönelimler üç başlık altında dönemlere ayrılmıştır. İlk dönem çalışmaların öncü olduğu; ancak bu dönemde ortaya konulan lisansüstü tezlerde araştırmacıların hangi yöntem ve araştırma tekniğini kullandığının tezlerde belirtilmediğine yer verilirken, gelişme dönemindeki çalışmalarda yüksek lisans tezlerinde nitel araştırma tekniklerinin ağırlıkta olduğu, nicel yöntemlerin fazla yeğlenmediği ifade edilmektedir. Bu dönemdeki tezlere göz atıldığında, nitel anlamda söylem çözümlemesi ve göstergebilim analiz tekniğinin, nicel manada ise anket ve içerik analizinin araştırmacılar tarafından tercih edildiğine göndermede bulunulmuştur. Son dönem çalışmalarda ise iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelere koşut oluşturacak şekilde, yeni medya ve sosyal medyanın siyasal iletişim alanına etkisinin analiz edildiğine dikkat çekilmiş ve bu dönemde gerçekleştirilen lisansüstü tezlerin neredeyse tümünde yöntem ve teknik bölümünün yer aldığı bilgisi aktarılmıştır. Lisansüstü çalışmalar üreten araştırmacılara, Türkiye akademik yazınında var olan birikimi eleştirel bir boyutta muhakeme etme ve siyasal iletişim alanına nitelikli katkılar sunabilecek yeni sorular inşa etme gayreti, bu çalışmanın sonuç mahiyetini oluşturmaktadır.

Kitabın İkinci Bölümü “Yeni Bilgi Üretimi ve Yeni Kamusal Yeniden Düşünmek” başlığı altında iki çalışmadan oluşmaktadır. İlk çalışma Süleyman Şahan’ın *Neoliberal Dönemde Siyasal Bilgi Üretimi* adlı yazısıdır. Tarihin her döneminde bilginin siyasal olan içinde önem taşıdığına vurgu yapan ve meşruluk sağlamak adına bilgiden ve bilgiye sahip olan kişilerden istifade edildiğine değinen Şahan, bilginin tarihsel süreçteki rolünü vurgulamakla birlikte yirminci yüzyılın kendine özgü şartlarında bilgiden yararlanmanın çok daha görünür olduğuna işaret etmektedir. Bu durumun bir tezahürü olarak rasyonelleşme ve uzmanlık bilgisine sadece ekonomik alanda değil, politikanın işleyişinde de vazgeçilmez bir rol atfedildiğine dikkat çeken Şahan’ın çalışması, 1950’lerden sonra meydana gelen politik, iktisadi, toplumsal dönüşümler bağlamında siyasal bilgi inşasının nasıl uzmanlaştığını ortaya çıkarma maksadı taşımaktadır. Uzmanlık bilgisini ‘yeni düzen arayışı’ minvalinde 1960’ların Keynesçi sosyal refah devletiyle 1980’lerden sonra Batı başta olmak üzere neredeyse tüm dünyayı kuşatan neoliberalizm üzerinden karşılaştırmalı incelendiği çalışmada, uzmanların değerlerden ve önyargılardan arındırılmış bir politika kavrayışındaki özgül ağırlıklarına vurgu yapılmaktadır. Bilhassa politik-ekonomik bir proje olarak tanımlanan neoliberal düzlemde, politikanın icra edildiği parlamentoların hedef alındığını, karar alma süreçlerinde yasamadan ziyade uzmanların ön plana çıktığına gönderme yapan ve neoliberal dönemde kamuoyunun siyasetleştirildiğini imleyen Şahan, yasamanın yükünün yürütmeye aktarıldığını ve demokrasinin de “uzmanlar erkine” dönüştürüldüğünü belirtmektedir. Böylelikle siyasal olanın sıradan insanların uğraşı değil, bilgi ve beceriyle donanmış uzmanların faaliyet alanı olarak görüldüğüne dikkat çekilerek, bilgi üretiminin merkezleri olarak lanse edilen üniversiteler, düşünce kuruluşları ve kamuoyu araştırmalarının

politik zaviyede oynadığı role bakılmıştır. Üniversiteler başta olmak üzere bilgiyi üreten kurum ve kuruluşların neoliberal sistem tarafından kuşatıldığını ve eleştirel düşünme yetisinin gitgide küçümsendiğini belirten Şahan, siyasal bilgi inşasındaki uzmanlaşma ve bilimselleşme sürecinin medyatikleşmeyle de ilişkili olduğunu göstermektedir. Politikanın, medyanın kural ve formatına göre yeniden tasarımılandığı medyatikleşme sürecinde, siyasetin yeni doğasının da kaçınılmaz olarak teatral bir havaya büründüğü vurgulanmıştır.

Eğlencenin ve seyirsellüğün ön plana çıktığı medyatikleşme döneminde, siyasetin, popüler kültürün bir çeşidi haline geldiğine dikkat çeken Şahan, partilerin ve güçlü merkezi teşkilatların gitgide zayıfladığı bir dönemde siyasetin hem teknik bir mesele olarak uzmanlık bilgisine indirildiğinin hem de eğlence odaklı bir dönüşümle teatral bir görünüm kazandığının altını çizmektedir. Son tahlilde, Şahan tarafından, siyasetin biçimsel bileşenleri olan politik partiler, parlamento ve demokratik kurumların mevcudiyetini koruduğu hatırlatıl-sa da siyasete yönelik ortaya konulan yeni kavrayışın bilimsel veriler ışığında elde edilen uzmanlık bilgisine eşitlendiği ve bu durumun bir yansıması olarak uzmanların tavsiyeleri kadir-i mutlak doğru olarak kabul görülürken, alternatif tüm fikir ve düşüncelerin sistemin dışına atılmakta olduğunu öne sürmektedir. Yukarıda ana hatları çizilen siyasetin yeni doğasını bireysel iradeden ziyade verilerin belirlediğini ifade eden Şahan, böyle bir demokrasi kavrayışının uzmanlığın geleceğine ilişkin karamsar bir tabloyu meydana getirdiğini vurgulamaktadır.

Onur Dursun tarafından kaleme alınan ikinci bölümün son yazısı “*Neo*” *Kamusallığın “Liberal” Açmazları* başlıklı çalışmada ise “kamusal alan nedir?” sorusu yeniden tartışmaya açılmış ve kamusal alan üzerine fikirler geliştiren düşünörlere göndermede bulunularak ‘kamusal alan’, ‘iletişimsel eylem’ ve ‘müzakereci demokrasi’ mefhumları tartışılmıştır. Bu tartışmanın rotasını belirleyen en önemli unsur ise yeni iletişim teknolojileri bağlamında, sosyal medya mecralarının yeni kamusal alan olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği üzerine yoğunlaşmaktadır. Kamusal alanın tarihsel artalanına dair detaylı bilgi aktarımında bulunan Dursun, yeni kamusal alan olarak ifade edilen sosyal medyanın Jürgen Habermas’ın ideal bir demokrasi modeli olarak sunduğu müzakereci demokrasi yaklaşımıyla ilişkisine dair düşünsel analizlerini yoğunlaştır-maktadır. Politik bir uzam olarak da addedilen kamusal alanı Hannah Arendt ve Habermas’ın düşünsel izlekleri üzerinden tartışan Dursun, en basit haliyle kamusal alanda yer alanın kamuoyuna, kamuoyunun da halkın kendisine te-kabül ettiğine işaret etmektedir. Kamusal alanın ortaya çıktığı on sekizinci yüzyılın dinamiklerine değinilen, kamusal alanın bozulması veya tahrifi olarak nitelendirilen on dokuzuncu yüzyılın gelişmelerine de yer verilen makalede, on sekizinci yüzyılda politik ve kamusal meseleler söz konusu olduğunda rasyonel akıl yürütmede bulunan bireylerin söz konusu istidatlarının, on dokuzuncu yüzyılda kapitalist bir ticarileşme mantığı içinde dönüştüğünün altı çizilmektedir. Bu dönüşümün bir sonucu olarak eleştirel kamuoyu ikliminin zayıfladığına değinen Dursun, kamusal alanla ilişkili olan iletişimsel eylem ve müzakereci

demokrasi yaklaşımına da parantez açmaktadır.

Akılcı ve katılımcı bir zeminde toplumu yeniden inşa etmeyi amaçlayan ve teknik rasyonaliteye eleştiri getiren iletişimsel eylem ile politik ve kamusal sorunları iletişime sınırlama getirmeksizin uzlaşa temelinde tartışmaya açan müzakereci demokrasi modelinin ayrıntılarını serimleyen Dursun, söz konusu demokrasi modelinin liberal demokrasinin açmazlarını gidermek adına ortaya konulduğunu imlemektedir. Nitekim yeni medya ve sosyal medya ağlarıyla gündeme gelen yeni kamusalılık da müzakereci demokrasi bağlamında tartışılmış ve yeni kamusalılık olarak işaret edilen bu mecraların noksanlıklarına vurgu yapılmıştır. Bu eksikliklere göz atıldığında, sosyal ağların teknik bilgiye gereksinim duyan yapısı, bahsi geçen araçlara sahip olmayla bu araçları düzenli olarak kullanmanın getirdiği ekonomi-politik ilk anda akla gelen unsurları oluşturmaktadır. Bu duruma ilaveten yeni medyada tedavüle giren bilginin niteliği, bilginin akış hızı ve kapsayıcılığı da yeni kamusalılık tartışması içinde kendine has bir yer teşkil etmektedir. Yeni kamusalılığın açmazlarını özetleyen Dursun, yeni medyanın da geleneksel medyaya yöneltilen kapitalist üretim ilişkileri bağlamındaki eleştirilerden azade olmadığını, aynı zamanda “büyük veri” adı altında bilginin ticarileştirildiğini ve iktidarın tüm iletişim araçlarında olduğu gibi gerek yasalarla gerekse sansürle yeni medya üzerinde de bir denetim mekanizması geliştirdiğinin altını çizmekte ve tüm bu parametrelere ek olarak tarihsel arşivleri yeni iletişim teknolojilerinden önceye uzansa da, sosyal medya platformlarıyla günümüzde çok daha belirgin olan gözetim ve denetim kaygısının da yeni kamusalılık söz konusu olduğunda dikkate alınması gereken önemli unsurlardan biri olduğuna dikkat çekmektedir. Yukarıda genel çerçevesi çizilen yeni kamusalılığın açmazlarının özetlendiği çalışmada, sosyal medya mecralarının gerek insanların kendini ifade edebilmesine imkân tanıyan yapısıyla olumlu karşılandığına, gerekse de var olan toplumsal eşitsizlikleri yeniden inşa etmesi nedeniyle ideal bir kamusal alanı oluşturmaktan uzak olması nedeniyle olumsuz bir anlam atfedildiğine vurgu yapılmaktadır.

Kitabın “Hakikatin Kayboluşu: Popülizmden Faşizme Uzun Olmayan Yol” başlıklı üçüncü ve son bölümü üç metinden oluşmakta olup, bunlardan ilki İlker Özdemir’in kaleme aldığı *Politik İletişim ve Egemenlik: Vekaletten Vesayete* isimli çalışmadır. Politika bilimi literatüründe sıkça adından söz ettiren *egemenlik* ve *iktidar* kavramlarına değinilen çalışmada, bahsi geçen kavramların gerek politika biliminde gerek siyasal düşünceler alanında kilit öneme sahip olduğu vurgulanmaktadır. Tarihsel süreçte egemenliğin kaynağının kime ait olduğuna dair süregelmekte olan tartışmaya değinen Özdemir, ünlü Fransız düşünür ve Aydınlanma filozofu Rousseau üzerinden halk egemenliğinin muhtevasını da özetlemektedir.

Egemenliğin devredilemez, bölünemez ve paylaşılamaz niteliklerine işaret edilen çalışmada, halk egemenliğini önceleyen politik kavrayışın eşitsizlikten eşitliğe, tabi olmaktan bağımsız olmaya doğru atılmış kayda değer bir adım olduğunun altını çizerek halk egemenliğinin demokratik bir yaşam aç-

sından taşıdığı ehemmiyete dikkat çeken Özdemir, halkın egemenlik hakkından vazgeçmediğini, sadece iktidarı kullanma hakkını yöneticilere devrettiğini Rousseau ve Bourdieu'ya atıfta bulunarak açıklamaktadır. Her ne kadar egemenlik halka ait olarak görülse de günümüzdeki siyaset kavrayışının egemenliğin bölünemez ve devredilemez içeriğini de dönüştürdüğüne ve politik içeriği haiz olan demokratik kurumlarının vekâletten vesayete evrildiğini vurguladığı çalışmasında mevcut siyaset anlayışını açıklamayı sürdüren Özdemir, mukaddes değerler üzerinden rakiplerin/muhaliflerin değersizleştirildiğini, yurttaşların depolitizasyona mahkûm edildiğini, politik kutuplaşmanın körüklendiğini ve kutsal değerlerin tartışılmaz yapısı nedeniyle politik tartışmanın berhava edildiğini imlemektedir. Öyle ki, kutsiyet atfedilen semboller üzerinden insanların toplumsal gerçeklikten uzaklaştırıldığına değinen Özdemir, politik vesayetın egemen olduğu bu tarz bir siyaset anlayışının oy verme dışında politik bir özne olan seçmeni göz ardı ettiğine işaret etmektedir. Vesayet kavramını, lider öğretileri ve yaklaşımları üzerinden detaylandıran Özdemir, lider tahakkümündeki yönetimin bir kuralsızlık ve keyfilik anlamına geldiğini ifade etmektedir. Lider vesayetının politik iletişimde de yankı bulduğuna değinilen çalışmada, siyasetin yeni formu olarak liderlik vurgusunun ön plana çıktığının altını çizirken egemenin hukuku askıya alması anlamına gelen istisna halinin mutad hale geldiğini belirten Özdemir, bu durumun insanı değersizleştirdiğine politika ile politik iletişimi irrasyonelliğe sevk ettiğine ve us dışı uygulamaların meşrulaştırıldığını öne sürmektedir. Dolayısıyla yurttaşların politik bir özne olarak görülmediği ve değersizleştirildiği bu seçkin anlayışın politika ya da politik iletişim olarak kavramsallaştırılmaması gerektiği belirtilmiştir. Nihayetinde hakları çığnemen ve aşağılanan insanların politika ile doğrudan ilgilenmeleri ve feragat edilemez haklarına sahip çıkmalarının önemli bir ilk adımı oluşturacağı bu çalışmanın nüvesini teşkil etmektedir.

Çağdaş Ceyhan tarafından kaleme alınan üçüncü bölümün ikinci çalışması *Popülizm Zamanın Ruhu mu? Faşizmin Ayak Sesleri mi?* başlıklı çalışmada akademik anlamda popülizme dair bir tanım geliştirmenin zorluğuna dikkat çekilirken, 2008 küresel finans krizi ile 2010'da Tunus'ta başlayan ve kısa bir zamanda tüm Orta Doğu coğrafyasına yayılan Arap Baharı süreci popülizm ve neoliberalizm üzerinden analiz edilmektedir. Berlin'deki Utaç Duvarı'nın yıkılmasına paralel şekilde, dünya genelinde neoliberalizmin zaferinin ilan edildiğine vurgu yapan Ceyhan, içinde bulunduğumuz çağın göçmenlerden işçi sınıfına, topraksızlaştırılmış köylülerden Uzakdoğu'daki ucuz iş gücüne kadar oldukça geniş bir yelpazede tabi toplumsal gruplar için toplumsal bir histeriyi meydana getirdiğini ileri sürmektedir. Bu durumun bir tezahürü olarak hem Euro bölgesinde hem ABD'de hem de Orta Doğu'da farklı saikler üzerinden bir dizi isyanın başladığına değinen Ceyhan, bu isyanların ortak paydasının yozlaşmış politik ve iktisadi sistem olduğuna dikkat çekmektedir. Türkiye'de de Gezi Parkı protestolarıyla gün yüzüne çıkan meydan hareketlerinde yeni medyanın oynadığı rolü sorgulayan Ceyhan, bir yandan toplumsal hareketlerle internet arasındaki diyalektik ilişkiyi analiz ederken, öte yandan yeni iletişim teknoloji-

lerinin bir yandan haberin hızlı tedavülünü sağladığı, mücadelelere hız kattığı ve görünürlük sağladığı imlenirken sair ekseninde güvenilir olmadığı, geçiciliğe ve parçalanmaya sebebiyet verdiğini de vurgulamaktadır. Bu duruma binaen ağ örgütlenmesini çıkış noktası alan sol eğilimli isyan dalgalarının uzun erimli olmaması ve örgütlü bir mücadeleye dönüşmemesini hareketlerin sönümlenmesi olarak açıklayan Ceyhan, ortaya çıkan isyan dalgalarıyla birlikte dünya ölçeğinde sağ ve sol popülist hareketlerin siyaset anlayışını özetlemekte ve bu popülist kuşatmada, toplumsal anlamda dezavantajlı ya da bağımlı grupların gitgide ötekileştirildiğini belirtmektedir. Popülizmin düşünsel temellerinde önemli bir yer teşkil eden biz/onlar ayrımının azınlıklardan farklı cinsel tercihlere sahip olan kesimlere kadar geniş bir spektrumda bir dışlama pratiğinin geçerli olduğuna da işaret edilen çalışmanın değerlendirme kısmında, popülizmle medyatikleşme arasındaki yakınsamaya dikkat çeken Ceyhan, Laclau’ya atfen halkın inşası sürecinde medyanın basitleştirici, duygusallaştırma ve skandallara odaklanan görsellik işlevinin oldukça etkili olduğunu belirtmektedir. Dolayısıyla bu çalışmada popülist liderlerin biz/onlar ayrımının medyatikleşme dolayısıyla yeniden inşa edildiğine dikkat çekilerek bu durumun popülizmin ruhu mu yoksa yirmi birinci yüzyılda faşizmin ayak sesleri mi olduğu sorusu, bizleri içinde bulunduğumuz çağı bir kez daha ve çok derinlik bir şekilde yeniden sorgulamaya sevk etmektedir.

Üçüncü bölümün son yazısı, Çiğdem Yasemin Ünlü’nün *Hakikat Sonrası Siyaset Tartışmalarına İlişkin Bazı Çıkarımlar* adlı çalışmasıdır. Metnin giriş kısmında sosyal bilimler alanında son dönemlerde üzerinde fikir yürütülen ve tartışılan en önemli nosyonlardan birinin ‘post-truth/hakikat sonrası’ kavramı olduğu ve rasyonel olmayan politik söylemlere başvuran sağ muhafazakâr, popülist ve ırkçı hareketlerin artışına paralellik teşkil edecek şekilde, kavrama yönelik ilginin artmış olduğu vurgulanmaktadır. Hakikat sonrası kavramının yazında nasıl tanımlandığını ayrıntılı bir biçimde hülâsa eden Ünlü, kavramın etimolojik kökenine eğilerek “hakikat” sözcüğüyle neyin kast edilmek istendiğini de tartışmakta ve hakikat sonrası kavramının içinde bulunduğumuz politik ve toplumsal kültürden izole olmadığını altını çizmektedir. Bu duruma binaen hakikat sonrası denildiğinde post-modernizm, yalanın gündelik dildeki kullanım pratikleri ve yeni medyanın bu süreçteki rolünün irdelenmesi gerektiğini öne süren Ünlü, hakikat sonrası tartışmalarının yeni bir inceleme konusu olmadığını; bilakis tarihsel bir süreklilik arz ettiğini de belirtmektedir. Aklın devre dışı kalması ya da irrasyonellik üzerinden de değerlendirilen ve akıl yerine duyguların ön plana çıkması olarak imlenen hakikat sonrası tartışmalarında, rasyonel eylemin hiçbir zaman tam manasıyla hayata geçmediğine dikkat çekerek hakikat sonrası üzerine yürütülen teorik tartışmayı neoliberalizm ve popülizmle ilişkilendirerek irdelemeyi sürdüren Ünlü, kavrama yönelik ortaya konulan akademik çalışmaların sağ popülist liderlerin stratejilerini ifşa etme açısından önemli bir yer teşkil ettiğini vurgulamaktadır. Bu doğrultuda düşünüldüğünde, neoliberal düzenin inşa ettiği eşitsizliklerle bu eşitsizliklerin biçimlendirdiği politik ve toplumsal ilişkileri mercek altına alan Ünlü, neoliberalizmin yarattığı

buhrana ilaveten kendisinin de bir kriz içinde olduğunu ve bu krizin bir tezahürü olarak otoriter popülizmin revaçta olduğunu belirtmektedir. Çalışmanın sonuç kısmında, Çıkış Yolu başlığıyla duygulara yönelmenin gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Ancak duygulara yönelim, duyguları istismar eden sömürü mekanizmalarını ifşa etme ve irrasyoneliteye karşı harekete geçme kararlığı üzerinden temellendirilmektedir. Hakikat sonrası politikanın otoriter, popülist, eril politikacılarının eylem ve söylemlerine istikamet çizen stratejilerin sınıldığı kadar güçlü olmadığına vurgu yapan Ünlü, güçlü olanın iktidar hırsları olduğuna dikkat çekmektedir. Ve mevcut hegemonyaya karşı kamusallaşmayan karşılıklılıkların rolünü mübalağaya kaçmadan; ancak hiç var olmamış gibi de görmezden gelmeden yeniden tartışılması gerektiği ve bu tartışmanın dinamik tutulmasının önem teşkil ettiği vurgulanmaktadır.

Kitabın sonunda *Sonsöz: Feminist Bir Politik İletişim Kavrayışı İçin Çağrı* adlı kapanış yazısı kitabın kadın yazarlarının kolektif bir ürünü olarak karşımıza çıkmaktadır. Çiğdem Yasemin Ünlü, Günseli Bayraktutan, Halise Karaaslan Şanlı ve Nalan Ova tarafından ortak bir çabanın tezahürü olan *Sonsöz* politikanın eril işleyişine bir eleştirinin düşünsel izleklerini sunmaktadır. Ankara Üniversitesi İletişim Fakültesi Emekli Öğretim Üyesi Prof. Dr. Eser Köker'in kitabın ortaya çıkışındaki katkılarına vurgu yapılan *Sonsöz* yazısında, Köker'in deyişiyle "tarafını" ilan etmek isteyen kadın yazarların üstlendiği bir mesuliyetin yansıması görülmektedir. Kadın ve siyasal iletişim araştırmalarının göz ardı edilmemesi gerektiğine dikkat çekilen bu çağrı metninde, yazarlar "feminist kavrayış" ve "politik iletişim" mefhumlarını yeğleme gerekçelerini açıklamaktadır.

Yalnızca kadınları değil, daha geniş bir çerçevede, tabii veya bağımlı olan tüm toplumsal katmanları dâhil edecek bir biçimde eril tahakküme karşı kolektif bir duruşu imlemek için "feminist kavrayış" ifadesinin tercih edildiği ifade edilmiştir. Bilahare politika mı siyaset mi tercihinde bulunularak, siyasal da kapsayacak biçimde neden politika kavramının benimsendiği Köker'e atıfla izah edilmektedir. Bir davet niteliği de taşıyan *Sonsöz*, eril politikanın tahakküm stratejilerine, dışlayıcı ve baskılayıcı pratiklerine karşı yeni bir politika ve politik iletişim alanını üretme çağrısında bulunmaktadır. Bu çağrının epistemolojik açıdan özcü bir konumlanışa sahip olmadığına bilhassa altını çizen yazarlar, maksatlarının siyasal iletişim alanını da ihata eden büyük anlatıya bir çentik atmak ve gelecekteki çalışmalarla bu çentikle açılan oyuktan ilerleyecek yeni bakış açılarını inşa etmek olduğunu belirtmişlerdir.

Siyasal İletişim: Politik Olanı Düşünmek ve Araştırmak, politik iletişim yazınındaki eserlerin ekseriyetinin politik iletişim pratiklerini seçmenin oy verme davranışına veya seçim kampanyalarına indirgediği dikkate alındığında, alanı gerek yeni iletişim teknolojileriyle gerekse çağcıl toplumun politik gündeminden düşmeyen 'popülizm' ve 'hakikat sonrası' kavramlarıyla analiz etmesi bakımından kapsayıcı bir çalışmanın tezahürüdür. Politikanın ve politik iletişimin, güçlü/erkli politik aktörlerin maksatlı eylem ve söylemleri tarafından kuşatıldığı bir dönemeçte *Siyasal İletişim* kitabı, yönetici elitlerin veya imtiyazlı top-

lumsal grupların söylemlerini yeniden inşa eden ‘eril tahakkümün’ karşısında konumlanan feminist bir politik başkaldırının da düşünsel izleklerini sunması bakımından yazında kendine has bir yer teşkil edecektir.

Kaynakça

- Keskin, F. (2010). *Politik profesyoneller ve uzmanlar*. Ankara: De Ki Yayınları.
- Köker, E. (2007). *Politikanın iletişimi iletişimin politikası*. Ankara: İmge Kitabevi.
- McNair, B. (2003). *An introduction to political communication*. New York: Routledge.
- Tokgöz, O. (2010). *Seçimler siyasal reklamlar ve siyasal iletişim*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Yasemin Ünlü, Ç. ve Özdemir, İ. (2022). *Siyasal iletişim politik olanı düşünmek ve araştırmak*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Çıkar çatışması: Çıkar çatışması bulunmamaktadır.
Finansal destek: Finansal destek bulunmamaktadır.

Conflict of interest: There are no conflicts of interest to declare.
Financial support: No funding was received for this study.

ETKİLEŞİM YAYIN POLİTİKASI

ETİK İLKELER VE PAYDAŞ SORUMLULUKLARI

Etik İlkeler

Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi *Etkileşim*, yayın etiğini 'Committee on Publication Ethics (COPE)' başta olmak üzere uluslararası düzeyde kabul gören akademik kuruluşların belirlediği standartlar çerçevesinde uygulamayı taahhüt etmektedir. Bu kapsamda, makalelerde yer alan görüş, düşünce ve yorumlardan yazarları sorumlu olup Üsküdar Üniversitesi sorumlu tutulamaz. Nefret söylemi, ayrımcılık, ötekileştirme ve benzeri etik dışı ifadeler içeren çalışmalar değerlendirmeye alınmaz. Makalelerin değerlendirilme, kabul ve yayımlanma aşamalarının tümünde bilimsel ve akademik etik anlayış esas alınır. Sahte ya da düzmece veriler kullanılması, insan veya hayvanlarla yapılan çalışmalarda etik dışı teknik/yöntemlerin uygulanması ve de referans göstermeden başka kaynaklardan alıntı yapılmasının tespiti gibi durumlarda ilgili çalışma değerlendirmeye alınmaz ve söz konusu unsurlar yazara bildirilir. Yayımlanmış olan metinler, fikri mülkiyet ve telif hakları mevzuatı esas alınarak, akademik amaçlar doğrultusunda atıf yapılarak kullanılabilir; ticari amaçlarla kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz. *Etkileşim*'in uygulamakta olduğu 'Etik İlkeler' aynı zamanda dergi paydaşlarının da sorumluluk alanları çerçevesinde işlerlik göstermektedir.

Etik Kurul İzni Gerektiren Çalışmalar

Etkileşim'in, ulusal ve uluslararası düzeyde geçerli akademik çalışmalar ve araştırma kuralları doğrultusunda benimsemiş olduğu etik yaklaşım çerçevesinde, yazarın ilgili kurumdan 'etik kurul izni' almasını gerektiren araştırma türleri şunlardır:

- Anket, Anket, mülakat, odak grup çalışması, gözlem, deney, görüşme teknikleri kullanılarak katılımcılardan veri toplanmasını gerektiren nitel ya da nicel yaklaşımlarla yürütülen her türlü araştırma,
- İnsan ve hayvanların (materyal/veriler dâhil) deneysel ya da diğer bilimsel amaçlarla kullanıldığı çalışmalar,
- İnsanlar üzerinde yapılan klinik araştırmalar,
- Hayvanlar üzerinde yapılan deneysel araştırmalar,
- Kişisel verilerin korunması kanunu gereğince retrospektif çalışmalar.

Ayrıca;

- Olgu sunumlarında "aydınlatılmış onam formu" alınması,
- Başkalarına ait ölçek, anket, fotoğraflar vb. görsel malzeme kullanımı için sahiplerinden izin alınması ve ilgili kısımlarda bu bilgiye yer verilmesi,

- Kullanılan fikir ve sanat eserleri için telif hakları düzenlemelerine uyulduğunun beyan edilmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda 'etik kurul izni'ne dair ayrıntılara makale içerisinde yer verilmesi ve 'Etik Kurul Onay Raporu'nun makalenin DergiPark üzerinden **Etkileşim**'e gönderilmesi esnasında sisteme yüklenmesi gerekmektedir. Editör Kurulu, gerek duyulduğu takdirde, yazardan bu konuda ayrıntılı bilgi isteme hakkına sahiptir. 'Etik kurul izni' gerektirdiği halde rapor sunamayan çalışmalar değerlendirilmeye alınmayacaktır.

Paydaş Sorumlulukları

Yayın Kurulu/Editörler

Etkileşim bünyesinde faaliyet gösteren Yayın Kurulu/Editörler (Sorumlu Yazı İşleri Müdürü, Editör, Editör Yardımcıları, Dil Editörleri, Web Editörleri, Sekreteryaya), dergide yayımlanan her tür içerikten sorumlu olup, ilgili maddeler doğrultusunda aşağıda belirtilen rol ve yükümlülükleri üstlenirler:

- Görev tanımları doğrultusunda hukuksal süreçlere ilişkin her tür sorumluluğu üstlenmek,
- Yazar ve okurun bilgi talebini karşılamak,
- **Etkileşim**'in gelişimi için çaba göstermek,
- Düşünce ve ifade özgürlüğünü desteklemek,
- Nefret söylemi, ayrımcılık ve ötekileştirmenin karşısında durmak,
- Etik ilkeler ve fikri haklara saygılı olmak,
- Tüm süreçleri hesap verebilirlik ölçütlerine uygun olarak şeffaf bir şekilde yürütmek.

Hakemler

Alanlarında uzman hakemler nesnellik ve bilimsellik anlayışı doğrultusunda, akademik ve etik ilkelerden de ödün vermeksizin "kör hakemlik" usulüyle **Etkileşim** dergisinin değerlendirme sürecinde yer alırlar. Hakemler, makale değerlendirme sürecinde aşağıda belirtilen kurallara uymak zorundadırlar:

- Değerlendirilmek üzere kendilerine gönderilmiş olup, uzmanlık alanları dışında kalan çalışmaların dergi yönetimine bildirilmesi,
- Yazar isimlerini öğrenme ya da yazarlarla herhangi bir şekilde iletişime girme çabası içerisinde olmamak,
- Editörlerle her tür iletişimin **Etkileşim**'in resmî elektronik kanalları üzerinden gerçekleştirilmesi,

- Makale değerlendirme sürecinin gizlilik ilkesi doğrultusunda işletilmesi,
- Makale değerlendirmede tarafsızlık ve nesnellik ilkesinden ödün verilmemesi,
- Herhangi bir çıkar çatışması olasılığında, inceleme reddi talebinde bulunulması ve durumun editörlere bildirilmesi,
- Değerlendirmenin yalnızca çalışma odaklı gerçekleştirilmesi, kişisel bakış açısı ve yaklaşım tarzı farklılıklarının değerlendirme sürecine etki etmesine izin verilmemesi,
- Makale değerlendirme raporunun akademik saygı ve nezaket sınırlarının dışına çıkmaksızın, bilimsellik tavrı ve anlayışına bağlı kalınarak hazırlanması,
- Değerlendirme sürecinde yer alan hakemlerin, derginin yayın politikasını, etik ilkelerini ve editoryal tavrını benimsemeleri gerekmektedir.

Yazarlar

Etkileşim'e makale gönderen yazarların, etik ilkeler ve yayın esaslarına uygun üretimde bulunmaları beklenmektedir. Bu bağlamda yazarların, dergi yönetiminin belirlemiş olduğu aşağıdaki kurallara uymaları gerekmektedir:

- **Etkileşim**'e gönderilen makalenin dijital ya da basılı mecralarda yayımlanmamış olması gerekmektedir.
- **Etkileşim**'e gönderilen makale, dergi yönetimine bilgi vermeksizin başka bir mecrada yayımlanamaz. Ancak makalenin yazar tarafından geri çekilmesi ya da **Etkileşim**'in değerlendirme sürecinin olumsuz sonuçlanması halinde yazarın, makalesini başka bir mecrada yayımlama hakkı bulunmaktadır.
- **Etkileşim**'de yayımlanmış olan bir makalenin başka bir mecrada tıpkı yayımı ya da basımı yapılamaz.
- Makalenin **Etkileşim**'e gönderimi esnasında 'Etik Kurul Onay Raporu', 'Telif Devir Sözleşmesi' ve intihal oranını gösterir (*Turnitin* veya *iThenticate* üzerinden alınan) belgelerin de dergi editörlüğüne iletilmesi gerekmektedir.
- **Etkileşim**'e gönderilen makalenin özgün çalışma niteliğinde olması, başka çalışmalardan yararlanılması durumunda akademik ve etik anlayışa uygun şekilde referans gösterilmesi ve alıntılanan eserlerin tamamının makalenin kaynakça kısmında listelenmesi gerekmektedir.
- Makaleye katkı sunmayan kişilere yazar kısmında yer verilmemesine özen gösterilmelidir.
- Makalenin hazırlanma/yayımlanma sürecinde herhangi bir finansal destek

alınması halinde bu durumun ilgili metinde açıkça belirtilmesi gerekmektedir.

- Kontrol ve/veya değerlendirme süreçlerinde makaleye ilişkin bilgi, ham veri ya da ek açıklama talep edilmesi durumunda, söz konusu verilerin ilgili birimlere iletilmesi gerekmektedir.
- Olası bir hata ya da düzeltme gerektiren durumlarda, yazarın editörlerle iletişime geçerek sürece müdahil olması gerekmektedir.
- Yazarın makaleyi geri çekme talebi yalnızca değerlendirme aşamasında kabul edilir. Derginin basım/yayım aşamasında makale geri çekme talebi kabul edilmez.
- Değerlendirme sürecine alınmış makaleler için yazar isimleri ve sorumluluk sıralaması değiştirme talepleri işleme konulmaz.
- Makaleler redaksiyon sürecine tabi tutulduktan sonra basım öncesinde son onay için yazarlara gönderilir.

ETKİLEŞİM DERGİSİ YAYIM SÜREÇ VE İLKELERİ

Yayım Süreci

Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi **Etkileşim**, uluslararası hakemli bilimsel bir dergidir.

1. Dergi Editörleri ve Yayım Kurulu gönderilen makalelerin hakem sürecini başlatmadan önce 'Etik Kurul Onay Raporu', 'Telif Devir Sözleşmesi' ve intihal oranını gösterir (*Turnitin* veya *iThenticate* üzerinden alınan) belgelerle birlikte metinleri editoryal ön değerlendirmeye alır.
2. **Etkileşim**'de "çift kör hakemlik" kuralı uygulanmaktadır. Yazar tarafından gönderilen makale editoryal ön değerlendirmenin ardından ilgili alanda uzman iki ulusal/uluslararası hakeme gönderilir.
3. Hakem raporlarının olumlu gelmesi durumunda makale yayım sürecine alınır.
4. Hakem raporlarından birinin "yayımlanabilir", diğerinin ise "yayımlanamaz" biçiminde gelmesi durumunda makale üçüncü hakeme gönderilir.
5. Her iki hakemden de "yayımlanamaz" raporu gelmesi durumunda, editör, hakem raporlarını, 'yayımlanamaz' kararıyla birlikte yazara iletir.
6. Hakem raporlarından birinin veya her ikisinin birden 'düzeltme kararı' biçiminde gelmesi durumunda makale 'düzeltme' raporlarıyla birlikte yazara iletilir. Yazarın, en geç bir ay içerisinde düzeltmeleri yaparak makaleyi dergi editörlüğüne göndermesi istenir.

7. Yazar, hakem ve Yayın Kurulu'nun gerekçeli değerlendirme, eleştiri ve önerilerini dikkate almakla yükümlüdür. Yapılan değerlendirme, eleştiri ve önerileri onaylamaması durumunda yazar, bunları dergi editörlüğüne rapor halinde iletme hakkına sahiptir.
8. Yazar tarafından düzeltme işlemi tamamlanarak dergi editörlüğüne iletilen makale, Editör ve Yayın Kurulu'nun gerekli görmesi halinde aynı hakemlere yeniden gönderilir. Bu süreçte ilgili düzeltmelerin öneriler doğrultusunda yapılıp yapılmadığına ilişkin yeni bir rapor istenebilir.
9. Makaleler, hakem değerlendirme süreçlerinin tamamlanma tarihleri doğrultusunda sıralanarak yayın listesine alınır.
10. Makaleler, yazım dillerine (Türkçe/İngilizce) göre ilgili editörler tarafından redaksiyon sürecine tabi tutulur. Makaleler, basım/yayım öncesinde son kontrol için yazarlara gönderilir.
11. Dergiye gönderilen makaleler, yayım kapsamına alınsın ya da alınmasın, yazarlara iade edilmez. Ancak yazarlar makalelerini yayım aşamasından önce, gerekçe göstererek geri çekme hakkına sahiptirler.
12. Yayınlanan makaleler için yazara herhangi bir ücret ödenmez ve de yazardan ücret talep edilmez.
13. Makaleler basılı ve dijital olmak üzere ücretsiz erişime açıktır.

Etkileşim Dergisi Yazı Kategorileri

Makaleler

Araştırma Makalesi: İletişim veya sosyal bilimler alanından bir konunun bilimsel araştırma yöntemleriyle elde edilen bulgular doğrultusunda tartışıldığı orijinal bir araştırma içeren, literatür çalışması, yöntem açıklaması ve araştırma bulgu/sonuçlarının aktarıldığı çalışmalardır

Derleme Makale: İletişim veya sosyal bilimler alanındaki bir konuya ilişkin daha önce yapılmış çalışmaların detaylı bir biçimde tarandığı, bu çalışmalardan elde edilen bilgilerin güncel literatürle birlikte yazar tarafından belirlenmiş bir eksen etrafında tartışıldığı çalışmalardır.

Etkileşim/Yorum

Deneme: Yazarın kendi görüşlerinden hareketle iletişim veya sosyal bilimler alanındaki bir fikri tartıştığı, bir konunun önemini gerekçeleriyle vurguladığı çalışmalardır.

Kitap İncelemesi: Bir kitabın konu, içerik, önem bakımından incelendiği ve

değerlendirildiği çalışmalardır. Bu türde yazar(lar) kitaba ilişkin özet bilgilerin aktarımının ardından kitabın konusu ve içeriğine ilişkin değerlendirmelerde bulunarak kitabın amacı, içeriğin kapsayıcılığı, alana katkısı, eksik noktaları hususlarında eleştiriler yapar(lar).

Söyleşi: İletişim veya sosyal bilimler alanında uzman kişi/kişilerle güncel bir konuya ilişkin bakış açılarını sunmak, tartışmaları aktarmak, bu tartışmalardaki eksiklikleri belirlemek ve öneriler sunmak amacıyla yapılan çalışmalardır.

Çeviri: Orijinal metnin yazarı ile basım yerinden izin alınarak ve metne birebir bağlı kalınarak hazırlanan, iletişim veya sosyal bilimler alanındaki Türkçe-İngilizce, İngilizce-Türkçe çalışmaları kapsamaktadır.

Telif Hakları

Açık erişim anlayışını benimseyen **Etkileşim** dergisinde “daha önce hiçbir yerde yayımlanmamış, yayıma kabul edilmemiş ve/veya değerlendirilmek üzere başka bir dergiye gönderilmemiş” çalışmalar değerlendirmeye alınır. Makalenin DergiPark üzerinden iletilmesi sürecinde yazarlar ilgili sistemde yer alan ‘Telif Devir Sözleşmesi’ formunu imzalı olarak yükler ve çalışmanın yayın haklarını **Etkileşim**’e devreder. Söz konusu form aşağıdaki bilgileri içerir:

“Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi **Etkileşim**’e, yayımlanmak üzere gönderdiğim/gönderdiğimiz başlıklı çalışmanın başka bir mecra/yerde yayımlanmadığını ve yayım sürecinde bulunmadığını, çalışmanın hakem raporları sonucunda yayıma kabulü halinde bütün yayın haklarını **Etkileşim**’e devrettiğimi beyan ederim/ederiz.”

Etkileşim’de yayımlanmış olan tüm metinler, fikri mülkiyet ve telif hakları mevzuatı esas alınarak, akademik amaçlar doğrultusunda, atif yapılarak kullanılabilir; ticari amaçlarla kısmen ya da tamamen çoğaltılamaz. Yazarlara ait içeriklerinin tamamı *Creative Commons Atıf-GayriTicari-Türetilemez 4.0 Uluslararası (CC BY-NC-ND 4.0)* ile lisanslanmaktadır. Creative Commons’ın işaret ettiği çerçeve Etkileşim tarafından da benimsenmektedir:

Creative Commons’ın işaret ettiği çerçeve **Etkileşim** tarafından da benimsenmektedir:

Paylaş: Eseri her ortam veya formatta kopyalayabilir ve yeniden dağıtabilirsiniz. Lisans şartlarını yerine getirdiğiniz sürece, lisans sahibi bu özgürlükleri (belirtilen hakları) iptal edemez.

Atıf: Uygun referans vermeli, lisansa bağlantı sağlamalı ve değişiklik yapıldıysa bilgi vermelisiniz. Bunları uygun bir şekilde yerine getirebilirsiniz fakat bu, lisans sahibinin sizi ve kullanım şeklinizi onayladığını göstermez.

GayriTicari: Bu materyali ticari amaçlarla kullanamazsınız.

Türetilmez: Eğer materyali karıştırdınız, aktardınız ya da materyalin üzerine inşa ettiyseniz, değiştirilmiş materyali dağıtamazsınız.

Ek sınırlamalar yoktur: Lisansın sağladığı izinlerin kullanımını kanunen kısıtlayacak yasal koşullar ya da teknolojik önlemler uygulayamazsınız.

ETKİLEŞİM PUBLICATION POLICY

ETHICAL PRINCIPLES AND STAKEHOLDER RESPONSIBILITIES

Ethical Principles

Etkileşim (Interaction), the Academic Journal of Üsküdar University, Faculty of Communication (henceforth, "the journal"), undertakes to carry out publication ethics within the framework of the standards set by internationally accepted academic institutions, particularly "Committee on Publication Ethics (COPE)". In this context, the authors are responsible for the opinions, thoughts and comments in the articles and Üsküdar University cannot be held responsible. Studies containing hate speech, discrimination, marginalization and similar unethical expressions are not taken into consideration. Scientific and academic ethical understanding is based on all stages of evaluation, acceptance and publication of articles. In cases such as the use of fake or fraudulent data, the application of unethical techniques / methods in studies conducted with humans or animals, and the detection of quoting from other sources without reference; the relevant study is not evaluated, and elements mentioned above are reported to the author. The published texts can be used with reference, based on intellectual property and copyright legislation, for academic purposes. They cannot be reproduced partially or completely for commercial purposes. The 'Ethical Principles' of the journal also operate within the framework of the responsibilities of journal stakeholders.

Ethics Committee Permission

Within the framework of the ethical approach adopted by **Etkileşim's** nationally and internationally valid academic studies and research rules, the types of research that require the author to obtain 'ethics committee permission' from the relevant institution are as follows:

- Survey, focus group, observation, experiment, interview techniques and all kinds of research conducted with qualitative or quantitative approaches that require data collection from participants using questionnaire,
- Studies in which humans and animals (including material / data) are used for experimental or other scientific purposes,
- Clinical research on humans,
- Experimental research on animals,
- Retrospective studies in accordance with the Law on Protection of Personal Data ("PPDL").

Also;

- To obtain "informed consent form" for case reports,
- To obtain permission from the owners for the use of scales, question-

naires, photographs and similar visual materials belonging to others and including this information in the relevant sections,

- It must be declared that intellectual and artistic works used comply with the copyright regulations.

In this regard, details of the “Ethics Committee Approval” should be included in the article and the “Ethics Committee Approval Report” should be uploaded to the system while the article is sent to **Etkileşim** via DergiPark. If required, the editorial board has the right to request detailed information from the author on this subject. Studies that require “Ethics Committee Approval” but do not present the report will not be evaluated.

Stakeholder Responsibilities

Editorial Board / Editors

The Editorial Board / Editors (Managing Editor, Editor, Assistant Editors, Language Editors, Web Editors, Secretariat) of **Etkileşim** are responsible for all kinds of content published in the journal and undertake the following roles and obligations in line with the relevant articles:

- Undertaking all kinds of responsibilities regarding legal processes in line with job descriptions,
- To provide information to the author and the reader upon request,
- To strive for the development of **Etkileşim**,
- Supporting freedom of thought and expression,
- To stand against hate speech, discrimination and marginalization,
- To be respectful to ethical principles and intellectual rights,
- To carry out all processes transparently in accordance with accountability criteria.

Reviewers

Referees who are experts in their fields employ blind reviewing without compromising academic and ethical principles. Referees must comply with the following rules during the article evaluation process:

- Notifying the editorial board about the studies outside the field of expertise,
- Keeping author names confidential or not trying to communicate with the author,
- Conducting all kinds of communication with the editors through the offi-

cial digital channels of **Etkileşim**,

- Carrying out the article evaluation process in line with the principle of confidentiality,
- Not compromising the principle of objectivity in evaluation,
- In the event of any conflict of interest, requesting a rejection of the review and reporting it to the editors,
- Bearing in mind that the assessment is only focused on work, and personal perspective and approach style differences are not allowed to affect the evaluation process,
- Preparing the evaluation report by adhering to the scientific attitude and understanding, without going beyond the limits of academic respect and courtesy,
- Referees involved in the evaluation process are required to adopt the journal's publishing policy, ethical principles and editorial attitude.

Authors

Authors who submit articles to **Etkileşim** are expected to perform in accordance with ethical principles and publication principles. In this context, authors must comply with the following rules set by the editorial board:

- The article cannot have been published in digital or printed media.
- The article cannot be published in any other medium without informing the journal management. However, if the author withdraws the article or the evaluation results negatively, the author may publish his article in another medium.
- An article published in **Etkileşim** cannot be just published or printed in another medium.
- During the submission process, the "Ethics Committee Approval Report", "Copyright Transfer Agreement" and the documents showing the plagiarism rate (received via *Turnitin* or *iThenticate*) should also be submitted to the editorial board.
- If the article is an original study, it should be referred to in accordance with the academic and ethical understanding in case of benefiting from other studies, and all of the cited works should be listed in the bibliography.
- Those who do not contribute to the article should not be included in the author section.
- If any financial support is received during the preparation / publication of

the article, this should be clearly stated in the relevant text.

- If information, raw data or annotation is requested regarding the article during the evaluation processes, the data should be forwarded to the relevant units.
- In cases where a possible error or correction is required, the author should be involved in the process by contacting the editors.
- The author's request to withdraw the article is accepted only at the evaluation stage. Article withdrawal requests are not accepted at the printing / publication stage of the journal.
- Requests for changing author names and order of responsibility are not processed for articles taken into the evaluation process.
- After the articles are edited, they are sent to the authors for final approval before printing.

***ETKİLEŞİM* JOURNAL PUBLICATION PROCESS AND PRINCIPLES**

Publication Process

Üsküdar University Faculty of Communication Academic Journal *Etkileşim* is an international refereed scientific journal.

1. Before the review process, Editors and Editorial Board pre-evaluate the manuscripts together with the "Ethics Committee Approval Report", the "Copyright Transfer Agreement" and the documents (obtained through *Turnitin* or *iThenticate*).
2. The journal employs double-blind refereeing system. The article sent by the author is sent to two national / international referees, who are experts in the relevant field, after the editorial pre-evaluation.
3. After the evaluation and the referee report, the article is ready to be published.
4. In case of two different referee reports, the article is sent to the third referee.
5. In case of "unpublished" report from both referees, the editor submits the referee reports to the author together with the "not published" decision.
6. If one or both of the referee reports indicate correction, the article is sent to the author together with the correction reports. The author is asked to make corrections within one month at the latest and send the article to the editor of the journal.
7. The author is obliged to take into account the evaluation, criticism and suggestions of the referee and the Editorial Board. In the event that the

evaluation, criticism and suggestions are not approved, the author has the right to report them to the editor of the journal.

8. The article, which is sent to the editor of the journal after the correction process is completed by the author, is sent again to the same referees if deemed necessary by the Editor and the Editorial Board. In this process, a new report may be requested regarding whether the relevant corrections have been made in line with the recommendations.
9. The articles are listed in the publication list in line with the completion dates of the referee evaluation processes.
10. Articles are subject to the editing process by the relevant editors according to their language (Turkish / English). Articles are sent to the authors for a final check before publication.
11. Articles are not returned to the authors, regardless of whether they are included in the scope of publication or not. However, authors have the right to withdraw their manuscripts before the publication stage with a justification.
12. No fee is paid to the author and no fee is charged for the published articles.
13. Articles are available free of charge in print and digital.

Etkileşim Journal Article Categories

Articles

Research Article: These are the studies that include an original research in which a topic in the field of communication or social sciences is discussed in line with the findings obtained by scientific research methods, and where the literature study, method description and research findings / results are conveyed.

Review Article: These are studies in which previous studies on a subject in the field of communication or social sciences are reviewed in detail, and the information obtained from these studies is discussed with the current literature within a frame determined by the author.

Etkileşim/Comment

Essay: These are the studies in which the author discusses an idea in the field of communication or social sciences based on his own views and emphasizes the importance of a subject with its reasons.

Book Review: These are the studies where a book is examined and evaluated in terms of subject, content and importance. Author(s), after giving some in-

formation about the book, make evaluations about the subject and content. Then they make criticisms about the purpose of the book, its content, its contribution to the field, and its missing points(s).

Interview: These are studies conducted with the experts in the field of communication or social sciences to present their perspectives on a current issue, to convey discussions, to identify the inadequacies in these discussions and to offer suggestions.

Translation: It includes Turkish-English, English-Turkish studies in the field of communication or social sciences, with the permission of publication and strictly adhering to the text.

Copyright

In **Etkileşim**, which adopts an open access approach, studies that have not been published anywhere before, not accepted for publication and /or have not been sent to another journal, are evaluated. In the process of submitting the papers via DergiPark, the authors upload the "Copyright Transfer Agreement" form in the relevant system with a signature and transfer the publication rights to **Etkileşim**. The form contains the following information:

"I hereby declare that the work titled ... I / we have submitted is not published elsewhere and is not in the publication process. In the event that the manuscript is accepted for publication, the copyrights will be held by **Etkileşim**, Academic Journal of Üsküdar University, Faculty of Communication."

The published texts can be used with reference, based on intellectual property and copyright legislation, for academic purposes in **Etkileşim**. They cannot be reproduced partially or completely for commercial purposes. All content is licensed under *Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0 International License (CC BY-NC-ND 4.0)*.

The framework pointed out by Creative Commons is adopted by **Etkileşim**:

Share: Copy and redistribute the material in any medium or format. The licensor cannot revoke these freedoms as long as you follow the license terms.

Attribution: You must give appropriate credit, provide a link to the license, and indicate if changes were made. You may do so in any reasonable manner, but not in any way that suggests the licensor endorses you or your use.

NonCommercial: You may not use the material for commercial purposes.

NoDerivatives: If you remix, transform, or build upon the material, you may

not distribute the modified material.

No additional restrictions: You may not apply legal terms or technological measures that legally restrict others from doing anything the license permits.

YAZIM ESASLARI

BIÇİMSEL ÖZELLİKLER VE KAYNAKÇA

Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi **Etkileşim**, aşağıda belirtilen yazım kuralları doğrultusunda yayımlanmaktadır.

Biçimsel Özellikler

• Yazılarda sayfanın üst, alt, sol ve sağ kenarlarından 2,5 cm boşluk bırakılmalıdır. Makalenin gövde metni 1,5 satır aralığı, kaynakça ise 1 satır aralığı ile yazılmalıdır.

• Sayfa numaraları sağ alt köşede yer almalıdır.

• Derginin dili Türkçe olmakla birlikte İngilizce yazılmış çalışmalar da yayımlanabilir. Dergiye gönderilen yazıların dil bilgisi kurallarına uygunluğu dil editörleri tarafından yapılır. Türkçe makalelerin dil bilgisi, kısaltma vb. kurallarında Türk Dil Kurumu Yazım Kılavuzu esas alınır.

• Türkçe yazılan makalelerde, makalenin giriş kısmından önce Türkçe *özet* ve ardından İngilizce *abstract*; İngilizce yazılan makalelerde ise makalenin giriş kısmından önce İngilizce *abstract* ve ardından Türkçe *özet* yer almalıdır.

• Makaleler, *öz/abstract* ve *kaynakça* dâhil 30 sayfayı geçmemelidir.

• Makalenin giriş kısmından önceki kesitini oluşturan Türkçe/İngilizce makale başlıkları, *öz/abstract*, beş *anahtar kelime/keywords* toplamda 300 sözcüğü aşmamalıdır.

• Makale başlığının tümü ya da başlığı anlatmaya yeterli kısaltması, makalenin editöre gönderildiği elektronik postada belirtilmelidir.

• Makale başlığı (ana başlık) 14 punto, büyük harflerle, koyu renkte ve sayfaya ortalanmış şekilde yazılmalı; ara başlıklar ise koyu renk, 12 punto ve sola yaslı olup, başlıkta yer alan sözcüklerin baş harfleri büyük, diğer harfler ise küçük olarak yazılmalıdır.

• Yazar(lar)ın adı ve soyadı makalenin ana başlığının altında, ana başlığı ortalayacak biçimde ve soyadı büyük harflerle yazılarak yerleştirilmelidir. Soyadı bitiminde üst yıldız * verilerek yazara ait bilgiler (kurum bilgileri, iletişim bilgileri ve Orcid numaraları) dipnot olarak, Times New Roman ile sayfanın her iki yanına yaslanarak ve yalnızca ilk sayfada görülecek biçimde 10 punto ve 1 aralık boşlukla yazılmalıdır.

• *Öz/Abstract* başlıklarında ilk harf büyük, sola yaslı, 12 punto ve düz/bold yazı tipi kullanılmalıdır. *Öz/Abstract* metinleri ve *Anahtar Kelimeler/Keywords* düz yazı tipi, 11 punto ve 1.5 satır aralığı kullanılarak yazılmalıdır.

• Makale metni, sayfanın her iki yanına yaslanacak biçimde, Times New Roman, 12 punto ve 1.5 satır aralığı ile yazılmalı; paragraf girintisi 1,25 cm olarak tasarlanmalıdır. Metin içerisindeki başlıklardan önce bir satır boşluk bırakılmamalıdır.

• Metinde aktarılan; gazete, kitap, dergi, sanat eserleri, bilgisayar oyunları, mobil uygulamalar ve marka isimleri gibi ifadeler eğik(italik) olarak yazılmamalıdır.

• Dipnotlar sayfanın her iki yanına yaslanacak biçimde Times New Roman karakter ve 10 punto ile yazılmalı; 1 satır aralığı verilmeli ve dipnottan sonra bir boşluk bırakılarak başlatılmamalıdır.

• Kaynakça metni 11 punto ve tek satır aralığı kullanılarak yazılmamalıdır. Eser bilgilerinin bir satırdan uzun olması durumunda sonraki satır(lar) 1,25 cm girintile başlatılmamalıdır. Aynı yazarın birden fazla eserinin kullanıldığı durumlarda, ilk eserden sonraki tekraralarda yazarın ismi yerine düz çizgi kullanılır.

• COPE ilkeleri ve akademik çalışma kriterleri gereği, etik kurul onayı çalışma alanına bağlı olarak alınmalı ve çalışmada detaylarıyla belirtilmelidir.

• Makalenin değerlendirilmeye alınabilmesi için *Turnitin/iThenticate* intihal raporunun %25'in altında olması gerekmektedir. Benzerlik oranı %25'i aşan makaleler değerlendirme sürecine alınmamaktadır.

Kaynak Gösterme Kuralları

• Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi **Etkileşim**'de American Psychological Association Kuralları'nın (APA) **5.0 versiyon** metin içi kaynak gösterme yöntemi kullanılır.

• Metin içi atıflarda sırasıyla, yazar(lar)ın ad(lar)ı ve eserin yayım yılı beraber, atıf yapılan kısmın alındığı sayfa numarası da yazılarak belirtilmelidir. Örneğin, (Tarhan, 2006: 125).

• Ek bilgi niteliğinde olup; metin içerisinde verildiğinde metnin akış bütünlüğünü bozacağı düşünülen açıklama ve ayrıntılar 1, 2, 3 şeklinde numaralandırılarak sayfa altı dipnot düzenlemesiyle verilmelidir.

• Sayfa altı açıklamalara ilişkin kaynak gösteriminde de (APA); yani metin içi kaynak gösterme biçimi kullanılmalıdır.

• Yararlanılan kaynaktan yapılan ve 40 sözcüğü geçmeyen birebir alıntılar, metin içerisinde çift tırnak içinde verilir. 40 kelimeyi geçen birebir alıntılarda her iki taraftan eşit paragraf girintisi (sol ve sağ kenarlardan 1.25 cm) bırakılmalı ve paragraf başları 2 cm içeriden başlamalıdır. Alıntılanan metin, tırnak kullanılmadan, 10 punto ve tek satır aralığında aktarılmalıdır.

• Yazar adına metin içerisinde gönderme yapılması durumunda, kaynak gösterilirken, parantez içerisinde yazarın adı tekrar yazılmayıp; yayının yılı ve

alıntı yapılan sayfa numarasının yazılması yeterlidir. Örneğin, (2006: 25).

- Gönderme yapılan eser iki yazarlı ise, her iki yazarın da soyadları belirtilmeli (Alemdar ve Erdoğan, 2001: 54); yazarlar ikiden fazlaysa, ilk yazarın soyadından sonra “ve diğerleri” anlamında “vd.” kısaltması kullanılmalıdır. (Alemdar vd. 1998: 32).

- Birden fazla kaynağa yapılan göndermeler aynı parantez içinde noktalı virgülle birbirinden ayrılarak yazılmalıdır. Örneğin, (Tokgöz, 2011: 152; Oskay, 1985: 43).

- Ardışık sayfalardan alıntı yapılması durumunda kaynak gösterimi (Baudrillard, 2004: 20, 38 ve 52) biçiminde yapılmalıdır. Aralıklı ardışık sayfalardan yapılan alıntılarda ise kaynak gösterimi (Bauman, 2012: 20-24, 48-56) biçiminde olmalıdır.

- Aynı yazara ait farklı çalışmaların aynı parantezde verilmesi halinde, geçmişten güncel, yıl sırası takip edilir ve yazar soyadı göndermenin başına bir kez yazılır. Örneğin, (Güngör, 1989, 2008, 2011).

- Aynı yazarın, aynı yıl yayımlanmış birden fazla eserinin kullanılması durumunda alıntılanma sırasına göre her bir kaynak, yayın yılına a, b, c harfleri eklenerek diğerlerinden ayırt edilecek biçimde gösterilmelidir. Örneğin, (McQuail, 1987a: 55) (McQuail, 1987b: 40).

- Eserin yazarı bilinmiyorsa ya da çalışmada yazar adı belirtilmemişse alıntı yaparken parantez içinde eserin adının ilk birkaç sözcüğü kullanılır. Bu tür bir yapıta gönderme yapılırken kitabın adı eğik (italik) olarak yazılır ve ardından tarih belirtilir. Örneğin, (*Yazılı Basın Değer Zinciri Araştırması*, 2017: 23).

- Çalışmalarda birincil kaynaklara ulaşmak esastır. İkincil kaynaklar ancak orijinal kaynağa bilinen yollardan erişilemediği ve birincil kaynağın dilinin az kullanılan bir dil olması gibi istisnai durumlarda kullanılabilir. Örneğin, (Storey, 1997: 21'den akt. Güngör, 2016: 297).

- Yazarı belli olmayan elektronik kaynak, gazete haberi gibi kaynakların alan adı ve yayın tarihi belirtilmelidir. Atıf yapılan kaynağın ismi eğik (italik) olarak yazılır. Kaynağın erişilebileceği URL ise sadece kaynakçada verilmelidir. Örneğin, (*Radikal*, 23 Mart 2016).

- Sosyal medya hesaplarındaki iletilere yapılan göndermelerde ileti yazarının adı ve iletiyi yazdığı yıl belirtilmelidir. Örneğin, (Aziz, 2018).

- Metin içerisinde gönderme yapılan Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Başbakanlık Osmanlı Arşivi vb. arşiv belgelerine; (BCA. 30.10 / 1.2.12) ya da (BOA. DH-SYS. 65/7) örneğinde olduğu biçimde arşiv tarafından verilen numaralar ile gönderme yapılmalıdır.

- Çeviri eserlerin kaynak gösteriminde ise yazarın adı esas alınır. Çevirenin adı kaynakçada gösterilir. Örneğin, (Fiske, 1996: 25).

- Derleme kitaplardan alıntı yapılması durumunda, alıntı yapılan makalenin yazarının adına gönderme yapılması esastır. Makalenin yer aldığı derleme kitabın tam künyesi kaynakçada gösterilir. Örneğin, (Tezcan, 2017: 102).

- Ekler (belgeler), çalışmanın sonunda ek ya da belgenin içeriği hakkında kısa bir bilgi ile verilmeli; bilimsel kaynak gösterme ölçütlerine uygun biçimde kaynakçada da yer almalıdır. Tablo, şekil ve grafik gibi diğer ekler; *Ek Tablo:1, Ek Grafik:1, Ek Şekil:3* örneklerinde olduğu biçimde yazılmalıdır.

- Metin içerisinde yer alan tablo, şekil ve grafikler adlandırılarak; hangi kaynaktan alıntı yapılmışsa, tablonun, şeklin veya grafiğin hemen altında yine APA yöntemiyle mutlaka belirtilmelidir.

Kaynakçanın Düzenlenmesi

- Kaynakçada, metinde alıntı yapılan ve göndermede bulunulan kaynaklara eksiksiz olarak yer verilir.

- APA 5.0 kurallarına göre, kaynakça, eserlerin ilk yazarlarının soyadına göre alfabetik sırayla oluşturulur.

- Kaynakçada aynı yazarın birden çok eseri yer alıyorsa, eserler yayın tarihleri dikkate alınarak kendi içlerinde sıralanır. Aynı yıl içerisinde yayımlanmış birden fazla eserin kaynakçada yer alması durumunda ise, eserlerin, makaledeki alıntılanma sırasına göre harf (a, b, c, ...) şeklinde verilerek listelenmesi gerekir.

- Aşağıda belirtilen kaynak gösterme biçimleri kapsamında yer almayan eserlerin kaynak gösteriminde APA'nın son versiyonu dikkate alınır.

BASILY YAYINLAR

Tek Yazarlı Kitap

Odabaşı, İ. A. (2017). *Milli sinema: Osmanlı'da sinema hayatı ve yerli üretime geçiş*. İstanbul: Dergah Yayınları.

İki Yazarlı Kitap

Kocabaş, F. ve Elden, M. (2015). *Reklamcılık: Kavramlar kararlar kurumlar*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çok Yazarlı Kitap

Topsümer, F., Elden, M. ve Yurdakul, N. (2009). *Reklam ve halkla ilişkilerde hedef kitle*. İstanbul: İletişim Yayınları.

Çeviri Kitap

Fiske, J. (1999). *Popüler kültürü anlamak* (S. İrvan, çev.). Ankara: Ark Yayınları.

Gözden Geçirilmiş ya da Genişletilmiş Baskı

Alemdar, K. (2001). *İletişim ve tarih* (Genişletilmiş 2. baskı). Ankara: Ümit Yayıncılık.

Derleme Kitap

Güngör, N. (der.). (2011). *Cumhuriyet döneminde iletişim, kurumlar-politikalar*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Derleme Kitapta Makale/Bölüm

Tezcan, A. (2017). Ahmet Emin Yalman. K. Alemdar (der.), *Türkiye'de kitle iletişimi dün-bugün-yarın* (102-116). Ankara: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.

Hakemli Dergide Makale

Baran, D. (2016). Tasarımın diyalektiği: Diyalektik kavrayışla tasarım kavramına dokunma denemesi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), 93-127.

Dergide Makale

Köstepen, E. (Şubat 2009). İşgalleri izlerken savaş filmi yapmak. *Altyazı Ayk Sinema Dergisi*, 81, 48-53.

Ansiklopedi/Başvuru Kitabından Bölüm ya da Yazı

Ebuzziya, Z. (1988). Basiretçi Ali Efendi. *İslâm Ansiklopedisi* (388-389). İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı.

Basılı Gazeteden Alıntı (Yazarlı)

Sazak, D. (4 Haziran 1997). Medyada yeni stratejiler. *Milliyet*. 17.

Basılı Gazeteden Alıntı (Yazarsız)

Hürriyet. (6 Nisan 2018). Aydın Doğan, Doğan Medya'ya veda etti. 3.

Yayınlanmamış Tez

Devrimsel, M. (2020). *Renklerin indirim algısına etkisi üzerine bir nöropazarlama araştırması* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Basılı Bildiri

Tutar, C. (2019). Dijitalleşen dünyanın gündelik yaşam aktivitelerinde kendilik kaygısının yükselişi. *Üsküdar Üniversitesi İletişim Fakültesi 6. Uluslararası İletişim Günleri Dijital Dönüşüm Sempozyumu*, (661-686). İstanbul: Üsküdar Üniversitesi.

ONLINE YAYINLAR

İnternette Yayınlanan DOI Atanmış Makale

West, A. (2011). Reality television and the power of dirt: Metaphor and matter. *Screen*, 52(1), 63-77. doi:10.1093/screen/hjq050.

İnternette Yayınlanan DOI Atanmamış/Ücretsiz Erişime Sahip Makale

Haigh, M. M. ve Dardis, F. (2012). The impact of apology on organization – public relationships and perceptions of corporate social responsibility. *Public Relations Journal*, 6(1), <http://www.prsa.org/Intelligence/PRJournal/Documents/2012HaighDardis.pdf>. 28 Şubat 2015.

Web Sayfası/Blog Gönderisi

Bordwell, D. (18 Haziran 2013). David Koepf: Making the world movie-sized. <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>. 11 Ocak 2016.

Gazete İnternet Sitesinden Alıntı (Yazarlı)

Özguven, F. (13 Ekim 2011). Bienal kıyısından şehre bakmak. *Radikal*. http://www.radikal.com.tr/yazarlar/fatih_ozguven/bienal_kiyisindan_sehre_bakmak-1066167. 2 Nisan 2014.

Gazete İnternet Sitesinden Alıntı (Yazarsız)

Reuters. (13 Ekim 2013). The top films at the North American box office. <http://www.reuters.com/article/2013/10/13/boxoffice-chartidUSL1N0I30A520131013>. 15 Nisan 2014.

Sosyal Medya Hesabından Alıntı

Aziz, A. (11 Mart 2018). <https://twitter.com/ayseleziz/status/972760357545697281> (ileti). 1 Eylül 2018.

Online Sözlük

Working Class. (2014). *Encyclopedia of Social Media and Politics*. Washington: CQ Press. http://search.credoreference.com/content/entry/cqpresso-medpol/working_class. 17 Aralık 2015.

Online Ansiklopedi

Friend, C. (tarih yok). Social contract theory. J. Fieser ve B. Dowden (der.), *Internet Encyclopedia of Philosophy*. <http://www.iep.utm.edu/soc-cont/>. 28 Haziran 2014.

Wikipedia Maddesine Atıf

Post-Structuralism. (tarih yok). *Wikipedia*. <http://en.wikipedia.org/wiki/Post-structuralism>. 14 Temmuz 2013.

Filme Atf

Demirkubuz Z. (Yön.). (2006). *Kader* [Sinema Filmi]. İstanbul: D Yapım Reklamcılık ve Dağıtım A.Ş.

YouTube ve Diğer Video Paylaşım Siteleri

ChallengingMedia. (4 Ekim 2006). *Representation & the media: Featuring Stuart Hall* [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=aTzMsPqssOY>. 25 Aralık 2006.

AUTHOR GUIDELINES

FORMAT AND REFERENCES

Below are the paper submission rules of *Etkileşim (Interaction)* Üsküdar University Faculty of Communication Academic Journal.

Format Properties

- Page set up: 2,5 cm from top, bottom, both left and right. In text line spacing should be 1.5. In references, line spacing should be single.

- Page numbers should be placed at the bottom on the right.

- The main language of the journal is Turkish, contributions in English are also accepted. Revisions regarding to principles may be made by editors/co-editors. Revisions regarding language use, punctuation and abbreviations will be based on the most recent edition of the spelling guide of Turkish Language Institution.

- For Turkish written manuscripts, there should be an English abstract followed by the Turkish abstract before the introduction part. For English written manuscripts, there should be a Turkish abstract followed by English abstract before the introduction part.

- Maximum length of the manuscripts should be 30 pages including the abstracts and references.

- Abstracts, both in Turkish and English, should be no longer than 300 words including the main title in English and Turkish and five keywords for both languages.

- Title of the article or a clear short version of the title should be indicated in the e-mail which is sent to the editor with article attached.

- The article title should be 14 point bold, centered and all in upper-case. The subtitles should be left-aligned, 12 point, bold and title case (with first letter of each word in upper-case).

- Name and surname of the author(s) should be placed under the main title, centered, and surname written in capitals. After surname, superscripted asterisk (*) should be placed and information regarding the author/authors' institutions, contact information and Orcid numbers must be written in Times New Roman 10 point and single line space that should be seen only in the first page of the article, justified in footer.

- Abstract heading should be title case, left-aligned, 12 point and bold. *Abstracts* and *Keywords* should be 11 point and 1.5 line spaced.

- Text should be justified, written in Times New Roman 12 points, 1,5 line spacing. New paragraphs should be 1,25" left indented. There should be a single space before the titles within the text.

- Expressions in the text, such as newspapers, books, magazines, artworks, computer games, mobile applications and brand names should be written in italic.

- Footnotes should be justified, written in Times New Roman 10 points, single line spacing. Text should start with a space after the footnote.

- References should be 11 point with single spacing. If the information is longer than a line, the next line(s) should start with 1,25 indent. In cases where more than one work of the same author is used, a straight line is used instead of the author's name in repetitions after the first work.

- For research in all disciplines and for research requiring an ethical committee decision regarding clinical, experimental, human and animal studies; ethics committee approval must be obtained separately.

- In order to evaluate the studies, the level of similarity should be less than 25% in *Turnitin/iThenticate* plagiarism report. Studies with similarity rates above 25% will not be considered.

References

- In Üsküdar University Faculty of Communication Academic Journal ***Et-kileşim (Interaction)***, the only referencing method that can be used is referencing within the main text method, that is to say APA 5.0.

- Therefore, references should be mentioned within the main text by indicating author's surname, publication date and page number cited within parenthesis (Tarhan, 2006: 125).

- Extra explanations regarding the main text and other remarks should be given in footnotes. These notes should be numbered within the text as 1, 2, 3 and should be given at the end of the page with respective order and corresponding remarks.

- The footnotes for the remarks that are given at the end of the page should also be referred with referencing within the main text method, (APA).

- When quoting in the paper, if a direct quote is less than 40 words, incorporate it into your text and use quotation marks. If a direct quote is more than 40 words, make the quotation a free-standing indented block of text and do not use quotation marks. The quotation should be single spaced.

- If the author's name is given in the main text, only the publication year and page number should be given within parenthesis. (2006: 25).

- If there are two co-authors, both authors' surname should be mentioned: (Alemdar and Erdoğan, 2007: 19). If there are more than two co-authors, "et. al" should be included (Alemdar et al, 2004).

- If multiple references are made for the same subject, resources should be separated by semicolon (Geray, 2005: 31; Moran, 2006: 37).

- Consecutive pages should be referenced as (Baudrillard, 2004: 20, 38 and 52). Non-consecutive pages should be referenced as (Bauman, 2012: 20-24, 48-56).

- If multiple publications with same author and same publication year will be referenced, these publications should be differentiated by adding a, b, c, etc to the publication year, (McQuail, 1987a: 55) (McQuail, 1987b: 40).

- If the author is unknown or not mentioned, first words of the study is used in parenthesis. It should be in italic and the date should be mentioned afterwards.

- It is essential to reach primary sources, however, if can not be reached due to some hardships, the source cited should be mentioned. E.g. (Güngör, 1997: 21 as cited in Storey, 2016: 297).

- In electronic sources with no author, source's domain name and publication date should be specified (Radikal, 23 March 2016). The URL will be given only in the references.

- References to messages in social media accounts must specify the name of the writer and the year in which the message was written. For instance: (Gates, 2013).

- Archive documents such as State Archives of the Prime Ministry, Ottoman State Archives referred within the text should be specified as (BCA. 30.10 / 1.2.12) or (BOA. DH-SYS. 65/7).

- Referencing translated works, name of the author is essential, (Fiske, 1996: 25). Translator's name is specified in the references.

- If cited from an edited book, author's name of the article should be specified. Full identity of the edited book including the article should be presented in the references.

- Attachments (documents), shall be presented at the end of the text and down below should be a brief information as to the content of the document and proper citation in line with the relevant criteria. Other attachments (Table, Figure, Graphs) will be presented as Additional Table: 1, Additional Graph: 1 and Additional Figure 3 after the references.

- Figures, graphs and maps within the text should be titled right under and cited source should be given according to APA rules.

Organizing References

- The list of references should only include the resources, which were referred in the article.
- According to the APA 5.0 rules, references should be sorted alphabetically by the surname of the first authors of the sources.
- If there exists more than one work of an author with the same date in the references, expressions “a, b, c” should be used to distinguish them from each other and this should be adhered to in the references in the text and in the references section.
- The latest version of APA is taken into account for the works that are not included in the citation formats specified below.

PRINTED PUBLICATIONS

Book with One Author

Innis, H. (1950). *Empire and communication*. Oxford: Clarendon Press.

Book with Two Authors

Horkheimer, M. and Adorno, T. W. (1972). *Dialectic of enlightenment*. New York: Continuum.

Book with Multiple Authors

Leiss, W., Kline, S. and Jhally, S. (1986). *Social communication advertising*. New York: Macmillan.

Translated Book

Barthes, R. (1983). *Mythologies* (A. Lavers, trans.). New York: Hill and Wang.

Edited Book

Durham, M. and Kellner, D. (eds.). (2001). *Media and cultural studies: Keywords*. Maiden, MA: Blackwell.

Chapter/Work in an Edited Book

Graham, A. (1996). Are you now or have you ever been? Conspiracy theory and the X-Files. D. Lavery, A. Hague and M. Cartwright (eds.), *Reading The X-Files* (52-62). Syracuse, NY: Syracuse University Press.

Article from a Peer-Reviewed Journal

Thomas, E. R. (2000). Uses and gratifications theory in the 21st century. *Mass Communication and Society*, 3(1), 3-37.

Magazine Article

Tseëlon, E. (1998). Fashion, fantasy and horror. *Arena*, 12, 117.

Newspaper Article with Author

Laughland, O. (7 May 2018). Fate of Iran nuclear deal at stake as UK foreign secretary heads to Washington. *The Guardian*. <https://www.theguardian.com/world/2018/may/06/iran-nuclear-deal-donald-trump-boris-johnson>.

No Author

The Australian. (1 October 2009). Parental attitude key to healthier drinking habits. <https://aifs.gov.au/publications/parenting-influences-adolescent-alcohol-use/5-parental-family-and-broader-environmental>.

Unpublished Thesis / Dissertation

Montes, A. L. G. (2014). *The use and perception of English in Brazilian magazine advertisements* (Unpublished Ph.D. thesis). Arizona State University, USA.

Conference Paper/Proceedings

Strömbäck, J. and Luengo, Ó. G. (2006). Framing and election news coverage in Spain and Sweden. E. Yüksel (ed.) *4th International Symposium Communication in the Millennium* (75-86). Eskişehir, Turkey: Anadolu University.

ONLINE REFERENCES

Articles with DOI Assigned

West, A. (2011). Reality television and the power of dirt: Metaphor and matter. *Screen*, 52(1), 63-77. doi:10.1093/screen/hjq050.

Article with no DOI Assigned/Freely Available Online

Haigh, M., Dardis, F. (2012). The impact of apology on organization – public relationships and perceptions of corporate social responsibility. *Public Relations Journal*, 6(1), <http://www.prsa.org/Intelligence/PRJournal/Documents/2012HaighDardis.pdf>. 2 May 2015.

Web Page/Blog Post

Bordwell, D. (18 June 2013). David Koepp: Making the world movie-sized. <http://www.davidbordwell.net/blog/page/27/>. 11 January 2016.

Newspaper Article (with author)

Sullivan, M. (28 July 2014). It's time to push back when government controls the message. *The New York Times*. 21 March 2017.

Newspaper Article (no author)

Reuters. (13 October 2013). The top films at the North American box office. 7 November 2014.

Citing Social Media

Gates, B. (26 February 2013). <https://twitter.com/BillGates/status/306195345845665792>. 1 August 2016.

Online Dictionary

Working Class. (2014). *Encyclopedia of Social Media and Politics*. Washington: CQ Press. http://search.credoreference.com/content/entry/cqpress-somedpol/working_class. 17 December 2015.

Online Encyclopedia

Friend, C. (n.d). Social Contract Theory. J. Fieser ve B. Dowden (eds.), *Internet Encyclopedia of Philosophy*. <http://www.iep.utm.edu/soc-cont/>. 28 June 2014.

Wiki

Post-Structuralism. (n.d). *Wikipedia*. <http://en.wikipedia.org/wiki/Post-structuralism>. 14 July 2013.

Audiovisual Media

Motion Picture/Video/DVD

Bernstein, R., Rae, D. and Loader, K. (Producers), Taylor-Wood, S. (Director). (2010). *Nowhere boy* [Motion picture]. UK: Icon Film Ltd.

YouTube video

ChallengingMedia. (4 October 2006). Representation & the media: Featuring Stuart Hall [Video]. <https://www.youtube.com/watch?v=aTzMsPqssOY>. 25 December 2006.